Ministerie van Buitenlandse Zaken

Mensenrechtenrapportage 2009

Rapportage over de uitvoering van de mensenrechtenstrategie ‘Naar een menswaardig bestaan’

AbuDhabiAbujaAccraAddisAbebaAlgiersAlmatyAmmanAnkaraAntwerpenAsmaraAstanaAtheneBagdadBamakoBangkokBarcelonaBeiroetBelgradoBerlijnBernBoedapestBo

Mensenrechtenrapportage 2009

Rapportage over de uitvoering van de mensenrechtenstrategie ‘Naar een menswaardig bestaan’

Voorwoord

'We hoeven ons niet neer te leggen bij hoe de dingen zijn.'

Senator Edward Kennedy, die afgelopen zomer overleed, sprak deze woorden tijdens een toespraak in 1988. Hij refereerde aan zijn broer Robert, en hij refereerde aan Dr Martin Luther King, die, twintig jaar eerder, maanden na elkaar, werden vermoord. Omdat ze zich niet wilden neerleggen bij hoe de dingen zijn. Omdat ze opkwamen voor hun droom. Een droom van gelijkberechtiging. Van non-discriminatie. Senator Kennedy appelleerde aan zijn gehoor: '*we* are the trustees of a dream.' Trustees of a dream, beheerders van een droom. Het is een prachtige omschrijving voor mensen die het goede nastreven in deze wereld. Mensen die zich verantwoordelijk voelen voor elkaar en hun omgeving. Mensen die hun verantwoordelijkheid ook willen *nemen*. Mensen die morele moed tonen. Door hun roep om gelijkberechtiging en non-discriminatie. Door hun inzet voor mensenrechten.

Finardo Cabilao uit de Filippijnen was een beheerder van de droom. Zo ook de Russische Natalja Estemirova. Beiden werden in 2009 genomineerd voor de Mensenrechtentulp, beiden werden vermoord. Omdat ze zich niet wilden neerleggen bij hoe de dingen zijn. Omdat ze opkwamen voor hun droom.

Het Nederlandse mensenrechtenbeleid is er voor mensen als Finardo en Natalja. Het is er ter verwezenlijking van hun droom. Een droom die door miljoenen in deze wereld wordt gedeeld. Een droom waarvoor tien-, honderdduizenden zich inzetten, soms, spijtig genoeg, met gevaar voor eigen leven. Het Nederlands mensenrechtenbeleid is er, eerst en vooral, om een verschil te maken in *hun* leven.

Ik ben blij dat we – nu voor de tweede keer – nauwkeurig verslag doen van onze inspanningen om mensenrechten wereldwijd te bevorderen. De rapportage over 2009 maakt inzichtelijk op welke manier we ons hebben ingezet om een stabielere en welvarender wereld dichterbij te brengen door consequent aandacht te vragen voor een verbeterd mensenrechtenklimaat. Door middel van een politieke dialoog, in multilateraal verband en, vooral ook, door lokaal mensenrechtenorganisaties en mensenrechtenverdedigers te ondersteunen. De rapportage toont aan dat mensenrechten een zaak van lange adem zijn, maar dat we zo nu en dan ook bescheiden successen boeken, en dat de rol die Nederland internationaal als aanjager op zich heeft genomen, van grote waarde is. Ik vind dat ons beleid vruchten afwerpt. Ook in 2010 zullen we daarom doorgaan op de ingeslagen weg.

We zullen ons niet neerleggen bij hoe de dingen zijn.

Maxime Verhagen
Minister van Buitenlandse Zaken.

Inhoudsopgave

1 Inleiding

Het Nederlandse mensenrechtenbeleid is sinds november 2007 nadrukkelijk geïntensiveerd. De mensenrechtenstrategie 'naar een menswaardig bestaan' zet uiteen hoe Nederland beoogt de rechten van mensen wereldwijd te verbeteren. Om woorden zoveel mogelijk in daden om te kunnen zetten, is gekozen voor een strategische en effectieve inzet. De strategie onderscheidt een aantal prioritaire gebieden: de universaliteit van mensenrechten; mensenrechten, vrede en veiligheid; de ondeelbaarheid van mensenrechten en de stem van mensenrechten.

In januari 2009 is aan de Tweede Kamer een eerste mensenrechtenrapportage toegegaan. In die rapportage is uiteengezet op welke wijze de regering de meer dan honderd concrete doelstellingen van de mensenrechtenstrategie in praktijk heeft gebracht.
De rapportage is op 16 juni 2009 tijdens een Algemeen Overleg door minister Verhagen met de Tweede Kamer besproken. Bij die gelegenheid werd door de leden van de Kamer brede waardering uitgesproken voor de inzichtelijke verslaglegging. Daarop is besloten ook over 2009 een uitgebreide rapportage op te stellen.

Ook in het afgelopen jaar vormde de mensenrechtenstrategie weer de leidraad voor het geïntensiveerde beleid. Van de 102 doelstellingen uit de strategie is inmiddels ruim 80% volbracht of wordt structureel in de praktijk gebracht (zie bijlage 10.2). Daar waar doelstellingen nog niet zijn uitgevoerd, wordt daar hard aan gewerkt, al dan niet met andere (buitenlandse) partners waarvan Nederland mede afhankelijk is. De inzet blijft ook deze doelstellingen te behalen. Overigens wordt aan doelstellingen die wel al gerealiseerd zijn veelal nieuwe opvolging gegeven. De rapportage gaat daar op in.

De strategie noemt weliswaar concrete maatregelen en doelstellingen, maar is daarmee nog geen blauwdruk. De dagelijks veranderende mensenrechtensituatie overal ter wereld vraagt van Nederland een flexibele en assertieve opstelling. In ieder land en voor elk thema wordt daarom steeds opnieuw bekeken op welke wijze de intensivering van het mensenrechtenbeleid het best tot stand kan komen. De actualiteit speelt daarbij vaak een doorslaggevende rol.

Ook verlangens van de Kamer (al dan niet in de vorm van moties en toezeggingen) vormen aanleiding tot het stellen van nieuwe prioriteiten of het verzetten van bakens. Zo blijft een doorlopende actualisering van de mensenrechtenstrategie gegarandeerd. Een voorbeeld hiervan betreft de bestrijding van discriminatie van Dalits. Ruim 260 miljoen mensen, veelal in India, zijn slachtoffer van discriminatie op basis van hun afkomst, ook al is dit bij de wet verboden. Zoals met de Kamer besproken, zijn met Hoge Commissaris voor de Mensenrechten Pillay verschillende besprekingen gevoerd hoe we zowel in de VN als in bilateraal beleid aandacht kunnen vragen voor deze situatie en hun positie kunnen verbeteren.

Andere voorbeelden betreffen de relatie tussen democratie en mensenrechten, mensenrechten in de EU (bijvoorbeeld de situatie van de Roma), en mensenrechten in het binnenland. De extra aandacht vanuit de Kamer voor deze onderwerpen heeft zijn

weerslag gevonden in het beleid. De resultaten staan beschreven in de rapportage, onder meer in nieuwe hoofdstukken als draagvlak voor mensenrechten (3.1), mensenrechten en democratie (3.3) en non-discriminatie (4.9). In dit laatste hoofdstuk wordt ook ingegaan op de gepolitiseerde *Durban Review Conference*. Deze conferentie is door Nederland gemeden, maar was wel aanleiding voor verdere intensiveringen van de activiteiten ter bestrijding van racisme.

Met de rapportage wordt ook inzichtelijk gemaakt dat het beleid onverminderd gericht blijft op het bereiken van resultaten in het veld. Mensenrechtenbeleid gaat om mensen: de Nederlandse inzet moet een verschil maken in het persoonlijk leven van individuen. In hoofdstuk 9 wordt een uitgebreid overzicht gegeven van de inspanningen in de regio. Speciale aandacht gaat uit naar landen en gebieden waar mensenrechten het meest onder druk staan. Het Mensenrechtenfonds is daarbij een belangrijk instrument. Uit dit fonds, dat minister Verhagen in 2008 in het leven heeft geroepen, worden momenteel ruim 400 projecten in meer dan 70 landen ondersteund.

Over veel activiteiten en resultaten is al apart gerapporteerd aan de Kamer, al dan niet in antwoord op Kamervragen. Deze mensenrechtenrapportage tracht een volledig beeld te geven van de activiteiten in 2009 en de behaalde resultaten. Hoofdstuk 2 schetst de bredere context waarin in 2009 het mensenrechtenbeleid is uitgevoerd. In hoofdstuk 3 wordt stilgestaan bij noodzakelijke voorwaarden in de samenleving voor effectieve bescherming van mensenrechten, in binnen- en buitenland. De rapportage volgt daarna in grote lijnen de opzet van de strategie. Dat betekent dat hoofdstuk 4 een overzicht biedt van de prioritaire thema's. Hoofdstuk 5 gaat over mensenrechten, vrede en veiligheid en hoofdstuk 6 betreft de ondeelbaarheid van mensenrechten. De Nederlandse inzet in de multilaterale fora wordt besproken in hoofdstuk 7 en in hoofdstuk 8 wordt verslag gedaan van de financiering van mensenrechtenactiviteiten. Ten slotte wordt in hoofdstuk 9 ingegaan op de inzet per regio.

2 Mensenrechten in 2009

Ook in 2009 voltrokken grootschalige mensenrechtenschendingen zich voor het oog van de wereld. In Sri Lanka gebeurde dat als gevolg van interne strijd, in Iran door het bloedig neerslaan van demonstraties, in Panama door toegenomen kinderarbeid, in Irak door vervolging van christelijke minderheden, in Rusland door de moord op verschillende mensenrechtenverdedigers, in Somalië door de steniging van de vrouw van een overspelige echtgenoot. Het zijn slechts illustraties van nog veel wijder verbreide schendingen van rechten, die ons keer op keer schokken.

Afgelopen jaar was ook het jaar waarin vele vastheden leken weg te vallen. Grote internationale vraagstukken dienden zich aan. Klimaat, gezondheid, veiligheid. De machtsverhoudingen wijzigden in ijltempo. Ook de gevolgen van de financiële en economische crisis waren afgelopen jaar sterk merkbaar. Zoals de VN Hoge Commissaris voor de Mensenrechten Pillay aangaf tijdens een speciale zitting van de Mensenrechtenraad werden juist kwetsbare groepen slachtoffer van deze crisis. Zij noemde de sociaal-economische rechten van bijvoorbeeld vrouwen die op de tocht kwamen te staan. Dit is temeer zorgelijk, aldus de Hoge Commissaris, aangezien vrouwen wereldwijd opgeteld tweederde van het totaal aantal arbeidsuren werken, de helft van het voedsel produceren, maar slechts tien procent van het wereldinkomen verdienen en één procent van het eigendom bezitten.

In die veranderende wereld blijven vaste waarden van essentieel belang. Onze inzet voor mensenrechten blijft dus meer dan ooit noodzakelijk. Met ons mensenrechten-beleid dragen we op lange termijn bij aan een stabiele en welvarende wereld. Dit is in ons belang en in het belang van mensen in andere landen. Het verschil dat we daarbij willen maken is niet altijd direct zichtbaar. We gaan voor effectiviteit, maar moeten accepteren dat mensenrechtenwerk een zaak van lange adem is waarbij succes niet is gegarandeerd

De mensenrechtenagenda kreeg in 2009 wind in de zeilen door de hernieuwde betrokkenheid van de Verenigde Staten. In zijn speech ter acceptatie van de Nobelprijs voor de Vrede zette President Obama uiteen dat de VS een partner wil zijn voor al diegenen die zich inzetten voor de waardigheid en rechten van mensen.

Voor hervormers als Aung San Suu Kyi in Birma, mensenrechtenverdedigers in Zimbabwe of de duizenden demonstranten in de straten van Iran. '*Only a just peace based upon the inherent rights and dignity of every individual can be truly lasting*', aldus de Amerikaanse President.

Ter gelegenheid van de internationale mensenrechtendag schetste *Secretary of State* Clinton meer uitgebreid de Amerikaanse *Human Rights Agenda for the 21st century*. Centraal in het beleid staat het nastreven van universaliteit middels een pragmatische en flexibele aanpak. '*Our principles are our North Star, but our tools and tactics must be flexible and reflect the reality on the ground wherever we are trying to have a positive impact*'.

Minister Verhagen en Secretary of State Clinton in overleg tijdens het side event 'Geweld tegen Meisjes'. Foto: Matt Carr

Daarbij wil de VS zichzelf de maat nemen, zo betoogde Clinton, en wees op de voor-genomen sluiting van Guantánamo Bay.

De terugkeer van de VS in de internationale mensen-rechtenarena was daarmee een belangrijke ontwikkeling in 2009. Met het nieuwe lidmaatschap van de Mensenrechtenraad liet de nieuwe Administratie zien dat het constructief wilde meespelen en verantwoordelijkheid wilde nemen om ook de Raad tot een succes te maken. In de Mensenrechtenraad in september 2009 bereikte de VS een belangrijk resultaat door een met Egypte overeengekomen resolutie over vrijheid van meningsuiting in te dienen, die later unaniem werd aangenomen.

De nieuwe betrokkenheid van de VS en de treffende gelijkenis van het Amerikaanse beleid met de Nederlandse mensenrechtenstrategie werd door Nederland aangegrepen om verschillende gezamenlijke activiteiten op te zetten. Zo organiseerde minister Verhagen samen met *Secretary of State* Clinton en de Braziliaanse minister Amorim een ministeriële bijeenkomst tijdens de Algemene Vergadering van de VN over de bestrijding van geweld tegen meisjes. Anno 2009 zijn nog steeds miljoenen meisjes het slachtoffer van gruwelijk lichamelijk en geestelijk geweld. Door de betrokkenheid van de VS is nieuwe aandacht en momentum ontstaan om dit probleem aan te pakken.

Hoewel in sommige landen en op diverse thema's de mensenrechtensituatie niet is veranderd, of zelfs verslechterd, hebben we in 2009 ook weer concrete vooruitgang

en positieve resultaten gezien. Zo nam het aantal landen dat de doodstraf niet langer uitvoert verder toe. We zagen dat meer en meer mensen gebruik maakten van nieuwe technologieën om zo hun mening te uiten. Meer landen sloten zich aan bij een VN-verklaring om homoseksualiteit niet langer strafbaar te stellen. Internationale gerechtigheid en de beëindiging van straffeloosheid wordt steeds meer de norm: de aanklager van het *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (ICTY) concludeerde in december dat ook Servië inmiddels goed meewerkt met het tribunaal. Bijna de helft van alle VN-lidstaten zijn inmiddels onderworpen aan een kritisch mensenrechtenonderzoek (*Universal Periodic Review*).

De vraag blijft vaak terugkomen wat het effect is geweest van het Nederlandse beleid op dergelijke resultaten. In hoeverre is het aan Nederland toe te schrijven dat een verschil is gemaakt in het leven van een mensenrechtenverdediger, bij de aanvaarding van een positieve wet, of de afschaffing van de doodstraf in een land? Het is niet makkelijk om resultaten te meten, vooral omdat Nederland niet direct invloed heeft op mensenrechtenschendingen in het buitenland. We kunnen, helaas, zelden één-op-één vaststellen dat een concrete actie van ons tot een heel direct resultaat heeft geleid.

Waar dat wel het geval is, zullen we het effect van onze inspanningen uiteraard beschrijven. Op 9 november bood minister Verhagen de Mensenrechtentulp 2009 aan Shadi Sadr. De winnares van de Tulp in 2008, Justine Bihamba, was daarbij aanwezig, en vertelde hoe de prijs haar had geholpen een verschil te maken in het leven van vele vrouwen in de DRC. In de rapportage is beschreven hoe een project van het Mensenrechtenfonds in een Indiaas dorp er toe leidde dat enkele honderden kinderen vanuit het arbeidsproces naar de schoolbanken zijn gebracht. In de VN-resolutie inzake marteling die door de AVVN is aangenomen, is het dit jaar gelukt om een tekst op te nemen die staten oproept om bekentenissen afgelegd als gevolg van wrede, onmenselijke of vernederende behandeling als ongeldig bewijsmateriaal te bestempelen. Nederland maakte zich hard voor de opname van de tekst, wat vorig jaar nog niet haalbaar bleek. Deze ontwikkeling is een belangrijke stap voorwaarts in de strijd tegen marteling.

Portret Aung San Suu Kyi.
Foto: Timothy Fadek |Hollandse Hoogte

Mensenrechtentulp. Foto: Aad Meijer | Buitenlandse Zaken.

Dat soort resultaten bevestigen dat we op de goede koers zitten. Dat onze inzet tot concrete resultaten leidt. Tegelijk mag het streven naar meetbaarheid er niet toe leiden dat we alleen dát doen waarvan de resultaten in cijfers kunnen worden uitgedrukt. Mensenrechten vragen bovenal een principiële inzet. Een inzet voor een samenleving die is gebaseerd op gerechtigheid, gelijkwaardigheid, humaniteit, respect, solidariteit en naastenliefde. Het is die morele overtuiging die bepalend was voor het mensenrechtenbeleid in 2009.

3
Mensenrechten in de samenleving

Onze samenleving is een democratische rechtsstaat, gebaseerd op fundamentele waarden. Dit geeft de beste garantie voor respect voor mensenrechten. Juist daarom is het van belang dat mensen kennis hebben van hun rechten, dat zij mogelijkheden hebben om aanspraak te maken op die rechten en dat zowel burgers als overheid samen bijdragen aan de versterking van de waarden die het fundament van onze samenleving vormen. Nederland wil zich er graag voor inzetten dat in zowel binnen- als buitenland draagvlak voor mensenrechten bestaat, dat de juiste infrastructuur aanwezig is om recht te halen, en dat sprake is van een democratische samenleving waarin waarden als gelijkwaardigheid, gerechtigheid, humaniteit, solidariteit en vrijheid tot hun volle wasdom kunnen komen.

3.1 Draagvlak voor Mensenrechten

Het creëren van bewustwordingen is de eerste stap in het bevorderen van draagvlak voor mensenrechten. Het vergroten van de kennis over mensenrechten betekent eveneens een vergroting van de potentiële kracht van deze fundamentele rechten. De Nederlandse regering is van mening dat hier zowel binnen als buiten Nederland nadrukkelijk aandacht aan moet worden besteed. Een belangrijk onderdeel hiervan is het bereiken van jongeren. De ministers en de mensenrechtenambassadeur spelen een bijzondere rol. Via hun bereik en zichtbaarheid ten aanzien van het bredere publiek kunnen zij hun expertise aanwenden om bovenstaande doelstelling te helpen bereiken.

Mensenrechteneducatie

Met het ondertekenen van diverse internationale verdragen heeft Nederland zich verplicht om mensenrechten in het onderwijs op te nemen. Dit is bijvoorbeeld vastgelegd in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind: 'De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op (...) het bijbrengen van eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en voor de in het Handvest van de Verenigde Naties vastgelegde beginselen' (art. 29, lid 1, b). Onder andere het Kinderrechtencomité, de Mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa (rapport Hammarberg) en de VN Mensenrechtenraad zijn van mening dat Nederland – ondanks de inspanningen die op het terrein van mensenrechteneducatie in het onderwijs[1] reeds plaatsvinden – die verplichting beter na zou kunnen leven. Naast de kanttekeningen die door internationale organisaties zijn gemaakt, zijn er in de afgelopen jaren ook binnenlandse verzoeken geweest om toenemende aandacht voor mensenrechten in het onderwijs, zowel vanuit de Tweede Kamer als vanuit het

1 In de gezamelijke brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de Kamer (Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V 31 700, nr. 72) wordt een overzicht gegeven van de wijze waarop mensenrechteneducatie in het Nederlandse onderwijssysteem is verankerd.

maatschappelijk middenveld. Eind 2008 werd de motie Pechtold[2] aangenomen waarin verzocht werd na te gaan 'hoe met respect voor de onderwijsvrijheid en de bevindingen van de commissie Onderwijsvernieuwing mensen- en kinderrechten de noodzakelijke aandacht binnen het onderwijscurriculum kunnen krijgen'. Daarnaast laten verschillende onderzoeken zien dat de Nederlandse jeugd – in vergelijking met hun internationale leeftijdsgenoten – laag scoort wanneer het gaat om kennis van mensenrechten.[3]

Officiële definitie van Mensenrechteneducatie voor het Jongerenprogramma van de Raad van Europa

Mensenrechteneducatie refereert aan 'educatieve programma's en activiteiten die zich richten op de promotie van een gelijke menselijke waardigheid voor eenieder, samen met andere programma's zoals het promoten van intercultureel leren en participatie en het aanmoedigen van minderheden om voor zichzelf op te komen'.

Minister Verhagen heeft in december 2008 toegezegd middelen vrij te maken voor de ontwikkeling van een lespakket voor het Nederlandse onderwijs. Hierover is veelvuldig overleg gevoerd met het Platform Mensenrechteneducatie en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Centraal in dit overleg stond de wens om mensenrechteneducatie in het Nederlandse onderwijs een duurzame positie te geven, zonder voorbij te gaan aan de huidige beleidskaders zoals het niet opleggen van nieuwe verplichtingen en het respecteren van de vrijheid van onderwijs en de daaraan verbonden autonomie van scholen. Er is onderzocht welk materiaal reeds voorhanden was en ook speelde de mogelijkheid om aan te sluiten bij de verdere concretisering van de wet op Actief burgerschap en sociale integratie.

Op basis hiervan heeft de minister van Buitenlandse Zaken besloten om, in plaats van een eenmalig lespakket te ontwikkelen, een meer structurele verankering te bevorderen. Zo kwam het stimuleringsplan tot stand, bestaande uit een kaderleerplan mensenrechten, gericht op een effectieve inzet van bestaande lesmaterialen, en het ontwikkelen van goede voorbeelden in samenwerking met een groep *pilot*-scholen. Ook zal aandacht uitgaan naar de verbetering van de toegang tot het materiaal, onder andere via websites. Het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) zal het plan de komende jaren in overleg met alle betrokken partijen, zoals het onderwijsveld, de alliantie scholenpanels burgerschap en het Platform Mensenrechteneducatie verder uitwerken en uitvoeren.

2 Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V 31 700, nr. 111
3 Dit blijkt onder andere uit onderzoek van de Europese Commissie (Flash Eurobarometer report #273) over de kennis van Nederlandse jongeren (15-18 jaar) van het bestaan van Kinderrechten. Nederlandse jongeren scoorden hierop het laagst van alle EU-lidstaten (39%).

Het stimuleringsplan is speciaal vormgegeven langs de richtlijnen van de Nederlandse onderwijssituatie. Hierbij is met respect voor de onderwijsvrijheid die wij kennen gehandeld. Met dit plan wordt naar verwachting tegemoetgekomen aan de nationale en internationale aanbevelingen en verzoeken om meer aandacht te besteden aan mensenrechten in het Nederlands onderwijs.

Het stimuleringsplan is gepresenteerd op Internationale Mensenrechtendag op 10 december op het Zandvliet College in Den Haag. Zowel minister Verhagen als minister Plasterk hebben bij die gelegenheid het belang van mensenrechteneducatie onderstreept. Minister Verhagen gaf aan dat wanneer bevordering van mensenrechten voor Nederland wereldwijd belangrijk is, mensenrechten vanzelfsprekend ook binnen Nederland blijvende aandacht verdienen. De ministers bepleitten dat *alle* kinderen in Nederland moeten weten wat mensenrechten zijn. Kinderen moeten weten wat hun eigen rechten zijn én wat de rechten van anderen zijn. Dat moet op school aan de orde komen, op de lagere school, en op de middelbare school. Minister Verhagen heeft samen met minister Plasterk het spel 'Eén stap vooruit' met leerlingen van VWO 2 gespeeld. Dit betreft een spel van de Raad van Europa waarbij de verschillen in rechten zichtbaar worden. Ook is er een ronde tafel gesprek geweest met schoolkinderen en vertegenwoordigers uit het onderwijsveld waarin het belang van mensenrechten in het onderwijs centraal stond.

Mensenrechten en jongeren

Via financiering vanuit het Mensenrechtenfonds wordt de vertaling van de kindvriendelijke versie van de Pinheiro studie *Safe You, Safe Me* als *pilot* uitgezet op 12 scholen in Nederland (zie paragraaf 4.6). Aan deze pilot doen veel jongeren mee. Trainingen worden aangeboden aan leraren, ouders worden betrokken en er zal gebruik worden gemaakt van participatieve en interactieve werkvormen (theater, internet, film). *Safe You, Safe Me* zal een innovatieve onderwijsmethode worden die het thema kindermishandeling op een integrale en structurele manier op basisscholen aan de orde stelt. De volledige methode zal in het voorjaar van 2010 getest worden op een school.

In 2009 werd het 60-jarig bestaan van de Raad van Europa (RvE) gevierd. Bij de activiteiten die ter gelegenheid hiervan in Nederland werden georganiseerd ging de aandacht in het bijzonder uit naar jongeren. Zo werd onder meer een schrijfwedstrijd georganiseerd voor leerlingen van middelbare scholen. Daarnaast werden gastlessen verzorgd over mensenrechten en de RvE. Als blijvende herinnering aan de feestelijkheden ontwierpen leerlingen een mensenrechtenkwartetspel, dat in de komende tijd onder een groot aantal Nederlandse scholen zal worden verspreid. In samenwerking met de Nederlandse delegatie naar de Parlementaire Assemblee naar de Raad van Europa, bestaande uit leden van beide Kamers, heeft het Ministerie van Buitenlandse Zaken subsidies verstrekt aan diverse universiteiten voor het organiseren van studiereizen naar Straatsburg.

Daarnaast tracht het ministerie van BZ daar waar mogelijk jongeren te betrekken bij activiteiten. Eerder al gingen jongeren mee op reizen van minister Verhagen en Staatssecretaris Timmermans. Ook tijdens de uitreiking van de Mensenrechtentulp waren diverse jongeren betrokken.

Nationaal Instituut voor de Rechten van de Mens

Het is niet alleen belangrijk dat mensen kennis hebben van hun rechten. Eerbiediging en naleving van mensenrechten vragen ook om effectieve nationale mechanismen. Nederland kent daartoe een breed mensenrechtenlandschap. Veel organisaties, zowel publiek, semipubliek als privaat, houden zich bezig met uiteenlopende taken op het gebied van mensenrechten, zoals onderzoek, voorlichting en/of advisering. Zoals beschreven in het kabinetsstandpunt uit juli 2008, is het kabinet van oordeel dat dit beter en efficiënter kan door instelling van een Nationaal Instituut voor de Rechten van de Mens (NIRM)[4].

In het kabinetsstandpunt is beschreven dat het NIRM een onafhankelijk instituut wordt en zal voldoen aan de *Paris Principles* (VN-principes voor nationale mensenrechteninstituten). De *Paris Principles* bepalen dat nationale overheden een mensenrechteninstituut instellen met een zo ruim mogelijk mandaat met betrekking tot de bevordering en de bescherming van de rechten van de mens binnen de nationale rechtsorde. Dat mandaat dient alle mensenrechten te omvatten, mede vanwege de ondeelbaarheid en onderlinge afhankelijkheid van de rechten van de mens. Door aanvaarding van de *Paris Principles* verdient Nederland de A-status en kan volwaardig deelnemen aan de *UN Group of National Human Rights Institutions* en andere internationale overlegstructuren.

Op 2 december 2008 vond een Algemeen Overleg plaats, gevolgd door een VAO op 18 december, waar de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties namens het kabinet de Kamer toezegde een analyse te maken van wat er op mensenrechtengebied in Nederland al gebeurt.[5] Dit, om overlap tussen taken te voorkomen bij het oprichten van een NIRM. De suggestie om het NIRM samen te laten gaan met de Commissie Gelijke Behandeling (CGB) in plaats van onder te brengen bij de Nationale Ombudsman (No) werd in het onderzoek meegenomen. Uit de analyse bleek onder andere dat integratie van het NIRM en CGB de beste keuze is. Over de resultaten van de analyse werd de Tweede Kamer op 10 juli 2009 in het nader kabinetsstandpunt Nationaal Instituut voor de Rechten van de Mens geïnformeerd.[6] Op dit moment wordt hard gewerkt om de bestaande en nieuwe wetgeving ter oprichting van het NIRM voor 1 januari 2011 in orde te maken.

In zijn recente rapport over Nederland heeft de Raad van Europa-Mensenrechtencommissaris de Regering aanbevolen een 'nationaal actieplan mensenrechten' op te stellen. Een dergelijk plan zou dienen als instrument voor de analyse en verdere verbetering van de Nederlandse grondrechtenpraktijk. Achtergrond van deze aanbeveling zijn onder andere binnen de Verenigde Naties gemaakte afspraken. In de Weense Verklaring van de Wereldconferentie Mensenrechten in 1993 is de wenselijkheid van het invoeren van een zogenaamd nationaal actieplan mensenrechten al aangegeven. Het kabinet heeft in zijn reactie op de aanbeveling aangegeven haar te zullen bestuderen, met inachtneming van andere institutionele en beleidsmatige ontwikkelingen op het gebied van binnenlandse grondrechtenbescherming en met het oog op mogelijke meerwaarde voor de Nederlandse grondrechtenpraktijk.

4 Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, V 31 200, nr. 75
5 Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V 31 700, nr. 55
6 Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V 31 700, nr. 95

Mensenrechtenambassadeur

De mensenrechtenambassadeur (MRA) is een goed instrument gebleken om aandacht en respect voor mensenrechten in binnen- en buitenland te helpen bevorderen. MRA geeft voor een deel invulling aan zijn functie in het buitenland, zowel in bilateraal als in multilateraal verband, en voor een deel in Nederland, onder meer via overleg met NGO's, de private en academische sector, andere departementen en semi-overheids instellingen.

De MRA was ook betrokken bij initiatieven om de aanpak van mensenrechten in Nederland zelf verder te verbeteren. Dat betrof bijvoorbeeld de discussies rond mensenrechtenonderwijs, het op te zetten nationaal mensenrechten-instituut, de uitvoering van de aan Nederland gedane aanbevelingen uit de *Universal Periodic Review* van de VN-Mensenrechtenraad, en de mogelijkheden voor de overheid om te komen tot een coherenter en completer binnenlandse naleving van en toezicht op mensenrechten.

Zoals elders beschreven in de rapportage bezocht de mensenrechtenambassadeur in 2009 onder meer Bangladesh, Ethiopië, Italië, Kazachstan, Letland, Pakistan, de Russische Federatie (inclusief Tsjetsjenië en Ingoesjetië), de Verenigde Staten en Wit-Rusland. Tijdens de bezoeken werd zowel met vertegenwoordigers van de overheid als van niet-gouvernementele instanties gesproken. Eveneens vonden regelmatig gesprekken met mensenrechtenverdedigers plaats. Omdat ieder bezoek gekenmerkt wordt door een eigen karakter, vindt ter voorbereiding dikwijls vooroverleg plaats met betrokken Nederlandse maatschappelijke organisaties.

Ter illustratie van het nut van dergelijke bezoeken kan bijvoorbeeld genoemd worden dat de Premier van Bangladesh de aanwezigheid van de MRA (samen met de mensenrechtenambassadeurs van Duitsland en Denemarken) benutte om in de nationale media haar inzet voor *zero tolerance* ten aanzien van mensenrechtenschendingen door overheidsinstellingen nog eens zeer uitdrukkelijk te onderstrepen. Tijdens zijn bezoek aan Letland bracht MRA de, in eerste instantie verboden, *gay pride parade* ter sprake. Dit heeft er mogelijk aan bijgedragen dat de parade enkele dagen na het bezoek alsnog doorgang vond.

In Nederland heeft de mensenrechtenambassadeur eveneens veelvuldig mensenrechtenverdedigers ontvangen die hun zorgen en wensen aan de Nederlandse overheid

willen overbrengen. Dergelijke gesprekken dragen bij aan het activeren of verder specificeren van de Nederlandse inzet voor de mensenrechtensituatie in de betreffende landen. In 2009 ging het, onder vele anderen, om vertegenwoordigers uit Afghanistan, Birma, Bosnië, Burundi, China, Colombia, El Salvador, Ethiopië, Filippijnen, Iran, Oezbekistan, Syrië, en Wit-Rusland.

Kabinetsbrede aandacht voor mensenrechten

Overigens geldt dat naast de MRA en vele andere vertegenwoordigers van het ministerie van Buitenlandse Zaken die actief het mensenrechtenbeleid uitdragen in binnen- en buitenland, ook bewindspersonen van andere ministeries dat stelselmatig doen. Zo stonden mensenrechten bijvoorbeeld op de agenda tijdens het bezoek van minister Ter Horst aan China, het bezoek van minister Hirsch Ballin aan Indonesië, of het bezoek van minister Verhoeven aan Kazachstan. Ook is er en marge van het staatsbezoek van Hare Majesteit aan Mexico door minister Verhagen over mensenrechten gesproken. De bewindspersonen spreken over de meest prangende mensenrechtenkwesties, inclusief de situatie van gewetensgevangen en inperking van persvrijheid waar dat een belangrijke kwestie is. Daarbij geldt overigens het adagium dat wordt gekeken naar de meest effectieve wijze. Zoals minister Verhagen tijdens de begrotingsbehandeling naar aanleiding van een motie van de heer Pechtold uiteenzette wordt gekozen voor stille diplomatie indien een situatie daarbij gebaat is, maar een publieke benadering niet gemeden als verwacht wordt dat dit meer vruchten zal afwerpen.[7]

3.2 Een infrastructuur voor mensenrechten

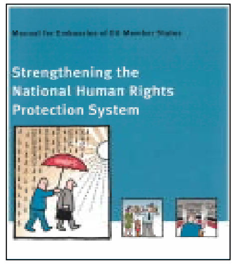
Zoals vermeld in de mensenrechtenstrategie wil Nederland ook graag bijdragen aan het creëren van een klimaat in derde landen waarin mensenrechten worden gerespecteerd en waar burgers hun rechten kunnen halen. Dit is onder meer vormgegeven door aandacht te besteden aan de versterking van nationale systemen in derde landen. De aanwezigheid van een sterke mensenrechteninfrastructuur is essentieel om burgers in staat te stellen op te komen voor hun rechten. Goed beleid, gerichte wetten en effectieve instituten vormen de onmisbare voorwaarden om respect voor mensenrechten in een samenleving te kunnen garanderen.

Handboek Nationale Mensenrechten Protectiesystemen

Om invulling te geven aan bovenstaande doelstelling heeft Nederland het afgelopen jaar een handboek opgesteld voor medewerkers van ambassades. Het handboek is in augustus ter kennisname aan beide Kamers verzonden.[8] De mensenrechtenstrategie (paragraaf 4.2) en het bijbehorende actieplan (doelstellingen 76 en 88) maakten reeds melding van de ontwikkeling van het document. In het handboek worden praktische handvatten geboden voor interventies gericht op de mensenrechteninfrastructuur.

7 Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, V 32 123, nr. 48
8 Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V31 263, nr. 34

Het heeft daarmee als doel medewerkers van posten bij te staan in het vormgeven en uitvoeren van beleid ten aanzien van mensenrechten, met name betreffende Nationale Mensenrechten Protectiesystemen (*National Human Rights Protection Systems*, NHRPS). Deze term werd geïntroduceerd door de vorige secretaris-generaal van de VN en verwijst naar het totaal aan waarborgen (*checks and balances*) dat moet verzekeren dat overheden, als dragers van plichten, gehouden worden aan het respecteren, beschermen en vervullen van de rechten van mensen. Het handboek gaat respectievelijk in op versterking van mensenrechteninstituten, de veiligheidssector, nationale wetgeving, versterking van parlementen, lokaal bestuur en mensenrechten, mensenrechtenverdedigers en nationaal beleid ten aanzien van mensenrechten.

Het handboek NHRPS vraagt ambassades niet zich op nieuw werkterrein te begeven of uitgebreide analyses te maken. Het bouwt voort op bestaand werk en draagt bij aan een beter begrip van de zorgpunten op het gebied van mensenrechten in een land. Daar waar het noodzakelijk is om te reageren op schendingen en deze te veroordelen is het minstens zo belangrijk om kansen te zien en deze aan te grijpen om constructief te werken aan het voorkomen van schendingen. Het handboek voorziet ambassademedewerkers dan ook in de mogelijkheid de meest prangende onderliggende oorzaken te identificeren en biedt hen praktische mogelijkheden om deze aan te pakken. Het zet tevens in op toegenomen samenwerking tussen de posten en de VN-mensenrechtenmachinerie.

Om een zo volledig en valide mogelijk handboek te kunnen produceren is bij de totstandkoming van het document geconsulteerd bij experts op diverse deelgebieden.[9] Hoewel er in eerste instantie sprake was van een handboek voor Nederlandse ambassades, bleek het initiatief in EU-verband met veel enthousiasme te worden ontvangen. De voorzitter van de Raad van de Europese Unie, Karel Schwarzenberg, heeft dit laten blijken in een voorwoord. Tevens heeft het Raadssecretariaat het document kosteloos in het Frans laten vertalen. Desbetreffende versie is sinds december 2009 verkrijgbaar.

Naar aanleiding van deze positieve reacties en vanwege het belang van afstemming en samenwerking met andere EU-lidstaten op dit terrein is besloten het handboek beschikbaar te stellen aan alle ambassades van EU-lidstaten in derde landen. Tijdens de EU Raadswerkgroep mensenrechten (COHOM) van 15 juli is het document aan alle lidstaten van de EU gepresenteerd. Dit gebeurde onder de vermelding dat het handboek

9 Leden van de volgende organisaties hebben bijgedragen aan en/of meegelezen gedurende de totstandkoming van het handboek: Netherlands Institute for Multiparty Democracy, de AIV Adviesraad, Plan Nederland, ISS, UNICEF, Defence For Children, Amnesty International, UNDP, OHCHR, Roosevelt Academy, Human Rights Watch, International Council on Human Rights Policy, Center for International Legal Cooperation, Clingendael, Press Now, Van Vollenhoven Institute, FCO (UK), Tsjechisch Voorzitterschap en dverse onafhankelijke experts op het gebied van politie en mensenrechtenverdedigers.

geen officieel EU-document is, maar beschikbaar is voor gebruik en inspiratie voor actie in het veld met het doel om ambassades van EU-lidstaten te assisteren inzake activiteiten op mensenrechtengebied. Vervolgens heeft verspreiding via de Nederlandse ambassades plaatsgevonden. Tevens ontvingen vertegenwoordigingen van de Europese Commissie een exemplaar en hebben diverse VN-vertegenwoordigingen en NGO's interesse getoond. Hierop heeft onder meer een presentatie over het handboek aan de, door Nederland gesteunde, NGO *Bridging the Gulf* plaatsgevonden.

Positieve internationale ontvangst van handboek NHRPS
Het Nederlandse initiatief om een handboek gericht op de versterking van nationale mensenrechtensystemen in derde landen op te stellen werd met bijzonder veel enthousiasme door EU-partnerlanden ontvangen. Met name de leesbaarheid en het praktische nut van het document werden geprezen. Zo kwam er direct nadat de presentatie in de Raadswerkgroep had plaatsgevonden een verzoek binnen van het Hongaarse ministerie van Buitenlandse Zaken om een tiental exemplaren ter verspreiding onder het eigen postennetwerk. Ook de *Office of the High Commissioner on National Minorities* (OHCNM), gevestigd in Den Haag, reageerde vrijwel direct met een verzoek om een aantal handboeken voor eigen gebruik. Soortgelijke verzoeken kwamen onder meer van de Duitse ambassade in Nepal en de vertegenwoordiging van de EC in Syrië. De Nederlandse ambassades vervulden eveneens een actieve rol in de verspreiding van het document. Vele ambassadeurs presenteerden het tijdens een *EU Heads of Mission* (HoM) overleg en het handboek werd op websites van de posten geplaatst. Ook werd het veelal in digitale versie onder de aandacht gebracht van het lokale mensenrechtennetwerk. Zo verzond de ambassadeur in Peru het document met een persoonlijke notitie aan onder meer de Organización Internacional para las Migraciones (OIM), UNICEF, UNDP en UNFPA. In Ethiopië werd het document verder met de vertegenwoordiging van de Afrikaanse Unie, de *African Commision on Human and Peoples' Rights* en de *African Court on Human and Peoples' Rights* gedeeld. De ambassadeur in Belgrado overhandigde het handboek tijdens een persoonlijk gesprek aan de Servische staatssecretaris voor mensenrechten, Marko Karadzic. Karadzic bedankte voor het initiatief en zag het boek als een goede basis voor toekomstige samenwerking tussen Nederland en Servië op het gebied van mensenrechten. Inmiddels zijn circa 2400 Engelstalige en 1100 Franstalige handboeken wereldwijd verspreid onder departementen en ambassades van partnerlanden, EU- en VN-kantoren, NGO's, onderzoeksinstituten en academische instellingen.

3.3 Mensenrechten en democratie

Deelname aan bestuur is nadrukkelijk als mensenrecht erkend in zowel de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens als het Internationaal Verdrag Burgerlijke en Politieke Rechten. Iedere burger heeft het recht om niet alleen zijn eigen leven naar eigen inzichten in te richten, maar heeft ook het recht om op gelijke voet met medeburgers deel te nemen aan de inrichting van de samenleving. Daarnaast leert de praktijk dat mensenrechten over de hele linie in de verdrukking komen wanneer er in een land geen sprake is van een goed functionerende democratie. Niet-democratische regimes laten doorgaans weinig ruimte voor individuele vrijheden. Vooral vrijheden die kunnen worden ingezet om de alleenheerschappij van de machthebbers te betwisten, zoals de vrijheid van meningsuiting, worden aan banden gelegd. Democratie en mensenrechten zijn daarom niet alleen synoniemen, maar versterken elkaar ook onderling en verdienen het derhalve in onderlinge samenhang te worden verdedigd, wereldwijd.

De Raad van Europa, de Europese 'waakhond' op het gebied van mensenrechten, democratie en rechtsstaat is een standaardonderdeel van het Nederlandse instrumentarium om democratie en mensenrechten binnen Europa en in onderlinge samenhang te beschermen en waar nodig te bevorderen. Dit gebeurt bijvoorbeeld door het volgen van rapportages van monitoringsinstellingen, de implementatie van uitspraken van het EHRM en middels discussies in het Comité van Ministers.

Samen met andere lidstaten heeft Nederland actief bijgedragen aan een EU-visie op democratieondersteuning. Na voorbereidingen tijdens het Tsjechisch en Zweeds Voorzitterschap nam de EU Raad van Ministers in november 2009 Raadsconclusies aan. De conclusies worden vergezeld van een EU-actieplan om de coherentie en effectiviteit van EU-inspanningen gericht op versterking van democratiseringsprocessen in derde landen te vergroten. Met de Raadsconclusies committeert de EU zich aan verdere actie op een flink aantal gebieden. Hiermee wil het onder meer democratieondersteuning beter laten aansluiten op de specifieke context van landen in kwestie en partnerschappen ontwikkelen gebaseerd op dialoog en consultatie. In 2010 wordt naar verwachting een begin gemaakt met de uitvoering van het Actieplan. Ook hieraan zal Nederland actief bijdragen.

Democratisering in Jordanië
In het kader van democratisering en capaciteitsversterking van het maatschappelijk middenveld faciliteert de ambassade in Amman vanuit het Mensenrechtenfonds twee projecten gericht op democratisering en capaciteitsversterking. Van de organisatie *Partners for Jordan* wordt een project ondersteund dat beoogt een brug te slaan tussen NGO's en parlementariërs om zo de communicatie en samenwerking tussen deze twee essentiële elementen van de rechtsstaat te versterken. Het *Al-Hayat Centre for Civil Society Development* ontvangt steun voor het project *Building University Students Councils*. Met het oog op de nationale en gemeentelijke verkiezingen in 2011 richt dit project zich op bevordering van het bewustzijn van studenten van hun democratische rechten.

Nederland heeft, zowel in de EU als in samenwerking met het *International Institute for Democracy and Electoral Assistance* (IDEA), aangedrongen op een brede benadering van democratisering. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan wat democratie moet

opleveren voor burgers in termen van bijvoorbeeld sociaal-economische ontwikkeling. Democratisering gaat immers over alle mensenrechten. Verder heeft Nederland zich met anderen hard gemaakt voor betere samenhang in het gebruik van EU-instrumentarium, zoals tussen verkiezingswaarneming als politiek instrument en verkiezingssteun in ontwikkelingssamenwerking.

Verkiezingen in Afghanistan.
Foto: Hans Stakelbeek | Buitenlandse Zaken

Naast in multilateraal verband is ook op bilaterale wijze in een groot aantal landen samengewerkt met overheden en niet gouvernementele partners, grotendeels voortvloeiend uit de meerjaren- en jaarplanning van de ambassades. Ambassades kunnen voor de financiering van projecten gericht op democratisering een beroep doen op het Mensenrechtenfonds en op het Fonds voor Ontwikkeling, Pluriformiteit en Participatie voor islamitische landen. Ten slotte werden in 2009 wederom politieke partijen, parlementen, media, vakbonden, NGO's en andere democratische actoren wereldwijd ondersteund.

Ontmoeting minister Verhagen met Birmese mensenrechtenverdediger

Op 27 november 2009 ontmoette Minister Verhagen Thant Myint-U, een Birmese historicus, intellectueel en kleinzoon van de vroegere secretaris-generaal van de VN. Zij bespraken het gebrek aan democratisering in Birma en de onverminderd slechte mensenrechtensituatie in het land. De minister uitte bovendien zijn zorgen over de behandeling van Nobelprijswinnares Aung San Suu Kyi (verlenging huisarrest) en het optreden van het leger tegen etnische groepen. Doel van het gesprek was het uitwisselen van ideeën over de ontwikkelingen in Birma. Thant staat bekend als een voorstander van meer engagement met Birma om de kansen op democratische ontwikkeling te vergroten. In het gesprek met Thant Myint-U werd van gedachten gewisseld over de mogelijkheden voor de internationale gemeenschap om effectiever invloed uit te oefenen op de ontwikkelingen in Birma.

3.4 Rapportage aan Verdragscomités

De meeste VN-mensenrechtenverdragen, als ook een deel van de gespecialiseerde mensenrechtenverdragen in het kader van de Raad van Europa kennen verdragscomités. Deze comités vervullen een belangrijke rol bij het toezicht op de handhaving van internationale normen. Afhankelijk van het reglement van het desbetreffende

VN-Comité in Geneve wordt eens in de drie tot vier jaar over de implementatie van het verdrag door een land gerapporteerd. Nederland neemt deze rapportageplicht zeer serieus en tracht deze transparant en tijdig na te komen. Over het rapport stelt het desbetreffende VN-Comité schriftelijke vragen waarop Nederland schriftelijk antwoord. Het periodieke rapport en de lijst van vragen en antwoorden vormt vervolgens de basis voor de behandeling door het desbetreffende VN Comité ter plekke in Genève.

Het ministerie van Buitenlandse Zaken speelt in de nakoming van de VN-verplichtingen een coördinerende rol en werkt nauw samen met de inhoudelijk verantwoordelijke ministeries en de Koninkrijksdelen. Het maatschappelijk middenveld wordt in het gehele proces zo veel mogelijk betrokken. Zo organiseerde het ministerie van Buitenlandse Zaken een overleg tussen de vakdepartementen en NGO's ter voorbereiding van de BuPo zitting in Genève in juli.

In 2009 vond behandeling door het VN Comité inzake de Rechten van het Kind en door het VN-Comité inzake Burgerlijke en Politieke rechten plaats van de periodieke rapportages van de drie landen van het Koninkrijk. De Kamer is hierover geïnformeerd door de betrokken ministers, die Nederland in Genève hebben vertegenwoordigd. In januari 2010 vindt de behandeling plaats van het rapport over de implementatie van het VN-Vrouwenverdrag door de drie landen van het Koninkrijk. In 2010 zal Nederland ook, op vrijwillige basis, een tussentijdse rapportage verzorgen over de aanbevelingen die voor Nederland uit het UPR-proces zijn voortgekomen (zie paragraaf 7.2.1).

De Raad van Europa heeft eveneens verschillende instrumenten om de naleving van verdragen te monitoren. Gewezen wordt op het CPT (*Committee on the Prevention of Torture*), ECRI (*European Commission against Racism and Intolerance*) en het comité dat toeziet op het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden (*Advisory Committee on the Framework Convention on National Minorities*).

4 Mensenrechten voor iedereen, altijd en overal

Tijdens de 11e zitting van de VN-Mensenrechtenraad die in maart 2009 plaatsvond, benadrukte minister Verhagen de absolute universaliteit die internationale mensenrechten kenmerkt. Ondanks de brede diversiteit in identiteit delen burgers wereldwijd hun streven naar een vreedzaam en voorspoedig bestaan. In zijn speech riep de minister andere overheden op om juist nu, in tijden van crisis, de veiligheid, welvaart en vrijheid van burgers in hun land te waarborgen. Mensenrechten betreffen geen luxe goed, waar tijdens economische terugslag verminderde aandacht naar uit kan gaan, maar een voorwaarde voor het vestigen van duurzame veiligheid en ontwikkeling. Onze economische toekomst en wereldwijde stabiliteit zijn dan ook afhankelijk van mensenrechten. In dit hoofdstuk wordt gerapporteerd over de manier waarop Nederland zich hard maakt voor de wereldwijde verspreiding van internationale mensenrechtennormen. Achtereenvolgens wordt verslag gedaan van de Nederlandse inzet op het gebied van de doodstraf, marteling, vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, vrijheid van meningsuiting en mediadiversiteit, vrouwenrechten, kinderrechten, mensenhandel, tegengaan van discriminatie op basis van seksuele geaardheid, non-discriminatie en mensenrechtenverdedigers.

Speech minister Verhagen, VN-Mensenrechtenraad

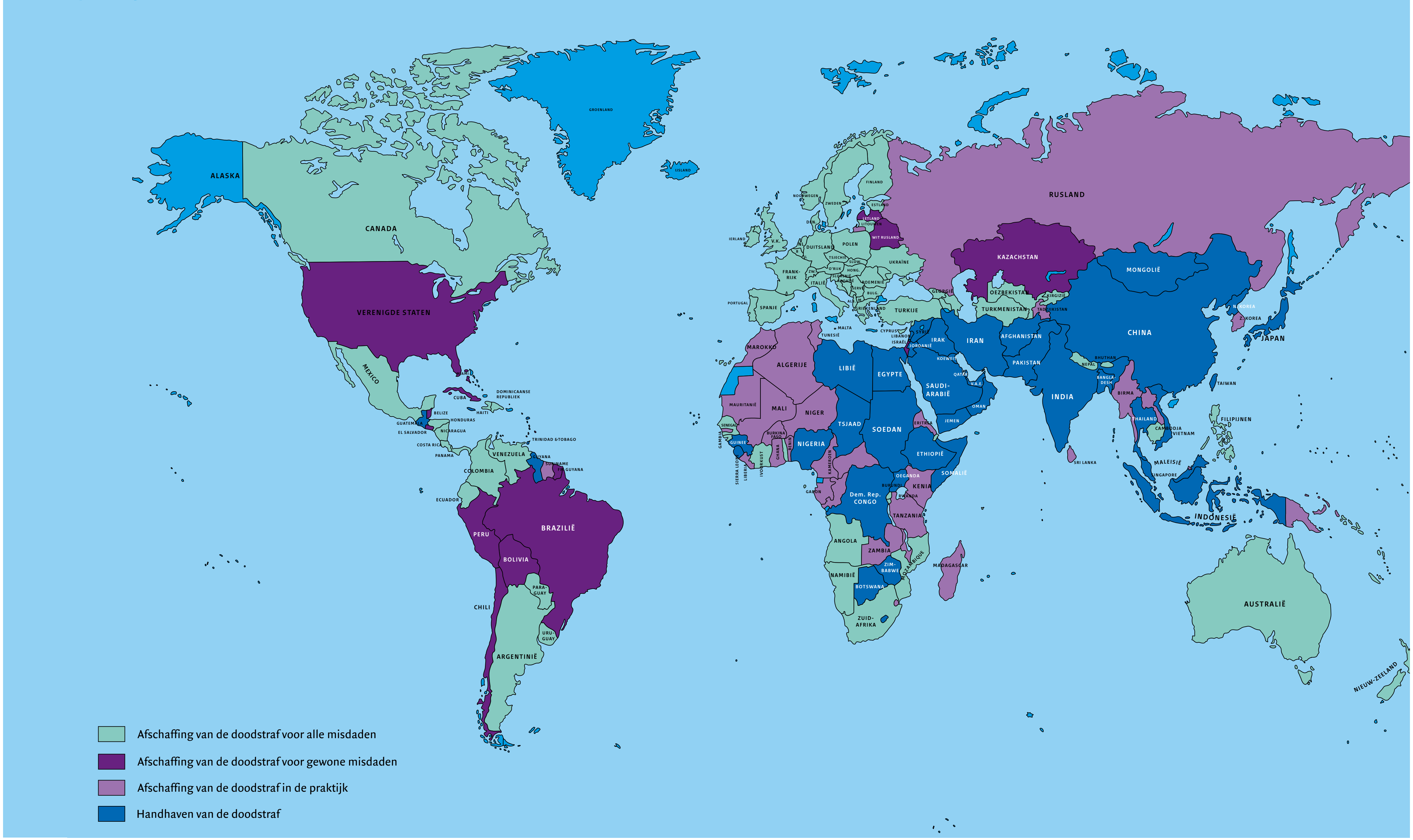
"How great a distance is there, really, between one person and another? Naturally, there are noticeable differences between us. We look different; we speak different languages; we worship in a different way or not at all. Our trials and tribulations in life are different... But despite these many diverse identities, our nature – our human nature – is the same everywhere. People all over the world strive to live peaceful and prosperous lives,to feed and educate their children, to protect themselves from violence and disease. Everyone worries in times of crisis; everyone rejoices in times of happiness. Fundamentally, we are not so different, whether we were bornin Maputo, Manila, Medina, Miami, Montevideo or, like me, Maastricht. And we all have the same, inalienable human rights."

Minister Verhagen, 3 maart 2009, VN-Mensenrechtenraad Genève

4.1 Strijd tegen de doodstraf

Nederland is een uitgesproken tegenstander van het opleggen en ten uitvoer brengen van de doodstraf, waar ook ter wereld. Daarop zet Nederland in op wereldwijde afschaffing, een moratorium kan hierbij een eerste stap zijn. Hoewel de strijd nog niet gestreden is, zette de positieve trend betreffende de afschaffing van de doodstraf zich in 2009 door. Het totaal aantal landen waar de doodstraf niet meer wordt uitgevoerd staat nu op 151. Hiervan hebben 96 landen de doodstraf voor alle misdaden afgeschaft, 8 landen hebben de doodstraf uitsluitend voor commune delicten afgeschaft en de overige 47 landen passen, ondanks dat zij geen juridische afschaffing hebben bewerkstelligd de doodstraf niet langer toe.

Toepassing van de doodstraf

De kaart werd gemaakt a.d.h.v. de gegevens van Amnesty International

Binnen de laatstgenoemde categorie hebben vijf landen een moratorium ingesteld en 42 landen hanteren een de facto moratorium, dat wil zeggen dat ze minstens 10 jaar de doodstraf niet uitvoeren of bindende verplichtingen hebben de doodstraf niet te gebruiken. Momenteel zijn er nog 46 landen in de wereld die vasthouden aan de doodstraf. Het merendeel betreft landen met een autoritair regime. De landen in kwestie zijn verantwoordelijk voor bijna 99 % van de executies wereldwijd, met China, Iran en Saudi-Arabië aan de top. Dat neemt overigens niet weg dat de doodstraf ook wordt uitgevoerd in democratische landen. In 2008 en 2009 bestond veel zorg over de toegenomen executies in Japan en Indonesië. Maar ook daar zijn ontwikkelingen in de goede richting, nu Japan een overtuigd tegenstander van de doodstraf als minister van Justitie heeft.

Ontwikkelingen in multilateraal verband

De positieve trend wordt weerspiegeld in de twee succesvolle doodstrafresoluties die de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN) met grote meerderheid aannam. Deze resoluties, die oproepen tot een wereldwijd moratorium met als doel afschaffing van de doodstraf, hebben op hun beurt weer een positief effect op het draagvlak voor afschaffing van de doodstraf. Zo werd in 2009 de doodstraf afgeschaft in Togo en Burundi. In Mali is wetgeving in de maak, in Uganda bepaalde het Hooggerechtshof in januari dat de doodstraf in verplichtende vorm, dus zonder mogelijkheid op strafverlichting, en uitstel in de tenuitvoerlegging van de doodstraf met meer dan drie jaar, ongrondwettelijk zijn.

Bovenstaande ontwikkelingen zijn het gevolg van de intensieve discussie in de Verenigde Naties, maar ook van het aankaarten van de VN-oproep tot een moratorium op nationaal en regionaal niveau evenals van bilaterale en multilaterale lobby-inspanningen. Ook ambassades speelden in dit verband een essentiële rol; Nederland heeft zijn diplomatieke netwerk actief ingezet om te lobbyen voor de resoluties. Een goed voorbeeld van het effect van deze inspanningen vormt de oproep die de Afrikaanse Commissie voor de Mensenrechten in november 2008 deed aan de lidstaten om een moratorium in te stellen. Inmiddels hebben 15 Afrikaanse landen de doodstraf afgeschaft. De betreffende Commissie heeft daarnaast een speciale werkgroep ingesteld die nader onderzoekt wat de achtergronden zijn van de doodstraf in Afrika en welke mogelijkheden er voor geleidelijke afschaffing van de straf zijn. De EU heeft hierbij ondersteuning aangeboden en geeft, mede op aandringen van Nederland, hoge prioriteit aan het onderwerp in de dialoog met de AU.

In 2010 zal de EU samen met de brede groep landen die in 2008 de doodstrafresolutie actief steunden wederom een anti-doodstraf resolutie in de VN indienen. Nederland heeft als lid van de EU-Taakgroep over de doodstraf reeds aangedrongen op een tijdige start van de voorbereidingen hiervoor.

In 2009 heeft de EU zich gericht op verdieping van de lobby voor afschaffing van de doodstraf en identificatie van de beste strategieën daarvoor. Structurele lobby is hoogst

noodzakelijk om steun voor wereldwijde afschaffing te verwerven en zo polarisatie in de VN over dit onderwerp te verzachten. Nederland speelde daarbij een actieve rol via bilateraal overleg en in EU-verband. Zo maakte de EU anti-doodstrafgroep in Japan een analyse van de achtergronden van de doodstraf en organiseerde zij een seminar. Dit seminar trok veel belangstelling, mede van de pers. Daarbij had ook een kabinetsminister de uitnodiging om te komen spreken aangenomen. Tijdens het seminar kwam onder meer naar voren dat het vasthouden van de doodstraf niet kan worden verklaard uit de Aziatische cultuur en dat publieke acceptatie van de doodstraf ook in Azië tot de mogelijkheden behoort.

De ambassade in Tokio verrichtte onderzoek naar de achtergronden van de geheimhouding rond executies. Een vergelijkbare analyse werd in 2009 gemaakt omtrent de achtergronden voor de aanhoudende steun voor de doodstraf in het Caribische Gebied. Hoewel in de laatste jaren alleen in St Kitts executies hebben plaatsgevonden, behoren de Caribische landen tot de tegenstanders van een VN-oproep tot afschaffing van de doodstraf. Nederland gaf in 2009 steun aan het *International Justice project*, dat in een aantal landen, waaronder Indonesië, Maleisië en Thailand, onderzoekt op welke wijze de lobby tegen de doodstraf daar zo effectief mogelijk kan worden gevoerd. Dit project wordt in 2010 afgerond met een training voor juristen. Nederland bekijkt de mogelijkheden om dergelijke activiteiten in het komend jaar uit te breiden.

Verder verdient vermelding dat de EU op 15 december een Verklaring uitbracht naar aanleiding van het feit dat op die dag 20 jaar geleden het Tweede Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten in werking trad. Dit Protocol is nu geratificeerd door 72 landen. Daarmee verplichten zij zich niemand te executeren die ter dood veroordeeld is, alle noodzakelijke maatregelen te nemen om de doodstraf definitief af te schaffen en hier over te rapporteren. Dit instrument, evenals regionale protocollen zoals in Europa en Noord- en Zuid Amerika, maakt de definitieve afschaffing van de doodstraf tot een mensenrechtenverplichting.

Voor wat betreft individuele gevallen droeg Nederland in 2009 wederom actief bij aan demarches en verklaringen in EU-verband. In november bracht de EU op initiatief van Nederland een verklaring uit waarin zij haar afschuw uitsprak over steniging in Somalië van jonge volwassenen wegens buitenechtelijke relaties. Deze verklaring kreeg prominente aandacht in de Afrikaanse pers. Op aandringen van Nederland sprak de EU in oktober 2009 een scherpe veroordeling uit over executies in Iran in de nasleep van het geweld na de verkiezingen. Tevens in oktober, bracht de EU een verklaring uit naar aanleiding van de op handen zijnde executies van twee personen die ten tijde van het misdrijf waarvoor zij veroordeeld zijn minderjarig waren. In december bracht de EU een verklaring uit over doodvonnissen wegens 'hekserij' in Saudi-Arabië en de gruwelijke onthoofding en kruisiging van een persoon die eveneens in Saudi-Arabië plaatsvond. Nederland drong tenslotte aan op EU -verklaringen na de executies in China van twee Tibetanen en 9 Oeigoeren.

Aandacht voor ter dood veroordeelde geesteszieken in de VS
In de VS faciliteert de Nederlandse ambassade een project van de NGO *National Coalition to Abolish the Death Penalty* (NCADP). Het project heeft tot doel om advocaten en andere *practitioners* die bij doodstrafzaken waarin een aspect van geestesziekte of een geestelijke handicap een rol speelt betrokken zijn van informatie te voorzien, te trainen en ad hoc bij te staan. In dit kader wordt een drietal activiteiten door de NCADP ondernomen. Een update van de *Mental retardation training guide* wordt gerealiseerd; er worden trainingen voor *practitioners* georganiseerd en zogenaamde *case consultations* worden verstrekt om op ad hoc wijze in te spelen op vragen van advocaten betrokken bij betreffende doodstrafzaken.

In de Verenigde Staten heeft de EU ook in 2009 actief geïntervenieerd inzake de doodstraf, bijvoorbeeld wanneer een moratorium werd doorbroken of wanneer de veroordeelden geesteszieken betroffen. De EU-interventie in New Mexico droeg bij aan het besluit van *Governor* Bill Richardson afgelopen juli om de doodstraf af te schaffen. Hiermee staat de teller voor het aantal staten dat de doodstraf heeft afgeschaft op 15. In 35 staten wordt de doodstraf nog gehandhaafd, hoewel een aantal staten dicht bij een moratorium of afschaffing lijkt te zijn. Zo is sprake van wetsherziening in Georgia, Kansas en New York. Nederland steunt in de VS een project van de *National Coalition Against the Death Penalty* (NCDAP), dat gericht is op het informeren, trainen en adviseren van advocaten die doodstrafzaken behandelen en waarbij hun cliënt mogelijk aan een psychische stoornis lijdt. Deze trainingen worden als zeer waardevol ervaren. Het Hooggerechtshof heeft zich enige tijd geleden uitgesproken tegen de doodstraf voor minderjarigen en geestelijk gehandicapten. Men hoopt nu ook op uitsluiting of beperking van toepassing van de doodstraf voor geesteszieken. Nederland heeft ook de herziening van een handboek voor advocaten over dit onderwerp gefinancierd. Nederland brengt het onderwerp doodstraf tenslotte actief op in bilaterale contacten, via de ambassades, door de reizen van de mensenrechtenambassadeur en door bezoeken van ministers en de minister-president. In oktober werd tijdens het bezoek van de minister-president aan Singapore, waar de regering executies geheim houdt en tegenstemde op beide VN-resoluties inzake de doodstraf, het onderwerp bijvoorbeeld aangekaart. Nederland zal deze activiteiten voortzetten en aldus blijven streven naar wereldwijde afschaffing van de doodstraf.

4.2 Verbod op marteling

Het absolute verbod op marteling en wrede, onmenselijke en vernederende behandeling of bestraffing ligt stevig verankerd in het internationaal recht. Helaas komen marteling en wrede behandeling nog in alle delen van de wereld voor. Nederland hanteert de richtlijn dat marteling onder geen enkele omstandigheid acceptabel is en draagt via verschillende kanalen bij aan de bestrijding hiervan. Het betreft hier onder meer het op politieke wijze interveniëren bij individuele gevallen van marteling en het financieel ondersteunen van NGO's die onder andere trainingen geven aan agenten of regeringen ondersteunen bij anti-marteling wetgeving. Ook is Nederland actief betrokken bij de onderhandelingen in de VN over de marteling resoluties.

In EU-verband en op nationale titel zet Nederland zich in om zoveel mogelijk landen te bewegen de strijd tegen marteling aan te gaan en de relevante anti-martelingverdragen te ratificeren. In het najaar van 2009 is het facultatief protocol bij het VN verdrag tegen marteling (OPCAT) door het vijftigste land geratificeerd. Het OPCAT bestaat nu naast het Anti-Martelingcomité van de Raad van Europa (CPT), een ander voor Nederland belangrijk instrument in de strijd tegen marteling. Onderdeel van OPCAT is het *Subcommittee on the Prevention of Torture* (SPT) dat onderzoek doet in landen naar mogelijke vormen van marteling. Het aantal leden van het Subcomité kan nu worden uitgebreid, waardoor meer onderzoek plaats kan vinden. In Nederland heeft de Tweede Kamer vragen gesteld nadat het Facultatief Protocol ter goedkeuring was voorgelegd. Daarop heeft interdepartementale afstemming, alsmede met de Antillen en Aruba, plaatsgevonden. De antwoorden aan de Kamer zijn in januari 2010 aan de Kamer verzonden. De regering hoopt op snelle goedkeuring door het parlement. Na deze parlementaire goedkeuring zal het Facultatief Protocol worden bekrachtigd.

Tijdens de 11e zitting van de VN-Mensenrechtenraad in maart 2009 heeft Nederland actief steun geboden aan de Deense resolutie over marteling en de rol van medisch personeel. Er was helaas onvoldoende steun voor het Nederlandse voorstel om in de resolutie te benadrukken dat gedwongen opname van politieke opponenten in psychiatrische instellingen kan kwalificeren als marteling of wrede, onmenselijke en vernederende behandeling. In de VN-resolutie inzake marteling die door de AVVN is aangenomen, is het dit jaar gelukt om een tekst op te nemen die staten oproept om bekentenissen afgelegd als gevolg van wrede, onmenselijke of vernederende behandeling als ongeldig bewijsmateriaal te bestempelen. Nederland maakte zich hard voor de opname van de tekst, wat vorig jaar nog niet haalbaar bleek. Deze ontwikkeling is een belangrijke stap voorwaarts in de strijd tegen marteling. Een paragraaf over lijfstraffen is helaas niet opgenomen.

De strijd tegen marteling is niet eenvoudig, onder andere vanwege verborgenheid waarin het plaatsvindt. Daarom trekt Nederland voornamelijk in EU-verband op. In de EU is een *Torture Think Tank* gevormd, waar Nederland deel vanuit maakt. In deze taakgroep wordt de EU strategie tegen marteling afgestemd. Op voorstel van de taakgroep is er door de EU een eerste groep landen geïdentificeerd met als doel de lokale implementatie van de (in 2008 herziene) EU-richtsnoeren inzake marteling en wrede behandeling te versterken. In 2010 zullen de lokale EU-vertegenwoordigingen dit onderwerp opnemen in hun mensenrechtendialoog en hierover verslag uitbrengen.

Speciaal Rapporteur Manfred Nowak.
Foto: Jakup Sukup

Zeer regelmatig wordt door de EU geïntervenieerd wanneer er voldoende aanwijzingen zijn dat een persoon is of zal worden gemarteld. Deze interventies worden uitgevoerd door het lokale EU-voorzitterschap via een démarche, een statement of in de bredere mensenrechtendialoog. In 2009 is er onder andere actie ondernomen omtrent individuele gevallen in de Democratische Republiek Congo (DRC), Ethiopië, Iran, Kirgizië, Moldavië, Niger, Oezbekistan, Tunesië en Zimbabwe.
In Zimbabwe heeft Nederland opgeroepen actie te ondernemen nadat de VN-Speciale Rapporteur inzake marteling, Manfred Nowak, toegang tot het land was ontzegd. Hij was daar op uitnodiging van de oppositie aangekomen, maar moest onverrichterzake terugkeren.
De EU heeft daarop gedemarcheerd.

In oktober heeft de mensenrechtenambassadeur, samen met zijn Deense en Duitse collegae, een bezoek gebracht aan Bangladesh. In augustus 2009 werd duidelijk dat de Bengaalse overheid de training van mensenrechtenverdedigers en het bewustwordingsprogramma van het OPCAT-programma uitgevoerd door een lokale mensenrechtenorganisatie (het *Optional Protocol*) had stilgelegd. De organisatie spande een rechtszaak aan en won deze. Medio november kon de betreffende organisatie de activiteiten van het OPCAT-programma hervatten. In een brief van 10 december, Internationale Mensenrechtendag, aan de Bengaalse minister van Buitenlandse Zaken schrijft de lokale EU-voorzitter: '*The EU conveys its strong encouragement for the Government of Bangladesh to ratify and implement the Optional Protocol to the Convention against Torture*'. Bangladesh is ook één van de door de EU geselecteerde landen voor de versterking van de lokale implementatie van de EU-richtsnoeren.

Bestrijding van straffeloosheid bij foltering van gedetineerden
Honduras heeft het facultatief protocol bij het VN verdrag tegen marteling (OPCAT) in 2006 geratificeerd. De NGO *El Centro para la Prevención, Tratamiento y Rehabilitación de las Víctimas de la Tortura y sus Familiares* (CPTRT) richt zich in de strijd tegen marteling in dit land op het tegengaan van straffeloosheid. Nederland steunt sinds 2008 een project van het CPTRT waarin wordt ingezet op het terugdringen van mishandelingen en aantasting van de persoonlijke integriteit van gedetineerden. Hierbij wordt nauw samengewerkt met NGO's en justitie, ook wordt de samenwerking tussen het maatschappelijk middenveld en de betrokken autoriteiten bevorderd.

Nederland steunt diverse organisaties die zich inzetten om marteling uit te bannen of slachtoffers van marteling te ondersteunen. De *Association for the Prevention of Torture* ontvangt sinds 2006 een bijdrage. Deze organisatie zet zich in voor de ratificatie en implementatie van OPCAT. Het door Nederland gefinancierde programma richt zich op zeven landen: Egypte, Georgië, Indonesië, Marokko, Uganda en Zuid-Afrika. Per land wordt bekeken wat de juiste aanpak is. In het ene land gaat het bijvoorbeeld om bewustwording en training van rechters, politie en aanklagers. In andere landen wordt het nationale onderzoeksinstituut ondersteund in het werk of wordt geadviseerd bij de ontwikkeling van wetgeving voor de ratificatie van OPCAT.

Sinds 2009 geeft Nederland eveneens steun aan het *Center for Victims of Torture* dat zich inzet voor slachtoffers van marteling, in het bijzonder mensenrechtenverdedigers, in het Midden-Oosten. Ook aan het VN-Fonds voor Slachtoffers van Marteling heeft Nederland in 2009 een bijdrage geleverd. De bijdrage bedroeg 3.4 miljoen euro voor drie jaar en is ten behoeve van het verlenen van hulp aan slachtoffers van marteling, hun familieleden en directe betrokkenen alsmede het stimuleren van activiteiten gericht op de bestrijding van marteling.

4.3 Vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing

De vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing is een fundamenteel mensenrecht dat stevig is verankerd in internationale mensenrechtenverdragen. Zo noemt de VN-verklaring inzake de uitbanning van alle vormen van onverdraagzaamheid en van discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging onder andere: de vrijheid van ieder individu om een godsdienst of levensbeschouwing aan te hangen; de vrijheid om van geloof te veranderen; de vrijheid van dwang om een geloof aan te hangen; de vrijheid om uitdrukking te geven aan een religie of levensbeschouwing op basis van een aantal concreet geformuleerde criteria en het recht op non-discriminatie op grond van godsdienst of levensbeschouwing. Nederland zette zich dit jaar onverminderd in voor de bescherming van deze vrijheden, zowel in multilateraal als bilateraal verband.

Verdediging van het individuele recht op vrijheid van godsdienst

Nederland vroeg in 2009 in verschillende multilaterale verbanden actief aandacht voor de bescherming van religieuze minderheden, het gevaar van religieuze registratiewetten en het fundamentele recht van individuen om van godsdienst te veranderen.

In EU-verband nam minister Verhagen regelmatig de leiding in discussies over deze onderwerpen. Zo werd op aandringen van Nederland in EU-verklaringen meermalen expliciet gemaakt dat het recht op vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing een fundamenteel individueel recht is. Daarbij werd ook benadrukt dat vanuit religieuze overtuigingen nooit restricties kunnen worden opgelegd aan mensenrechten. In de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen (RAZEB) vroeg de minister eveneens aandacht voor de rol van de EU bij de naleving van respect voor godsdienstvrijheid in

Ontmoeting tussen Minister Verhagen en een orthodoxe priester in Georgië. Foto: Buitenlandse Zaken

derde landen. Het bestaande EU *position paper* over godsdienstvrijheid is voornamelijk gericht op de discussie over godsdienstlastering (*defamation*) en religieuze intolerantie in multilateraal kader. Nederland schaarde zich zonder reserves achter dit paper, maar benadrukte daarnaast dat de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing ook rechten betreft die moeten worden nageleefd. In de bilaterale betrekkingen van de EU met derde landen zouden deze meer moeten worden benadrukt. Concreet heeft Nederland het Zweedse EU Voorzitterschap aangeboden mee te werken aan het opstellen van een tweede zogenoemd *position paper* over dit onderwerp, en zal ook bij het Spaanse voorzitterschap in de eerste helft van 2010 aandringen op het verschijnen van een dergelijk paper.

Tijdens zijn 10^e reguliere zitting nam de VN-Mensenrechtenraad een door de EU ingediende resolutie aan over het effect van discriminatie op grond van godsdienst of levensbeschouwing op de eerbiediging van economische, sociale en culturele rechten. Nederland, dat de resolutie had opgesteld, voerde samen met Frankrijk de onderhandelingen. Bovengenoemd thema van de resolutie sloot aan op het recente rapport van de Speciale Rapporteur inzake godsdienstvrijheid, mevrouw Asma Jahangir. De resolutie roept landen op om discriminatie op grond van godsdienst of levensbeschouwing te bestrijden, ook als die door burgers zelf wordt toegepast, en ervoor zorg te dragen dat iedereen toegang heeft tot onderwijs, werk, huisvesting, medische zorg en deelname aan het culturele leven. Ook stelt de resolutie de Speciale Rapporteur in staat volgend jaar weer een rapport te presenteren aan de MRR. De *Organisation of the Islamic Conference* (OIC) onthield zich van stemming vanwege een verschil van inzicht met de

EU over de rol van de media. Zuid-Afrika was het enige lid dat tegen de resolutie stemde.

In de Derde Commissie van de AVVN was Nederland met succes een vurig pleitbezorger van de resolutie inzake de uitbanning van alle vormen van intolerantie en discriminatie op grond van godsdienst of levensovertuiging. In de resolutie, die door de EU werd geïntroduceerd, wordt onder andere zorg uitgesproken over het aantal aanvallen dat wereldwijd plaatsvindt op godsdienstige plaatsen en heiligdommen. De resolutie roept landen op om religieuze minderheden beter te beschermen, onder meer door gewelddadigheden tegen hen effectief te vervolgen en te bestraffen. Daarnaast – en dit was voor Nederland een essentieel punt – erkent de resolutie nadrukkelijk het recht van individuen om van godsdienst of levensovertuiging te veranderen. Het feit dat de resolutie met consensus werd aangenomen mag met recht als een overwinning worden gezien.

In de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) uitte Nederland tijdens de jaarlijkse vergadering over mensenrechten, de *Human Dimension Implementation Meeting* (HDIM) zijn zorgen over het groeiend aantal beperkingen aan de godsdienstvrijheid in een aantal OVSE-deelnemende staten. In een zorgvuldig voorbereide interventie sprak Nederland namens de 27 EU-lidstaten en acht gelijkgezinde landen zijn bezorgdheid uit over de tendens in onder andere Centraal-Azië om registratie als voorwaarde voor geloofsbelijdenis te stellen, hetgeen voor kleine religieuze groepen neerkomt op een de facto verbod om samen te komen. Nederland benadrukte dat zowel internationale verdragen als het OVSE-acquis dergelijke beperkingen van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging verbieden. Na afloop van de HDIM vond een door Nederland gefinancierd *side-event* over dit onderwerp plaats, waarin organisator Forum 18 opnieuw aandacht vroeg voor de situatie in Centraal-Azië.

Onpartijdige politie bij religieuze spanningen

De internationale NGO *The Asia Foundation* werkt in Indonesië met steun van de Nederlandse ambassade in Jakarta aan het bevorderen van religieuze vrijheid, pluralisme en tolerantie. De organisatie werkt hiervoor nauw samen met lokale organisaties, maar ook met de Indonesische politie. Indonesische politieagenten worden in het multireligieuze Indonesië soms geconfronteerd met lokale, religieuze conflicten. Dit gebeurt bijvoorbeeld als er een nieuwe kerk of moskee wordt geopend in een buurt terwijl een groot deel van de omwonenden van een andere religie is en niet zit te wachten op de komst van andersdenkenden. Veel agenten weten niet goed hoe hiermee om te gaan. Zij geven aan het moeilijk te vinden om in dit soort situaties de wet te handhaven, met name als ook de eigen religieuze overtuiging in het geding is. Samen met de Indonesische universiteit Paramadina, organiseert *The Asia Foundation* bijeenkomsten waarbij politieagenten getraind worden in het beter omgaan met religieuze conflicten. Hierbij worden ook religieuze leiders uitgenodigd, zodat ook deze leiders een mogelijkheid krijgen van elkaar te leren en elkaar beter te begrijpen.

Naast inzet via het multilaterale kanaal, is Nederland ook op bilaterale wijze actief om het belang van vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing verder onder de aandacht te brengen. Naar aanleiding van de gewelddadigheden tegen christenen in Orissa in India in 2008 steunt Nederland vanaf 2009 een project gericht op toegang tot justitie voor slachtoffers van religieus geweld. In dit verband is op de ambassade in New Dehli een discussiebijeenkomst georganiseerd met Indiase experts over anti-bekeringswetgeving die onder hindoe-conservatieve druk in enkele deelstaten is doorgevoerd. Ook nam Nederland in het voorjaar deel aan een EU-missie naar Orissa. Over de voortgang van de rechtsherstellende maatregelen werd gesproken met zowel de autoriteiten van deze deelstaat als met maatschappelijke- en religieuze organisaties. Tijdens de lokale EU-India mensenrechtendialoog is, mede op instigatie van Nederland, op constructieve wijze gesproken over geweld tegen religieuze minderheden. Ook de situatie in Orissa kwam daarbij aan bod.

Ook heeft Nederland in 2009 weer aandacht gevraagd voor het lot van de Baha'i geloofgemeenschap, en dan met name in Iran. Op initiatief van Nederland heeft de EU op 17 februari jl. ernstige zorgen uitgesproken over het proces tegen de leiding van de Baha'i gemeenschap in Iran en bezwaar aangetekend tegen discriminatie op grond van geloofsovertuiging. Ook in 10e Mensenrechtenraad heeft Nederland de positie van religieuze minderheden in Iran, waaronder de Baha'i, opgebracht.

Congres in Amsterdam over religie en samenleving in China

De dialoog met China over vrijheid van religie kreeg in 2009 een nieuwe impuls door een congres over *Religion and Society* georganiseerd door de Vrije Universiteit. Tijdens dit evenement wisselden ongeveer veertig politici, wetenschappers en geestelijken uit China, Turkije, Zuid-Afrika en Nederland van gedachten over de rol van godsdienst in de samenleving. Viceminister Jiang van de State *Administration for Religious Affairs (SARA)* en een grote delegatie vertegenwoordigden China. Een van de conclusies was dat religieuze groeperingen een belangrijke rol hebben als het gaat om stabiliteit in de samenleving, naast de intrinsieke waarde die religie voor het individu heeft. De deelnemers hebben een netwerk opgezet en verder is afgesproken dat vervolgbijeenkomsten zullen plaatsvinden, met als doel gedachtevorming en beleidsontwikkeling. Minister Verhagen juichte toe dat het maatschappelijk middenveld deze dialoog aangaat. Minister Hirsch Ballin van Justitie verzorgde een inleiding. Namens het ministerie van Buitenlandse Zaken nam ook de mensenrechtenambassadeur deel aan de conferentie.

Pilot godsdienstvrijheid

Conform het voornemen in de mensenrechtenstrategie om vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing systematisch aan de orde te stellen in de contacten met derde landen, heeft Nederland besloten een pilot te starten gericht op de landen waar de vrijheid van godsdienst van bepaalde religieuze minderheden onder druk staat. De ambassades is gevraagd om aan alle aspecten van godsdienst en levensbeschouwing aandacht te besteden, inclusief het recht om van geloof te veranderen of geen geloof aan te hangen. Mede op basis van het gesprek dat de mensenrechtenambassadeur in februari 2009 voerde met het Breed Overleg Godsdienstvrijheid (BOG), een consortium NGO's gericht op het beschermen van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, werd besloten om de volgende vijf landen te selecteren voor deze *pilot*: China, India, Egypte, Eritrea en Kazachstan. Hoewel de ambassades in deze landen zich al geruime tijd met dit onderwerp bezighouden, is het doel van de *pilot* om de huidige inzet te intensiveren en op een structurele wijze te streven naar een concrete verbetering in de praktijk.

De *pilot* is in juli 2009 van start gegaan, en zal lopen tot juli 2011. Een aantal van de ambassades in de genoemde landen hebben inmiddels een eerste analyse van de problematiek met betrekking tot de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing gemaakt. Daarin zijn lacunes in de naleving van deze vrijheid en mogelijkheden voor Nederland om de situatie te verbeteren in kaart gebracht. Hierbij is onder meer aandacht geschonken aan de vraag of en waar Nederland een verschil kan maken, en wat in dat geval de meest effectieve interventiestrategie is. De aard van de problematiek rond godsdienstvrijheid en de mate van gevoeligheid daarover in de betreffende landen vragen om een discrete, specifieke aanpak per land. Deze kan variëren van het financieel ondersteunen van NGO's die zich inzetten voor de erkenning van bepaalde godsdiensten door de overheid tot stille diplomatie om autoriteiten aan te moedigen vrijheid van godsdienst sterker in wetgeving te verankeren.
De Tweede Kamer zal medio 2010 worden geïnformeerd over de voortgang van de *pilot* en activiteiten van de ambassades in de vijf pilot-landen. Op basis van deze rapportage zal ook worden bekeken in hoeverre een uitbreiding van de *pilot* mogelijk is.

Het uitbannen van godsdienstige onverdraagzaamheid

Tijdens de 12e reguliere zitting van de Mensenrechtenraad in september kwam het onderwerp godsdienstlastering opnieuw aan de orde tijdens onderhandelingen over een Egyptisch-Amerikaanse resolutie over de vrijheid van meningsuiting. In deze resolutie, gezamenlijk opgesteld door Egypte en de Verenigde Staten met het doel de OIC en de westerse landen op dit thema dichter bij elkaar te brengen, werd dankzij de inzet van de EU, de VS en andere gelijkgezinde landen het concept godsdienstlastering niet opgenomen. Dit maakte voor Nederland de weg vrij om de resolutie over de vrijheid van meningsuiting te steunen.

Helaas blijft er vanuit verschillende landen een lobby bestaan om godsdienstlastering als begrip erkend te krijgen en als mensenrechtenschending aan te merken. Nederland heeft zich daar in 2009 samen met een aantal gelijkgezinde landen opnieuw tegen verzet. Hoewel de regering zich zorgen maakt over de wereldwijde toename van uitingen van intolerantie tegen religieuze minderheden, is zij van mening dat het internationale mensenrechtenacquis niet bedoeld is om godsdiensten als zodanig te beschermen. Mensenrechten dienen ter bescherming van de vrijheid van het individu; een verbod op het beledigen van godsdiensten betekent geen versterking maar een verzwakking van die vrijheid. Pogingen om godsdienstlastering als concept in het

mensenrechtenacquis te introduceren staan op gespannen voet met de vrijheid van meningsuiting en druisen in tegen het ideaal om een samenleving te realiseren waarin individuen in vrijheid en wederzijds respect kunnen communiceren en in vrijheid hun geloof kunnen belijden.

Vanuit deze overtuiging stemde Nederland in de AVVN, net als vorig jaar, tegen een resolutie van de OIC waarin godsdienstlastering als mensenrechtenschending wordt bestempeld. In de Mensenrechtenraad was het onderwerp godsdienstlastering tweemaal onderwerp van debat. De eerste keer tijdens de 11e reguliere zitting in maart toen Pakistan over dit onderwerp een resolutie indiende. Deze werd met meer stemmen aangenomen dan een vergelijkbare resolutie in 2008. Pogingen van de EU om zoveel mogelijk landen te bewegen tegen deze resolutie te stemmen, hadden niet het gewenste effect.

4.4 Vrijheid van meningsuiting en mediadiversiteit

Nederland heeft het afgelopen jaar veel aandacht besteed aan de vrijheid van meningsuiting. Aandacht voor dit thema blijft hard nodig, omdat in veel landen deze vrijheid onder toenemende druk staat. Zowel in bilateraal als in multilateraal verband komt Nederland op voor de vrijheid van meningsuiting. Uitgangspunt voor Nederland is en blijft dat de vrijheid van meningsuiting zo ruim mogelijk opgevat dient te worden. In ieder geval moeten de eventuele grenzen eraan in de wet te zijn vastgelegd, door de rechter toetsbaar te zijn en in lijn te zijn met internationale mensenrechtennormen. Dit standpunt draagt Nederland consequent uit in verschillende internationale fora.

Zoals eerder vermeld hebben de VS en Egypte in de 12e sessie van de Mensenrechtenraad een resolutie over vrijheid van meningsuiting geïnitieerd. Naast de in de voorgaande paragraaf besproken elementen over godsdienstige stereotyperingen legt de resolutie de nadruk op vrijheid van meningsuiting als zodanig, en minder op de beperkingen die hieraan gesteld kunnen worden. Landen worden dan ook opgeroepen de vrijheid van meningsuiting beter te beschermen. In de resolutie worden verschillende zaken benoemd waar Nederland volledig achter staat. Zo wordt het recht op informatie onderstreept en zorgen geuit over het toenemend geweld tegen en moorden op journalisten en mediaprofessionals. Bovendien spreekt de resolutie zorg uit over het groeiend aantal mediaconcentraties, die schadelijk en ondermijnend kunnen zijn voor de pluraliteit aan ideeën. Toenemend gebruik van censuur en het aantal smaadprocedures tegen journalisten en andere mediaprofessionals is daarnaast een zorg. Belangrijk winstpunt was dat de resolutie unaniem is aangenomen.

Verder heeft Nederland zich in VN-verband sterk gemaakt voor het mandaat van de Speciale Rapporteur voor de vrijheid van meningsuiting. Hoewel Nederland van mening is dat de Guatemalteekse Frank La Rue Lewy op uitstekende wijze invulling geeft aan zijn werk, nam een aantal landen de positie en zelfs de persoon van La Rue onder vuur. Naar

Mediadiversiteit in Birma. Foto: Peter de Ruiter

hun mening concentreerde de Speciale Rapporteur zich te veel op zaken die buiten zijn mandaat vielen, zoals de relatie tussen extreme armoede en de vrijheid van meningsuiting. Landen van de Afrikaanse groep en OIC-landen vonden daarnaast dat de rapporteur te weinig aandacht besteedt aan misbruik van de vrijheid van meningsuiting. Sommige landen grepen de *Code of Conduct* aan in een poging de lijnen waarbinnen de Speciale Rapporteur werkt te beperken. Onder gelijkgezinde landen overheerste het vermoeden dat het bezwaar in feite ging om uitingen over de vrijheid van meningsuiting gedaan door La Rue, waar eerder genoemde landen het niet mee eens waren.

Ook andere Speciale Rapporteurs (gezondheid, marteling) hebben aanvallen op hun persoon en hun mandaat te verduren gekregen. (zie ook paragraaf 5.1 over mensenrechten en terrorisme) Nederland, en de andere EU-landen, hebben La Rue's mandaat verdedigd en benadrukt dat Speciale Rapporteurs onafhankelijke personen zijn. In beginsel zijn zij door de Mensenrechtenraad gemachtigd naar eigen inzicht invulling te geven aan hun mandaat, en zijn hiervoor geen verantwoording verschuldigd. Nederland heeft zich in het openbaar bezorgd getoond over deze tendens, waarbij leden van de Mensenrechtenraad de onafhankelijkheid en integriteit van Speciale Rapporteurs in twijfel trekken wanneer mandaathouders meningen uiten die niet in overeenstemming zijn met de visie van deze leden zelf. Het staat staten vrij het met Speciale Rapporteurs oneens te zijn, maar een bepaalde interpretatie van een mandaat opdringen kunnen zij niet.

Nederland heeft zich in 2009 daarnaast in het kader van de Raad van Europa hard gemaakt voor aandacht van de gevolgen van anti-terrorisme wetgeving voor de vrijheid van meningsuiting. Eind 2008 heeft de RvE met steun van Nederland een conferentie over dit thema georganiseerd in Amsterdam. Dit resulteerde in mei 2009 op de ministeriële conferentie voor media-ministers in Reykjavik in de aanname van een resolutie die lidstaten oproept anti-terrorisme wetgeving te toetsen aan artikel 10 van het EVRM en jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Mediadiversiteit

Vrije en onafhankelijke media zijn een absolute voorwaarde voor de vrijheid van meningsuiting. Media spelen een essentiële rol bij het bevorderen van maatschappelijk debat, het garanderen van het recht op informatie en het genereren van een pluriformiteit aan meningen. In veel landen ontbreekt het echter aan vrije media. Overheidscontrole en censuur zijn duidelijk aanwezige vormen van mediabeperking, maar veel vormen van toezicht en inmenging vinden ook subtieler plaats, bijvoorbeeld door wetten die 'verantwoordelijke pers' ongemoeid laten maar 'corrupte en middelmatige pers' het leven zuur maken.

Mediaproject in Venezuela

In Venezuela steunt de ambassade een door het *Carter Center* uitgevoerd mediaproject. Het voornaamste doel hiervan is vermindering van de polarisatie in het medialandschap van Venezuela. Dit is van belang aangezien de scherpe polarisatie in Venezuela tussen regeringspartijen en oppositie ook doorwerkt in de media. Via lezingen met bekende onafhankelijke journalisten uit de regio (die fungeren als rolmodel) en workshops probeert het *Carter Center* de professionaliteit van de pers te verhogen. De activiteiten zijn gericht op het genereren van verhoogde objectiviteit van de artikelen en een betere scheiding tussen feitelijke en opiniërende verslaggeving. Het project is erin geslaagd de diverse activiteiten te laten bijwonen door journalisten van zowel de oppositionele- als de regeringspers. Opvallend is dat dit ook geldt voor de pers die als extreem wordt getypeerd.

Nederland maakt zich sterk voor een onafhankelijke en vrije pers. In landen met een eenzijdig medialandschap steunt het ministerie vanuit het Mensenrechtenfonds programma's ter bevordering van de mediadiversiteit. Dit gebeurt zowel centraal vanuit Den Haag als vanuit de posten. De activiteiten variëren van het trainen van journalisten tot hulp bij het opzetten van onafhankelijke websites en radioprogramma's. De focus is hierbij met name gericht op Birma, Rusland, Wit-Rusland, Iran, Irak, Servië, Soedan, Zimbabwe en verschillende Arabische landen. Ook vanuit OS-middelen anders dan het ODA-gedeelte van het Mensenrechtenfonds heeft Nederland verschillende activiteiten op dit gebied gesteund.

Bijzondere aandacht ging ook dit jaar weer uit naar Iran. Een aantal organisaties ontving steun uit het Mensenrechtenfonds ten behoeve van projecten die zich richtten op een vergroot aanbod aan media-uitingen in Iran. Via radioprogramma's en internetsites is het nieuwsaanbod in Iran vergroot en verbreed. Na de presidentiële verkiezingen van juni 2009 hebben de Iraanse autoriteiten hun niveau van repressie verder opgeschroefd. Veel burgers gingen de straat op om uiting te geven aan de oneerlijk verlopen verkiezingen. Nieuwe media als mobiele telefonie en Twitter hebben een belangrijke rol gespeeld bij de organisatie van het protest en de informatie-uitwisseling. De protesten werden op bloedige wijze neergeslagen en websites die niet het officiële overheidsgeluid lieten horen werden afgesloten. Onafhankelijke journalisten en bloggers liepen groot gevaar en verspreiding van objectieve informatie werd daarmee in hoge mate bemoeilijkt.

Op vraag van de Tweede Kamer[10] is besloten extra middelen uit het Mensenrechtenfonds vrij te maken gericht op mediadiversiteit in Iran. Doel hiervan was om Iraniërs in staat te stellen op een veilige manier nieuws en informatie te verspreiden via het internet. Via drie organisaties zijn inmiddels drie verschillende projecten opgezet, waarbij websites onder meer beschermd worden tegen overheidsaanvallen, journalisten en bloggers getraind worden in het op een veilige manier communiceren via internet en de mediadiversiteit in Iran vergroot wordt. Ook heeft minister Verhagen op aandringen van de Kamer[11] in de EU voorgesteld om een verbod in te stellen op de export van internetfilters naar Iran, en aan zijn Europese collega's een aantal concrete opties ter invulling hiervan voorgelegd. De Commissie onderzoekt momenteel de mogelijkheden. Minister Verhagen heeft Catherine Ashton, de hoge vertegenwoordiger voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid van de Europese Unie gevraagd erop toe te zien dat er met dit onderzoek snel voortgang wordt geboekt.

In Vietnam heeft de EU gedemarcheerd naar aanleiding van de beperking van de vrijheid van meningsuiting en de blokkade van een aantal websites, waaronder *Facebook*. Een aantal Vietnamezen is veroordeeld tot zware gevangenisstraffen voor uitingen gedaan op het internet. De EU heeft erop aangedrongen dat Vietnam de aanbevelingen voortkomend uit zijn UPR (mei 2009) in de praktijk brengt en ervoor zorgt dat zijn burgers onbeperkt gebruik kunnen maken van hun vrijheid van meningsuiting en het recht op informatie.

Tijdens de recente begrotingsbehandeling heeft minister Verhagen aan de Tweede Kamer toegezegd om, in aanvulling op hetgeen al aan activiteiten in Birma wordt gefinancierd (zie paragraaf 9.2), een nieuw project ter ondersteuning van de vrije media in Birma in positieve overweging te nemen. In Birma worden dit jaar voor het eerst sinds twintig jaar verkiezingen georganiseerd door het militaire regime. Er is geen persvrijheid en personen die voor onafhankelijke media werken lopen het risico op

10 Motie Van Dam, Peters, Van der Staaij en Ten Broeke , Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V31 700, nr. 113

11 Motie Van Dam-Peters , Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V31 700, nr. 114

hoge gevangenisstraffen. Nederland vindt het belangrijk dat burgers en waarnemers naast staatsmedia, ook toegang hebben tot onafhankelijke media voor informatie over het verkiezingsproces. [12]

Voices on Truth and Trials
In Uganda, de Democratische Republiek Congo en Soedan steunt Nederland het *Institute for War and Peace Reporting* (IWPR) om samen met lokale journalisten te voorzien in verslaglegging via radio en internet over zowel de lokale rechtsgang als het Internationaal Strafhof (ICC). Het project, met de titel *Voices on Truth and Trials*, versterkt de capaciteit van onafhankelijke media en geeft mensenrechtenverdedigers een stem. Daarnaast heeft dit project als doelstelling een duurzaam netwerk te creëren van lokale *peace and justice*-rapporteurs die op den duur zelfstandig kunnen opereren.

Naar aanleiding van bovenstaande ontwikkelingen zal Nederland komend voorjaar een conferentie organiseren over de vrijheid van meningsuiting en de rol van nieuwe media hierin. De gelegenheid is in het bijzonder bestemd voor mensenrechtenverdedigers uit alle delen van de wereld en zal daarom een praktisch karakter hebben. Tevens zal de Nederlandse pers worden uitgenodigd. Het centrale onderwerp zal het scala betreffen aan mogelijkheden dat nieuwe media mensenrechtenverdedigers kan bieden. Anderzijds zullen ook de risico's en gevaren van zowel het gebruik als de inperking van (nieuwe) mediavrijheid onderwerp van discussie zijn.

Persvrijheid
Een van de strategische doelstellingen uit de mensenrechtenstrategie is om in de aanloop naar verkiezingen extra aandacht te besteden aan beperkingen van de vrijheid van meningsuiting en vrije pers. De ervaring leert dat de persvrijheid en vrijheid van meningsuiting in de lange aanloop naar verkiezingen dikwijls aan banden worden gelegd. In de door de overheid gecontroleerde media wordt in veel landen de boodschap van de heersende partij vaak veiliggesteld. Oppositiepartijen kunnen in dit gesternte hun boodschap niet meer kwijt. Daarom zullen Nederlandse ambassades in landen waar in 2010 verkiezingen plaatsvinden extra alert zijn op de persvrijheid in aanloop en tijdens verkiezingen.

Nederland ondersteunde in 2009 in vele landen projecten en evenementen op het gebied van de vrijheid van meningsuiting en persvrijheid, waarvan in onderstaande tabel een aantal voorbeelden worden genoemd.[13]

12 Conform de toezegging van minister Verhagen aan het lid Peters hierover tijdens de begrotingsbehandeling Buitenlandse Zaken 2009
13 Conform de toezegging van minister Verhagen aan het lid Nicolaï hierover tijdens de begrotingsbehandeling Buitenlandse Zaken 2009.

Voorbeelden van projecten op het gebied van de vrijheid van meningsuiting en persvrijheid

Argentinië	Bevordering van toegankelijkheid voor de media van gegevens in corruptiezaken.
Birma	Ondersteuning van een uitgeverij die zich richt op mediaontwikkeling.
Irak	Faciliteren van een post-doctorale opleiding voor journalisten in Koerdistan.
Jordanië	Bijdrage aan de oprichting van een juridisch steunpunt voor journalisten.
Marokko	Bevordering van onderzoeksjournalistiek ter stimulering van onafhankelijke media.
Servië	Organisatie van de World Press Photo tentoonstelling in Belgrado.
Thailand	Faciliteren van een magazine en website (www.deepsouthwatch.com) gericht op het monitoren van mensenrechten in het zuiden van Thailand.
Venezuela	Professionalisering van verslaggeving door vermindering van polarisatie tussen verschillende media door ondersteuning van onderlinge dialogen.
Zimbabwe	Financiële bijdrage voor een overkoepelend secretariaat voor lokale radiostations.

4.5 Rechten van vrouwen

Nederland heeft zich in 2009 onverminderd ingezet voor het tegengaan van discriminatie van vrouwen en geweld tegen vrouwen. Zoals de mensenrechtenstrategie aangeeft, kan geen sprake zijn van universaliteit in mensenrechten wanneer vrouwen minder rechten en kansen hebben.

Ontwikkelingen in bilateraal verband
De ministers Verhagen en Koenders en de mensenrechtenambassadeur vroegen consequent aandacht voor vrouwenrechten binnen multilaterale fora en tijdens bezoeken aan onder andere Afghanistan, Bangladesh, Burkina Faso, Egypte, Ethiopië, Letland, Mali, Pakistan, Rusland, Saudi-Arabië, Soedan en Wit-Rusland.

Zo pleitte minister Verhagen tijdens een bezoek aan Saudi-Arabië in mei voor een ratificatie door dit land van het optioneel protocol bij het VN-vrouwenrechtenverdrag (*Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, CEDAW). Hij drong er bij de Saudische regering eveneens op aan de veroordeling begin mei van een 75-jarige Saudische weduwe tot veertig zweepslagen en vier maanden gevangenisstraf, wegens het ontmoeten van twee vreemde mannen, niet ten uitvoer te leggen.

In Afghanistan sprak minister Verhagen dit voorjaar met lokale vrouwenrechtenorganisaties over een gezamenlijk nationaal én internationaal optrekken tegen een ontwerpwet die Sjiïtische vrouwen discrimineert. Minister-president Balkenende bracht bovendien zijn zorgen over de wet over aan president Karzai aan de vooravond van de Afghanistan-conferentie in Den Haag, waarna minister Verhagen op 4 april een gelijke boodschap nogmaals overbracht aan zijn Afghaanse ambtgenoot. De ontwerpwet hield onder meer in dat Sjiïtische mannen het recht hebben hun echtgenotes voedsel te onthouden als laatstgenoemden weigeren gemeenschap met hen te hebben. Ondanks internationaal protest heeft president Karzai de Shia-wet op 19 juli 2009 bij decreet ondertekend. De wet ligt nu ter vaststelling bij het parlement, dat tot wijzigingen kan besluiten. Er bestaat echter nog veel onduidelijkheid over het wetgevingsproces en de inhoud van de gewijzigde versie van de wet.

Seksueel geweld als *Weapon of War*
De ambassade in Kinshasa droeg mede bij aan de financiering van de documentaire *Weapon of War*, gemaakt door Ilse en Femke van Velzen, die wordt ingezet als trainingsmateriaal binnen het Congolese leger. De documentaire gaat over daders van seksueel geweld in de DRC. Met de film wordt beoogd om besef te creëren bij (ex-)soldaten wat de gevolgen kunnen zijn van dit geweld. In bijzijn van minister Koenders is *Weapon of War* eveneens gepresenteerd op het *International Documentary Film Festival* (IDFA) in Amsterdam. De minister benadrukte ten overstaan van een vol Tuschinski de kracht van films: 'Films kunnen taboes doorbreken, onrechtvaardigheid aantonen en een stem geven aan mensen die niet voor zichzelf kunnen spreken. Door de innovatieve manier waarmee Ilse en Femke hun film in Congo vertonen kunnen ze daadwerkelijk iets veranderen. Films als *Weapon of War* verdienen het om gezien te worden'.

Ontwikkelingen in multilateraal verband

Ook multilateraal was Nederland het afgelopen jaar een actief voorvechter van gelijke rechten voor mannen en vrouwen. In de VN sprak Nederland verschillende landen aan op hun verplichtingen onder het VN-vrouwenverdrag. De *Universal Periodic Review* (UPR) is daarbij een bruikbaar instrument. Zo gebruikte Nederland het landenexamen van Jemen om het land te complimenteren met het besluit om de minimumleeftijd voor meisjes om te huwen wettelijk te verhogen naar 17 jaar. Tot voor kort was in Jemen uithuwelijking van zeer jonge meisjes (in sommige gevallen jonger dan 10 jaar) legaal. De Nederlandse regering riep Jemen op om deze wet nu ook daadwerkelijk ten uitvoer te leggen.

Daarnaast zette Nederland in 2009 in op institutionele hervormingen binnen de VN, zodat de VN een effectiever beleid kan voeren ter bevordering van vrouwenrechten. Samen met gelijkgezinde landen diende Nederland met succes een resolutie in de AVVN in die de institutionele versnippering binnen de VN op het gebied van vrouwenrechten moet tegengaan. De resolutie zet een eerste stap naar samenvoeging van de

Minister Koenders in Mali. Foto: Cynthia Boll | Buitenlandse Zaken

VN-secretariaatsonderdelen *Division for the Advancement of Women* (DAW) en *Office of the Special Adviser on Gender Issues* (OSAGI), het *United Nations Development Fund for Women* (UNIFEM) en het onderzoeksinstituut *United Nations International Research and Training Institute for the advancement of Women* (INSTRAW). Verder is de resolutie erop gericht de nieuwe *gender*eenheid meer financiële bewegingsvrijheid te geven dan de tot nu toe bestaande VN-instanties hadden. De *terms of reference*, financiering en de administratieve structuur van de nieuwe eenheid moeten tijdens de 64^{e} sessie van de AVVN in 2010 worden vastgesteld.

Ook heeft Nederland in 2009 een impuls gegeven aan verfijning en toepassing van bestaande VN-normen op het gebied van *gender*gelijkheid. Nederland ondersteunde het opstellen door een groep internationale experts van een handboek voor de interpretatie van het VN-vrouwenverdrag. Het handboek is naar verwachting in 2010 gereed en zal dan wereldwijd door vrouwenrechtenverdedigers kunnen worden ingezet in hun strijd voor de realisering van vrouwenrechten. Hiermee wordt een betere controle op de naleving van het verdrag mogelijk gemaakt. Het is zorgwekkend dat wereldwijd uit naam van traditie, cultuur en religie vrouwenrechten worden geschonden. Nederland zet zich actief in om deze trend te doorbreken. Traditie, cultuur en religie mogen en hoeven niet een obstakel te zijn in het realiseren van rechten voor vrouwen. Om dit debat te stimuleren heeft Nederland een internationale expertbijeenkomst mogelijk gemaakt in het Vredespaleis. Aansluitend vond een wetenschappelijk symposium over het thema plaats.

Nederland en UNFPA organiseerden in oktober 2009 een conferentie over de voortgang rondom MDG 5; gericht op het terugdringen van moedersterfte en op het bereiken van universele toegang tot reproductieve gezondheid. Deelnemers waren vertegenwoordigers van gouvernementele, non-gouvernementele organisaties, private sector en academische organisaties. De conferentie had tot doel om de financiële en politieke commitering ten aanzien van reproductieve gezondheid te vergroten, vooral waar het gaat om implementatie op landenniveau. In het uitkomstenrapport, *Addis Call to Urgent Action for Maternal Health/MDG5*, wordt ondermeer opgeroepen tot het geven van prioriteit aan investering in family planning, aandacht voor adolescenten als het om dit thema gaat en tot ontwikkeling van gezondheidssystemen met een focus op seksuele en reproductieve gezondheidszorg. Het komende jaar zal minister Koenders de *Call to Action* actief uitdragen.

Tot slot heeft Nederland in 2009 het VN Trustfund ter eliminatie van geweld tegen vrouwen met een bijdrage van 4 miljoen euro gesteund.

Normstelling

Een belangrijk succes op normatief gebied is de aanname met consensus van de Nederlands-Franse resolutie over geweld tegen vrouwen in de Derde Commissie van de AVVN. De resolutie roept VN-instellingen en lidstaten op meer middelen vrij te maken om geweld tegen vrouwen uit te bannen. Zij verzoekt de VN om spoedig een uniforme set indicatoren te formuleren zodat wereldwijd op een eenduidige manier de omvang van geweld tegen vrouwen kan worden gemeten en beleid daarop kan worden afgesteld. Een van de problemen waar landen tegenaan lopen is dat er geen inzicht is in de omvang en aard van geweld. De VN zal op basis van de resolutie landen bijstaan bij het opzetten van nationale actieplannen om geweld tegen vrouwen te bestrijden. Tenslotte onderstreept de resolutie eens te meer dat landen verplicht zijn daders van geweld tegen vrouwen actief te vervolgen en te bestraffen. Godsdienstige en culturele gebruiken mogen nooit als excuus worden gebruikt om van dadervervolging af te zien.

Daarnaast is Nederland actief betrokken bij het opstellen van een verdrag in het kader van de Raad van Europa (RvE), getiteld 'Conventie inzake preventie en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld'. Doel van het verdrag is lidstaten van de RvE te dwingen actiever op te treden op het gebied van preventie, slachtofferhulp en vervolging van daders van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. Nederland ziet er onder meer op toe dat het verdrag goed aansluit bij de VN-agenda op het gebied van geweld tegen vrouwen, bijvoorbeeld ten aanzien van de door de VN nagestreefde wereldwijde uniformering van dataverzameling. Verder dringt Nederland erop aan dat in het verdrag specifieke maatregelen worden opgenomen ter bestrijding van huiselijk geweld, dat vrouwen disproportioneel treft. Onderdeel van het verdrag zal een speciaal monitoringsmechanisme zijn dat zal toezien op de naleving van het verdrag. Naar verwachting zullen de onderhandelingen eind 2010 worden afgerond, waarna het voor ratificatie door zowel RvE-lidstaten als niet-lidstaten wordt opengesteld.

Eerwraak in Syrië

In Syrië is er met een wetswijziging van juli 2009, waarbij eerwraak strafbaar is gesteld, een kleine positieve stap genomen op het gebied van geweld tegen vrouwen en eerwraak. Eerwraak is in Syrië niet gebonden aan een bepaalde godsdienst maar komt voor in de conservatieve stromingen van alle religies. Het aantal meldingen van huiselijk geweld, intimidatie op de werkvloer en eerwraak is de afgelopen jaren gestegen. De eerste uitspraak over het op 1 juli 2009 geamendeerde artikel 548, waarin eerwraak strafbaar wordt gesteld is helaas in het nadeel van het slachtoffer van eerwraak uitgevallen. Deze uitspraak is een bevestiging van de conservatieve benadering van vele Syrische rechters en de lange weg die nog te bewandelen is op gebied van geweld tegen vrouwen. De ambassade financiert een opvanghuis in Damascus voor slachtoffers, veelal vrouwen, van mensenhandel.

Implementatie van bestaande afspraken

Naast normontwikkeling heeft Nederland het afgelopen jaar sterk ingezet op implementatie van bestaande (VN-)afspraken ter bestrijding van geweld tegen vrouwen. Zo organiseerde Nederland in maart een conferentie over geweld tegen meisjes met als hoofddoelstelling concrete aanbevelingen te formuleren – volgend op de aanbevelingen uit de Pinheiro studie – ter uitvoering van bestaande VN-verplichtingen (zie verder paragraaf 3.4). In vervolg hierop organiseerde Nederland een internationale conferentie over vrouwelijke genitale verminking om verbindingen te leggen tussen Afrikaanse en Europese situaties. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en het ministerie van Buitenlandse Zaken zullen verder samen optrekken om genitale verminking van meisjes op de Europese agenda te plaatsen, ook als *follow up* van de in maart 2009 aangenomen resolutie van de Raad van Europa over dit onderwerp.

Daarnaast riep Nederland tijdens een vergadering van de OVSE, de zogeheten *Supplementary Human Dimension Implementation Meeting*, over geweld tegen vrouwen de 56 deelnemende OVSE-landen en aanwezige NGO's op om uitvoering te geven aan de Nederlands-Franse VN-resolutie over dit onderwerp. Nederland bracht NGO's uit de OVSE-regio op de hoogte van het bestaan van de unaniem gemaakte VN-afspraken, zodat zij hun regeringen daarop kunnen aanspreken.

Op EU-niveau was Nederland intensief betrokken bij de uitvoering van de in 2008 opgestelde EU-richtsnoeren inzake geweld tegen vrouwen. Nederland nam actief deel aan de EU-taakgroep geweld tegen vrouwen, die de situatie inzake geweld tegen vrouwen in honderd landen in kaart bracht en land-specifieke actieplannen ter uitbanning van geweld opstelde. Nederland zal in 2010 nauwlettend toezien op de uitvoering van deze actieplannen.

De door Nederland gefinancierde VN-databank[14] met goede praktijkvoorbeelden op het gebied van bestrijding van geweld tegen vrouwen werd door DAW op 1 januari 2009 online gezet. De databank biedt beleidsmakers wereldwijd inspiratie en handvatten bij het nemen van maatregelen om geweld tegen vrouwen uit te bannen. De databank is een groot succes en bevat een overzicht van beleid en wetgeving van nu al meer dan negentig landen. Nederland heeft via verschillende internationale fora (VN, OVSE, Raad van Europa) bij regeringen en NGO's het gebruik van de databank aangemoedigd.

Projectondersteuning

Nederland ondersteunde in 2009 opnieuw een groot aantal maatschappelijke organisaties dat zich wereldwijd inzet voor verbetering van de positie van vrouwen. Dat gebeurde zowel vanuit het Mensenrechtenfonds als met de beleidsintensiveringsgelden voor geweld tegen vrouwen en het MDG-3-Fonds. In de periode 2008-2011 worden vanuit het MDG-3-Fonds 45 activiteiten van vrouwenorganisaties met een totaalbedrag van 70 miljoen euro, vanuit het ODA-budget, ondersteund. De projecten richten zich onder meer op de wereldwijde verbetering van het eigendoms- en erfrecht voor vrouwen, het bevorderen van de werkgelegenheid en gelijke kansen op de arbeidsmarkt, het vergroten van de deelname aan politiek en bestuur en de aanpak van geweld tegen vrouwen. Eén van de NGO's die vanuit het MDG-3-Fonds wordt ondersteund is de Oegandese organisatie ISIS-WICCE, die een trainingsprogramma uitvoert voor vrouwelijke leiders in Zuid Soedan. Hiermee verwerven zij kennis en vaardigheden die nodig zijn om leiding te nemen in transformatie van conflictsituaties naar vredesopbouw.

Op het gebied van geweld tegen vrouwen steunde Nederland in 2009 21 projecten wereldwijd. Ambassades voerden in 15 landen een geïntensiveerd programma uit waarbij zij lokale overheden en maatschappelijke organisaties bijstonden in hun strijd tegen geweld tegen vrouwen. Het betreft Bangladesh, Brazilië, de Democratische Republiek Congo (DRC), El Salvador, Ethiopië, Ghana, Guatemala, Honduras, India, Jordanië, Macedonië, Nicaragua, Marokko, Mozambique en Syrië. Zo is in Macedonië een groot programma gestart op het terrein van huiselijk geweld. De in het land aanwezige VN-agentschappen werken hierin nauw samen met de nationale overheid en NGO's. In Guatemala steunt de ambassade de uitvoering van het Nationaal Actieplan Geweld tegen Vrouwen. In vier steden zijn integrale opvangcentra gevestigd waar vrouwen, naast ontvangst van juridische en psycho-sociale steun, worden voorbereid op een baan, zodat ze een economisch onafhankelijke positie kunnen verwerven. In Marokko ondersteunt de ambassade een project van *Global Rights* dat tot doel heeft de ontwikkeling van adequate wetgeving op het gebied van vrouwenrechten te bevorderen. Tenslotte worden in het boven- en onderstaande kader, door Nederland gesteunde, bijzondere initiatieven in Jordanië en Syrië verder toegelicht.

14 www.un.org/esa/vawdatabase

Ondersteuning van vrouwen tegen geweld in Ciudad Juarez

Sinds begin jaren negentig zijn in Ciudad Juarez, een stad gelegen aan de grens van Mexico met de Verenigde Staten, meer dan 500 vrouwen vermoord. De ambassade in Mexico steunt daarom al enkele jaren uit het mensenrechtenfonds *Casa Amiga*, een NGO die vrouwen in Ciudad Juarez in geweldssituaties integraal ondersteunt: juridisch, sociaal en psychologisch. Daarnaast werkt *Casa Amiga* actief aan preventie van geweld tegen vrouwen, geeft voorlichting in fabrieken (Cuidad Juarez heeft een grote industriële sector waar veel vrouwen werken) en scholen. *Casa Amiga* bestaat al 11 jaar en heeft een gedegen reputatie opgebouwd, waardoor het verspreiden van haar werkwijze naar NGO's in andere deelstaten waar veel geweld tegen vrouwen bestaat zeer nuttig blijkt. Om dit te bevorderen is in 2008 een trainingsmodule ontwikkeld die methodologie van Casa Amiga toepasbaar maakt in andere deelstaten, welke gedurende 2009 in trainingen aan andere NGO's op grote schaal is toegepast.

4.6 Rechten van kinderen

2009 betrof een bijzonder jaar waarin de internationale gemeenschap op 20 november het twintigjarige bestaan heeft gevierd van het Internationale Verdrag van de Rechten van het Kind (IVRK). Op grond van dit verdrag (het meest geratificeerde verdrag wereldwijd) maken kinderen in alle regio's van de wereld aanspraak op belangrijke zaken waarbij het kind centraal staat en landen opgeroepen worden om deze rechten te verankeren in de nationale leefomgeving. In het licht van dit verdrag is het verontrustend en onaanvaardbaar dat anno 2009 geweld tegen kinderen nog op zo'n grote schaal plaatsvindt en men dagelijks geconfronteerd wordt met verhalen over onder meer kinderarbeid, huiselijk geweld, gedwongen huwelijken, meisjesbesnijdenis en kinderen die slachtoffers zijn van conflicten en seksuele uitbuiting. Het kinderrechtenverdrag laat er geen enkel misverstand over bestaan: geweld – in welke vorm dan ook – is een schending van de rechten van het kind en juist omdat kinderen extra kwetsbaar zijn, hebben juist *zij* steun nodig bij de realisatie van hun rechten. In de mensenrechtenstrategie heeft Nederland kinderrechten benoemd als één van de prioritaire gebieden waarop Nederland resultaten wil halen.

Een einde maken aan kinderarbeid

Uitbanning van kinderarbeid blijft een van de hoogste prioriteiten, maar tevens een van de grootste uitdagingen binnen het Nederlandse mensenrechtenbeleid. Meer dan 200 miljoen kinderen verrichten werk dat in strijd is met de internationale normen op het gebied van kinderarbeid. De overgrote meerderheid van de kinderarbeiders is slachtoffer van de ergste vormen van kinderarbeid: gebonden en gedwongen arbeid, slavernij, prostitutie en drugshandel en gevaarlijk en schadelijk werk. Naast het ontnemen van rechten, vermindert kinderarbeid ook de kansen voor de toekomst van de betreffende slachtoffers. Kinderen die werken gaan vaak niet naar school en lopen daarmee het risico van een levenslange achterstand die ze weer doorgeven aan hun kinderen.

Circa 100 families, inclusief de kinderen, werken op deze vuilnisbelt in Valera, Venezuela. Foto: Peter de Ruiter

Nederland heeft met een waaier aan initiatieven het voortouw genomen in de strijd tegen kinderarbeid. Uitgangspunt is een integraal beleid; de vele mogelijkheden die bijdragen aan de uitbanning van kinderarbeid dienen optimaal benut te worden. Dit betreft onder meer het aangaan van politieke dialoog, het streven naar nationale en internationale maatregelen om productie door kinderarbeid te ontmoedigen en het scheppen van voorwaarden voor de uitbanning van kinderarbeid. Naast de minister van Buitenlandse Zaken, zijn bij de uitvoering van deze integrale strategie, de minister voor Ontwikkelingssamenwerking en de ministers van Sociale Zaken en Economische Zaken nauw betrokken.

Een integrale aanpak

Zoals beschreven in de mensenrechtenstrategie heeft kinderarbeid uiteenlopende oorzaken en een effectieve aanpak moet dan ook vanuit verschillende invalshoeken worden vormgegeven. Wel staat vast dat onderwijs een van de belangrijkste factoren is. Daarnaast zijn armoedebestrijding en werkgelegenheid voor volwassenen belangrijk. Regeringen van arme landen ontvangen hulp van de internationale gemeenschap om deze ontwikkelingsproblemen aan te pakken. De financiële en economische crisis brengt deze inspanningen in gevaar. Een gevolg hiervan is dat ouders minder geld hebben om hun kinderen naar school te laten gaan. Het is nu van belang om de geboekte vooruitgang niet verder in gevaar te brengen en dit vereist op de eerste plaatst politieke wil. Zoals de Secretaris-Generaal van de VN in zijn rapport aan de Algemene Vergadering stelt (21 juli 2009): ‘Het doel om in 2016 de ergste vormen van kinderarbeid uit te bannen is een ambitieus, maar haalbaar doel. De middelen om de ergste vormen van kinderarbeid, en zelfs alle kinderarbeid, uit te bannen zijn beschikbaar’.

Toch is er in sommige landen een gebrek aan politieke wil om de internationale normen op het gebied van kinderarbeid na te leven. Zo is er bijvoorbeeld nog onvoldoende resultaat geboekt ten aanzien van de in de *International Labour Organisation* (ILO) afgesproken doelstelling om in 2016 alle ergste vormen van kinderarbeid uitgebannen te hebben. ILO-verdrag 182 vraagt regeringen onmiddellijke en effectieve maatregelen te nemen voor de afschaffing van de ergste vormen van kinderarbeid. Dat kan bijvoorbeeld door een zogenaamd nationaal tijdgebonden actieprogramma op te stellen en dit met hulp van de ILO en internationale donoren uit te voeren. Tot op heden heeft slechts een klein aantal landen een dergelijk actieprogramma aangenomen.

Bovenstaande onderschrijft het belang van een integrale aanpak, waarbij het soms nodig kan zijn de politieke wil in landen waar kinderarbeid een voortdurend probleem is te mobiliseren. De Nederlandse regering is daarom ook nadrukkelijk bereid om de beleidsmiddelen die zij ter beschikking heeft, waar die bijdragen aan de uitbanning van kinderarbeid, hiervoor in te zetten. Hieronder vallen bijvoorbeeld ook handelsmaatregelen.

Seminar over kinderarbeid

De Nederlandse vertegenwoordiging in Genève organiseerde samen met de Belgische vertegenwoordiging en de universiteit van Genève een seminar over kinderarbeid voor deskundigen van de WTO, ILO, werknemersorganisaties, het bedrijfsleven en de douane van de VS. Er bleek een grote interesse voor de discussie en de algehele conclusie was dat elk beleid gericht op de bestrijding van kinderarbeid breed en veelomvattend moest zijn. Opvallend was dat de aanwezige handelsjuristen van de WTO meenden dat de ruimte binnen het WTO-recht voor handelsmaatregelen ter bestrijding van kinderarbeid de laatste jaren is toegenomen. WTO lidstaten hebben het recht om legitieme beleidsdoelen na te streven, zo zeiden zij. Het is wel van belang dat deze beleidsdoelen internationaal zijn geaccepteerd. De hoge mate van ratificatie van de ILO conventies inzake kinderarbeid en van het VN-kinderrechtenverdrag spreekt hiervoor. Ook werd aandacht gevraagd voor de praktische uitvoerbaarheid en effectiviteit van dergelijke maatregelen. Ten slotte werd tijdens het seminar benadrukt dat het verstrekken van geldoverdrachten (*conditional cash transfers*) een effectief instrument is, waarbij gezinnen een geldbedrag ontvangen op voorwaarde dat ze hun kinderen naar school laten gaan.

Concrete activiteiten in 2009

Als onderdeel van een integrale aanpak wil de regering ook nadrukkelijk het bedrijfsleven betrekken bij de strijd tegen kinderarbeid. Kinderarbeid vormt een belangrijk onderdeel van het MVO paspoort dat voor ambassades is opgesteld (zie paragraaf 6.2). Daarnaast wordt er naar gestreefd dat bedrijven die in aanmerking willen komen voor

Kinderen werken onder toeziend oog op een rijstplantage in de Filippijnen. Foto: Peter de Ruiter

financiële steun van de overheid bij investeringsprojecten in opkomende markten en ontwikkelingslanden in het vervolg kunnen aantonen dat hun producten niet zijn gemaakt door kinderhanden. Zoals beschreven in een brief aan de Tweede Kamer (16 juni 2009) is in het afgelopen jaar uitvoering gegeven aan de motie Voordewind uit 2008 [15] over de verantwoordelijkheid van bedrijven die overheidssteun krijgen voor het tegengaan van kinderarbeid in hun (toeleverings-)keten. Dit gebeurt door de naleving van internationale normen op gebied van kinderarbeid verplicht te maken voor bedrijven en voor hun eerste toeleverancier. Bedrijven moeten vooraf verklaren dat zij zich hebben vergewist dat de toeleverancier geen gebruik maakt van kinderarbeid. Als een bedrijf dat niet wil krijgt het geen subsidie en als tijdens de looptijd van het project blijkt dat toch sprake is van kinderarbeid, wordt de subsidie onmiddellijk stopgezet en wordt het reeds uitgekeerde bedrag teruggevorderd.

De regering nam nog andere belangrijke maatregelen om producten gemaakt met kinderarbeid van de markt te weren. In de Kamerbrief over Duurzaam Inkopen werd vastgelegd op welke wijze bereikt wordt dat het inkoopbeleid van de Nederlandse overheid in 2010 volledig duurzaam is. Voor kinderarbeid betekent dit dat opdrachtnemers voor overheidsaankopen aan criteria moeten voldoen betreffende het tegengaan van kinderarbeid in hun keten. Conform de mensenrechtenstrategie zal Nederland blijven inzetten op effectieve EU-maatregelen ter bestrijding van kinderarbeid, waaronder een verbod op het op de markt brengen van producten die door de ergste vormen van kinderarbeid tot stand zijn gekomen.[16] Minister

15 Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V31 263 nr.16
16 Zie ook motie TK 25074 V151 van lid Vendrik

Verhagen verzocht in 2008 aan toenmalig Europees Commissaris Mandelson om een onderzoek door de Commissie naar de mogelijkheid van een verbod op het op de markt brengen van producten gemaakt met de ergste vormen van kinderarbeid. Dankzij Nederlandse inspanningen en ondanks aanzienlijke weerstand, deed de Raad in mei 2008 een formeel verzoek aan de Commissie om een onderzoek in te stellen naar aanvullende maatregelen in de strijd tegen kinderarbeid, waaronder handelsmaatregelen ter bestrijding van de ergste vormen van kinderarbeid, en daarover aan de Raad te rapporteren.

Het onderzoek van de Commissie werd in de loop van 2009 verwacht. In het najaar bleek dat het onderzoek en de besluitvorming erover in de Commissie vertraging heeft opgelopen, waardoor publicatie pas in 2010 onder de nieuwe Commissie te verwachten is. Minister Verhagen heeft in 2009 in gesprekken met toenmalige Handelscommissaris Ashton aangedrongen op spoed, en op een volwaardig rapport van de Commissie aan de Raad, op basis waarvan een goed geïnformeerde discussie en politieke besluitvorming kan plaatsvinden. De mensenrechtenambassadeur heeft daarnaast het Nederlandse standpunt in Brussel toegelicht aan leden van het EP en NGO's. Nederland heeft uiteindelijk steun ontvangen van Nederlandse leden van het Europees Parlement, die toenmalig Commissaris Ashton een brief hebben geschreven met de oproep aan de Commissie snel een volwaardig rapport te presenteren. Minister Verhagen heeft de Nederlandse inzet opgebracht in gesprekken met zijn EU-collega's en hiervoor van verschillende collega's steun gekregen. In conclusies van de EU Raad van Ministers van 8 december heeft de Raad de opdracht aan de Commissie in herinnering gebracht en is de Commissie opgeroepen het rapport spoedig te presenteren.[17]

Bestrijding van kinderarbeid in India

Ook aan de ambassades is gevraagd extra aandacht te besteden aan de bestrijding van kinderarbeid. Zo heeft de ambassade in India het afgelopen jaar verschillende nieuwe activiteiten ontplooid ten aanzien van het thema kinderarbeid. De ambassade heeft een financiële bijdrage geleverd aan een onderzoek naar de regionale dimensie van kinderarbeid en het verband met dwangarbeid. Kinderarbeid is ook aan bod gekomen tijdens de lokale EU-India Mensenrechtendialoog, waar Nederland de spreekpunten voor opstelde. Ook heeft de ambassade discussiebijeenkomsten opgezet over kinderarbeid en is een uitgebreide rapportage opgesteld over het thema. Tenslotte werden verschillende kleinschalige projecten van Indiase NGO's gesteund die kinderarbeid bestrijden vanuit verschillende invalshoeken, waaronder de opvang en rehabilitatie van geredde kinderen en voorlichting aan ouders en bedrijven. Zo is bijvoorbeeld steun gegeven aan een organisatie die werkt aan zogenaamde kindvriendelijke dorpen (*Bal Mitra GramTM*). In dit project wordt gestreefd naar de uitbanning van kinderarbeid door middel van onderwijsinitiatieven en projecten in de lokale gemeenschap. Momenteel wordt dit project uitgevoerd in totaal 60 dorpen waarbij 3000 kinderen vanuit het arbeidsproces in de schoolbanken worden gebracht.

17 Bij het ter perse gaan van deze mensenrechtenrapportage is het rapport van de Commissie net verschenen. De Kamer zal separaat op de hoogte worden gesteld van de verdere behandeling van dit rapport.

Zoals eerder beschreven is onderwijs een van de belangrijkste factoren in het bestrijden van kinderarbeid. Daarom organiseerde het ministerie van Buitenlandse Zaken een bijeenkomst voor 125 internationale experts over de bijdrage die via onderwijs geleverd kan worden aan het bestrijden van kinderarbeid. Tijdens de bijeenkomst werd onderzocht op welke manier bilaterale donoren het voorkomen van kinderarbeid en het bereiken van kinderarbeiders kunnen integreren in hun steun aan onderwijsprogramma's van desbetreffende landen. Hiermee werd invulling gegeven aan de motie Voordewind[18]. Deelnemers waren vertegenwoordigers van onder andere de ILO (International Programme for the Elimination of Child Labour), UNICEF, de Wereldbank, onderwijsvakbonden en NGO's.

De deelnemers concludeerden dat bilaterale donoren een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het integreren van de bestrijding van kinderarbeid in de nationale onderwijsplanning. Donoren kunnen daarnaast doelgerichte maatregelen ondersteunen om werkende kinderen via 'brugonderwijs' in het onderwijssysteem op te nemen en hen via informeel onderwijs beroepstraining te bieden. Ook bleek uit de discussie dat een verbetering van de kwaliteit van het onderwijs een hoge prioriteit betreft. Wanneer de kwaliteit onvoldoende is zullen ouders minder gemotiveerd zijn om hun kinderen naar school te laten gaan. Minister Koenders nam de aanbevelingen van de deelnemers aan de expertmeeting in ontvangst en wil zich inzetten voor praktische maatregelen om kinderarbeid via onderwijsprogramma's aan te pakken.

Dankzij de Nederlandse inzet is het probleem van kinderarbeid expliciet genoemd in de Kinderrechtenresolutie die de VN in 2009 aannam. Het door Nederland voorgestelde en aangenomen amendement roept landen op om nationale maatregelen te nemen ter uitbanning in 2016 van de ergste vormen van kinderarbeid en vraagt de ILO en andere VN-organisaties de voortgang te monitoren.

Nederland zal in mei 2010 bovendien een internationale conferentie over kinderarbeid houden. Het ministerie van Sociale Zaken organiseert deze conferentie samen met de ILO. De overgrote meerderheid van de kindarbeiders is slachtoffer van de ergste vormen van kinderarbeid. De ILO-lidstaten hebben afgesproken om in 2016 de ergste vormen van kinderarbeid uitgebannen te hebben. Op verschillende fronten wordt voortgang geboekt in het bereiken van die doelstelling, maar wereldwijd is deze voortgang nog onvoldoende. Tijdens deze conferentie staan de ergste vormen van kinderarbeid en het doel van 2016 centraal. Doel van de conferentie is het aannemen van een *Roadmap* met tijdgebonden en concrete acties om het doel van 2016 te halen en met afspraken over de monitoring van die acties. Tijdens de conferentie zal daarnaast aandacht uitgaan naar de gevolgen van de crisis, naar het bredere doel van uitbanning van *alle* vormen van kinderarbeid en naar het belang van een integrale benadering hierbij.

Bescherming van kinderen tegen geweld

Het in 2006 gepubliceerde *World Report on Violence Against Children* – dat in opdracht van de SGVN geschreven werd door de Braziliaanse hoogleraar Pinheiro – stond centraal voor de interventies van Nederland. Deze studie, waaraan Nederland financieel heeft bijgedragen, schrijft over de aard en oorzaken maar ook over het voorkomen van geweld tegen kinderen. Het behandelt allerlei vormen van geweld waaronder ook het thema 'geweld tegen meisjes in de huiselijke sfeer'.

International Girl Child conference

Zoals aangekondigd in de mensenrechtenstrategie, heeft Nederland in het voorjaar van 2009, op 9 en 10 maart, een internationale conferentie over geweld tegen meisjes georganiseerd. De doelstelling van de conferentie was het vestigen van aandacht op het belang van bestrijding van geweld tegen meisjes in de huiselijke sfeer, en het formuleren van concrete aanbevelingen – volgend op de aanbevelingen uit de Pinheiro studie – die leiden tot daadwerkelijke bescherming van meisjes. Twee dagen lang bespraken circa 200 vertegenwoordigers van overheden, NGO's, experts en academici op welke wijze de aanbevelingen uit de VN-studie het beste kunnen worden geïmplementeerd. Het "gezicht" van de conferentie was het Jemenitische meisje Nojoud Ali. Nojoud stapte zelfstandig naar de rechter toen zij op 10-jarige leeftijd werd uitgehuwelijkt aan een man van boven de 80, waarna zij in het gelijk werd gesteld en het huwelijk werd verboden. Haar moed en doorzettings-vermogen inspireerden de aanwezigen van de conferentie.

Nujoud; het gezicht van de 'Girl Child Conference'. Foto: Amira Al

Onder de aanwezigen waren internationale experts als Professor Pinheiro[19], Professor Doek[20] en Marta Santos Pais[21]. De conferentie bood ruimte aan bijna 200 buitenlandse gasten uit alle delen van de wereld. Zo waren er bijvoorbeeld deelnemers uit Aruba, Burundi, Egypte, Ethiopië, India, Iran, Jamaica, Kenia, Marokko, Pakistan, Rusland, Rwanda, Sri Lanka, Soedan en Jemen: mannen en vrouwen, die op *grassroot* niveau werken aan het tegengaan van geweld tegen meisjes. Eveneens waren er kinderen aanwezig.

19 Voormalig onafhankelijke expert van de Verenigde Naties op het gebied van geweld tegen kinderen en tevens auteur van de studie van de secretaris-generaal van de VN 'Violence Against Children' (2006).

20 Prof. dr. Jaap E. Doek, hoogleraar recht aan de VU te Amsterdam en voormalig voorzitter van het VN-kinderrechtencommité.

21 Toenmalige Directeur UNICEF Innocenti, sinds augustus 2009 speciale vertegenwoordiger van de VN inzake Geweld Tegen Kinderen.

Minister Verhagen bij de 'Girl Child Conference'. Foto: Aad Meijer | Buitenlandse Zaken

De conferentie – georganiseerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken in samenwerking met de ministeries van Justitie, VWS, Jeugd en Gezin en SZW – werd geopend door minister Verhagen. In zijn toespraak schetste hij de noodzaak de problematiek van geweld tegen meisjes aan te pakken en de kansen die er liggen door van elkaar te leren en ervaring en kennis uit te wisselen. Ook riep hij in zijn speech de SGVN op tot spoedige benoeming van een SV inzake Geweld tegen Kinderen en gaf aan een bijdrage van 800.000 euro te leveren aan de realisatie van dit mandaat. Andere thematische toespraken werden verzorgd door minister Koenders, minister Rouvoet, minister Hirsch Ballin en staatssecretaris Bussemaker.

Speciale Vertegenwoordiger inzake Geweld tegen Kinderen

Eén van de 12 aanbevelingen uit de SGVN studie Geweld tegen Kinderen onder leiding van professor Pinheiro betrof de aanstelling van een Speciale Vertegenwoordiger inzake Geweld tegen Kinderen. Tijdens de Algemene Vergadering van de VN in december 2007 is de functie en het mandaat gecreëerd, echter de invulling van dit mandaat heeft lang op zich laten wachten. Minister Verhagen heeft herhaaldelijk gepleit – bij de conferentie in maart maar ook in bilaterale consultaties met de SGVN, Ban Ki-Moon – voor een spoedige aanstelling van deze persoon, zodat het belangrijke grondwerk dat al door de VN is gelegd op het terrein van het kinderrechtenverdrag verder kan worden opgepakt en wereldwijd kan worden uitgevoerd. Mede dankzij deze inzet is het proces bespoedigd. Op 1 mei 2009 is Marta Santos Pais op deze positie benoemd.

In de werkgroepen werd gesproken over verschillende vormen van geweld tegen meisjes in huiselijke kring. Thema's die aan de orde kwamen betroffen kindermishandeling, verwaarlozing, seksuele uitbuiting van meisjes, genitale verminking, eerwraak, gedwongen en vroege huwelijken en de voorkeur voor zonen. Presentaties door deelnemers uit de hele wereld (ondermeer uit Australië, Burundi, het Caribische gebied, India, Kenia, Nederland en de VS) maakten duidelijk dat geweld tegen kinderen en meisjes voorkomt in alle delen van de wereld.

Resultaten van NGO's sinds Girl Child Conferentie

De deelnemers aan de conferentie hebben sinds maart 2009 niet stilgezeten. Zo is in de Filippijnen lobby gevoerd richting de overheid om een nieuwe wet over het strafbaar stellen van kinderpornografie op het Internet aan te nemen. Ook in de Filippijnen zijn sleutelfiguren zoals religieuze leiders en dorpshoofden benaderd om met hen te discussiëren over de relatie huiselijk geweld en kinderhandel. In Mozambique hebben verschillende bijeenkomsten plaatsgevonden met het ministerie van Onderwijs en Cultuur wat heeft geleid tot de opheffing van de wettelijke bepaling dat docenten, als gevolg van verkrachting van een leerling en indien het meisje hiervan zwanger raakt, niet worden veroordeeld maar slechts wordt overgeplaatst naar een andere school. Tenslotte in is in Canada met de overheid gesproken over kindermisbruik en met name onder immigranten kinderen. Hierbij werd de overheid aangemoedigd om een onafhankelijke nationale vertegenwoordiger Geweld tegen Kinderen te benoemen.

Naast de constatering dat spoedige aanstelling van de SV inzake Geweld tegen Kinderen urgent was, betroffen de uitkomsten van de conferentie onder meer de onderstreping van het belang van het onderhouden van contact tussen alle verschillende *stakeholders*, juist op alle verschillende niveaus; de noodzaak tot samenwerken van de verschillende organisaties (ILO, UNICEF, WHO) en het belang van innovatieve aanpakken en *best practices* vanuit de gemeenschappen zelf. Het onderzoekscentrum van UNICEF, Innocenti, heeft de uitkomsten van de conferentie in het document *The Hague Outcomes* samengevat. Dit document is breed verspreid onder de deelnemers, maar ook binnen de EU, de VN en andere relevante organisaties, evenals naar de Tweede Kamer.[22]

In vervolg op deze conferentie en om meer aandacht te krijgen voor het thema schadelijke traditionele praktijken organiseerde Nederland een internationale conferentie over vrouwelijke genitale verminking *Uniting Europe and Africa to fight Female Genital Mutilation*. Eén van de doelstellingen van deze conferentie was om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen de Afrikaanse en Europese situaties en te leren van elkaars ervaringen. De ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en

22 Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, V 31 263, nr. 36

van Buitenlandse Zaken voorzien vervolg van deze conferentie in 2010 richting Europese partners: Nederland wenst dat genitale verminking van meisjes in 2010 op de bredere Europese agenda geplaatst wordt, tevens als vervolg van de in maart 2009 aangenomen resolutie van het Europees Parlement over vrouwenbesnijdenis.

Kids Peace Prize

In 2009 werd voor de vijfde keer de internationale *Kids Peace Prize* uitgereikt. Ook dit jaar ondersteunde Nederland dit initiatief vanuit het Mensenrechtenfonds. Baruani Ndume, een Congolese jongen van 16 jaar die met zijn pleegfamilie in een vluchtelingenkamp in Tanzania woont, ontving – in aanwezigheid van minister president Balkenende die een warm pleidooi hield voor kinderrechten – de prijs uit handen van Nobelprijswinnaar voor de Vrede (2004), Dr. Wangari Maathai. Minister Koenders riep in zijn speech op tot de spoedige implementatie van resoluties 1882 en 1888 waarin kinderen in gewapend conflict en seksuele uitbuiten van vrouwen en kinderen centraal staan.

Een meisjesschool in Burkina Faso. Foto Peter de Ruiter

Levensverhaal Baruani Ndumi

De winnaar van de Internationale Kindervredesprijs 2009, Baruani Ndume, is een 16-jarige Congolese jongen die op 7-jarige leeftijd vluchtte voor het geweld in de Democratische Republiek Congo (DRC), waar al meer dan een decennium een burgeroorlog woedt. Nadat Baruani in de oorlog beide ouders had verloren belandde hij in een vluchtelingenkamp in Tanzania waar hij sinds 9 negen jaar bij zijn pleegmoeder en haar kinderen woont.

Baruani probeert de gebeurtenissen uit zijn leven om te zetten in iets positiefs door andere kinderen in het kamp te helpen. Zo maakt hij een radioprogramma, genaamd '*Sisi kwa Sisi*' (Kinderen voor Kinderen), dat in Tanzania, Congo, Rwanda en Burundi wordt uitgezonden op *Radio Kwizera*. Hierin bespreekt hij de problemen en uitdagingen waar kinderen in het kamp mee te maken hebben. Voor veel kinderen is het een grote steun dat zij met iemand kunnen praten en hun problemen kunnen delen. Het radioprogramma helpt, in samenwerking met het *Child Voice Out*-programma, ook hulpbehoevende kinderen (met name weeskinderen) te identificeren, zodat zij kunnen worden ondersteund door één van de gespecialiseerde organisaties in het kamp. Daarnaast gebruiken kinderen het radioprogramma om een oproep te plaatsen aan familie of bekenden om zo herenigd te worden. Verder leidt Baruani een kinderparlement in het kamp, dat kinderen eveneens een stem geeft.

Baruani's nominatie voor de Internationale Kindervredesprijs werd ingediend door World Vision Tanzania. Deze organisatie is verantwoordelijkheid voor het management, de dienstverlening, het onderwijs en het *Child Voice Out*-programma in het vluchtelingenkamp Nyarugusu waar Baruani woont.

Kinderen in Gewapend Conflict

De bewindslieden zetten zich ook op andere wijze actief in voor de problematiek van kinderen in gewapend conflict. Zo kondigde minister Verhagen op 31 oktober, tijdens het benefietconcert van stichting AYOPlaza voor kindsoldaten, aan dat het ministerie van Buitenlandse Zaken de opbrengst van het concert ten behoeve van de NGO War Child zou verdubbelen. Verder was op 24 september de ratificatie van het facultatief protocol bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind betreffende de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten voor Nederland een feit. Nederland zal in internationale fora pleiten voor de universele ratificatie van het facultatief protocol, dat stelt dat kinderen onder de leeftijd van 18 jaar niet rechtstreeks mogen deelnemen aan vijandelijkheden.

Tevens zijn in VN-verband positieve stappen genomen rondom kinderen en gewapend conflict. In augustus werd door de VR unaniem resolutie 1882, waar Nederland co-sponsor van was, aangenomen over kinderen in gewapend conflict. Met deze resolutie is de lijst met partijen die kindsoldaten rekruteren (resolutie 1612 uit 2005) uitgebreid met 'partijen die kinderen vermoorden, verminken, verkrachten of op andere wijze seksueel misbruiken'.

Seksuele uitbuiting van kinderen

Op het gebied van de bestrijding van kindersekstoerisme hebben, evenals in 2008, drie projecten in het afgelopen jaar steun ontvangen. Dit is mede naar aanleiding van de motie Van der Staaij [23] en de uitkomsten van het Derde Wereldcongres Tegen Seksuele Uitbuiting van Kinderen dat in november 2008 in Rio de Janeiro werd gehouden. De projecten, waar reeds in de voorgaande rapportage over werd gerapporteerd en welke worden gefinancierd vanuit het Mensenrechtenfonds, worden uitgevoerd door respectievelijk UNICEF, Terre des Hommes en ECPAT (*End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes*). De focus ligt hierbij op Cambodja, Thailand en de Filippijnen.[24]

Daarnaast zijn in 2009 de projectgroep kindersekstoerisme en de taakgroep ter bestrijding, vervaardigen, verspreiden en downloaden van kinderpornografisch materiaal en bestrijding kindersekstoerisme ingesteld. Beide groepen zijn op initiatief van het ministerie van Justitie in het leven geroepen met als doel knelpunten te signaleren bij de aanpak van kinderpornografie en de bestrijding van kindersekstoerisme, het oplossen dan wel het adresseren daarvan. Aan tafel zitten de ministeries van Justitie, Buitenlandse Zaken en Binnenlandse Zaken en een tweetal telecom-bedrijven. In 2009 heeft het Parlement de ratificatie van het Raad van Europa-verdrag tegen de seksuele uitbuiting van kinderen goedgekeurd, waardoor het ratificatieproces door de regering kan worden afgerond.

Kinderrechtentop

Op 20 november werd door UNICEF Nederland, in aanwezigheid van koningin Beatrix, minister Rouvoet, minister Koenders en heel veel jongeren, ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van het Kinderrechtenverdrag, de Kinderrechtentop georganiseerd. Er werd niet alleen teruggekeken naar de afgelopen 20 jaar, maar vooral ook vooruit gekeken naar de toekomst van het verdrag en de wijze waarop kinderrechten nog beter beschermd en bevorderd kunnen worden.

In zijn speech wees minister Koenders op de ondertekening door bijna alle landen in de wereld (193 landen) van het verdrag waarmee zij beloofd hebben alles te doen om de rechten van kinderen in hun land te beschermen. In navolging op de aankondiging van minister Rouvoet voor de ondersteuning van een leerstoel kinderrechten aan de Universiteit van Leiden kondigde minister Koenders tijdens de Top aan dat hij zich zou inzetten om in drie partnerlanden leerstoelen kinderrechten gerealiseerd te krijgen. Minister Rouvoet zei eveneens uit te zien naar de komst van een Kinderombudsman in Nederland. De Kinderrechtentop werd voorafgegaan door een Kinderrechtenontbijt in de aanwezigheid van minister Koenders en minister Hirsch Ballin en werd afgesloten met een Kinderrechtenfeest.

23 Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, V31 200, nr. 58
24 Tevens richt de ECPAT-campagne zich op de Dominicaanse Republiek en Gambia.

Minister Verhagen bij het side event Geweld tegen Meisjes. Foto: Matt Carr | Buitenlandse Zaken

EU richtsnoeren geweld tegen kinderen

Ook op Europees niveau is in 2009 veel aandacht geschonken aan kinderrechten. Aan het begin van het Zweedse voorzitterschap vond een EU-NGO Forum plaats waarin kinderrechten en de EU-kinderrichtsnoeren centraal stonden. Lidstaten, kinderrechtenorganisaties en de twee Speciaal Vertegenwoordigers voor Geweld tegen Kinderen en Kinderen in Gewapend Conflict spraken over het belang van een pro-actieve rol van de EU bij de implementatie van alle IVRK-verplichtingen en de EU Kinderrichtsnoeren op landenniveau. Als lid van de EU-taakgroep over kinderrechten speelt Nederland een belangrijke aanjagende rol voor het verder vormgeven aan de implementatie van de richtsnoeren. Naar verwachting zullen in 2010 verdere actieplannen worden uitgevoerd voor een groep van 10 pilot landen, te weten Rusland, Armenië, India, Brazilië, Barbados, Ghana, Nepal, Jordanië, Marokko en Kenia. Tijdens de laatste raadswerkgroepvergadering mensenrechten in december 2009, riep Nederland op tot nauwe samenwerking met de SV inzake Geweld tegen Kinderen bij de implementatie van deze richtsnoeren.

Verenigde Naties

Tijdens de AVVN diende de EU, samen met de landen in Latijns-Amerika en de Cariben, wederom een resolutie in over de rechten van het kind, met dit jaar bijzondere aandacht voor kinderparticipatie. Dankzij Nederland bevatte de resolutie ook een oproep aan landen om per 2016 de ergste vormen van kinderarbeid af te schaffen en vooruitgang op dit gebied te monitoren. Het is bijzonder positief dat de resolutie dit jaar voor het eerst niet door de VS in stemming werd gebracht en

dat zij daardoor met consensus kon worden aangenomen. De EU-lidstaten ondersteunden bovendien de Braziliaanse resolutie over de richtsnoeren voor alternatieve zorg voor kinderen zonder ouderlijk gezag. Ondanks het feit dat de richtsnoeren niet bindend zijn, bleek de aanname van de resolutie een moeizaam proces. Mede doordat Nederland verschillende landen aanspoorde zich flexibel op te stellen, is de resolutie met consensus aangenomen.

Eén van de aanbevelingen uit de *Girl Child Conferentie* was om meer aandacht te genereren op ministerieel niveau voor de problematiek van geweld tegen meisjes. In dat kader heeft Nederland het initiatief genomen om samen met de VS en Brazilië een ministeriële bijeenkomst over geweld tegen meisjes te organiseren op 25 september 2009, tijdens de openingsweek van de 64e AVVN. Samen met *Secretary of State* Clinton en de Braziliaanse minister van Buitenlandse Zaken, Amorim, heeft minister Verhagen – in aanwezigheid van vele prominente personen – landen opgeroepen tot daadkrachtigere acties om geweld tegen meisjes te bestrijden. Hij richtte zich hierbij met name op geweld in huiselijke kring. Minister Amorim ging in op de problematiek van seksuele uitbuiting en *Secretary of State* Clinton vroeg specifieke aandacht voor meisjes in conflictgebieden.

Deze bijeenkomst van ministers en andere hoogwaardigheidsbekleders had als doel om aandacht voor de problematiek van geweld tegen meisjes voor het voetlicht te brengen en het draagvlak voor een daadkrachtiger optreden van de internationale gemeenschap (overheden in het bijzonder) verder te versterken. Tevens bood de bijeenkomst een podium aan de nieuwe Speciale Vertegenwoordiger voor Geweld tegen Kinderen, Marta Santos Pais. De samenwerking met Brazilië en de VS toonde het belang van gezamenlijk optreden: Brazilië heeft zich, net als Nederland, de problematiek van geweld tegen kinderen toegeëigend en – sinds het aantreden van president Obama – is in de VS de inzet ten aanzien van mensenrechten vergroot. De woorden van *Secretary of State* Clinton tijdens deze bijeenkomst en met name de gezamenlijke persverklaring van Nederland, Brazilië en de VS, maar ook de verklaringen van andere landen en directeuren van VN organisaties bieden aanknopingspunten voor verdere samenwerking.

Het belang van kinderparticipatie kwam tijdens deze bijeenkomst goed tot uitdrukking. Zo werd tijdens het *side event* een interview afgenomen met twee voormalige winnaressen van de Kindervredesprijs, Mayra Aveller Neves uit Brazilië en Thandiwe Chama uit Zambia. Mayra vertelde het publiek over haar strijd tegen het geweld in de favela's in Rio de Janeiro en Thandiwe over haar strijd voor het recht op onderwijs.

Hoe gaat het met Kindervredesprijswinnares Mayra Avallar Neves?

Na het winnen van de *Kids Peace Prize* in 2008 uit handen van aartsbisschop Desmond Tutu heeft Mayra in haar eigen land veel gesproken op bijeenkomsten voor en over kinderen en jongeren. Verder heeft ze ook internationaal haar stem kunnen laten horen. Zo is ze afgelopen jaar op uitnodiging van het ministerie van Buitenlandse Zaken naar de AVVN geweest met de winnares van 2007, Thandiwe Chama, waar ze ministers uit verscheidene landen heeft toegesproken over geweld tegen meisjes. Daarna werd Mayra uitgenodigd om in New York de 20-jarige verjaardag van het VN Kinderrechten verdrag mee te vieren. Naast al deze activiteiten in het kader van de Kindervredesprijs heeft Mayra zich met name kunnen richten op het studeren voor haar toelatingsexamen voor de universiteit. Naast haar school is Mayra nog steeds actief betrokken bij haar medebewoners van de favela's door middel van haar toneelgroep *Favela Força*. Begin komend jaar zal ze zelfs met haar toneelgroep gaan touren door Nederland. Verder werkt Mayra naast haar schoolactiviteiten in de bibliotheek van IBISS, de organisatie die haar steunt in haar gevecht voor veiligheid in de favela en toegankelijkheid van onderwijs.

4.7 Bestrijding van mensenhandel

Mensenhandel betekent voor de slachtoffers een vergaande aantasting van persoonlijke integriteit en een schending van hun meest elementaire rechten. Een krachtige aanpak van deze moderne vorm van slavernij is essentieel, zowel in eigen land als internationaal. Nederland streeft naar een versterking van internationale samenwerking op dit vlak. Mensenhandel komt in grote delen van de wereld voor en manifesteert zich in vele vormen. De uitbuiting met dwang is het belangrijke criterium in het Nederlandse strafrecht, niet de verplaatsing. Buitengewoon schrijnend is de uitbuiting van vrouwen en meisjes in de seksindustrie. Maar daarnaast komt uitbuiting met dwang in diverse andere sectoren voor, zoals in de bouw en in de agrarische sector. In deze arbeidsgerelateerde uitbuiting gaat het in veel gevallen om volwassen mannen; soms om minderjarige jongens.

Om mensenhandel effectief te kunnen bestrijden is internationale samenwerking noodzakelijk. In dit kader is het VN-protocol inzake de bestrijding van mensenhandel, dat in 2000 tot stand kwam, een belangrijk instrument. In 2009 hebben 11 additionele landen het protocol geratificeerd en inmiddels is meer dan tweederde van de VN-lidstaten partij bij dit protocol. Samen met de EU-partners pleit Nederland voor ratificatie van het protocol en van het overkoepelende VN-verdrag tegen grensoverschrijdende georganiseerde criminaliteit door de landen die dit nog niet hebben gedaan. Daarnaast zet Nederland zich met de EU-partners in om via de *Conference of the Parties* tot betere implementatie van het verdrag en de bijbehorende protocollen te komen.

Een belangrijke toevoeging aan de internationale normgeving wordt gevormd door het verdrag van de RvE voor actie tegen mensenhandel. Dit verdrag gaat verder op het punt van de bescherming van slachtoffers dan het genoemde VN-protocol en kent een onafhankelijk verificatiemechanisme in de vorm van de *Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings* (GRETA). De Eerste Kamer heeft eind 2009 haar goedkeuring aan het verdrag gehecht, waardoor Nederland binnenkort partij kan worden bij het verdrag.

De VN-Mensenrechtenraad beschikt eveneens over diverse instrumenten die mede van toepassing zijn op het voorkomen en bestrijden van mensenhandel. Naast de Speciale Rapporteur inzake mensenhandel is er een Speciale Rapporteur inzake moderne vormen van slavernij. Laatstgenoemde richt zich in het bijzonder op *bonded labour* (schuldarbeid) en andere slavernij-achtige praktijken. Vanwege de grote overlap hebben de twee Rapporteurs, samen met de Speciale Rapporteur inzake kinderhandel, kinder-prostitutie en pornografie, besloten hun werkzaamheden onderling af te stemmen. De bezoeken die zij elk jaar aan vele landen brengen, vormen een belangrijk middel om aandacht te vragen voor specifieke situaties en om de betrokken landen te helpen bij de aanpak van de problemen. Nederland ondersteunt consequent het recht van Speciale Rapporteurs om landen te bezoeken.

De ILO speelt een belangrijke normgevende rol in de verhouding tussen werkgevers en werknemers. Nederland ondersteunt de *Decent Work Agenda* van de ILO met 32 miljoen euro voor de periode 2006-2010. Onder deze agenda worden in een groot aantal ontwikkelingslanden projecten uitgevoerd ter verbetering van arbeidsomstandigheden in het algemeen en ter bestrijding van dwangarbeid en kinderarbeid in het bijzonder. In EU-verband vindt nauwe afstemming plaats ten aanzien van zowel de aanpak van mensenhandel binnen de Unie als in relatie tot derde landen. In 2009 is gewerkt aan een nieuw Kaderbesluit inzake de preventie en bestrijding van mensenhandel alsmede de bescherming van slachtoffers. Met het kaderbesluit wordt getracht om de ervaringen van het RvE-verdrag op dit gebied te vertalen naar de regelgeving van de EU. Hoewel de werkzaamheden in een vergevorderd stadium verkeerden, ontbrak het aan tijd om voor de inwerkingtreding van het Lissabon verdrag de tekst van het Kaderbesluit rond te krijgen. Het werk zal in 2010 worden voortgezet onder de nieuwe procedures van het Lissabon verdrag. Wel werd onder Zweeds voorzitterschap een *action-oriented paper* opgesteld dat het belang benadrukt voor de EU om met derde landen partnerschappen aan te gaan voor de bestrijding van mensenhandel. Tenslotte zal het Stockholm-programma dat door de Europese Raad op 10 en 11 december 2009 werd aangenomen de komende jaren impulsen geven aan de bestrijding van criminaliteit op een breed aantal terreinen, waaronder mensenhandel en uitbuiting en misbruik van kinderen.

Daarnaast wordt op bilaterale basis samengewerkt met de belangrijkste herkomst-landen van de slachtoffers van mensenhandel die in Nederland worden aangetroffen. Via diverse projecten wordt technische ondersteuning geboden aan nationale coördinerende instellingen alsmede aan politie en justitie in onder andere Bulgarije, Nigeria en Roemenië. Ook wordt met deze landen, in samenwerking met het maatschappelijk

middenveld, gewerkt aan het verbeteren van de opvang van slachtoffers. Nederland financiert een project dat trainingen verzorgt voor de Kroatische politie, grenspolitie en arbeidsinspectie. Hierin wordt speciale aandacht aan arbeidsgerelateerde uitbuiting besteed. Dit project is mede bedoeld om Kroatië te helpen zich voor te bereiden op toetreding tot de EU en vervolgens tot het Schengengebied. Verder treft men in diverse Europese landen jonge Nigeriaanse vrouwen aan die slachtoffer zijn van mensenhandel. De Nederlandse politie heeft in 2007 nauw samengewerkt met het Nigeriaanse agentschap voor de bestrijding van mensenhandel tijdens een grootscheepse operatie tegen een Nigeriaans netwerk van mensenhandelaren. Voortbouwend hierop werd een bilateraal trainingsprogramma opgezet. Voorts wordt samen met Italië en Noorwegen een project van het IOM gesteund voor de opvang en re-integratie van slachtoffers in Nigeria met betrokkenheid van lokale NGO's.

Om de aanpak van mensenhandel in eigen land kracht bij te zetten is begin 2008 een breed samengestelde landelijke *Taskforce* in het leven geroepen die onder leiding staat van het Openbaar Ministerie. Deze *Taskforce* heeft een reeks praktische stappen gezet om de inspanningen van de betrokken instanties zowel op nationaal als op lokaal niveau beter te bundelen. Tevens stimuleert de Taskforce politiesamenwerking met de relevante herkomstlanden.

Tenslotte worden ook op de Nederlandse Antillen en Aruba activiteiten ondernomen om mensenhandel op effectievere wijze aan te pakken. In januari 2009 is een *Memorandum of Understanding* (MoU) getekend tussen de ministers van Justitie van Nederland, de Antillen en Aruba, waarin de lijnen worden uitgezet voor een krachtiger aanpak. In deze context is de technische assistentie vanuit Nederland opgevoerd. De Antillen ondernemen tevens stappen om hun strafwetgeving in lijn te brengen met het VN-protocol inzake mensenhandel. Dit proces is op Aruba reeds voltooid.

4.8 Tegengaan van discriminatie op basis van seksuele geaardheid

In 2006 werden de Yogyakarta Principes opgesteld. Dit is een praktische gids met internationale juridisch bindende standaarden waaraan staten zich dienen te houden. Aanleiding hiervoor waren de alarmerende cijfers over de stijgende groei van misbruik en incidenten van de LGBT (*Lesbian*, *Gay*, *Bisexual*, *Transgender*) gemeenschap. Het uitgangspunt is dat iedereen gelijk is in waardigheid en rechten geboren, ongeacht ras, sekse, religie, leeftijd of seksuele geaardheid. Dat laatste vormt wellicht nog altijd een van de grootste taboes op mensenrechtengebied. Een doorbraak van dit taboe is hard nodig, aangezien LGBT-rechten vandaag de dag nog altijd op grote schaal worden geschonden. Zoals op 15 mei betoogd door minister Verhagen tijdens de boekpresen-tatie van het boek 'Elke liefde telt' van Boris Dittrich (*advocacy director* van Human Rights Watch) vormt het bestrijden van discriminatie op basis van seksuele geaardheid daarom een van de prioriteiten van het Nederlandse mensenrechtenbeleid.

Op de VN-agenda

Nederland blijft zich actief inzetten om dit onderwerp bespreekbaar te maken in VN-verband. Er wordt actief door Nederland ingezet om in verschillende mensenrechtenresoluties relevante verwijzingen te maken naar *sexual orientation*. Nederland gebruikt hiervoor de VN-verklaring over mensenrechten, seksuele geaardheid en gender identiteit. Deze verklaring kwam in november 2008 tot stand op initiatief van Nederland en Frankrijk en wordt inmiddels door 67 VN-lidstaten ondersteund. De VS sloot zich in april 2009 aan bij de verklaring. De verklaring roept landen op om strafbaarstelling van homoseksualiteit af te schaffen en om discriminatie op basis van seksuele geaardheid te bestrijden en vormt een belangrijke stap richting bredere erkenning binnen de VN van seksuele geaardheid als discriminatiegrond. Significant detail betreft de ondertekening van de resolutie door landen afkomstig uit alle regionale groepen van de VN.

Staatsecretaris voor Europese zaken Timmermans als co-voorzitter bij de LGBT-conferentie in Parijs. Foto: Spaans Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Nederland en Frankrijk hebben opvolging gegeven aan bovenstaande verklaring door op 15 mei 2009 in Parijs gezamenlijk een internationale LGBT-conferentie te organiseren. Staatssecretaris voor Europese Zaken Timmermans fungeerde als co-voorzitter. Het doel was om te komen tot een strategie voor de verdere lobby in VN-verband voor bovengenoemde VN-verklaring. De 67 landen die de verklaring hebben ondertekend namen deel aan de conferentie. Daarnaast waren mensenrechtenverdedigers van over de hele wereld aanwezig. Opvallend waren sterke steunbetuigingen van ministers uit Gabon en de Centraal Afrikaanse Republiek. Er wordt momenteel in EU-verband nauw samengewerkt om de aanbevelingen van deze conferentie verder uit te werken.

Om de blijvende betrokkenheid van de internationale gemeenschap bij LGBT-rechten te markeren werd onder Zweeds EU voorzitterschap en met steun van Nederland op 10 december (internationale mensenrechtendag) wederom een LGBT *side event* georganiseerd en marge van de AVVN in New York. De opkomst was bijzonder groot. Het evenement werd bijgewoond door LGBT-activisten, genodigden en pers en een groot aantal lidstaten (ongeveer 50), inclusief zogenaamde *hardliners*. In het panel hadden vertegenwoordigers uit de Filippijnen, Honduras, India, Uganda en Zambia plaats. Uit de discussie bleek dat geweld tegen LGBT-personen vanwege hun geaardheid of identiteit, waaronder moord, verkrachtingen, arbitraire detentie en/of executies en martelingen nog wijdverspreid is en dat verdere aandacht en inzet hiervoor hard nodig is.

Ook in de Mensenrechtenraad blijft Nederland actief aandacht besteden aan LGBT-rechten. Zo financierde Nederland een door de NGO ARC georganiseerde panelbijeenkomst over LGBT gedurende de 11e zitting van de MRR. Mede dankzij de inzet van de Ambassadeurs van Nederland, Ierland, Tsjechië, Colombia en de VS heeft HCHR mevrouw Pillay een *keynote speech* voor dit panel uitgesproken. Bij de 12e zitting van de MRR heeft Nederland eveneens een inhoudelijke bijdrage geleverd aan een panel over de juridische grondslag van LGBT-rechten. Dergelijke bijeenkomsten zorgen voor een positieve input voor normatieve kaders die hopelijk door een toenemend aantal landen onderschreven zullen worden.

Daarnaast heeft Nederland actief in de UPR-examens LGBT-rechten opgebracht. Zowel met betrekking tot decriminalisering, als bevordering van non-discriminatie en bewustwording. Het betrof de UPR examens van Albanië, Azerbadjan, Brunei, Canada, Cyprus, de DRC, Duitsland, Jordanië, Kameroen, Malta, Mauritius, de Russische Federatie, Senegal en Vanuatu. In totaal zijn dit 14 van de 48 geëxamineerde landen en het betreffen hier zowel partner- als derde landen.

Aandacht voor LGBT-rechten binnen de Europese Unie

Ook binnen de Europese Unie volgt de Nederlandse regering het onderwerp van LGBT-rechten met aandacht en biedt ondersteuning waar nodig. Want acceptatie van homoseksualiteit is in sommige EU-lidstaten helaas nog geen vanzelfsprekendheid. Zo kaartte de mensenrechtenambassadeur het onderwerp aan tijdens zijn bezoek aan Riga, waar de *Baltic Gay Pride* door de gemeente was verboden. Dit verbod werd enkele dagen later door de Letse rechter vernietigd. De Nederlandse ambassades in onder andere Boekarest, Riga en Sofia hebben deelgenomen aan homo-demonstraties op of rond 17 mei. Minister Verhagen heeft bij verschillende gelegenheden zijn Litouwse collega aangesproken op de zogenaamde anti-homowetgeving. De Nederlandse Ambassade in Litouwen heeft vervolgens met een groep *like-minded* landen gesproken over hoe discriminerende elementen in de wetgeving zouden kunnen worden weggenomen. Middels dit soort acties tracht Nederland politieke steun te verlenen aan het streven van de LGBT-gemeenschap in deze landen naar vergroting van de maatschappelijke acceptatie van seksuele diversiteit.

Raad van Europa en OVSE

Ook binnen de Raad van Europa in Straatsburg heeft Nederland LGBT-rechten hoog op de politieke agenda staan. Zowel in de rapporteursgroepen als in het Comité van Ministers wordt op LGBT-onderwerpen actief geopereerd en geïntervenieerd. Ook het ministerie van OCW is hier in 2009 nauw bij betrokken geweest. In de RvE wordt met actieve steun van Nederland momenteel gewerkt aan een LGBT-richtlijn, over bescherming van LGBT-rechten in RvE-lidstaten. De richtlijn zal begin 2010 ter vaststelling aan het Comité van Ministers worden voorgelegd teneinde deze op politiek niveau te accorderen.

Daarnaast wordt uit het BZ Mensenrechtenfonds thans een LGBT-expert gefinancierd bij de mensenrechtencommissie van de RvE. Deze medewerker wordt tot en met 2011 geheel gefinancierd door Nederland. Het uiteindelijke doel is om in de toekomst LGBT-expertise structureel te verankeren in het secretariaat van de RvE door middel van een vaste benoeming, al dan niet binnen het Bureau van Mensenrechten-commissaris Hammarberg. Nederland heeft ook een significant bedrag beschikbaar gesteld voor een studie naar de situatie van LGBT in RvE-lidstaten. Het ministerie van OCW is de hoofdsponsor van dit onderzoek dat in nauwe samenwerking en goed overleg met de mensenrechtenwerkgroep van de RvE wordt uitgevoerd.

Tijdens een topbijeenkomst van de OVSE heeft Nederland een side-event over LGBT-rechten ondersteund. Doel van het *side event* was aandacht te vragen voor het belang van het opnemen van seksuele oriëntatie in het OVSE-acquis. Daarnaast heeft Nederland een project ondersteund van het *Office of Democratic Institutions and Human Rights* van de OVSE (ODIHR) over haatmisdaden. De Ministeriële Raad van de OVSE nam in Athene (1-2 december 2009) een besluit aan over dit onderwerp. In de aanloop naar de Ministeriële Raad heeft Nederland zich ingezet voor het opnemen van seksuele oriëntatie en gender identiteit als een motief voor haatmisdaden, zodat ook geweld wegens de seksuele oriëntatie van het slachtoffer onder de reikwijdte van dit besluit zou vallen. Nederland is hierin geslaagd.

Bilaterale stappen tegen discriminatie op basis van seksuele geaardheid

Nederland spant zich er ook bilateraal voor in om landen ervan te overtuigen dat seksuele geaardheid geen reden mag zijn om iemand te discrimineren. Minister Verhagen brengt het onderwerp regelmatig ter sprake in gesprekken met collega's, zoals met de Russische minister van Buitenlandse Zaken Lavrov. Ook de mensen-rechtenambassadeur besteedt aandacht aan homorechten tijdens zijn bezoeken.

Aandacht voor LGBT-rechten in Chili

Discriminatie op basis van seksuele geaardheid vormt tegenwoordig een van de grootste mensenrechtenschendingen in Chili, waar nog geen antidiscriminatiewetgeving bestaat. Uit onderzoek blijkt dat de meerderheid van de Chileense bevolking gelijke rechten voor seksuele minderheden nog steeds afkeurt. De NGO MOVILH, die door de Nederlandse ambassade wordt gesteund, richt zich op voorlichting en bewustmaking om vooroordelen over homoseksuelen weg te nemen. De NGO geeft voorlichting op scholen en informeert tevens de LGBT gemeenschap over hun rechten via een gratis bulletin. MOVILH is daarnaast een van de drijvende krachten achter het wetsvoorstel om te komen tot een Antidiscriminatie-wet. Hoewel deze wet door het Huis van Afgevaardigden is aangenomen, stuit het op weer-stand in de Senaat. MOVILH voert daarnaast campagne om de leeftijd waarop men seks met instemming van minderjarigen mag hebben gelijk te trekken voor homo- en heteroseksuelen.

Om een daadwerkelijke verandering van de maatschappelijke houding ten opzichte van homoseksualiteit te kunnen bewerkstelligen zijn investeringen in het maatschappelijk middenveld van groot belang. Vele Nederlandse ambassades verlenen steun aan lokale mensenrechten- of belangenorganisaties die zich inzetten voor LGBT-rechten. Tevens onderhoudt een groot aantal ambassades contacten met relevante organisaties om op de hoogte te zijn van de maatschappelijke ontwikkelingen die zich voordoen.

Omdat bleek dat ambassades veelal tegen dezelfde dilemma's en vragen inzake de bevordering van LGBT-rechten aanliepen, is er in 2008 een handleiding opgesteld. Hierin worden enkele lastige vragen rond het thema mensenrechten en seksuele geaardheid beantwoord en praktische handvatten voor beleid omtrent het onderwerp geboden. De handleiding gaat ondermeer in op de Yogyakarta Principes; contact met en ondersteuning van LGBT-NGO's; het integreren van LGBT-rechten in de politieke dialoog; internationale mensenrechtenmechanismen, waaronder VN-Speciale Rapporteurs en EU Speciale Vertegenwoordigers; beschikbaarheid van subsidies en het belang van samenwerking met andere EU-partners. Tenslotte wordt bijzondere aandacht gevraagd voor 17 mei, de internationale dag tegen homofobie (IDAHO).
Vele ambassades ondersteunen vanuit het Mensenrechtenfonds organisaties die werken aan de bevordering van LGBT-rechten (zie hoofdstuk 9). Nederland ondersteunt daarnaast projecten van ILGA World (*International Lesbian and Gay Association*) ter oprichting van regionale koepelorganisaties in Afrika, Azië en Latijns Amerika. Ook wordt COC Nederland gefinancierd ter bevordering van hun internationale lobbywerk in VN-verband. Op 10 december, internationale mensenrechtendag, heeft Nederland samen met *Human Rights Watch* een bijeenkomst georganiseerd in New York. Daar heeft het Vaticaan op verzoek van directeur Homorechten van *Human Rights Watch* een verkla-ring afgelegd dat homoseksueel gedrag gedecriminaliseerd moet worden. Ook sprak het Vaticaan zich uit tegen schendingen van mensenrechten tegen homo's. Deze verklaring is baanbrekend.

4.9 Non-discriminatie

Het bestrijden van alle vormen van racisme is een prioriteit in het Nederlandse mensen-rechtenbeleid. Zoals vermeld in paragraaf 2.1 van de mensenrechtenstrategie gaat bijzondere aandacht uit naar de bescherming van de rechten van diegenen die op basis van hun afkomst of etniciteit worden gediscrimineerd. Vanzelfsprekend vormt dit een cruciaal onderdeel van het streven naar de universele naleving van internationale mensenrechtennormen. In paragraaf 4.8 werd de inzet op het gebied van discriminatie op basis van seksuele geaardheid al uitvoerig besproken. Hieronder volgt de rapportage van activiteiten die Nederland gedurende 2009 verrichtte ten aanzien van de bredere anti-discriminatie agenda, alsmede ten aanzien van minderheden als de Dalits, Roma en Sinti.

Anti-racisme

Bestrijding van racisme en elke andere vorm van discriminatie blijft nationaal en internationaal een speerpunt van de regering. Zo heeft Nederland in 2003 in samenspraak met het maatschappelijk middenveld een Nationaal Actieplan tegen racisme opgesteld, als direct gevolgd van de Durban Conferentie 2001. Het huidige kabinet heeft in het coalitieakkoord de aanpak van discriminatie als prioritair benoemd, wat geleid heeft tot tal van maatregelen, onder verantwoordelijkheid van verschillende bewindspersonen (onder meer WWI en BZK). Zo heeft het kabinet in 2009 de Wet gemeentelijke anti-discriminatievoorzieningen gerealiseerd. Deze wet verplicht iedere gemeente in Nederland tot het hebben van een laagdrempelige voorziening waar alle vormen van discriminatie gemeld kunnen worden. Het kabinet heeft verder onder andere nadrukkelijk ingezet op vergroting van de aandacht voor discriminatiezaken bij de politie en het Openbaar Ministerie en de aanpak van discriminatie op de arbeidsmarkt.

In internationaal verband zet Nederland zich bilateraal en in internationale organisaties in voor de wereldwijde bescherming van de positie van etnische, religieuze en andere minderheden, en blijft Nederland zich verzetten tegen discriminatie op welke grond dan ook.

Centro Ana Frank Argentina

In Buenos Aires werd, met ondersteuning van de Nederlandse ambassade, op 12 juni 2009 *Centro Ana Frank Argentina* (C.A.F.A.) geopend; het eerste Anne Frank museum van Zuid-Amerika. C.A.F.A. zal een nieuwe permanente expositie over Anne Frank. 'Ana Frank, una historia vigente', laten zien. Het museum richt zich op de waarden die door het Anne Frank Huis in Amsterdam over de wereld worden verspreid. Naast een reconstructie van het Achterhuis in Amsterdam, is een speciale kamer gewijd aan *Free2Choose*, een interactief programma waarbij korte videoclips worden getoond. De clips geven ruimte voor gedachten en discussie over de onderwerpen die de samenleving vandaag de dag bezig houdt op het gebied van mensenrechten en vrijheid van meningsuiting. In andere ruimtes gaat bijvoorbeeld aandacht uit naar beschermers van de mensheid, zoals Miep Gies. Ook is er een bibliotheek, een boekverkoop en een kamer voor educatieve doeleinden voor bijvoorbeeld docenten.

Zoals eerder gerapporteerd aan de Kamer[25], heeft Nederland afgezien van deelname aan de *Durban Review Conference* die in april in Geneve plaats vond. Ook een aantal andere landen, waaronder Canada, Duitsland, Israël, Italië, Polen, Tsjechië en de VS nam niet deel aan deze anti-racismeconferentie.

25 Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken, Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, 26 150, nr.173

Hoge Commissaris voor de Mensenrechten Navanethem Pillay. Foto: Jean-Marc Ferre | UN Photo

Het besluit om niet deel te nemen betekent geenszins dat Nederland de strijd tegen racisme niet belangrijk vind. Integendeel. Nederland is van mening dat de conferentie werd misbruikt voor oneigenlijke, politieke doeleinden. Zo heeft de conferentie gediend als platform voor onacceptabele, zelfs haatzaaiende uitspraken. Ten koste van de strijd tegen racisme wilden bepaalde landen de conferentie misbruiken om Israël te delegitimeren, de vrijheid van meningsuiting ter discussie te stellen en bepaalde vormen van discriminatie – zoals die op grond van seksuele geaardheid – te negeren. Nederland concludeerde hierop dat anti-racisme en de strijd tegen discriminatie te belangrijke kwesties zijn om ze te laten misbruiken voor dergelijke, oneigenlijke doelen.

Tijdens de maandenlange voorbereidingen voor de conferentie is minister Verhagen richting partners binnen en buiten de EU steeds helder geweest over de Nederlandse positie. De inzet was erop gericht om tot een acceptabele slotverklaring en een niet gepolitiseerde conferentie te komen. Nederland heeft constructieve tekstvoorstellen gedaan en heeft zelfs een geheel alternatief slotdocument opgesteld, dat zich daad-werkelijk richt op de evaluatie van antiracisme- en antidiscriminatiebeleid. De meeste VN-lidstaten wilden echter vasthouden aan de oorspronkelijke tekst.

Minister Verhagen heeft per brief nadere uitleg gegeven aan mevrouw Pillay over zijn motieven om af te zien van deelname. Zoals hij ook al toezegde aan de Kamer tijdens het Algemeen Overleg van 16 juni jl. is ook persoonlijk gesproken met mevrouw Pillay en haar medewerkers. Tijdens deze gesprekken is benadrukt dat Nederland, ondanks het wegblijven bij de *Durban Review Conference* in april 2009, onverminderd veel waarde hecht aan racismebestrijding en antidiscriminatie. Mevrouw Pillay sprak haar waardering uit voor de Nederlandse toewijding in de

strijd tegen racisme en discriminatie. Zij bevestigde dat Nederland een van de weinige landen was dat actief *follow up* had gegeven aan Durban I en op nationaal niveau stappen had genomen om discriminatie en racisme tegen te gaan. Afgesproken werd om nader samen te werken om bestrijding van racisme in derde landen te bevorderen door bijvoorbeeld het opstellen van nationale actieplannen naar Nederlands voorbeeld. Momenteel wordt ook samen met de *Anti-Discrimination Unit* van OHCHR uitgewerkt op welke wijze Nederland verder kan bijdragen aan het versterken van de rol van de OHCHR op gebied van racismebestrijding.

Andere vormen van discriminatie

Minister Verhagen deed tijdens het Algemeen Overleg van 16 juni 2009 de toezegging aan de Kamer om samen met de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, mevrouw Pillay, te onderzoeken op welke wijze de discriminatie van Dalits het beste geadresseerd kan worden. Kastediscriminatie, oftewel discriminatie naar werk en afkomst, treft 260 miljoen mensen wereldwijd. Kastelozen komen vooral voor in India maar ook in andere Aziatische landen zoals Pakistan, Nepal, Bangladesh en Sri Lanka. Kastediscriminatie, hoewel wettelijk verboden, is in de dagelijkse praktijk nog steeds een groot probleem dat diep geworteld is in de samenleving.

Op 16 november sprak het ministerie hierover met mevrouw Pillay, net als over diverse andere soorten van discriminatie. Pillay uitte haar steun voor het bespreken van kastediscriminatie in het kader van de anti-discriminatieagenda. Ook bevestigde zij dat het belangrijk is om dit onderwerp te integreren in het werk van de Mensenrechtenraad en de activiteiten van de OHCHR. De OHCHR is in dit verband met een aantal NGO's in overleg over het uitwerken van een set *principles and guidelines*. Nederland zal zich hierbij aansluiten.

Tijdens de 12e zitting van de MRR in september vroeg de EU op initiatief van Nederland in haar verklaring aandacht voor de situatie van 'groepen die gediscrimineerd worden op basis van werk en afkomst'. Hierbij richtte Nederland zich ook op de situatie van Dalits in diverse Aziatische landen. Naast de inzet vanuit Den Haag, wordt door de Nederlandse ambassade in India bijzondere aandacht besteedt aan de positie van Dalits. Zo zijn in 2009 enkele projecten gefinancierd die zich richten op scholing en levensonderhoud van Dalits (zie paragraaf 8.2).

Eveneens zette Nederland zich in 2009 in voor de positie van Roma en Sinti; binnen Europa bevinden zij zich onder de grootste minderhedenbevolkingen. De ministers vragen op structurele wijze bij de betreffende nationale autoriteiten aandacht voor de sociale inclusie van deze etnische minderheden. Minister Verhagen deed dit bijvoorbeeld onlangs toen hij in november zijn Macedonische ambtsgenoot ontving. Ook zijn ambassades in landen als Bosnië, Finland, Macedonië, Roemenië en Tsjechië actief op dit gebied. Zij rapporteren onder andere over de situatie van minderheden in hun ambtsgebied en integreren het onderwerp in de dialoog met maatschappelijke organisaties en lokale en nationale autoriteiten. Ook

Roma in Slowakije. Foto Joe Klamar | ANP Photos

staatssecretaris Timmermans is nauw betrokken bij de problematiek van de Roma in Europa. Zo vraagt hij in zijn bilaterale contacten regelmatig aandacht voor deze kwestie en heeft hij in zijn toespraken tijdens de jaarlijkse ministeriële conferentie van de Raad van Europa en tijdens de viering van het zestigjarig bestaan van de Raad van Europa in de Staten-Generaal er ook nadrukkelijk bij stilgestaan. Verder steunen ambassades vanuit het gedecentraliseerde mensenrechtenfonds diverse projecten ten behoeve van Roma en Sinti en organiseren zij regelmatig bijeenkomsten (zie verder paragraaf 8.5)

Daarnaast werden op 10 december, Internationale Mensenrechtendag, door diverse ambassades activiteiten georganiseerd om aandacht te vragen voor de positie van Roma en Sinti. In Hongarije steunde de ambassade twee evenementen van het *Center for Independent Journalism* (CIJ) en de Romedia Stichting. Deze waren gericht op de maatschappelijke acceptatie en integratie van minderheden, met vooral aandacht voor de Roma, veruit de grootste minderheid in Hongarije. De Nederlandse ambassadeur woonde de bijeenkomsten bij en riep in zijn toespraak op tot samenwerking om de gedachten, verantwoordelijkheden en plichten van de Universele Mensenrechtenverklaring uit te blijven dragen. In Slowakije werd door scholieren gediscussieerd over de noodzaak van beleid ten behoeve van de verbetering van de positie van Roma. Hierbij waren jongeren uit de Roma gemeenschap aanwezig, evenals bij de opening van een fototentoonstelling op *Novy Most* over en door Roma kinderen die onder leiding van een Nederlandse fotograaf plaats vond.

Aandacht voor Roma in Tsjechië
Op 10 december vroeg de Nederlandse ambassade in Tsjechië via diverse manieren aandacht voor de Romaproblematiek in dat land. In samenwerking mat NGO *Slovo* 21 werd met studenten van de lokale Hogere Economische School het spel 'Island' gespeeld waarin de integratie van minderheden en immigranten in een samenleving centraal staat. Met het in Brno gevestigde Museum voor Roma Cultuur werd verder een workshop gehouden voor scholieren. Het doel hiervan was om hen meer vertrouwd te maken met de moeilijke positie van Roma in Tsjechië. In dit museum loopt nog tot maart 2010 een foto-expositie van de Nederlandse fotograaf Rogier Fokke. Deze expositie, die portretten van Roma en Sinti in Europa toont, is mede gefinancierd door de ambassade. Daarnaast werd, voor een gezelschap van circa 60 personen, een documentaire vertoond over het leven van Nederlandse Roma musicus Jimmy Rosenberg. De documentaire geeft een beeld van het leven in de Nederlandse Roma gemeenschap.

Tot slot worden in multilateraal verband de door de Raad van Europa ontwikkelde programma's ter bevordering van sociale inclusie van Romagroepen gesteund.

4.10 Opkomen voor mensenrechtenverdedigers

Mensenrechtenverdedigers zijn van grote betekenis voor het initiëren van verandering in een land. Onder vaak uiterst moeilijke omstandigheden komen zij op voor de rechten van hun medeburgers wanneer die geschonden worden door de overheid, lokale autoriteiten of strijdende partijen. Mensenrechtenverdedigers staan daarom terecht centraal in het Nederlandse mensenrechtenbeleid.

Mensenrechtentulp

Dit jaar werd de Mensenrechtentulp voor de tweede keer uitgereikt. Het aantal nominaties voor de Tulp was hoger dan afgelopen jaar en het merendeel van de genomineerden had een indrukwekkende staat van dienst. Na een weloverwogen selectieprocedure is uiteindelijk de Iraanse advocate, journaliste en onderzoekster Shadi Sadr als winnares verkozen. In 2004 richtte zij Raahi op, een organisatie die onderzoek doet naar de verbetering van vrouwenrechten. Raahi verdedigt kosteloos vrouwen die zich in een zeer moeilijke positie bevinden, vooral op het gebied van familierecht. Daarnaast maakt Sadr zich hard in de strijd tegen stenigingen in Iran. Zij is mede-oprichtster van de campagne *Stop Stoning Forever*. Haar vreedzame inspanningen voor anderen hebben voor haar persoonlijk grote gevolgen gehad. Ze werd in Iran afgeluisterd, geïntimideerd, gevolgd en tot tweemaal toe opgepakt, de laatste keer in de zomer van 2009. Door de aanhoudende dreigementen zag ze zich genoodzaakt om haar kinderen elders onder te brengen.

De ceremonie, die dit jaar op 9 november in de Ridderzaal plaatsvond, trok veel aandacht van pers en publiek. In zijn toespraak noemde minister Verhagen Shadi Sadr

Minister Verhagen met de winnaressen van de Mensenrechtentulp 2008 en 2009.
Foto: Jurgen Huiskes | Buitenlandse Zaken

'een gewone vrouw die grootste daden verricht en zo het aangezicht van de wereld heeft veranderd'. Zelf verzocht ze in haar speech met klem om de vele Iraanse mannen en vrouwen, die in de zomer van 2009 opkwamen voor vrijheid en democratie en hiervoor een hoge prijs betaalden, niet te vergeten. Shadi Sadr heeft behalve een persoonlijke prijs ook de mogelijkheid gekregen om een projectvoorstel in te dienen voor intensivering van haar werk. Dit voorstel zal uiteraard moeten voldoen aan de reguliere standaarden voor projectfinanciering en worden gefinancierd vanuit het mensenrechtenfonds. Tot slot is een bezoek aan diverse vooraanstaande mensenrechtenorganisatie voorbereid en zal ze in staat worden gesteld om haar netwerk binnen de EU en VN uit te breiden.

Ook de winnares van 2008, Justine Masika Bihamba – die sinds vele jaren in de DRC strijdt tegen geweld tegen vrouwen –, woonde dit jaar de ceremonie bij. Er is sinds haar uitreiking nauw contact onderhouden met Justine Masika. In de vorige rapportage werd al vermeld dat zij op initiatief van het ministerie in contact is gebracht met diverse vertegenwoordigers van EU- en VN-instellingen en NGO's. Zij heeft haar netwerk verder kunnen uitbreiden en afgelopen jaar onder meer kunnen bijdragen aan de UPR van de DRC. En marge van de uitreiking van de Mensenrechtentulp 2009 werd voor Justine Masika een ronde tafel bijeenkomst georganiseerd in Den Haag. Hierin gaf zij aan dat de prijs haar bescherming geboden heeft en dat zij sinds het verkrijgen van de prijs als een serieuzere partner beschouwd wordt door de overheid en de lokale autoriteiten.

Inzet in bilateraal verband

De bewindslieden spreken buitenlandse autoriteiten vaak aan op de behandeling van mensenrechtenverdedigers en proberen waar mogelijk zowel in het buitenland als in Den Haag ook met mensenrechtenverdedigers te spreken. In het afgelopen jaar ontving minister Verhagen onder andere mensenrechtenverdedigers uit Birma, de Democratische Republiek Congo en Iran. Ook worden er regelmatig verklaringen uitgebracht waarin de minister zijn zorgen uitspreekt over het lot van individuele mensenrechtenverdedigers. De mensenrechtenambassadeur ontmoet eveneens regelmatig mensenrechtenverdedigers, zowel tijdens buitenlandse werkbezoeken als tijdens zijn werkzaamheden in Nederland agendeert de mensenrechtenambassadeur het werk van mensenrechtenverdedigers of individuele situaties waarin zij zich bevinden.

Het afgelopen jaar is, in consultatie met mensenrechten NGO's, gewerkt aan de ontwikkeling van het Nationaal Actieplan betreffende mensenrechtenverdedigers. Dit is één van de doelstellingen uit de mensenrechtenstrategie. Het doel is om in kaart te brengen wat het huidige instrumentarium is en om onderwerpen te identificeren waarop extra kan worden ingezet, zodat mensenrechtenverdedigers meer bescherming kan worden geboden en ze geholpen kunnen worden in hun werk. Hiertoe wordt het plan na goedkeuring onder alle ambassades in derde landen verspreid en zal de basis vormen voor interventies in 2010 en verder. De interventies, die zo operationeel mogelijk zullen zijn, worden zowel via het bilaterale als het multilaterale kanaal uitgevoerd en waar mogelijk in samenwerking met mensenrechtenorganisaties in Nederland en in het veld.

Inzet in multilateraal verband

Leidraad bij EU-interventies voor mensenrechtenverdedigers zijn de EU-richtsnoeren. Deze richtsnoeren (aangenomen in 2004) hebben aanzienlijk bijgedragen aan een meer systematische en structurele bescherming van mensenrechtenverdedigers en hun werk. In het afgelopen jaar heeft de EU, vaak op aandringen van Nederland, een groot aantal demarches en verklaringen afgelegd over de kwetsbare situatie waarin mensenrechtenverdedigers verkeren. EU-verklaringen werden uitgegeven over situaties in onder meer Burundi, Guatemala, Iran, Libië, Mexico, Soedan, Sri Lanka, Syrië en Rusland. Hierbij ging het in veel gevallen om zaken als moord, bedreiging, ontvoering, gedwongen sluiting van NGO kantoren, detentieomstandigheden, marteling en arbitraire detentie van mensenrechtenverdedigers. Demarches voor mensenrechtenverdedigers werden onder meer uitgevoerd in Gambia, Thailand en Tunesië, waar sprake was van arbitraire detentie en inperking van de vrijheid van meningsuiting. Daarnaast is de EU opgekomen voor een aantal NGO's waarvan het functioneren op verschillende manieren werd tegengewerkt. In de mensenrechtendialogen die de EU met diverse derde landen voert, waaronder China, Egypte, Mexico, Pakistan en Rusland worden eveneens op consequente en systematische wijze individuele situaties van mensenrechtenverdedigers opgebracht.

Bij effectief gebruik vormen de richtsnoeren een solide basis voor een zo goed mogelijke inzet ter bescherming van mensenrechtenverdedigers. Maar indien er sprake is van acuut gevaar voor een mensenrechtenverdediger is gebleken dat, ondermeer door de complexe context waarbij inlichtingendiensten en diverse ministeries betrokken zijn, er soms onvoldoende richting bestaat waarlangs Europese ambassades kunnen opereren. Iets wat directe actie in de weg kan staan. Om dit beleid te verbeteren werkt de EU aan de ontwikkeling van het zogenaamde *Shelter City Initiative*. Het betreft een initiatief op Europees niveau om op gecoördineerde wijze mensenrechtenverdedigers in nood tijdelijk onderdak te kunnen bieden in een netwerk van daarvoor geschikte steden of regio's, de *Shelter Cities*. Het initiatief wordt getrokken door Tsjechië en ondersteund door Nederland.

In het Comité van Ministers van de Raad van Europa benadrukt Nederland met regelmaat de noodzaak voor verbetering van de positie van mensenrechtenverdedigers, bijvoorbeeld als het gaat om verklaringen naar aanleiding van gebeurtenissen in een lidstaat.

In de derde commissie van de AVVN is ook dit jaar een resolutie aangenomen over mensenrechtenverdedigers. Traditiegetrouw initieert Noorwegen deze resolutie, Nederland en andere EU-lidstaten hebben het initiatief actief gesteund. De resolutie legt de nadruk op rechten van mensenrechtenverdedigers en spoort staten aan bescherming van mensenrechtenverdedigers te verbeteren. De resolutie gaat ook in op plichten van mensenrechtenverdedigers. Mede op aandringen van Nederland zijn deze verwijzingen echter beperkt gebleven. Een verplichting tot registratie en herregistratie van organisaties kan bijvoorbeeld betekenen dat mensenrechtenverdedigers in hun dagelijks functioneren ernstig beperkt worden. Nederland is tevreden met de uiteindelijk aangenomen resolutie. Deze reflecteert het belang van mensenrechtenverdedigers en hun werk om de mensenrechten te verbeteren op een juiste wijze.

De rol van ambassades

De ambassades spelen een cruciale rol bij de bescherming van mensenrechtenverdedigers. Zij hebben immers het beste beeld van de mensenrechtensituatie in het land van accreditatie en onderhouden vaak persoonlijk contact met mensenrechtenverdedigers.

Alle ambassades zijn, evenals vorig jaar, verzocht om op 10 december, internationale mensenrechtendag, een activiteit te organiseren omtrent het thema mensenrechten en mensenrechtenverdedigers in het bijzonder. De activiteiten van de posten waren zeer divers. In Paramaribo werd het toneelstuk *Shirley Valentine* getoond met als thema 'de strijd van de vrouw voor bevrijding en lotsverbetering', in Ramallah organiseerde men een evenement gericht op de rechten van het kind waarbij Sesamstraat poppen een optreden gaven voor de kinderen van het vluchtelingenkamp in Bethlehem. Op initiatief van de ambassade in Lissabon werd met de nieuwe Staatssecretaris voor

Gelijkheid, Elza Pais, gediscussieerd over het Portugese beleid ter bevordering van gelijkheid mannen en vrouwen, non-discriminatie van homoseksuelen en de integratie van etnische minderheden. De ambassade Rome discussieerde met deelnemers uit de Italiaanse politiek, civil society, media, katholieke kerk en vertegenwoordigers van internationale organisaties over xenofobie. In Buenos Airos werd professor Theo van Boven geëerd voor zijn jarenlange inzet voor de mensenrechten in Argentinië en werd er door de ambassade een literatuurwedstrijd onder jongeren georganiseerd met als thema discriminatie en tolerantie. Aan de winnaar van de wedstrijd zal een reis naar het Anne Frank Huis in Amsterdam worden aangeboden. De ambassadeur in Kazachstan gaf een presentatie aan de universiteit van Astana en ging met de studenten in debat over de universaliteit van mensenrechten. In Maputo werd tijdens een lunchbijeenkomst gesproken over het thema 'mensenrechten in gevangenissen'. Hierbij waren vertegenwoordigers van het ministerie van justitie, maatschappelijke organisaties en andere donoren aanwezig. Een overzicht van alle georganiseerde activiteiten is toegevoegd als bijlage (zie bijlage 10.4).

Daarnaast hebben alle Nederlandse ambassades de EU-richtsnoeren voor de Bescherming van Mensenrechtenverdedigers op 10 december op hun website gepubliceerd. De richtsnoeren geven praktische suggesties voor wat ambassades kunnen ondernemen om mensenrechtenverdedigers te beschermen, zoals het bijwonen van rechtszaken, afgeven van persverklaringen en openlijk bezoeken van mensenrechtenverdedigers. De Nederlandse regering onderstreept hiermee de aandacht die zij heeft voor het werk van mensenrechtenverdedigers. Minister Verhagen schreef in een verklaring die gelijktijdig werd geplaatst door de ambassades: 'Regeringen lappen de rechten van hun burgers maar al te vaak aan hun laars. Deze dag eren we de mensen die moed genoeg hebben om op te komen voor hun rechten en die van anderen, ondanks tegenwerking en grote persoonlijke risico's'. 'Wij doen dit', eindigt Verhagen zijn verklaring, 'opdat mensenrechtenverdedigers weten dat zij niet alleen staan in hun strijd, dat ze vrienden hebben die hen steunen. Hun moed en hun inspanningen mogen niet onopgemerkt blijven. Niet op 10 december. Op geen enkele dag.'

Aandacht vestigen op bescherming van mensenrechtenverdedigers in Honduras

Derecho a Defender los Derechos Humanos (het recht om mensenrechten te verdedigen) is een Hondurese organisatie die de versterking van de positie van mensenrechtenverdedigers nastreeft. In dit land bestond eerder geen netwerk van mensenrechtenverdedigers, en ontbrak het aan specifieke aandacht voor deze groep. De Nederlandse ambassade nam het initiatief voor een tweetal bijeenkomsten met vertegenwoordigers van mensenrechtengroeperingen in Honduras. Het project leert mensenrechtenverdedigers meer beschermingsmaatregelen te nemen en is er daarmee op gericht om de uitvoering van het werk van de mensenrechtenverdedigers beter mogelijk te maken. Het doel van het project is dat uiteindelijk de staat garantie zal bieden voor een effectieve bescherming van mensenrechtenverdedigers in Honduras.

Ook vanuit het deel van het mensenrechtenfonds dat wordt beheerd door het ministerie worden diverse projecten gefinancierd die gericht zijn op de bescherming en ondersteuning van mensenrechtenverdedigers. Dit gebeurt hoofdzakelijk vanuit de ambassades die het dichtst op het werk van de mensenrechtenverdedigers zitten (zie ook hoofdstuk 5). Daarnaast werd in 2009 een bijdrage geleverd aan de *Euro-Mediterranean Foundation of Support to Human Rights Defenders* (EMHRF). Deze organisatie verstrekt steun aan mensenrechtenverdedigers en mensenrechtenorganisaties in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Veel mensenrechtenorganisaties in deze regio zijn nog jong. Vaak hebben zij te kampen met tegenwerking van de lokale autoriteiten. EMHRF biedt financiële, morele en praktische steun aan deze mensenrechtenverdedigers en -organisaties in nood en helpt aldus een opkomende mensenrechtencultuur en maatschappelijk middenveld te versterken. Het Nederlandse, Deense en Zweedse ministerie van Buitenlandse Zaken hebben in 2009 tevens bijgedragen aan een evaluatie van de organisatie, uitgevoerd door onafhankelijke consultants.
Daarnaast ontving de organisatie *True Heroes Films* steun. Deze organisatie steunt het werk van mensenrechtenverdedigers middels de productie van film en ander beeldmateriaal. Zo werd een film gemaakt over de Oezbeekse mensenrechtenverdedigster Mutabar Tadjibaeva. Zij zat na de bloedig neergeslagen protesten tegen het regime in Andijan in 2005 enkele jaren in de gevangenis en ontving voor haar mensenrechtenwerk (o.a. voor de slachtoffers van Andijan) in 2008 de *Martin Ennals Award*.

Steun voor West-Afrikaans mensenrechtenfestival in Burkina Faso

In Burkina Faso vindt met Nederlandse steun het enige mensenrechtenfestival in West-Afrika plaats. Door het vertonen van geëngageerde mensenrechtenfilms en -documentaires creëert het festival een uitwisselingskader voor internationale en nationale mensenrechtenverdedigers. Op aanraden van Nederland was Justine Masika, de winnares van de Mensenrechtentulp 2008, speciaal genodigde in 2009. Hiermee werd bijzondere aandacht gevraagd voor het veelal miskende (seksuele) geweld tegen vrouwen. In 2009 werden ruim 40 films vertoond op het festival, niet alleen in Ouagadougou maar ook in een aantal andere grote en middelgrote steden in het land. Inmiddels heeft ook Ivoorkust interesse getoond in het festival, en blijkt er dus vraag naar een dergelijk project waarbij mensenrechten en persvrijheid op indringende wijze onder de aandacht van een breed publiek kunnen worden gebracht.

5 Mensenrechten, vrede en veiligheid

'We will not enjoy development without security, we will not enjoy security without development, and we will not enjoy either without respect for human rights.' **Met deze woorden onderstreepte de toenmalige secretaris-generaal van de VN, Kofi Annan, tijdens een bijeenkomst van de VN-Mensenrechtencommissie in 2005 de nauwe relatie tussen mensenrechten, vrede en veiligheid. Zoals uiteengezet in de mensenrechtenstrategie is de Nederlandse visie is dat mensenrechtenbeleid en veiligheidsbeleid elkaar kunnen en moeten versterken. Want, pas wanneer een individu vrij is om te leven, de eigen religie of levensovertuiging kan naleven, kan uitkomen voor zijn of haar geaardheid en toegang heeft tot economische kansen, ervaart een individu daadwerkelijk vrede. Eveneens is de kans op (nieuwe) instabiliteit groot wanneer de rechten van burgers voortdurend worden geschonden. Andersom gaat conflict veelal gepaard met de schending van mensenrechten. De wederzijdse relatie tussen mensenrechten en veiligheid wordt in dit hoofdstuk besproken aan de hand van de onderwerpen: de bestrijding van terrorisme; de verantwoordelijkheid van de internationale samenleving; een rechtvaardige vrede; wapenbeheersing en effectieve vredesoperaties met speciale aandacht voor kwetsbare groepen.**

5.1 De bestrijding van terrorisme

De relatie tussen mensenrechten en terrorisme wordt gekenmerkt door meerdere elementen. Allereerst maakt de bestrijding van terrorisme onderdeel uit van de veiligheid van het individu; iedere overheid draagt de verantwoordelijkheid deze veiligheid te beschermen en een stabiele omgeving te creëren waarin mensenrechten kunnen worden bevorderd. Andersom geldt dat de bescherming en bevordering van mensenrechten essentieel is bij het voorkomen van extremisme en geweld. Tegelijkertijd dient terrorismebestrijding altijd in overeenstemming te zijn met het internationaal recht, in het bijzonder de mensenrechten. Het beschermen en bevorderen van mensenrechten dient dan ook integraal deel uit te maken van antiterrorismestrategieën.

Nederland draagt het bovengenoemde standpunt stelselmatig uit in internationaal verband. Het standpunt is ook bevestigd in de 'Wereldwijde Strategie tegen Terrorisme' van de VN, de Richtlijnen inzake Mensenrechten en de Bestrijding van Terrorisme van de RvE en de 'Strategie tegen Terrorisme' van de EU. Nederland draagt haar visie ook uit in contacten met regionale organisaties, waaronder de *Association of Southeast Asian Nations* (ASEAN) en de *Gulf Cooperation Council* (GCC), en in bilaterale contacten, zoals die met Afghanistan, Algerije, Marokko en Pakistan.

Zo zijn in het afgelopen half jaar de contacten op basis van in 2008 gemaakte afspraken met Algerije verder ontwikkeld en hebben beide landen een bilateraal seminar over het tegengaan van radicalisering georganiseerd in Algiers. Daarbij bleek dat de analyse van het verschijnsel radicalisering over en weer grotendeels werd gedeeld.

Naast de politieke dialoog, beoogt Nederland de bestrijding van terrorisme te verbinden met respect voor de rechten van de mens, en de *rule of law* in bredere zin, door middel van het ondersteunen van diverse projecten van VN-organisaties of NGO's, in sommige gevallen in samenwerking. Ook was Nederland gastheer voor een expertbijeenkomst over de toepassing van de VN Mensenrechtenstrategie in Noordwest Afrika. Hieraan namen academici, vertegenwoordigers van NGO's en overheidsorganisaties uit de betreffende landen deel. Tijdens deze bijeenkomst werd bevestigd dat mensenrechten, goed bestuur, politieke pluriformiteit en bevordering van de rechtsstaat een centrale rol hebben bij het voorkomen en het bestrijden van terrorisme.

Verder was de Commissie Suyver actief op dit gebied. Het rapport van de Commissie, 'Naar een integrale evaluatie van antiterrorismemaatregelen', werd in juli 2009, vergezeld van een kabinetsreactie door de regering aan beide Kamers gestuurd.[26] Ook de Commissie Suyver onderstreept het belang van de naleving van mensenrechtennormen bij de bestrijding van terrorisme, in binnen- en buitenland.

Normstelling en naleving in multilateraal verband

Nederland steunt binnen de EU en de VN diverse initiatieven die erop gericht zijn om de normstelling ten aanzien van terrorisme zodanig te verbeteren dat de bescherming van mensenrechten voldoende wordt gewaarborgd.

De Nederlandse regering heeft met betrekking tot het thema 'financiering van terrorisme' in EU-verband actief bijgedragen aan de verbetering van de rechtsbescherming van organisaties en personen die op de EU-terrorismelijst staan. De Kadi-uitspraak van het Hof van Justitie van de EU, daterend van 3 september 2008, maakte duidelijk dat verdere procedureverbeteringen rond (de uitvoering van) VN-sanctiebesluiten noodzakelijk waren. Mede naar aanleiding hiervan nam de Raad voor Buitenlandse Zaken op 22 december 2009 een verordening tot wijziging van Verordening (EG) nr. 881/2002 aan. Deze heeft betrekking tot de vaststelling van bepaalde specifiek beperkende maatregelen tegen enkele personen en entiteiten die banden hebben met Osama bin Laden, het Al Qa'ida-netwerk en de Taliban. Nederland heeft in de onderhandelingen over deze verordening voortdurend twee punten benadrukt: ten eerste diende de ontwerpverordening te voorzien in directe implementatie van de besluiten van de VN-veiligheidsraad onder resolutie 1267. Ten tweede diende de ontwerpverordening te voorzien in een degelijke procedure voor hoor en wederhoor voor de betrokkenen, om te voldoen aan de eisen die voortvloeien uit de Kadi-uitspraak van het Hof van Justitie. De aangepaste verordening voldoet hieraan. Bij plaatsing van een individu op de VN-sanctielijst neemt de Europese Commissie deze *listing* onmiddellijk over. Tevens wordt de betrokkene geïnformeerd over de aanleiding voor zijn *listing* en krijgt hij de gelegenheid om eventuele bezwaren in te dienen. Indien de betrokkene besluit zijn visie te uiten, dient de Commissie op basis hiervan haar besluit tot plaatsing van deze persoon of entiteit op de EU-terrorismelijst opnieuw te overwegen in een comitologie-procedure die zeker stelt dat de EU-lidstaten in voldoende mate betrokken zijn bij de besluitvorming.

26 Tweede kamer, vergaderjaar 2008-2009 , V 29 754, nr. 164

Naast deze verbeteringen in de EU-procedure heeft Nederland zich ook in de VN, samen met een groep *like-minded* landen, ingezet voor verbeteringen van de procedures rond *(de)-listing* van personen en organisaties die worden geplaatst op de VN-lijst. Mede dankzij de inspanningen van deze groep was VNVR resolutie 1822 (2008) al een stap in de richting naar betere sanctieprocedures. Met name de informatievoorziening naar betrokkenen en de reguliere herziening van *listings* zijn belangrijke verbeteringen van het sanctiesysteem. Nederland organiseerde daarnaast in mei 2009 een internationaal seminar voor VNVR-leden en gelijkgezinden in Den Haag waar mogelijkheden voor verdere verbetering van rechtsbescherming werden geïnventariseerd en uitgewerkt. Nederland maakte zich vooral sterk voor het scheppen van de mogelijkheid van onafhankelijk en onpartijdig advies ten behoeve van het sanctiebeleid dat wordt vormgegeven door het betreffende VN-sanctiecomité. Het advies zou zich in eerste instantie richten op verzoeken tot *delisting*. Het effect van deze inspanningen wordt weerspiegeld in de op 17 december door de VNVR aangenomen resolutie 1904 (2009). Deze resolutie betekent een verdere stap vooruit, nu ook is vastgelegd dat een onafhankelijke ombudsman de VNVR-leden advies zal geven over beslissingen tot *de-listing*.

Versterking van het internationaalrechtelijk kader

Ook in 2009 is Nederland zich blijven inzetten voor verdere versterking van het internationaalrechtelijk kader voor terrorismebestrijding. Het Oud Poelgeest proces is van groot belang om, met diverse partners, in dialoog te blijven over het onderwerp mensenrechten, terrorismebestrijding en humanitair oorlogsrecht. Het Oud Poelgeest project kwam in 2007 tot stand en de VS heeft ten tijde van de Bush administratie de discussies nauwgezet gevolgd. Met de Obama-administratie ligt er voor Nederland een uitdaging om de regering op dezelfde manier te betrekken en tot gemeenschappelijke standpunten te komen.

Het project richt zich op drie onderwerpen. Het eerste onderwerp betreft de internationale strafrechtelijke samenwerking bij terrorismebestrijding. Het tweede onderwerp betreft het recht op zelfverdediging als reactie op terroristische aanslagen of dreiging daarvan. Het derde onderwerp richt zich op de relatie tussen mensenrechten en humanitair oorlogsrecht in het kader van de strijd tegen internationaal terrorisme. Ook wordt sinds dit jaar ingegaan op de kwestie van de (internationale) berechting van personen die zich schuldig hebben gemaakt aan het plegen van terroristische daden. In juni 2009 vonden twee internationale expert-bijeenkomsten plaats, een derde en laatste volgt in januari 2010. De reeks seminars wordt in het voorjaar van 2010 afgesloten met een internationale conferentie in Nederland, waar naar verwachting aanbevelingen voor internationale beleidsmaker zullen worden gepresenteerd. Een Groep van Wijzen zal in de toekomst op de implementatie van deze aanbevelingen moeten toezien.

Minister Verhagen: 'Mensenrechten als integraal onderdeel van de anti-terrorisme strategie'
In een toespraak tot internationale juridische experts in Den Haag sprak minister Verhagen zich uit over het onlosmakelijke verband tussen de strijd tegen terrorisme en de bevordering van mensenrechten: 'Nederland blijft zich op toegewijde wijze inzetten voor de strijd tegen terrorisme – iets wat ons allen beïnvloedt – zonder het mensenrechten perspectief hierbij uit het oog te verliezen. Immers, terrorisme betreft een directe aanval op onze universele waarden. Terrorisme en mensenrechten staan rechtlijn tegenover elkaar; ze sluiten elkaar uit. Het is duidelijk voor welke kant Nederland zich hard maakt. Wij omarmen de rechten van de mens en betreuren terrorisme. En zo maken we een duidelijke keuze: de strijd tegen terrorisme moet altijd in volledige overeenstemming zijn met de internationale normen inzake mensenrechten. De bescherming en bevordering van mensenrechten zou een integraal onderdeel moeten zijn van al onze anti-terrorisme strategieën. Terrorisme is één van de grootste en meest uitdagende bedreigingen die de wereld in de eenentwintigste eeuw aanschouwt. Om deze dreiging te kunnen weren, zullen we een werkelijk internationale aanpak moeten nemen, op basis van een duidelijk wettelijk kader en een solide samenwerking.'

Tegengaan van straffeloosheid en de berechting van terroristen
Nederland wil een bijdrage leveren aan het voorkomen en tegengaan van vrijhavens waarin personen die verdacht zijn van het plegen van terroristische misdrijven een veilig heenkomen zoeken en vinden. Verbetering van de internationaal strafrechtelijke aanpak van terrorisme – betere samenwerking en informatie-uitwisseling, evenals de bevordering van internationale berechting – is een kernthema in bovengenoemd Oud Poelgeest proces.

Daarnaast heeft Nederland zich bijzonder ingezet om het misdrijf terrorisme toe te voegen aan de lijst met misdrijven in het Statuut van het Strafhof. Nederland is erin geslaagd om dit onderwerp te agenderen. Helaas bleek voor veel Staten-Partijen besluitvorming hierover, tijdens de herzieningsconferentie voor het Statuut van Rome in Kampala, nog een brug te ver. Wél werd door de Vergadering van Staten-Partijen besloten om een werkgroep over het Nederlandse voorstel en andere amenderingvoorstellen in te stellen. Deze zal tijdens de eerstvolgende bijeenkomst van Staten-Partijen, na de herzieningsconferentie, van start gaat. Nederland blijft zich inzetten om tot internationale overeenstemming te komen die essentieel is voor een daadkrachtige aanpak van terrorisme.

Internationaal Anti-terrorisme instituut
Met de oprichting van een internationaal antiterrorisme-instituut wordt uitvoering gegeven aan de motie Çörüz.[27] De voorbereidingen voor dit instituut zijn in volle gang. Het instituut zal zich met name richten op de preventie van terrorisme en terrorisme-bestrijding in relatie tot de rechten van de mens, de *rule of law* en het humanitair oorlogsrecht. Dit is in lijn met de wensen van de Kamer.[28] Het Instituut dient een schakel te worden binnen het nationale en, in het bijzonder, het internationale contraterrorismenetwerk dat academici en beleidsmakers met elkaar verbindt; de plek waar huidige en nieuwe samenwerkingsverbanden, juridische instrumentaria en wetenschappelijke bevindingen bij elkaar gebracht, geanalyseerd en gedeeld worden. Naar verwachting zullen de deuren van het instituut in de eerste helft van 2010 worden geopend.[29]

27 Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, V 31 263, nr. 14

Ten slotte bood Nederland ook dit jaar politieke en financiële ondersteuning aan het werk van de VN-Speciale Rapporteur inzake Mensenrechten en Terrorismebestrijding, Martin Scheinin. De Speciale Rapporteur heeft gezien zijn mandaat helaas veel te maken met weigerachtige landen. In de Mensenrechtenraad werd de positie van de Speciaal Rapporteur in 2009 sterk bekritiseerd. Desalniettemin kon in april een bezoek van Martin Scheinin aan Egypte doorgang vinden. Het verslag van dit bezoek, waarin de bevordering en bescherming van mensenrechten in de strijd tegen terrorisme in Egypte aan bod komt, wordt in de 13e zitting van de Mensenrechtenraad besproken.

5.2 De verantwoordelijkheid voor de internationale gemeenschap

Het beginsel *van Responsibility to Protect* (R2P) werd door de VN-top in september 2005 aanvaard. Het veronderstelt de verantwoordelijkheid van een staat om zijn burgers te beschermen tegen massale wreedheden, misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden en genocide. Als een overheid dit niet kan of wil voorkomen, heeft ook de internationale gemeenschap een verantwoordelijkheid. Nederland is met Frankrijk, Canada en het Verenigd Koninkrijk een belangrijke pleitbezorger van R2P, omdat het aansluit bij het Nederlandse streven naar de bevordering van de internationale rechtsorde en van de mensenrechten.

R2P en de vooruitgang op het diplomatieke front
Nadat het beginsel van R2P in 2005 was aangenomen, was er relatief weinig politieke beweging om de formulering te vertalen in de praktische toepassing ervan. Deze voortgang werd beperkt door het fragiele draagvlak bij sommige zuidelijke staten voor het concept en de daarop volgende noodzaak voor behoedzaamheid. Begin 2009 kwam het langverwachte rapport van de SGVN over R2P uit. Nederland en overige EU-landen zijn positief gestemd over het rapport. Conform het rapport, staat voor Nederland

28 Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010 , V 27 925, nr. 367
29 Toezegging de het instituut in voorjaar 2010 te openen tijdens het algemeen overleg Mensenrechtenstrategie voor het buitenlands beleid op 16 juni 2009, Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V 31 263, nr. 32

Vluchtelingen uit Dafur bezoeken het Holocaust museum in Jeruzalem. Gali Tibbon | ANP Photos

centraal dat staten in de eerste plaats zelf verantwoordelijk zijn om hun bevolking te beschermen tegen genocide, oorlogsmisdrijven, etnische zuivering en misdrijven tegen de menselijkheid (*responsible sovereignty*). Op deze wijze is R2P niet strijdig met het soevereiniteitsbeginsel. Het document benadrukt terecht dat alle drie pijlers die R2P schragen even belangrijk zijn en onderling samen-hangen. De eerste pijler 'preventie' is volgens Nederland een essentieel onderdeel in het kader van R2P. Tegelijk moet worden voorkomen dat hierop te veel of zelfs uitsluitend de nadruk op komt te liggen teneinde lastige discussies over controversiële onderwerpen (vooral geweldgebruik) uit de weg te gaan. Nederland onderschrijft voorts de noodzaak voor internationale steun bij capaciteitsopbouw (tweede pijler), zeker in fragiele staten, omdat dit de vier genoemde misdrijven mede kan helpen voorkomen. Nederland draagt daar al aan bij en zal dat blijven doen. De derde pijler 'reactie' is en blijft voor Nederland een integraal onderdeel van R2P. Daarom moet, in het uiterste geval, in het kader van R2P ook militair ingrijpen aan de orde kunnen komen.

Met betrekking tot de derde pijler wordt in het rapport benadrukt dat het essentieel is dat de VNVR in extreme ('Rwanda-achtige') situaties zijn verantwoordelijkheid neemt en, zo nodig, militair ingrijpen mogelijk maakt. Een niet functionerende VNVR vergroot het risico op geweldgebruik van staten buiten de VNVR en de VN om en daar is Nederland geen voorstander van. Tenslotte maakt het SGVN-rapport naar het oordeel van Nederland zeer terecht een scherp onderscheid tussen humanitaire interventie en R2P. Het gelijk stellen van R2P aan humanitaire interventie, dat minder nadruk legt op de preventie, zou een afname van de toegevoegde waarde van het concept en de toepassing ervan in de praktijk betekenen.

In juli vond voor het eerst een (driedaags) debat over R2P plaats in de AVVN. Veel delegaties voerden het woord. Met name de derde pijler (reactie) werd vanwege de link met mogelijke militaire interventie door diverse landen controversieel gevonden. Een groot aantal landen ging in op de noodzaak tot het hervormen van de VNVR voor een objectieve besluitvormingsprocedure inzake mogelijke R2P-gevallen. Tegenstanders van het concept uitten hun zorgen omtrent aantasting van soevereiniteit, spraken het vermoeden uit dat het concept misbruikt zou worden door sterkere staten ten nadele van de zwakkeren. Ook meenden ze dat voordat over implementatie kon worden gesproken, er eerst meer helderheid en consensus over de diepgang, reikwijdte en consequenties van R2P zou moeten zijn. Onder andere Bolivia, China, Nicaragua, Pakistan en Venezuela intervenieerden langs deze lijn. Uiteindelijk werd geen afbreuk gedaan aan de R2P-passage in het slotdocument van de VN-top van 2005, dit werd vooraf aan het debat gevreesd. Grote zuidelijke landen als India en Brazilië waren positiever dan voorheen. Van belang was dat veel ontwikkelingslanden door hun meer positieve speeches zich distantieerden van het officiële standpunt van de Beweging van Niet-Gebonden Landen, met name de kleine landen die juist de angst hadden kunnen hebben dat R2P het paard van Troje voor buitenlandse interventie zou zijn.

Desalniettemin bleek het moeilijk om het debat af te sluiten met een resolutie. Door het interveniëren van Guatemala gebeurde dit uiteindelijk toch. Ondanks dat Nederland graag een sterkere resolutie had aangenomen, verwelkomt zij, evenals andere voorstanders van R2P, deze ontwikkeling. De resolutie betekent dat het beginsel een plaats houdt op de VN-agenda en dat verdere 'acquis'-vorming plaats kan vinden.

Van principe naar praktijk

De operationalisering van R2P, de slag van principe naar praktijk, is een grote uitdaging voor de internationale gemeenschap. Verbreding van het draagvlak vormt hier een essentieel onderdeel van. Nederland draagt de steun voor R2P uit door in zijn contacten met andere landen misverstanden over het concept weg te nemen. Minister Verhagen was in september in New York mede-gastheer van een ministeriële ronde tafel bijeenkomst getiteld *Responsibility to Protect- the next five years: agreeing on the road map* samen met zijn collega's Stephen Smith (Australië), Rosemary Museminali (Rwanda) en Zacarias Albano Da Costa (Timor Leste).

Behalve aan overheden kent Nederland ook aan het maatschappelijk middenveld een belangrijke rol toe bij het helpen operationaliseren van R2P. In het kader van het bezoek van de Speciale Vertegenwoordiger van de SGVN Ed Luck had minister Verhagen een ontmoeting met Nederlandse NGO's, die door hem werden uitgenodigd om mee te denken met de overheid. Verder, na eerder te hebben bijgedragen aan de oprichting, heeft Nederland in 2009 het *Global Centre for the Responsibility to Protect* met een bedrag van 500.000 euro gesteund. Het centrum beoogt om internationale actie te bundelen en het *concept* van R2P te transformeren in een *aanleiding* voor het ondernemen van actie wanneer massale wreedheden plaatsvinden en actie van desbetreffende overheid uit blijft. Het centrum voert onderzoek uit ten behoeve van verdere uitwerking van het beginsel R2P, doet aanbevelingen aan en helpt staten met het opbouwen van capaciteit omtrent het thema. Eveneens werkt zij nauw samen met NGO's, overheden en regionale organisaties ten behoeve van de promotie en operationalisatie van R2P.

5.3 Een rechtvaardige en duurzame vrede

Transitional justice kan worden gedefinieerd als het scala aan processen en mechanismen waarmee landen na een periode van conflict en grootschalige mensenrechtenschendingen het vertrouwen van verschillende bevolkingsgroepen in een rechtvaardige samenleving proberen te herwinnen. Dit scala omvat zowel juridische als niet-juridische mechanismen, zoals strafrechtelijk vervolgingen, het opzetten van waarheidscommissies, verzoeningsprojecten, herstelbetalingen en institutionele hervormingen van leger of politie.

In fragiele staten is van duurzame vrede (nog) geen sprake, is de overheid zwak, de economie instabiel, het idee van gerechtigheid zeer gepolitiseerd en de wil om het verleden onder ogen te zien vaak niet of nauwelijks aanwezig. In deze context is *transitional justice* niet eenvoudig tot stand te brengen. Nederland stimuleert in haar beleid ten aanzien van fragiele staten een geïntegreerde en holistische aanpak van de verschillende componenten van *transitional justice*, waarbij internationale mechanismen, zoals het Internationaal Strafhof, een belangrijke (katalyserende) rol kunnen spelen complementair aan de onmisbare nationale processen.

Een belangrijk dilemma op het gebied van *transitional justice* betreft de vraag of het berechten van oorlogsmisdadigers de politieke stabiliteit, en daarmee vrede, in de weg staat of juist dichterbij brengt. Timing speelt daarbij een belangrijke rol. Een geïntegreerde aanpak, waarin het bestrijden van straffeloosheid door berechting van mensenrechtenschenders wordt gecombineerd met andere mechanismen van *transitional justice*, zoals waarheidsvinding, opbouw van geloofwaardige instituties en verzoening, is dan ook essentieel.

Het belang van op maat gesneden *transitional justice*-beleid in Afghanistan
Processen van *transitional justice* kunnen in fragiele staten soms uiterst moeizaam verlopen. Zo bleek het in Afghanistan erg moeilijk om voortgang te boeken in de implementatie van het in 2005 gelanceerde '*Action Plan for Peace Reconciliation and Justice*'. Zoals al in de mensenrechtenrapportage van 2008 werd vernoemd, is daarom in 2008 besloten de additionele Nederlandse bijdrage aan het *Afghanistan Reconstruction Trust Fund* (ARTF) ten behoeve van de justitiesector in te trekken. Desondanks wil Nederland graag bijdragen aan deze belangrijke sector. Een geloofwaardig proces van *transitional justice* is van groot belang voor de legitimiteit van de staat en daarmee voor een effectief proces van wederopbouw. Daarom zal Nederland een beroep doen op de Afghaanse overheid om implementatie van het actieplan te bewerkstelligen. Verder steunt Nederland het *International Centre for Transitional Justice* (ICTJ) met het opzetten van een permanente vertegenwoordiging in Kaboel, Afghanistan. Het is de bedoeling dat de vertegenwoordiging op termijn uitgroeit tot een internationaal lobby- en expertisecentrum.

Meer blauw op straat', Politietraining in Afghanistan. Foto: Hans Stakelbeek Hans Stakelbeek | Buitenlandse Zaken

Zoals aangekondigd in de mensenrechtenstrategie en de 'Strategie Fragiele Staten'[30] organiseerde Nederland op 16 en 17 september 2009 op het ministerie van Buitenlandse Zaken, in samenwerking met het *International Centre for Transitional Justice* (ICTJ), een internationale conferentie rondom het thema *transitional justice*, getiteld *Fighting impunity in peacebuilding contexts*. De conferentie had als doel het debat over dilemma's en implementatie van *transitional justice* binnen vredesopbouwprocessen te faciliteren en stimuleren. De ministers Verhagen en Koenders traden op als gastheer. Aan de conferentie namen 150 genodigden, waaronder vertegenwoordigers van overheden, NGO's en academische instellingen, deel. De belangrijkste uitkomsten van de conferentie zijn verwerkt in de regeringsreactie op het AIV advies: 'Transitional Justice; gerechtigheid en vrede in overgangssituaties', dat op 15 december naar de Kamer is verstuurd[31].

Deelnemers en sprekers waren tijdens de conferentie unaniem van mening dat het in situaties van vredesopbouw noodzakelijk is om ook het geweld uit het verleden te

30 Veiligheid en ontwikkeling in fragiele staten: Strategie voor de Nederlandse inzet 2008-2011, November 2008. Online verkrijgbaar via http://www.minbuza.nl/dsresource?objectid=buzabeheer:58553&type=pdf
31 Online verkrijgbaar via: http:wwwminbuzanlnlActueelKamerstukken/2009/12Regeringsreactiee_op_AIV_advies_Transitional_Justice_gerechtigheid_en_vrede_in_overgangssituatieshttp://www.minbuza.nl/nl/Actueel/kamerstukken/2009/12/Regeringsreactie_op_AIV_advies_Transitional_Justice_gerechtigheid_en_vrede_in_overgangssituaties

Ministers Koenders en Verhagen met Nur Djuli, Directeur van Aceh Peace Reintegration Board tijdens de Transitional Justice Conferentie in Den Haag. Foto: Jurgen Huiskes | Buitenlandse Zaken

onderzoeken, een plaats te geven en aan toetsing aan het recht bloot te stellen. *Transitional justice* en vredesopbouw zijn nauw met elkaar verbonden, het bestrijden van straffeloosheid en genereren van gerechtigheid is onmisbaar voor het bereiken van duurzame vrede.

Desondanks zijn er nog belangrijke obstakels die processen van *transitional justice* belemmeren. Er werd onder andere gesproken over de rol die politieke wil, *ownership* en tijd spelen in de strijd tegen straffeloosheid op zowel nationaal als regionaal en internationaal niveau. De deelnemers kwamen tot de conclusie dat maatregelen op al deze niveaus versterkt zullen moeten worden, maar dat de uitdaging ook met name ligt in het vinden van de juiste balans tussen de maatregelen op de verschillende niveaus.

In overeenstemming met de Nederlandse positie ten aanzien van transitional justice bleek de algehele consensus tijdens de conferentie dat nationaal *ownership* het uitgangspunt dient te zijn voor de duurzaamheid van vredesprocessen. Internationale en regionale maatregelen komen ter sprake, en zijn van cruciaal belang, wanneer lokale actoren niet kunnen of willen handelen. Internationale gerechtigheid en rechtspraak kunnen in dergelijke gevallen als prikkel dienen voor nationale processen. Naast de noodzaak tot (her)opbouw van nationaal juridische systemen en instituties zijn er maatregelen die van tijdelijke aard zijn zoals het opzetten van internationale tribunalen. Met betrekking tot de erkenning van juridische instituten werd vooral duidelijk dat, hoewel hier veel tijd mee gemoeid gaat, het scheppen van vertrouwen

hiervoor belangrijk is. Een andere relevante uitkomst van de conferentie was dat het recht van slachtoffers op erkenning door het aanbieden van reparatieprogramma's bevorderd kan worden. Tot dusver is dit aspect onderbelicht gebleven in verhouding tot de aandacht voor soortgelijke *Disarmament, Demobilisation and Reintegration* (DDR) programma's van ex-strijders in processen van transitional justice.

Op 24 november organiseerde Nederland en marge van de 8e *Assembly of States Parties* (ASP 8) en in samenwerking met Noorwegen en Trinidad en Tobago het *side-event Interface between peace, justice and the ICC*. In het World Forum benadrukten sprekers van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de NGO *Human Rights Watch* dat er geen duurzame vrede kan worden bewerkstelligd zonder gerechtigheid, waarbij werd terug verwezen naar de relevante uitkomsten van bovengenoemd seminar over *transitional justice*. Tijdens het aansluitende debat bleken deelnemers zich unaniem achter het principe te scharen dat vrede en gerechtigheid hand in hand gaan, en dat er geen sprake kan zijn van een keuze tussen beide (*peace or justice*).

Het belang van het vastleggen van mensenrechtenschendingen in conflictgebied
Met steun van de Nederlandse en Britse ambassade en het Verenigd Koninkrijk is de *Non Violent Peace Force* (NVPF) begonnen met het systematisch monitoren en vastleggen van mensenrechtenschendingen in conflictgebieden in Mindanao (Filippijnen). In deze zuidelijke provincie vinden reeds geruime tijd gevechten plaats tussen het regeringsleger en rebellen. Door dit conflict zijn er meer dan 200.000 mensen ontheemd geraakt. NVPF werkt met een lokale partnerorganisatie die bij melding van een mensenrechtenschending op onderzoek uitgaan. Ze worden door NVPF 'on the job' getraind in het systematisch verzamelen en vastleggen van gegevens. Veel aandacht gaat hierbij uit naar neutraliteit en het onderhouden van contacten met beide strijdende partijen. Hierdoor wordt de veiligheid van de medewerkers verhoogd en treedt bewustwording op bij rebellen en legercommandanten. Gegevens worden vervolgens uitgewisseld met de nationale en onafhankelijke *Commission on Human Rights.*

Het tegengaan van straffeloosheid

In de mensenrechtenstrategie is aangegeven dat het voor het bevorderen en beschermen van mensenrechten van cruciaal belang is dat misdaden niet onbestraft blijven. Nederland blijft zich in nationaal en in internationaal verband dan ook onverminderd uitspreken tegen straffeloosheid.

Nederland zet zich in voor het bevorderen van het complementariteitsbeginsel en het door het Statuut van Rome opgerichte sluitende rechtshandhavingssysteem voor de berechting van internationale misdrijven. In 2008 heeft de Minister van Justitie een versterkingsprogramma opgesteld voor de intensivering van de berechting door Nederland van verdachten van internationale misdrijven die zich in ons land bevinden. Over de activiteiten in Nederland wordt sinds 2007 jaarlijks gerapporteerd.

Het Joegoslavië Tribunaal, Den Haag. Foto: ICTY

Het programma strekt zich echter uit tot over de Nederlandse grenzen. Zo wordt door Nederland in internationale fora uitgedragen dat de berechting van verdachten van internationale misdrijven in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van nationale staten is. Het sluitende rechtshandhavingssysteem van het Statuut van Rome is slechts effectief als alle staten deze verantwoordelijkheid op zich nemen. Daarnaast is internationale strafrechtelijke samenwerking van groot belang om: zowel met het Internationaal Strafhof als tussen staten onderling. Strafrechtelijke samenwerking tussen staten, zowel in de vorm van internationale rechtshulp als in de vorm van bijstand en uitwisseling van *best practices*, is van essentieel belang voor de nationale aanpak van internationale misdrijven. Deze uitgangspunten vormen de basis voor het Nederlandse beleid op dit punt.

Zo heeft Nederland in de onderhandelingen over het Stockholm programma van de Europese Unie een tekstvoorstel ingebracht waarin de Europese Unie wordt opgeroepen de strijd tegen straffeloosheid te blijven ondersteunen. Ook blijft Nederland het werk van het EU-netwerk van contactpunten voor de berechting van Genocide, misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven bevorderen. In 2009 zijn er, op aandringen van Nederland, twee bijeenkomsten van het EU-netwerk belegd: tijdens de Tjechische en de Zeedse EU-voorzitterschappen. Daarnaast blijft Nederland zich in internationale fora inzetten voor de nationale en internationale berechting van verdachten van internationale misdrijven. Tijdens de ASP van november 2009 heeft Nederland zich, bijvoorbeeld, ingezet voor het opnemen van een tekst over strafrechtelijke samenwerking tussen staten in de resolutie over samenwerking.

Daarnaast heeft Nederland zich in 2009 zowel bilateraal als multilateraal actief ingezet om het belang te benadrukken van samenwerking van staten met het Internationaal Strafhof, in het bijzonder ten aanzien van aanhoudingsbevelen. Ook heeft Nederland de mogelijkheden onderzocht om het misdrijf terrorisme aan te kaarten tijdens de herzieningsconferentie van het Statuut van Rome in 2010 (zie paragraaf 4.1). Ook is Nederland actief op zoek naar een aanvaardbaar compromis met betrekking tot uitoefening van de rechtsmacht van het ICC over het misdrijf agressie en de rol van de VNVR daarbij.

Voor Nederland is het tegengaan van straffeloosheid een belangrijk punt in de betrekkingen met de opvolgerstaten van het voormalige Joegoslavië. Deze boodschap bracht minister Verhagen onder andere met klem over tijdens zijn bezoek aan Servië op

16 december (zie paragraaf 8.5). De Hoofdaanklager van *het International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (ICTY) constateerde in december 2009 opnieuw een verbetering in de samenwerking van Servië met het tribunaal, die volgens hem naar tevredenheid verloopt. Deze constatering heeft in EU-kader inmiddels geleid tot een (door Nederland gesteunde) ontdooiing van de zogenaamde 'Interim Overeenkomst' tussen de EU en Servië. Uiteraard is het van het grootste belang dat Servië goed blijft samenwerken met het ICTY en dat de twee nog voortvluchtige verdachten spoedig worden opgepakt en uitgeleverd. Nederland zal hier – zowel bilateraal als in EU-verband – op blijven aandringen.

In oktober 2009 werd Idelphonse Nizeyimana, één van de vier belangrijkste voortvluchtigen van het *International Criminal Tribunal for Rwanda* (ICTR), gearresteerd en overgedragen aan het Rwanda Tribunaal. Nu zijn nog elf verdachten van dit tribunaal voortvluchtig. De rechters deden in 2009 onder meer de volgende uitspraken: Tharcisse Renzaho werd veroordeeld tot levenslang voor genocide, misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven, Callixte Kalimanzira tot 30 jaar gevangenisstraf, Emmanuel Rukundo tot 25 jaar cel en Hormisdas Nsengimana Michel Bagaragaza tot 8 jaar cel. Protais Zigiranyirazo werd op alle aanklachten vrijgesproken. In 2009 verlengde de VNVR het mandaat van de rechters tot 31 december 2010.

Nederland spant zich in om de totstandkoming van een *residual mechanism* te bevorderen, dat na sluiting van de ad hoc tribunalen een aantal resterende taken blijft uitvoeren. Hierbij valt te denken aan getuigenbescherming, herzieningsprocedures en het beheer en behoud van de archieven. Als gastland van het ICTY heeft Nederland veel ervaring opgedaan. Daarnaast heeft het veel structuren opgezet die voor het *residual mechanism* ook nuttig zouden zijn. Om deze redenen maakte Nederland dit jaar bij de VN kenbaar graag gastheer te willen zijn voor het *residual mechanism* voor het ICTY.

Op 1 maart 2009 ging het Speciaal Tribunaal voor Libanon, gevestigd in Leidschendam, officieel van start. Kort hierna vroeg de Aanklager om de vrijlating van vier verdachten die reeds enige tijd in Libanon in voorarrest zaten. Het onderzoek naar de aanslag op Rafiq Hariri is nog volop gaande, en het tribunaal brengt alles in gereedheid voor de zaken die zullen volgen. In 2009 deed Nederland, naast de formeel vastgelegde bijdrage (de kosten van de huur van het pand en de externe beveiliging), een eenmalige extra financiële bijdrage van 1,2 miljoen euro. Nederland is nauw betrokken bij het Speciaal Tribunaal voor Libanon. Zo vindt in Den Haag regulier interdepartementaal overleg plaats met het tribunaal, en is Nederland lid van het management comité in New York.

De rechters van het *Special Court for Sierra Leone* deden in 2009 uitspraak in de zaak tegen de *Revolutionary United Front*. Issa Sesay, Morris Kallon en Augustine Gbao werden in hoger beroep veroordeeld tot 52, 40 en 25 jaar cel. In juli 2009 ging de verdediging van Charles Taylor van start. Dit is de laatste zaak van het *Special Court*, dat naar verwachting medio 2011 zal sluiten. Nederland is, door middel van deelname aan het management comité in New York, nauw betrokken bij het afrondingsproces van dit tribunaal.

Duch staat terecht bij het Cambodja Tribunaal
Foto: ANP Photo

Nederland droeg in 2009 2 miljoen euro bij aan het *Special Court*.
De aanklagers van het Cambodja tribunaal (formeel de *Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia*, ECCC) eisten in november 2009 veertig jaar cel in de eerste strafzaak, tegen Kaing Guek Eav, alias Duch, het voormalige hoofd van het martelcentrum S-21 onder het Khmer Rouge regime. Het tribunaal, dat opereert onder gezamenlijk toezicht van de VN en Cambodja, is ingesteld voor de berechting van misdrijven gepleegd tijdens het bewind van de Khmer Rouge. Spanningen tussen de internationale en de Cambodjaanse juristen van het tribunaal leiden geregeld tot vertraging van de werkzaamheden. Na de behandeling van zijn eerste strafzaak maakt het tribunaal zich op voor een aanzienlijk omvangrijker exercitie: de gezamenlijke berechting van de vier hoogste nog levende leiders van de Khmer Rouge. Over een periode van twee jaar heeft Nederland het Cambodja tribunaal met ruim 1,5 miljoen dollar ondersteund. Nederland heeft bovendien een training bekostigd voor rechters die bij het tribunaal werkzaam zijn.

Demobilisatie en hervormingen in de veiligheidssector

Nederland ondersteunt, zoals aangekondigd in paragraaf 3.4.3 van de mensenrechtenstrategie, grote multilaterale *Disarmament, Demobilisation and Reintegration* (DDR) programma's en activiteiten in het kader van *Security Sector Reform* (SSR) in fragiele staten. Zo is Nederland, na het aflopen van het regionale DDR-programma voor de Grote Meren (het *Multi Country Demobilization and Reintegration Programme* – MDRP), nauw betrokken geweest bij het opstellen van een nationaal ontwapenings- en reïntegratieprogramma specifiek voor Burundi. Volgens de eerste rapportage zijn inmiddels 6.500 strijders gedemobiliseerd. Het programma richt zich tevens op vrouwen, kinderen, gehandicapten en de ontvangende gemeenschappen, en sluit aan op het *Security Sector Development* (SSD)-programma in desbetreffend land waarbij Nederland een leidende rol speelt. Ook in Rwanda draagt Nederland bij aan een nationaal DDR-programma, dat wordt voortgezet onder leiderschap van de Wereldbank.

In Soedan is in VN-verband een DDR-programma ontwikkeld. In 2009 is de eerste fase van het programma van start gegaan in de drie grensgebieden tussen Noord en Zuid-Soedan (Blue Nile, Kordofan en Abyei) met als doel 30.000 mensen te demobiliseren en te reïntegreren in de samenleving. Ook hier is er speciale aandacht voor de

Vernietiging van illegale wapens in Kenia Foto: A Different World of Photos | ANP Photos

meest kwetsbare groepen in de samenleving, waaronder vrouwen, kinderen en gehandicapten. Nederland is de grootste partner voor het DDR-programma in deze drie gevoelige gebieden en blijft de voortgang nauwgezet volgen.

Het thema SSR speelt eveneens een belangrijke rol in het beleid inzake fragiele staten. Het sluit aan bij de door Nederland bepleite politieke benadering van ontwikkelingssamenwerking. In 2009 is Nederland aan de slag gegaan met de aanbevelingen van de in 2008, samen met het Ontwikkelingscomité van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO-DAC), gehouden internationale conferentie inzake SSR. Zo steunt Nederland initiatieven van de VN zoals het '*SSR Team*' binnen het *Department of Peacekeeping Operations* (DPKO) en het *Rule of Law* programma van het *Bureau of Conflict Prevention and Recovery* (BCPR) van de UNDP. Daarnaast worden op landenniveau SSR-activiteiten ondersteund in Kosovo, de DRC en in de Palestijnse Gebieden.
Tenslotte hebben Nederland en Burundi in april 2009 in het kader van samenwerking op het gebied van SSD een *Memorandum of Understanding* (MoU) ondertekend. Het MoU houdt verband met een SSD-programma met een duur van 8 jaar dat is gericht op hervorming van leger en politie. Het programma richt zich naast verdere professionalisering en vergroting van de effectiviteit van leger en politie, met name op het bevorderen van menselijke veiligheid, respect voor mensenrechten en democratische controle op de veiligheidssector. Voor dit SSD-programma wordt aan de Nederlandse kant nauw samengewerkt met de Ministeries van Defensie en Binnenlandse Zaken.

5.4 Inzet op gebied van kleine wapens en wapenexportbeleid

Het tegengaan van de verspreiding van kleine wapens kan niet los worden gezien van de ontwikkeling van een land. Veiligheid in het algemeen, en gewapend geweld in het bijzonder, hebben een directe invloed op ontwikkeling. Daarnaast is de wijde verspreiding van kleine wapens wereldwijd een belangrijke oorzaak van mensenrechtenschendingen. Gewapend geweld en verminderde veiligheid kosten niet alleen levens, maar raakt ook de economische groei, tast het ondernemingsklimaat aan en vermindert de toegang tot scholing en gezondheidszorg. Verbetering van nationale wetgeving en internationale afspraken inzake de verspreiding van kleine wapens blijven daarom aandacht vereisen.

Nederland participeert als lid van de *core group* actief in de initiatieven die in het kader van de *Geneva Declaration on Armed Violence and Development* worden ontwikkeld. In dit kader wordt het onlosmakelijke verband tussen gewapend geweld en ontwikkeling wereldwijd onderzocht. De bevindingen worden op regionaal niveau ondersteund om verdere bewustwording en expertise te creëren. Naast het verkrijgen van voldoende internationaal draagvlak voor de koppeling tussen gewapend geweld en het behalen van ontwikkelingsdoelstellingen zet Nederland zich actief in om de *Geneva Declaration* te koppelen aan concrete resultaten in enkele 'focuslanden'. Met name Burundi en Uganda zijn landen die door Nederland onder de aandacht zijn gebracht en waar in 2009 diverse activiteiten gefinancierd en gesteund werden.

Tevens is in het afgelopen jaar een directe koppeling tot stand gebracht tussen de *Geneva Declaration* en de VN. Dit is gedaan door een resolutie (63/23) over de relatie tussen gewapend geweld en ontwikkeling in de AVVN in te dienen. De hieruit voortkomende rapportage van de SGVN is in 2009 uitgebracht en vormt een solide basis voor de uitwerking van toekomstige acties op dit terrein binnen de VN.

Nederland heeft gedurende het afgelopen jaar wederom uitvoering gegeven aan de bepalingen zoals vermeld in het VN-actieprogramma voor kleine wapens. Zo zijn ten behoeve van capaciteitsopbouw in ontwikkelingslanden, evenals in 2008, activiteiten van regionale organisaties, waaronder het *ISS Arms Management Programme*, *Saferworld* en het *Regional Centre on Small Arms* (RECSA) financieel gesteund. Ook werd bijgedragen aan programma's gericht op wapeninzameling, opslag en vernietiging van kleine wapens en munitie. Tenslotte zet Nederland in op de verdere ontwikkeling van nationale, regionale en internationale regels ter beperking van de proliferatie van kleine wapens.

Nederlandse projectsteun op het gebied van kleine wapens

Nederland financiert vanuit het Stabiliteitsfonds diverse projecten op het gebied van kleine wapens. Deze zijn onder meer gericht op capaciteitsopbouw van toezichthoudende en uitvoerende instanties in de Grote Meren regio en de Hoorn van Afrika. Op dit vlak is het Regional Centre on Small Arms (RECSA) de voornaamste organisatie die door Nederland wordt ondersteund. RECSA is door de twaalf staten die de Nairobi Declaration hebben ondertekend, gemandateerd om de in deze verklaring benoemde activiteiten op het gebied van nationale wet- en regelgeving, te coördineren en begeleiden. In samenwerking met Saferworld, eveneens een belangrijke regionale organisatie, is recentelijk een driejarig programma gestart. Dit programma richt zich op de ontwikkeling van wet- en regelgeving inzake het bezit, de productie en de handel in kleine wapens en de implementatie van beleid op dit gebied; de versterking van de capaciteit van overheden en maatschappelijke organisaties op dit gebied en het afstemmen van regionale, nationale en internationale acties en beleid op het gebied van kleine en lichte wapens.

Wapenexportbeleid

Nederland heeft in het kader van de toepassing van het internationaal humanitair recht – mede vanuit het mensenrechtenoogpunt – besloten het mensenrechtencriterium, zoals verwoord in een EU-gedragscode, voor wapenexporten te hanteren. Een positieve ontwikkeling is het feit dat in december 2008 de herziene EU-Gedragscode inzake wapenexport is omgezet in een juridisch bindend EU Gemeenschappelijk Standpunt. Nederland heeft zich in dit verband met succes ingezet voor de opname van een expliciete verwijzing naar het internationaal humanitair recht in het mensenrechtencriterium (criterium 2 van de gedragscode). Omdat de landen die negatief getoetst worden op internationaal humanitair recht in de meeste gevallen ook negatief scoren op de mensenrechtentoets, zal dit naar verwachting niet tot een toename van het aantal negatieve adviezen leiden. Wel vormt de extra toets een belangrijk signaal dat de EU grote waarde hecht aan de naleving van het internationaal humanitair recht.

Aanvragen van wapenexport worden per geval aan de criteria van het EU Gemeenschappelijk Standpunt getoetst. Het mensenrechtencriterium is één van de vier verbodscriteria, wat betekent dat bij een negatieve toetsing hieraan, de uiteindelijke toets automatisch ook negatief uit zal vallen. De toetsing aan dit criterium wordt gedaan aan de hand van de aard van het specifieke goed. Dit betekent dat in het geval van een voorgestelde exporttransactie naar landen waar de VN, de RvE of de EU ernstige schendingen van de mensenrechten of het internationaal humanitair recht hebben geconstateerd, een zorgvuldige analyse wordt gemaakt. Hierin wordt onderzocht of er een verband bestaat tussen de uit te voeren goederen enerzijds en geconstateerde en mogelijk toekomstige mensenrechtenschendingen en/of schendingen van het internationaal humanitair recht anderzijds.

Nederland zet zich verder, zoals eveneens is aangekondigd in paragraaf 3.4.3 van de mensenrechtenstrategie, samen met andere landen en internationale organisaties in voor de totstandkoming van een mondiaal wapenhandelsverdrag (*Arms Trade Treaty*, ATT). Tijdens de 64[e] sessie van de Eerste Commissie van de AVVN is een resolutie over het ATT aangenomen, waardoor met de voorbereidingen op de onderhandelingen over dit verdrag begonnen kan worden. Het doel van het ATT is de internationale wapenhandel beter te reguleren. Nederland zet zich in voor een sterk en effectief verdrag met een zo breed mogelijke reikwijdte en hoogst mogelijk standaarden. Dit geldt in het bijzonder voor de bepalingen met betrekking tot mensenrechten en internationaal humanitair recht, welke voor Nederland essentiële en integrale onderdelen zouden moeten vormen van het ATT.

Nederland doorloopt momenteel het ratificatieproces van het Verdrag inzake clustermunitie. Dit verdrag verbiedt het gebruik, de productie, de opslag en de overdracht van clustermunitie. Nederland hecht grote waarde aan dit verdrag en heeft het in december 2008, samen met 93 andere landen, ondertekend.

5.5 Crisisbeheersing in de praktijk

In algemene zin dragen militaire en civiele operaties bij aan de bestrijding van mensenrechtenschendingen en de opbouw van een rechtssysteem, waarin de mensenrechten gewaarborgd worden. Bij de besluitvorming over crisisbeheersingsoperaties en de Nederlandse deelname daaraan blijft het mensenrechtenaspect één van de vaste Nederlandse aandachtspunten. Ook bij besprekingen van de voortgang van de missies vraagt Nederland in desbetreffende internationale fora aandacht voor de wijze waarop de missie bijdraagt aan de bevordering van mensenrechten. Hierbij gaat vaak speciale aandacht uit naar de positie van vrouwen.

Naast actieve participatie in de beleidsmatige discussies over de aandacht voor mensenrechten in de mandaten en de *Rules of Engagement* van missies, heeft Nederland diverse mensenrechten- en genderexperts ingezet voor de diverse missies.
Zo heeft Nederland sinds september 2009 een mensenrechtenspecialist, met name actief op het gebied van vrouwenrechten en jeugddelinquenten, en een gender-specialist ingezet binnen de Nederlandse personele bijdrage aan de EUPOL-missie in Afghanistan. Beiden hebben inmiddels een aantal belangrijke projecten opgezet ter verbetering van de positie van vrouwen in de politie en bescherming van vrouwelijke verdachten en minderjarigen binnen het Afghaanse rechtssysteem.

Naar aanleiding van het NAVO-rapport *Operational Effectiveness and VN Resolutie 1325 – Practices and Lessons in Afghanistan*, heeft Nederland tevens besloten om twee genderadviseurs aan te stellen binnen het hoofdkwartier van de *International Security Assistance Force* (ISAF) in Kaboel. Deze adviseurs zullen samenwerken met de genderadviseur die Nederland eind oktober geplaatst heeft bij het ISAF hoofdkwartier. Eén expert zal per januari 2010 op het *Strategic Command* niveau van ISAF worden ingezet, de ander op het niveau van het *Operational Command*.

In Uruzgan heeft de Nederlandse 3D-inzet geleid tot de oprichting van vrouwenshura's (consultatiemechanisme) in Deh Rawood en Tarin Kowt. Met Nederlands steun wordt daarnaast in Uruzgan het bewustzijn over mensenrechten verhoogd door middel van een radioprogramma voor Uruzgani's over mensenrechten.

Ook in andere missies waar Nederland aan deelneemt zijn experts op het gebied van mensenrechten ingezet. Zo is recent een Nederlandse genderexpert bij de *European Union Security* (EUSEC) missie in de DRC gestart. Bij de *EU Police Mission in the Palestinian Territories* (EUPOL COPPS) is verder een Nederlandse detentiespecialist actief en ook de mensenrechtencoördinator van de *European Union Monitoring Mission* (EUMM) in Georgië betreft een Nederlander.

Nederland maakt zich ook hard voor implementatie van het *do no harm*-principe, dat misbruik van geweld door soldaten of onbedoelde effecten beoogt te voorkomen, in civiele en militaire missies. De geloofwaardigheid van de internationale gemeenschap staat immers op het spel als missiesleden zich schuldig maken aan mensenrechtenschendingen en deze is essentieel voor het verkrijgen of behouden van vertrouwen in en steun voor de missies. De implementatie van een verantwoordingsmechanisme binnen de *European Union Rule of Law Mission in Kosovo (*EULEX) in Kosovo wordt door Nederland dan ook als een positieve ontwikkeling gezien. Met betrekking tot acties van militairen in het veld steunt Nederland het Amerikaanse ACOTA-trainingsprogramma. Hierin worden troepen van landen die deelnemen aan vredesmissies van de VN of de Afrikaanse Unie (AU) getraind. Binnen deze training is eveneens veel aandacht voor het *do no harm*-principe.

Het streven voor 2010 is om mensenrechten nog beter en gestructureerder te integreren in het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB).
De theorie is er reeds, dus het gaat nu om het implementeren van de theorie in de praktijk. Nederland zal zich actief opstellen in de discussie over structurele integratie van mensenrechten in het GVDB.

VN Peace Building Commission

Nederland heeft de oprichting van de *Peace Building Commission* (PBC) vanaf het begin actief gesteund als lid en speelde gedurende enkele jaren bovendien een centrale rol in de landenspecifieke bijeenkomsten via het voorzitterschap van de bijeenkomsten voor Sierra Leone. Mensenrechten in algemene zin komen regelmatig aan de orde in de discussies in PBC-verband. In 2009 is meerdere malen expliciet gesproken over mensenrechten-(schendingen) in ondermeer de Centraal Afrikaanse Republiek (CAR) en Guinée-Bissau. Het verbeteren van de mensenrechtensituatie in de CAR is bovendien één van de drie richtlijnen die de Veiligheidsraad noemde bij doorverwijzing van het land naar de PBC-agenda in augustus 2008.

In het afgelopen jaar werden daarnaast voorbereidingen getroffen ten aanzien van de *review* van de PBC die in 2010 zal gaan plaatsvinden. Omdat de PBC in de eerste drie jaar van haar bestaan er in onvoldoende mate in geslaagd is haar doelstellingen te realiseren, zal worden onderzocht op welke wijze de PBC effectiever kan opereren en haar impact kan vergroten.

Eind 2008 heeft Nederland via een nieuwe bijdrage van 20 miljoen euro, haar steun aan het *Peace Building Fund* (PBF) voortgezet. Nederland is, samen met onder meer het Verenigd Koninkrijk en Zweden, een van de grootste donoren van dit fonds. Het PBF wordt met name ingezet voor ondersteuning van programma's op het gebied van vredesopbouw, die tevens een verbinding tussen humanitaire hulp en langdurige OS-programma's tot stand kunnen brengen. In dit kader financiert het PBF meerdere programma's die specifiek zijn gericht op de bevordering van mensenrechten. Het betreft hier bijvoorbeeld programma's gericht op het opzetten of herstellen van een toegankelijke rechtsgang en van een functionerend juridisch systeem (in Burundi, Liberia en Sierra Leone). Daarnaast zijn via het PBF programma's gefinancierd die zich richten op het bevorderen van vrouwenrechten in Burundi en Sierra Leone en de organisatie van mensenrechtentrainingen voor leiders van gemeenschappen in Liberia.

5.6 Vrouwen, vrede en veiligheid

De betrokkenheid en inbreng van vrouwen is essentieel bij inspanningen die betrekking hebben tot het beëindigen van conflicten en vergroten van de veiligheid, stabiliteit en leefbaarheid wereldwijd. Nederland zet zich op basis van VNVR-resolutie 1325 in voor de participatie van vrouwen in onderhandelingsprocessen en het betrekken van vrouwen en kinderen bij demobilisatieprocessen. Tevens is er speciale aandacht voor de man/vrouw verhouding tijdens het verlenen van humanitaire hulp en in de context van wederopbouwprocessen.

Op 4 december 2007 is een breed gedragen Nederlands Nationaal Actieplan (NAP) ten behoeve van resolutie 1325 over vrouwen, vrede en veiligheid vastgesteld. De ondertekenaars zetten zich afzonderlijk en gezamenlijk in om wereldwijd de positie van vrouwen in conflictsituaties te verbeteren. De uitvoering van het NAP wordt door het ministerie van Buitenlandse Zaken gecoördineerd. Er vindt drie keer per jaar voortgangsoverleg plaats tussen alle ondertekenaars van het NAP 1325 en tussentijds wordt regelmatig samengewerkt binnen werkgroepen, taakgroepen en elektronische fora.

In navolging van het Nederlandse actieplan hebben diverse landen vergelijkbare initiatieven ontwikkeld betreffende VNVR resolutie 1325. Nederland heeft Argentinië, Ierland, Duitsland en de EU hier, op verzoek, bij ondersteund.

De ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie hebben in 2009 wederom nauw samengewerkt op het thema vrouwen, vrede en veiligheid. Dit heeft onder andere geresulteerd in aandacht voor *gender* in het Toetsingskader voor de Nederlandse inzet in operaties en binnen de beoordelingscriteria voor het Stabiliteitsfonds. Net als in 2008 is ook dit jaar een gezamenlijke tweedaagse training over het thema verzorgd voor medewerkers die geplaatst zullen worden in een fragiele staat of relevante post, zoals de Permanente Vertegenwoordiging (PV) bij de NAVO of de PV in New York. Verder wordt systematisch gerapporteerd over de positie van vrouwen in stand van zaken brieven.

In de uitzendingen uit de korte missiepool wordt actief gekeken naar inzet van mensen op het gebied van *gender* in conflictgebieden. Dit heeft ondermeer geleid tot de selectie van een Nederlands expert op het gebied van seksueel geweld tegen vrouwen die begin 2010 bij EUPOL in Oost DRC geplaatst zal worden. (zie paragraaf 4.6) Tevens worden posten ondersteund om binnen de Nederlandse bilaterale inzet in fragiele staten, waaronder de DRC, Burundi, Sudan en Afghanistan, specifieke aandacht te schenken aan de integratie van vrouwen in wederopbouwprocessen. Met name in de DRC is de strijd tegen seksueel geweld als oorlogswapen een centraal onderdeel van de Nederlandse inzet geworden. Beide bewindslieden hebben dit onderwerp ook aangekaart in bilaterale gesprekken.

Tot slot heeft Nederland in oktober VNVR Resoluties 1888 en 1889 over vrouwen, vrede en veiligheid mede gesponsord.

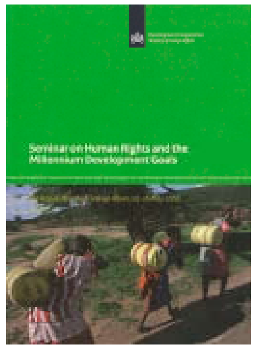
6
Ondeelbaarheid van mensenrechten

Economische, sociale en culturele rechten enerzijds en burgerlijke en politieke rechten anderzijds zijn ondeelbaar en moeten in onderlinge samenhang worden verdedigd. Of het nu om de eerste generatie mensenrechten of om de tweede generatie gaat, beide sets fundamentele rechten zijn noodzakelijke voorwaarden voor de realisering van de vrije zelfontplooiing van het individu. De intrinsieke waarde van ieder mens vereist niet alleen dat ieder individu heeft om zijn mening vrij te uiten, zijn godsdienst vrij te belijden en gevrijwaard te blijven van discriminatie, maar vereist ook dat hij of zij voedsel heeft, onderdak, scholing en kan deelnemen aan het culturele leven in de samenleving.

6.1 Mensenrechten en de millenniumdoelen

Mensenrechten en de Millenniumdoelen kunnen elkaar versterken. Dit was de duidelijke conclusie van 100 deelnemers uit de hele wereld aan een tweedaags seminar dat in mei op uitnodiging van Minister Koenders op het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd gehouden. Dit seminar vloeide voort uit het voornemen in de mensenrechtenstrategie om in het bilaterale ontwikkelingsbeleid expliciete aandacht te geven aan de relatie tussen mensenrechten en de millenniumdoelen.

Het doel van het seminar was om concrete aanbevelingen te formuleren over de wijze waarop donoren in het OS-instrumentarium, bijvoorbeeld de beleidsdialoog bij begrotingssteun, gebruik kunnen maken van mensenrechteninstrumenten om de Millenniumdoelen (*Millennium Development Goals*, MDG's) te bereiken. In dit kader ging bijzondere aandacht uit naar de armste en meest kwetsbare groepen. Aan het seminar werd deelgenomen door ruim honderd (inter)nationale experts van VN-organisaties, NGO's en academische instellingen.

De Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, Navenethem Pillay, en minister Koenders benadrukten in hun toespraken dat de MDG's niet los gezien mogen worden van de mensenrechten. De MDG's staan voor een belangrijke wereldwijde politieke commitment. Tegelijkertijd bieden de MDG's ruimte voor de realisatie van mensenrechten die momenteel nog onvoldoende aandacht krijgen. Het betreft hier met name sociale en economische rechten, zoals het recht op passend voedsel, onderdak, gezondheid en onderwijs. De Millennium Verklaring van 2000 plaatste zowel ontwikkelingsdoelen als mensenrechten in het centrum van de internationale agenda. Beiden staan tevens hoog op de agenda van het Nederlandse buitenlandbeleid. De uitdaging is nu om de politieke wil en investeringen voor de MDG's zodanig in te zetten dat het resulteert in een situatie waarin mensenrechten en de MDG's elkaar onderling versterken.

Tijdens het seminar werden concrete voorbeelden van donorinterventies in relatie tot mensenrechten en de MDG's onder de loep genomen. Drie specifieke MDG's kwamen hierbij aan bod: MDG1/het recht op sociale zekerheid en het recht op voedsel, MDG7/het recht op water en sanitatie en MDG3/land- en eigendomsrechten voor vrouwen.

Seminar Human Rights and the MDG's

Uit de discussie die tijdens het seminar plaats vond kwamen diverse positieve voorbeelden naar voren. Zo liet UNIFEM zien hoe de inzet van bepalingen uit het *Committee on the Elimination of Discrimination against Women* (CEDAW) op landenniveau als instrument voor verandering kan zorgen. In Ethiopië heeft de regering met steun van donoren belangrijke stappen vooruit gezet met ondersteuning van 7 miljoen armen die tot voor kort van voedselhulp afhankelijk waren. Met het *Productive Safetynet Programme* hebben zij recht op structurele steun in de vorm van voedsel of een financiële vergoeding in ruil voor werk aan de verbetering van de lokale infrastructuur en leefomgeving. In Kenia bereikte de Duitse Internationale organisatie *Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit* (GTZ) in overleg met de overheid, waterleveranciers en gebruikersgroepen dat afspraken gemaakt werden over de beschikbaarheid van betaalbaar water aan de armsten. Door aanpassingen in de nationale wetgeving ten aanzien van landrechten voor vrouwen steeg het landeigendom door vrouwen op familiebedrijven binnen enkele jaren van 2 naar 14 %.

Deelnemers aan het seminar bevestigden zonder uitzondering dat mensenrechten een sleutelrol hebben bij het bereiken van de MDG's. Door interventies te baseren op bijvoorbeeld het recht op voedsel, water en gezondheidszorg kunnen we MDG1, MDG7 en MDG 5 juridisch versterken en een meer bindend karakter geven. Bovendien komt er door het mensenrechtenprincipe van non-discriminatie en gelijkheid meer aandacht voor een eerlijke verdeling van toegang tot diensten en economische kansen. Wie wel en wie niet profiteren van de MDG's wordt vervolgens een politiek punt. Deelnemers benadrukten dat initiatieven omtrent het realiseren van de MDG's in een bepaald land merendeels gebaseerd zijn op de gemiddelden van het land in kwestie. Daardoor gaat vaak alle aandacht uit naar groepen die gemakkelijk te bereiken zijn en blijven de armste en kwetsbaarste groepen buitengesloten. Verder werd geconstateerd dat er bij de inzet voor de MDG's meer oog moet komen voor de kwaliteit van diensten als onderwijs en watervoorziening. Hiervoor is een focus op de mensenrechtenverplichtingen, die kwaliteit en betaalbaarheid centraal stellen, van essentieel belang.

Accountability

Burgers zelf moeten regeringen meer kunnen aanspreken op hun mensenrechtenverplichtingen, vooral met betrekking tot de economische en sociale rechten. Daarom werd tijdens het seminar uitgebreid stil gestaan bij de inzet van innovatieve instrumenten om regeringen ter verantwoording te kunnen roepen betreffende hun tegemoetkoming, qua beleid en begroting, aan internationale mensenrechtennormen. Koplopers op dit terrein, zoals het *International Budget Partnership*, het *Centre for Economic and Social Rights* en *het Overseas Development Institute* presenteerden hun onderzoek en praktijkervaring. Daaruit blijkt dat het mogelijk is, ook voor donoren, om te bepalen of regeringen voldoende maatregelen nemen voor de progressieve realisatie van ESC-rechten, of zij de non-discriminatievrerplichting naleven en wanneer ESC-rechten worden geschonden. Succesvolle voorbeelden werden gepresenteerd van budgetanalyse, lobby en andere accountability mechanismen, waaronder het *Observatorio* dat in Guatemala maatregelen tegen moedersterfte monitort.

Monitoren van moedersterfte in Guatemala

In maart 2008 ging een maatschappelijke beweging voor seksuele en reproductieve rechten een alliantie aan met het parlement van Guatemala en vestigde een *Sexual and Reproductive Health Observatory* (OSAR, acroniem in het Spaans). De belangrijkste activiteit van dit observatorium, waaraan diverse universiteiten en private instellingen deelnemen, is de analyse van informatie en het formuleren van voorstellen. OSAR gebruikt eveneens een monitoringsysteem om de voortgang ten aanzien van internationale verplichtingen als CEDAW, MDG5, Beijing en Caïro, te observeren. In het afgelopen jaar richtte het werk van OSAR zich op metingen inzake moedersterfte. De president verklaarde eerder met betrekking tot 2008 dat dit met 22% zou zijn gedaald in het tijdsbestek van een jaar. Dit is technisch gezien onmogelijk. Bovendien bestaat er, in verband met de introductie van een nieuw registratiesysteem, geen geboorteregister van de laatste 3 maanden van het jaar 2008.

De belangrijkste resultaten van de besprekingen met het parlement en het ministerie betreffen het sluiten van een overeenkomst met het ministerie van Volksgezondheid over een betere controle van gegevens over de gezondheid van moeders; een verklaring van de president tegen het snijden in de begroting van het Ministerie van Volksgezondheid; decentralisatie van verantwoordelijkheidsprocessen door de creatie van vier regionale OSAR platforms en verdere bewustmaking van het publiek via meer dan 20 persberichten over de gezondheid van moeders.

Follow-up acties

Het seminar resulteerde in een groot aantal concrete conclusies en follow-up activiteiten. Nederland geeft daar op actieve wijze invulling aan. In 2010 zal bijvoorbeeld, in de zogenaamde *MDG Review Summit*, worden geïnventariseerd welke extra inzet nodig is om de MDG's in 2015 te kunnen realiseren. De *Review Summit* biedt de mogelijkheid om mensenrechten, en met name het non-discriminatie- en gelijkheidsprincipe, verder te integreren in MDG-processen. Ook zal Nederland voor een aantal partnerlanden uitwerken hoe CEDAW-bepalingen en indicatoren gebruikt kunnen worden voor het bevorderen van landrechten voor vrouwen. Er zullen pilots met betrekking tot het Recht op Water worden uitgevoerd in Benin en Indonesië (zie paragraaf 6.3). In Nederlandse partnerlanden zal systematisch hulp worden geboden bij het opstellen van verdragsrapportages en de uitvoering van aanbevelingen. Nederland organiseert verder,

in overleg met OHCHR, een seminar voor leden van Verdragscomité's gericht op kennisbevordering inzake budgetprocessen en hulpmodaliteiten. Tot slot zal het ministerie, zowel in Den Haag als op de ambassades, de activiteiten op het gebied van de verdere concretisering van ESC-rechten nauwgezet volgen en ondersteunen.

6.2 Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Nederland heeft zich in 2009 zowel binnen de VN en de EU als in bilaterale betrekkingen op verschillende manieren ingezet om het draagvlak voor de relatie tussen Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) en mensenrechten te versterken. Ook werden er verschillende activiteiten op dit gebied financieel ondersteund uit het Mensenrechtenfonds, zoals bijvoorbeeld het *Global Reporting Initiative* dat richtlijnen opstelt voor bedrijven over hoe zij het effect van hun activiteiten op mensenrechten kunnen meten en erover kunnen rapporteren. De actieve rol van Nederland op het gebied van MVO en mensenrechten is niet onopgemerkt gebleven: Nederland is vanwege deze inzet door de Speciale Vertegenwoordiger, John Ruggie, uitgenodigd om tijdens consultaties in januari 2010, over het verder operationaliseren van zijn raamwerk, zitting te nemen in een panel. De minister van Buitenlandse Zaken heeft zich ook in eigen land uitgesproken over MVO en mensenrechten. Zo sprak de minister bijvoorbeeld tijdens de begrotingsbehandeling zijn sympathie uit over de moties van de leden van Dam en Voordewind[32], maar voegde hij toe dat het voortouw voor de behandeling van deze moties bij het ministerie van EZ ligt. In deze moties wordt de regering verzocht te bewerkstelligen dat bedrijven inzage geven in hun productieketen, en zodoende transparant te maken in welke mate deze bijdraagt aan schending van mensenrechten, duurzaam is en voldoet aan sociale normen, en wat de aanpak van bedrijven ter verbetering van mensenrechten in de keten is

Nederland steunt de VN-Speciale Vertegenwoordiger

In 2009 heeft Nederland zijn financiële en politieke steun aan het mandaat van VN-Speciale Vertegenwoordiger op het gebied van mensenrechten en bedrijfsleven, John Ruggie, voortgezet en de samenwerking met hem verder geïntensiveerd. Zo heeft Nederland actief geparticipeerd in verschillende consultaties met de Speciale Vertegenwoordiger. Meer dan 200 vertegenwoordigers van landen, bedrijven, NGO's, wetenschappelijke organisaties, nationale mensenrechteninstituten en VN-organisA-ties kwamen op 5 en 6 oktober bijeen in Genève om te discussiëren over *business and human rights*, op uitnodiging van OHCHR. Deze consultaties boden de verschillende partijen de mogelijkheid om praktische aanbevelingen voor de operationalisatie van het drie-pijler framework *protect, respect, and remedy* aan SV Ruggie te doen. Ook heeft Nederland actief deelgenomen aan de EU-conferentie over MVO en mensenrechten. Deze conferentie, waarin het framework van de SV centraal stond, vond in november plaats en was georganiseerd door het EU-voorzitterschap. De openingsspeech van de Speciale Vertegenwoordiger ging over extraterritoriale aansprakelijkheid van bedrijven, hierbij uitte hij waardering voor het onderzoek dat Nederland hiernaar laat doen. Een belangrijke en positieve uitkomst van deze conferentie is de gezamenlijke verklaring van het Zweedse en Spaanse voorzitterschap van de EU. Zij maakten bekend dat het framework van de SV verder zal worden geïntegreerd in de EU en dat zijn *business and human rights* agenda een EU-prioriteit wordt.

32 Zie http://www.internationaalondernemen.nl/dossiers/mvo.asp voor meer informatie over dit M VO-initiatief van het ministerie van Economische Zaken

VN-Speciale Vertegenwoordiger op het gebied van mensenrechten en bedrijfsleven, John Ruggie. Foto: Jean-Marc Ferre | UN Photos

MVO-paspoort voor alle ambassades

Minister Verhagen kondigde tijdens de bedrijfslevendag in 2008 aan om ambassades van informatiemateriaal over MVO en mensenrechten te voorzien. Ambassades spelen een belangrijke rol om het Nederlandse bedrijfsleven te assisteren en te informeren over MVO in de lokale context. Het ministerie heeft, in samenwerking met een aantal andere ministeries en agentschappen, een brochure laten ontwikkelen over MVO in de vorm van een paspoort. Dit 'MVO-paspoort' dient als handreiking voor alle Nederlandse posten en bevat basisinformatie over het Nederlandse MVO-beleid en internationale MVO-initiatieven. De brochure besteedt expliciet aandacht aan mensenrechten, als integraal onderdeel van MVO, en in het bijzonder aan kinderarbeid (zie paragraaf 3.5). Deze informatie is dit jaar digitaal beschikbaar gemaakt. Aan de hand van het MVO-paspoort zal volgend jaar met de ambassades overlegd worden of verdere ondersteuning nodig is. Indien dit het geval is, dan zullen zij hierin gefaciliteerd worden.

Pilot beleidsintensivering MVO en mensenrechten

Tijdens de bedrijfslevendag (2008) heeft minister Verhagen eveneens aangekondigd dat minimaal vijf ambassades zouden worden verzocht hun MVO-activiteiten in relatie tot mensenrechten te intensiveren. Deelnemers waren uitgenodigd om suggesties aan te dragen voor de landen waar deze *pilot* beleidsintensivering zou kunnen plaatsvinden. Een aantal ambassades is geselecteerd op grond van verschillende criteria, waaronder geografische spreiding en de intensiteit van de handelsbetrekkingen tussen Nederland en het land waar de ambassade zich bevindt. Hierbij is samengewerkt met het ministerie van Economische Zaken, dat landen-toolkits ter beschikking heeft voor bedrijven om in het buitenland kennisuitwisseling en dialoog

over MVO tussen ondernemingen te stimuleren.[33] De ambassades die de *pilot* gaan uitvoeren bevinden zich in Brazilië, China, Colombia, Rusland, India, Turkije, de Verenigde Arabische Emiraten en Zuid-Afrika.

De ambassades zijn gevraagd de beleidsintensivering gestalte te geven door bijvoorbeeld extra aandacht te besteden aan dit onderwerp in de beleidsdialoog, door het organiseren van *multistakeholder*-bijeenkomsten rond dit thema, en door het verstrekken van praktische informatie aan Nederlandse bedrijven en hun partnerorganisaties. Ook zullen de ambassades samenwerken met andere EU-ambassades met het oog op een mogelijk lokaal EU-initiatief. De betreffende activiteiten van de ambassades en de resultaten van deze *pilot* zullen worden opgenomen in de mensenrechtenrapportage 2010.

Mensenrechten en MVO in 'energielanden'

De Tweede Kamer nam tijdens de begrotingsbehandelingen de motie Peters aan waarin de regering werd verzocht een geïntensiveerd en coherent mensenrechten- en MVO-beleid te voeren voor landen waar Nederland een energierelatie mee heeft, maar waar ook structureel mensenrechtenschendingen plaatsvinden (zoals Algerije, Kazachstan, Rusland en Saudi-Arabië).[34] De motie verzocht om de formulering van een apart mensenrechten- en MVO-beleid voor deze landen. Zoals door minister Verhagen aangegeven, is het Nederlandse beleid vis-à-vis deze landen reeds geïntegreerd en worden alle aspecten van het buitenlands beleid betrokken, inclusief handel, mensenrechten en MVO. Minister Verhagen heeft daarom tijdens de Tweede Kamer discussie over deze motie toegezegd dit gevraagde geïntegreerde en intensieve beleid voort te zetten. Dit geldt bijvoorbeeld voor de landen waarin bovengenoemde *pilot* zal worden uitgevoerd. Naast Rusland zijn Nigeria en de Verenigde Arabische Emiraten eveneens landen waar Nederland een energierelatie mee onderhoudt. Daarnaast worden door verschillende ambassades MVO-projecten gefinancierd, bijvoorbeeld in landen als Algerije, China, Kazachstan en Saudi-Arabië (zie hoofdstuk 9).

Trainingsprogramma voor de verspreiding van MVO-kennis en *best practices* in China
In China wordt door de Nederlandse ambassade een MVO-project van het *State Information Center* (SIC) en *Global Reporting Initiative* (GRI) gesteund. Dit trainingsprogramma is gericht op het vergroten van het bewustzijn van entrepeneurs en bedrijven inzake het belang van maatschappelijk verantwoord ondernemen. In de trainingen worden ervaringen en *best practices* van organisaties uit Nederland en andere EU-landen geïntroduceerd om de kennis op dit gebied te bevorderen en Chinese bedrijven in staat te stellen adequate mechanismen voor de implementatie van MVO-beleid in werking te stellen.

33 Zie http://www.internationaalondernemen.nl/dossiers/mvo.asp voor meer informatie over dit MVO-initiatief.
34 Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, V32 123, nr. 43

Onderzoek aansprakelijkheid van Nederlandse bedrijven voor mensenrechtenschendingen

In 2009 werd de dialoog met vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld om het draagvlak voor de relatie tussen MVO en mensenrechten te verstevigen verder geïntensiveerd. Tijdens de bedrijfslevendag (2008) kondigde Minister Verhagen aan om, in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken, een expertoverleg te organiseren over de extraterritorialiteit van de Nederlandse wetgeving voor bedrijven. Verschillende maatschappelijke organisaties, vakbonden, wetenschappers en het bedrijfsleven zijn betrokken bij de opzet van dit onderzoek naar de aansprakelijkheid van moederbedrijven voor milieu- en mensenrechtenschendingen begaan door dochterbedrijven in het buitenland. Dit onderzoek werd verricht door de Universiteit Leiden en werd begeleid door juridische experts op het gebied van milieurecht, mensenrechten en aansprakelijkheid van rechtspersonen van betrokken ministeries. Tijdens de uitvoering van het onderzoek werden maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven geconsulteerd over nadere vormgeving en de uitkomsten van het onderzoek. Over de uitkomsten van dit onderzoek werd de Tweede Kamer op 15 december geïnformeerd.[35]

Voluntary Principles on Security and Human Rights

De *Voluntary Principles* (VP's) is een in 2000 gestart *multistakeholder*-initiatief van overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties (de zogenaamde drie *pillars*). Het initiatief heeft tot doel dialoog te stimuleren over het respecteren van mensenrechten bij de winning van delfstoffen. Deelnemende bedrijven vertalen de uitgangspunten van de VP's daarnaast ook naar operationele protocollen en trainingen voor beveiligingspersoneel. Vijf overheden (Canada, Nederland, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten), achttien bedrijven en acht NGO's hebben zich aan het initiatief verbonden.

In 2009 is er ingezet op brede bekendmaking van de criteria voor deelname aan de VP's, onder meer door publicatie op de website[36]. Daarnaast is er gewerkt aan het opstellen van rapportagerichtlijnen voor bedrijven. In 2009 is tevens een actieplan ontwikkeld om de implementatie van de VP's in verschillende landen te begeleiden en te versterken. Een dergelijk *in-country process* wordt altijd geïnitieerd op aanvraag van het land. Op dit moment vinden *in-country processes* plaats in Colombia, Indonesië en Nigeria. De Nederlandse ambassades in deze landen zijn betrokken bij dit initiatief en geven er bekendheid aan. De Nigeriaanse overheid heeft in 2009 een Speciale Adviseur aangewezen, deze zal een zogenaamde *champion* moeten selecteren die het *in-country process* zal leiden. Dit is tot nu toe niet gelukt,maar de Speciale Adviseur moet daar verandering in gaan brengen. Uit de aanstelling van de Speciale Adviseur blijkt dat de Nigeriaanse overheid het belang van de VP's voor de Niger Delta onderkent. De Nederlandse ambassade in Abuja heeft hierover regelmatig contact met de Nigeriaanse overheid en voorziet de Speciale Adviseur van informatie.

35 Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, V 26 485, nr.81
36 www.voluntaryprinciples.org

Nederland heeft tot slot deelgenomen aan de jaarlijkse algemene vergadering van de VP's, die in 2009 plaatsvond in Oslo. Tijdens deze vergadering is besloten om de *in-country processes* niet uit te breiden maar er eerst voor te zorgen dat er in een gelimiteerd aantal landen concrete resultaten worden geboekt. Het Ministerie van Economische Zaken neemt namens Nederland deel aan de VP´s.

6.3 Meer aandacht voor economische, sociale en culturele rechten

Eén van de uitgangspunten van de mensenrechtenstrategie is dat economische, sociale en culturele (ESC) rechten even onmisbaar zijn als burgerrechten en politieke (BuPo) rechten. Dit uitgangspunt is geïntegreerd in het Nederlandse mensenrechtenbeleid dat erkent dat voor een menswaardig bestaan zowel ESC-rechten als BuPo-rechten moeten worden gerespecteerd.

Op 24 september 2009 tekende Nederland, als één van de eerste landen, het Facultatief Protocol inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, nadat dit Protocol in 2008 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties was aangenomen. Dit protocol roept, evenals voor de politieke en burgerlijke rechten, een individueel klachtrecht bij vermeende schendingen van het ESC-verdrag in het leven. Met de positieve opstelling bevestigde de regering dat ESC-rechten op gelijke voet staan met BuPo-rechten. Momenteel wordt een goedkeuringswet voorbereid, zodat het Protocol geratificeerd kan worden.

publicatie van educatiemateriaal in het Katukinees

Met steun van de Nederlandse ambassade is in Brazilië het eerste geïllustreerde boek in het Katukinees gepubliceerd: 'Tukuna Nowa Koni'. Het boek beeldt de taal uit met behulp van afbeeldingen en woorden en bestaat uit een collectie van tekeningen en symbolen die door de inheemse bevolking zijn gemaakt. Onderdeel van het project was ook om volwassenen te trainen in het gebruik van het materiaal en het overbrengen van de Katukinese taal aan derden. Volgens het Braziliaanse recht heeft de inheemse bevolking recht op het leren van de Portugese taal en de eigen taal, maar voorheen waren geen onderwijsmiddelen beschikbaar voor het aanleren van Katukinees. Hierdoor dreigde de Katukina bevolking haar cultuur te verliezen. Het boek wordt nu in vijf dorpen door 11 getrainde leraren gebruikt; 350 scholieren zullen de lessen kunnen volgen.

Het ESC-klachtenrecht vergroot de mogelijkheid voor burgers om hun regering ter verantwoording te roepen inzake ESC-rechten. Met dit zelfde doel werd de afgelopen jaren steun verleend aan *Centre on Housing Rights and Evictions*, een mensenrechtenorganisatie in Genève. In 2009 werden de activiteiten voltooid die met financiële hulp van Nederland werden uitgevoerd. Hiermee werden gedwongen uitzettingen voor tienduizenden mensen voorkomen, vooral in Zuid-Afrika, alsmede drinkwatervoorzieningen afgedwongen voor bewoners in *townships*.

Ook werd in 2009 nieuwe samenwerking gestart met *Dignity International*, een NGO die actief is op het gebied van ESC-rechten. Deze organisatie heeft met steun vanuit het mensenrechtenfonds circa 25 gemeenschapswerkers uit ontwikkelingslanden getraind. Ter afsluiting werd een Ronde Tafel-discussie over ESC-rechten gehouden, waar de mensenrechtenambassadeur het Nederlandse beleid nader toelichtte. Het Vakbondsmedefinancieringsprogramma (VMP) is een ander belangrijk instrument bij de Nederlandse inzet ten aanzien van ESC-rechten. Dit programma is gericht op het ondersteunen van de vakbeweging en het bevorderen van vakbonds- en arbeidsrechten wereldwijd. In 2009 is het nieuwe VMP, met een looptijd van 3 jaar, van start gegaan (zie paragraaf 8.5).

Schoolsanitatie in Indonesië. Foto: Martin Keijzer | Plan Nederland

In Benin en Indonesië worden door Nederland *pilot*-projecten opgezet als vervolg op het erkennen van het Recht op Water in de VN-Mensenrechten-raad (maart 2008).Watervoorziening zou in deze *pilots* vanuit een mensenrechtenoptiek moeten worden gerealiseerd. In 2009 wierp dit de eerste vruchten af in Benin. Behalve financiële investeringen in drinkwaterinfrastructuur werden watergebruikers uit arme gemeenschappen in staat gesteld om via watercomités inspraak te hebben over hun voorzieningen. Tevens werd besloten een *Citizen's Control of Public Action* voor het maatschappelijk middenveld en lokale autoriteiten te ontwikkelen. Overigens worden in de meeste partnerlanden inspraak vanuit de arme bevolking gerealiseerd, in het kader van water- of andere programma's voor basisvoorzieningen. Mozambique, Rwanda, Ghana vormen naast Benin relevante voorbeelden.

Nederland heeft in 2009 wederom bijgedragen aan standpuntbepaling op ESC-rechten, ondermeer door een actieve samenwerking in VN-verband. De Onafhankelijke Expert voor het Recht op Water, Catarina de Albuquerque, bracht op verzoek van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking een bezoek aan Nederland en nam deel aan een seminar. In de discussies werd niet alleen aandacht gevraagd voor inspraak en onderlinge dialoog tussen waternutsbedrijven en de bevolking, maar ook voor gerichte inspanningen ten behoeve van groepen die nog verstoken zijn van drinkwater.

Een ander geval waarin Nederland actief heeft samengewerkt met een Speciale Rapporteur op gebied van ESC-rechten betrof de Probo Koala. De Speciale Rapporteur Mensenrechten en Giftig Afval, Okechukwu Ibeanu, heeft op 17 september 2009 zijn

jaarrapport aangeboden aan de VN-Mensenrechtenraad. Hij doet hierin onder meer verslag van bezoeken aan Ivoorkust en Nederland in verband met de gevolgen van de giflozingen door de Probo Koala voor de mensenrechten in Ivoorkust.

In Nederland heeft de Speciale Rapporteur vorig najaar gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Zijn rapport gaat in op de procedures die in Nederland zijn gevolgd bij de afgifte en het vervolgens terugpompen van het afval van de Probo Koala en bij het daarop volgende vertrek van het schip uit de haven van Amsterdam. Ook bespreekt het rapport de initiatieven die Nederland heeft genomen in de directe nasleep van de affaire. Tijdens de zitting van de mensenrechtenraad in september presenteerde de Speciale Rapporteur zijn bevindingen. Nederland heeft tijdens de interactieve dialoog met de Speciale Rapporteur aangegeven dat het nagenoeg alle aanbevelingen kan overnemen. De door Ivoorkust ingediende resolutie inzake giftig afval is met consensus aangenomen.

Tot slot vallen ook de Nederlandse inspanningen op het gebied van de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing onder de noemer ESC-rechten. Zoals vermeld heeft Nederland in dit kader onder meer, namens de EU, een resolutie opgesteld die tijdens de 10e zitting van de VN-Mensenrechtenraad werd aangenomen. De betreffende resolutie ging in op het effect van discriminatie op grond van godsdienst of levensbeschouwing op de eerbiediging van economische, sociale en culturele rechten (zie verder paragraaf 4.3).

7
7 Mensenrechten in multilateraal verband

Mensenrechten zijn een legitieme zorg van de internationale gemeenschap. Nederland zet zich er dan ook voor in dat mensenrechten integraal onderdeel uitmaken van het werk van de EU, VN, Raad van Europa en OVSE. Zo werd in 2009 actief ingezet op het integreren van mensenrechten in het (externe) beleid van de EU, op een goed functionerende Mensenrechtenraad, op een betekenisvolle viering van de 60-jarige Raad van Europa, en een actieve rol van de OVSE.

7.1 Europese Unie

In 2009 heeft Nederland actief samengewerkt met EU-partners om de gezamenlijke waarden van de Unie – inclusief het volledig waarborgen en integreren van mensenrechten in alle handelingen die de Unie verricht – zowel binnen als buiten de Unie uit te dragen.

Een nieuw verdrag: nog betere waarborgen
Met de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon is het Handvest Grondrechten van de Unie primaire, bindende EU-wetgeving geworden. Het Hof van Justitie van de Europese Unie zal haar uitspraken voortaan rechtstreeks aan het Handvest kunnen toetsen. Op grond van het Verdrag kan de EU – na goedkeuring door de Raad van Europa – toetreden tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Handelingen van zowel de EU-instellingen als die van de lidstaten ter uitvoering van EU-regelgeving worden daarmee onder de werking van het EVRM gebracht. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zal voor de interpretatie van het EVRM de hoogste autoriteit zijn, en zich verhouden tot het Hof van Justitie van de Europese Unie zoals het zich nu verhoudt tot de nationale hoogste rechterlijke instanties. Daarmee is harmonie in de Europese mensenrechtenbescherming beter gewaarborgd dan voorheen.

Eind november 2009 maakte Commissie-Voorzitter Barroso bekend dat Viviane Reding is aangesteld als commissaris voor justitie, fundamentele vrijheden en burgerschap. Nederland heeft bijgedragen aan de lobby voor de instelling van deze portefeuille en is verheugd over deze benoeming. Het thema grondrechten krijgt hiermee een eigen politieke gezicht binnen de nieuwe Commissie onder de verantwoordelijkheid van een Commissaris die toeziet op de naleving van grondrechten bij de implementatie van EU recht door de lidstaten. Deze uitbreiding zal bijdragen aan de verbetering van de integratie van mensenrechten in het beleid van de Europese Unie.

Viviene Reding. Foto EPA/Olivier Hasslet | ANP Photos

Mensenrechten binnen de EU: Stockholm-programma

In het kader van het meerjaren beleid voor de ruimte van Vrijheid, Veiligheid en Recht voor 2010-2014, het zogenoemde *Stockholm Programma* waaraan de Europese Raad in december 2009 zijn goedkeuring gaf, heeft Nederland het belang van wederzijds vertrouwen in rechtssystemen van EU-lidstaten en de noodzaak van vertrouwenversterkende maatregelen benadrukt. In het actieprogramma dat in de eerste helft van 2010 zal worden opgesteld, zal dit idee van 'rechtsstaatmonitoring' verder worden uitgewerkt.

Eveneens staat in het Stockholm Programma genoemd dat het toetsingsmechanisme inzake grondrechten moet worden versterkt. Dit mechanisme is een aanvulling op de aanpassing door de Europese Commissie van de richtlijnen voor het uitvoeren van een *impact assessment*, begin 2009, waarmee meer zichtbaarheid werd gegeven aan grondrechten binnen de EU. Deze ontwikkeling is geheel in lijn met de in de mensenrechtenstrategie opgenomen doelstelling dat binnen de Europese Commissie een mechanisme in het leven wordt geroepen dat toeziet op mensenrechtenaspecten van communautair beleid.

Mensenrechten buiten de EU: het externe beleid

Het Europese mensenrechtenbeleid is in het afgelopen jaar verder versterkt. Dit blijkt duidelijk door de vele démarches en verklaringen die de Europese Unie afgeeft op het moment dat mensenrechtenschendingen in derde landen plaatsvinden als in de wijze waarop de tot de Unie behorende instrumenten (démarches, dialogen, richtsnoeren) zich verder ontwikkeld hebben.

Nederland speelt een voortrekkersrol in de EU om maximale aandacht te genereren voor mensenrechten in het externe beleid. Belangrijk uitgangspunt voor Nederland hierin is dat mensenrechtenonderwerpen ook geïntegreerd worden het bredere beleid van de Europese Unie. Zo dienen mensenrechten te worden betrokken in handelsrelaties die de EU aanknoopt, moeten zij onderdeel zijn van het Europese OS-beleid en dienen zij centraal te staan in de dialogen die de Europese Unie voert met derde landen. Nederland onderhoudt hierover nauw contact met de Riina Kionka, de Persoonlijke Vertegenwoordiger voor Mensenrechten van de Hoge Vertegenwoordiger. De EU voert momenteel circa 40 specifieke mensenrechtendialogen met derde landen (en de Afrikaanse Unie). Nederland acht het ook van belang dat mensenrechtenaspecten worden meegenomen in de algemene politieke dialoog die de EU met een derde land voert, inclusief overleg op het hoogste niveau.

De inzet van Nederland is erop gericht om van het Nederlandse mensenrechtenbeleid EU-beleid te maken. Binnen de Europese Unie jaagt Nederland vaak het debat aan over mensenrechtenonderwerpen en neemt initiatieven voor actie in EU-verband, zowel in de relaties met andere landen als multilateraal. Ook in 2009 speelde Nederland een actieve rol door zaken aan te kaarten bij het EU-Voorzitterschap, actie te verzoeken en via de geëigende kanalen bij te dragen tot intensivering van EU-aandacht voor mensenrechtenaspecten.

Vertegenwoordigers van EU-missies bij bijeenkomst van de Raad van de Europese Unie in Brussel op 15 januari 2009. Foto: Raad van de Europese Unie

Daarnaast draagt Nederland bij aan de ontwikkeling van alle instrumenten, ondermeer in de EU-raadswerkgroep mensenrechten (COHOM) die maandelijks bijeenkomt en besluiten neemt over alle terreinen van het externe mensenrechtenbeleid: bilateraal, de inzet van de EU in de fora van de VN op mensenrechtengebied (Mensenrechtenraad, de Derde Commissie van de Algemene Vergadering) en andere tot de EU behorende instrumenten.

Ook neemt Nederland deel aan liefst 7 taakgroepen die zijn opgericht om toe te zien op daadwerkelijke implementatie van de EU-richtsnoeren. Het gaat hierbij om de taakgroepen over geweld tegen vrouwen, doodstraf, mensenrechtenverdedigers, mensenrechtendialogen, kinderrechten, kinderen en gewapend conflict en seksuele geaardheid. In 2009 heeft Nederland binnen alle taakgroepen pro-actief ingezet op een meer effectieve naleving en uitvoering van de richtsnoeren. In de verschillende hoofdstukken van deze rapportage wordt gerapporteerd over de wijze waarop opvolging geschiedt van de aangenomen EU richtsnoeren.

Mensenrechtenclausules in akkoorden met derde landen

Als onderdeel van het normen en waardenstelsel waar de EU voor staat, is Nederland voorstander van de integrale opname van mensenrechten in alle verdragen die de EU sluit met alle landen inzake alle onderwerpen en de opname van politieke clausules in deze verdragen. Naast clausules over non-proliferatie, de erkenning van het Internationaal Strafhof, samenwerking in de strijd tegen terrorisme, en hertoetreding

zijn mensenrechten een rode draad in de overeenkomsten die de Europese Unie sluit met derden. Recent zijn ook de onderwerpen 'goed bestuur' in fiscale zaken en kleine wapens aan deze lijst met politieke clausules toegevoegd.

De clausules inzake mensenrechten en non-proliferatie worden doorgaans als 'essentieel' aangemerkt. Dit betekent dat de Europese Unie (of de wederpartij) het betreffende verdrag eenzijdig kan opschorten als de wederpartij de mensenrechten- of non-proliferatiebepalingen schendt. Daarmee ontstaat een dwingender mechanisme dan de politieke dialoog alleen. Wanneer vrijhandelsafspraken worden gekoppeld aan het bredere akkoord, kunnen ook die afspraken worden opgeschort wanneer de wederpartij één van de essentiële elementen schendt – bijvoorbeeld in geval van ernstige mensenrechtenschendingen. In gevallen waarin de EU preferentiële markttoegang overeenkomt met derde landen vindt Nederland het belangrijk dat deze mogelijkheid tot opschorting bestaat. Het onderbrengen van verschillende beleidsterreinen en van waarden als mensenrechten, democratie en markteconomie in één alomvattend akkoord met het betreffende partnerland vormt een weerspiegeling van het belang dat de EU hecht aan coherent beleid.

Nederland – als voorstander van coherent beleid – vervult een voortrekkersrol richting EU partners bij het verdedigen van kernwaarden, inclusief mensenrechten. In antwoord op de motie Van Dam/Van Baalen[37] heeft de regering op 8 juni 2009 ook een notitie naar de Kamer gestuurd over de strategische overwegingen achter het handelsbeleid. In deze notitie wordt geconcludeerd dat – juist in een sterk globaliserende wereld met nieuwe spelers als Brazilië, China en India – universele waarden en handel elkaar aanvullen. 'Waarden' en handelsbelangen (dominee en koopman) zijn twee constanten in het buitenlands beleid van Nederland, maar hoeven niet strijdig met elkaar te zijn – zij kunnen elkaar juist in veel gevallen versterken. In de discussies over het sluiten van EU verdragen met derde landen kiest Nederland dan ook voor een benadering waarin beide aspecten worden gecombineerd in de relatie met andere landen, en niet een waarin gekozen wordt tussen handelsbelangen enerzijds en andere, meer 'klassieke' buitenlands politieke belangen anderzijds.

Algemeen Preferentieel Stelsel (APS+)

In de Kamerbrief over *Non-Trade Concerns* heeft de regering uiteen gezet onder welke voorwaarden handelsmaatregelen als instrument voor niet-handelgerelateerde zorgen met betrekking tot arbeidsnormen, milieu en dierenwelzijn overwogen kunnen worden. De brief stelt onder meer dat handelsmaatregelen onderdeel kunnen zijn van een beleid om op positieve wijze gedrag te beïnvloeden, bijvoorbeeld op het vlak van mensenrechten.

37 Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, 31700 V, Nr.40

Onder het Algemeen Preferentieel Stelsel (APS+) van de EU ontvangen 17 ontwikkelingslanden met kwetsbare economieën extra handelspreferenties. Voorwaarde is de ratificatie en effectieve naleving van de verplichtingen van 27 verdragen die betrekking hebben op mensenrechten, arbeidsrechten, goed bestuur en milieu. In 2008 stelde de Commissie een onderzoek in naar El Salvador en Sri Lanka. In de aanloop naar het onderzoek was de regering van El Salvador al begonnen met het hervormen van de grondwet. Het onderzoek kon hierdoor positief worden afgesloten.Uit het Commissierapport over het onderzoek naar de effectieve implementatie door Sri Lanka van drie VN-conventies blijkt dat Sri Lanka deze niet effectief heeft geïmplementeerd.

APS+: Commissie-onderzoek naar Sri Lanka.
In 2008 stelde de Commissie een onderzoek in naar de effectieve uitvoering van de 3 VN-verdragen, inzake BuPo-rechten (ICCPR), foltering (CAT) en kinderrechten (CRC). De conclusies van het onderzoek geven aan dat het Sri Lankaanse juridisch systeem en haar instituties geen effectieve implementatie kunnen garanderen. Er is een gebrek aan bereidheid en capaciteit van politie om mensenrechtenschendingen te onderzoeken en de onafhankelijke mensenrechtencommissie in Sri Lanka is verzwakt, incapabel en heeft internationaal geen aanzien. In de afgelopen jaren heeft dat tot diverse mensenrechtenschendingen geleid. De Europese Commissie leidt hieruit af dat geen sprake is van effectieve implementatie van de drie onderzochte VN-conventies. De regering van Sri Lanka heeft zich steeds verzet tegen het onderzoek, en er geen medewerking aan verleend.

Op basis van dit onderzoek heeft de EC voorgesteld de APS+ handelspreferenties die Sri Lanka geniet op te schorten, totdat de redenen voor het opschorten van preferenties zijn weggenomen. Nederland steunt de aanbevelingen uit het rapport. Naar verwachting zal de EU begin 2010 daadwerkelijk tot opschorting besluiten. Zes maanden na het besluit zal de opschorting in werking treden, tenzij voor die tijd wordt geconstateerd dat de redenen voor opschorting niet langer bestaan. De consequenties van de opschorting zullen groot zijn. Dankzij de APS+ preferenties, die Sri Lanka sinds 2005 geniet, is de EU momenteel de grootste afzetmarkt voor Sri Lankaanse exporten.

Wanneer uit onderzoek blijkt dat er sprake is van ernstige en systematische schendingen van mensenrechten en arbeidsrechten zet ook Nederland in op intrekking van de preferenties onder het (standaard) APS totdat vastgesteld is dat de landen deze schendingen hebben beëindigd. In het geval van Birma en Wit-Rusland zijn op basis hiervan eerder al preferenties ingetrokken.

EU uitbreiding

Om voor het lidmaatschap van de EU in aanmerking te komen moeten kandidaatlidstaten voldoen aan de voorwaarden die de Europese Raad in juni 1993 in Kopenhagen heeft vastgesteld. Centraal in deze zogenaamde Kopenhagen-criteria

staat de naleving van de mensenrechten en het respect voor en de bescherming van minderheden. Deze criteria zijn in het verdrag van Lissabon verankerd.

In het toenaderingsproces van de kandidaat-lidstaten en potentiële kandidaat-lidstaten wordt zowel door de Europese Commissie als door de lidstaten terecht veel aandacht besteed aan de consolidering van de rechtsstaat. Nederland houdt nauw de vinger aan de pols waar het gaat om onder meer duurzame hervormingen in de justitiële keten en de naleving van de vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing. In het bijzonder vraagt Nederland aandacht voor rechten van minderheden, journalisten, mensenrechtenverdedigers en de LGBT (*Lesbian Gay Bisexual Transgender*) gemeenschap.[38]

Straffeloosheid is niet verenigbaar met het perspectief op EU toetreding van de kandidaat-lidstaten en potentiële kandidaat-lidstaten. Het is van groot belang dat deze landen zo spoedig mogelijk met hun verleden in het reine komen. Samenwerking met het Joegoslavië- tribunaal is dan ook een essentieel onderdeel van het toenaderingsproces van de landen van de Westelijke Balkan. Ook in 2009 onderstreepte Nederland het belang van volledige samenwerking met het ICTY, waarbij de aandacht met name uit ging naar Kroatië en Servië. Mede op aandringen van Nederland nam de Raad Algemene Zaken in december 2009 conclusies aan, waarin Kroatië werd aangespoord de samenwerking te verbeteren. Als blijk van waardering voor de Servische inspanningen op dit gebied (die ook door ICTY hoofdaanklager Brammertz zijn erkend) besloot de Raad in december 2009 de interim Stabilisatie en Associatie Overeenkomst in werking te laten treden.

Oostelijke buren van de Unie

Mensenrechten hebben in relatie tot de oostelijke buren van de EU ook in 2009 een belangrijke rol gespeeld. Mensenrechten en democratisering zijn in het kader van het in mei 2009 gelanceerde Oostelijk Partnerschap belangrijke voorwaarden voor verdere politieke en economische intensivering voor de relaties van deze landen met de EU (Armenië, Azerbeidzjan, Georgië, Oekraïne, Moldavië en Wit-Rusland). Tijdens het plechtigingsmoment voor de lancering van dit Partnerschap heeft minister-president Balkenende ook specifiek aandacht gevraagd voor de gedeelde waarden mensenrechten, democratisering en goed bestuur. Op Nederlands voorstel is vergrote aandacht voor mensenrechten ook ingebracht in het werkprogramma van het platform inzake ‘Democratie, Goed bestuur en Stabiliteit’ van het Oostelijk Partnerschap, waaraan alle EU-lidstaten en de zes partnerlanden deelnemen. Nederland heeft een Speciale Vertegenwoordiger voor het Oostelijk Partnerschap benoemd die bij zijn bezoeken aan de partnerlanden ook stelselmatig de mensenrechtensituatie aan de orde stelt.

38 Zie ook kamerbrief EU-uitbreiding d.d. 30 oktober 2009, kamerstuk 2009-2010, V 23 987, nr. 104

In de diverse samenwerkingsraden met de verschillende landen (Kazachstan, Moldavië, Oekraïne) en een ministeriële troika-bijeenkomst met Wit-Rusland heeft de EU stelselmatig aandacht gevraagd voor mensenrechtenvraagstukken en met een aantal landen zijn specifieke mensenrechtendialogen gevoerd. In 2009 hebben voor het eerst dialogen plaatsgevonden met Armenië, Georgië en Wit-Rusland.

Ten aanzien van Moldavië heeft de EU consequent zorgen uitgesproken over de mensenrechtensituatie in Moldavië gerelateerd aan de onlusten na de verkiezingen van 5 april 2009. De nieuw aangetreden Moldavische regering heeft inmiddels aangegeven de mensenrechtenschendingen tijdens deze onlusten te onderzoeken en ook de intentie uitgesproken voor het voeren van een mensenrechtendialoog met de EU. Nederland is voorstander van de EU-dialoog met Moldavië en bespreekt met partners de *benchmarks* voor de te voeren dialoog.

Ook in de relatie met Rusland zijn mensenrechten stelselmatig bespoken, zowel tijdens de tweejaarlijkse EU – Rusland mensenrechtendialoog als tijdens de recente EU – Rusland top. Daar is specifiek aandacht gevraagd voor de situatie op de noordelijke Kaukasus en de positie van mensenrechtenverdedigers. Er zijn in de Europese Unie nog steeds sancties van kracht tegen hoogwaardigheidsbekleders uit Wit-Rusland wegens de slechte mensenrechtensituatie in dit land. De sancties tegen Oezbekistan zijn vervangen door een *review* mechanisme om ontwikkelingen op het gebied van mensenrechten te kunnen blijven volgen.

Latijns-Amerika

De EU volgt de mensenrechtensituatie in de Latijns-Amerikaanse en Caribische (LAC) regio actief. In alle akkoorden en ook in de onderhandelingen over nog met Latijns-Amerikaanse landen te sluiten verdragen is de mensenrechtenclausule een essentieel element. Het belang van de mensenrechtendialogen werd op de vijfde EU-LAC Top te Lima in 2008 herbevestigd. De EU nam in november 2008 raadsconclusies aan om met een aantal landen in Latijns-Amerika een mensenrechtendialoog op hoog ambtelijk niveau te starten. De eerste ronde van deze EU-Troika dialogen met Argentinië, Brazilië, Colombia en Chili begon in de eerste helft van 2009. Besprekingen over de modaliteiten van een EU-Mexico mensenrechtendialoog zijn in april 2009 van start gegaan. Bijzondere vermelding verdient daarbij ook de in 2008 hervatte politieke dialoog met Cuba, in het kader waarvan de situatie met betrekking tot de mensenrechten nadrukkelijk aan de orde wordt gesteld.

Azië

Binnen de betrekkingen tussen de EU en Azië nemen mensenrechten in toenemende mate een vaste plaats in. Dit geldt zowel voor de dialoog op politiek niveau die de EU voert met verschillende Aziatische partners, als voor de in soort en aantal steeds toenemende contractuele betrekkingen tussen landen in Azië en de EU. De EU spreekt zich indien nodig uit over schending van de mensenrechten in Aziatische landen. Ook handhaafde de EU in 2009 sancties tegen Birma, gezien de voortdurende schending

van mensenrechten door het regime, onder meer ten aanzien van Aung San Suu Kyi (zie paragraaf 9.2).

In het afgelopen jaar heeft de Commissie een onderzoek uitgevoerd naar de implementatie van VN mensenrechtenverdragen door Sri Lanka. Het rapport van de Commissie, daterend van 19 oktober 2009, dat is gebaseerd op een onderzoek van onafhankelijke experts, concludeert dat Sri Lanka in de periode 2005-2008 zijn verplichtingen voortvloeiende uit het Internationale Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, het Verdrag tegen Foltering en het Verdrag inzake de Rechten van het Kind niet effectief heeft geïmplementeerd. Op voorstel van de Commissie om de APS-plus handelspreferenties in te trekken, heeft Nederland deze positie en de aanbevelingen uit het rapport ondersteund (zie bovenstaand kader).

Ook is afgesproken dat met de landen in de ASEAN-regio een vrijhandelsakkoord pas kan worden ondertekend als er tevens een partnerschaps- en samenwerkingsakkoord is afgesloten, met daarin juridisch bindende afspraken over mensenrechten.

De Europese Unie zag erop toe dat mensenrechten op de agenda werden geplaatst tijdens de EU-India Top (6 november) en de EU-China Top (30 november) en dat hierover belangrijke elementen terug te vinden waren in de slotverklaring. Met China, evenals met Indonesië en Vietnam, wordt tevens een EU-mensenrechtendialoog gevoerd. Nederland heeft in 2009 een evaluatie van de mensenrechtendialoog met China gefaciliteerd met het doel om de discussie binnen de Unie over een meer effectieve dialoog te voeden. Door de EU zal in 2010 worden bezien hoe opvolging kan worden gegeven aan de aanbevelingen die voortkomen uit deze evaluatie.

Mediterrane partners / Zuidelijke buren van de EU

De mensenrechtendialoog met de zuidelijke buurlanden van de EU vindt in eerste instantie plaats in de politieke subcomités die onderdeel uitmaken van de associatieakkoorden met deze landen. Daarnaast nemen mensenrechten een prominente plaats in de Actieplannen in het kader van het Europese Nabuurschapsbeleid (ENP). Nederland heeft zich sterk gemaakt voor een inhoudelijke en open dialoog in de subcomités mensenrechten die de EU heeft met de zuidelijke buren evenals voor het bespreken van individuele gevallen van mensenrechtenschendingen hierin. Ook vroeg Nederland onder meer aandacht voor de verslechtering van de persvrijheid in Marokko en Tunesië in 2009.

De EU ging in oktober akkoord met ondertekening van het EU-associatieakkoord met Syrië, dat als additioneel instrument kan dienen om gewenste hervormingen op onder meer mensenrechtengebied te bewerkstelligen. Ondertekening is echter op verzoek van Syrië tot nader orde aangehouden. Op uitdrukkelijk verzoek van Nederland heeft de EU een verklaring aangenomen die de mogelijkheid onderstreept om het associatieakkoord eenzijdig op te schorten indien Syrië zijn verplichtingen op mensenrechtengebied niet nakomt. Nederland heeft zich verder sterk gemaakt voor opwaardering van de informele werkgroep mensenrechten met Israël tot een volwaardig subcomité

mensenrechten, een essentieel onderdeel van de voorziene opwaardering van relaties met Israël.

Ook in het kader van de in juli 2008 opgerichte Unie voor de Mediterrane Regio (UMR) kwamen mensenrechten in 2009 aan de orde. Nederland heeft hierbij benadrukt dat de UMR projectgewijs zal moeten bijdragen aan de bevordering en bescherming van mensenrechten en fundamentele vrijheden in de Mediterrane regio. Hierbij wordt onder meer aandacht gegeven aan uitwisseling van ervaringen met nationale mensenrechtenstrategieën en aan vrijheid van meningsuiting en associatie. In november 2009 heeft een ministeriële UMR-conferentie plaatsgevonden inzake de positie van vrouwen.

Afrika en Ontwikkelingssamenwerking

Nederland heeft zich in 2009 actief opgesteld om mensenrechten een prominente rol te geven in de politieke (artikel 8) dialoog die de EU met landen in Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Oceaan (ACS) voert. Nederland heeft erop aangedrongen dat er een aparte mensenrechten artikel 8 dialoog met Eritrea zou plaatsvinden in maart 2009. In Zambia werd, mede naar aanleiding van, de Nederlandse interventie de situatie van LGBT personen in Zambia als gespreksonderwerp in de artikel 8 dialoog opgenomen. Met betrekking tot de DRC zette Nederland de mensenrechtenschendingen door de *Forces Armées de la République Démocratique du Congo* (FARDC) en met name het seksueel geweld tegen vrouwen op de agenda. Nederland is in 2009 trekker geweest van Raadsconclusies over Kenia waarin de EU het belang van de bescherming van de mensenrechten in Kenia onderstreepte, en aangaf respect voor mensenrechten te zullen steunen.

Indien derde landen stelselmatig mensenrechtenwaarden schenden aarzelt de EU niet om maatregelen te treffen, zo ook in het kader van het Verdrag van Cotonou. In 2009 zijn zogeheten artikel 96 procedures opgestart tegen Guinee Conakry, Mauretanië, Madagaskar, en Niger wegens schendingen van de basisbeginselen (democratie, mensenrechten en rechtsstaat) van het Verdrag van Cotonou.

7.2 Verenigde Naties

Het functioneren van nagenoeg het gehele VN-systeem is op enigerlei wijze relevant voor het beschermen en bevorderen van het respect voor de rechten van de mens. De VN spelen nog altijd een essentiële rol bij normstelling en het houden van toezicht op de wereldwijde naleving van de mensenrechtenverplichtingen. Nederland heeft zich daarom ook in 2009 bijzonder ingespannen om met name de Mensenrechtenraad en de Derde Commissie optimaal te laten functioneren. Nederland heeft in verschillende VN-fora het belang van het integreren van mensenrechten in het werk van de VN-organisaties, ook op landenniveau, benadrukt en ons land maakt zich onverminderd sterk voor implementatie van het *One UN model*, waarmee ook de mensenrechten steviger worden verankerd in de VN. Mede door de Nederlandse inzet is bereikt dat in

de VN-programmering op landenniveau expliciet aandacht aan mensenrechten wordt gegeven.

Nederland wil de bestaande VN-instrumenten zo inzetten en met elkaar verbinden, dat hun effectiviteit optimaal is. Nederland heeft op 20 maart 2009 mede daarom een speciaal evenement georganiseerd over de versterking van de rol van de verdragscomités en hun interactie met het proces van de landenexamens (*Universal Periodic Review*, UPR). De verdragscomités spelen een unieke rol bij het toezien op de naleving van VN-mensenrechtenverdragen, maar kampen nog steeds met een te grote werklast. De bijeenkomst, die en marge van de Mensenrechtenraad plaatsvond, heeft een stimulans gegeven aan de aandacht hiervoor. Deze aandacht is van groot belang om tegenwicht te bieden tegen landen die menen dat met de instelling van de UPR, de verdragscomités kunnen worden opgeheven.

Staten onder Universal Periodic Review in 2009

Sessie 4 **2 - 13 februari 2009**	**Sessie 5** **2 - 5 mei 2009**	**Sessie 6** **20 november - 11 december 2009**
Azerbeidzjan	Afghanistan	Albanië
Bangladesh	Belize	Bhutan
Canada	Centraal-Afrikaanse Republiek	Brunei Darussalam
China	Chili	Cambodja
Cuba	Comoren	Costa Rica
Djibouti	Congo-Brazzaville	Cyprus
Duitsland	Jemen	Democratische Republiek Congo
Jordanië	Macedonië	Dominica
Kameroen	Malta	Dominicaanse Republiek
Maleisië	Monaco	Equatoriaal Guinee
Mauritius	Nieuw-Zeeland	Eritrea
Mexico	Slowakije	Ethiopië
Nigeria	Tsjaad	Ivoorkust
Russische Federatie	Uruguay	Noord-Korea
Saudi-Arabië	Vanuatu	Noorwegen
Senegal	Vietnam	Portugal

Nederland heeft, overigens net als EU-lidstaten Duitsland, Hongarije, Polen en Tsjechië, alsmede Australië, Canada, Nieuw-Zeeland en de VS, besloten om niet aan de VN-vervolgconferentie over racisme (de *Durban Review*-conferentie) deel te nemen (zie paragraaf 4.9).

In onderstaande paragrafen wordt ingegaan op de zittingen van de VN-Mensenrechtenraad en van de Derde Commissie van de Algemene Vergadering. De minderheidspositie waarin Nederland en gelijkgezinde landen zich met name in de Mensenrechtenraad bevinden[39], alsmede de blokvorming – vooral binnen de Afrikaanse Groep en tussen de lidstaten van de OIC – verlangt van Nederland en gelijkgestemde landen grote behendigheid om doorslaggevende invloed te hebben op de resultaten.

Met het agenderen van onderwerpen als het Palestijns-Israëlisch conflict en de (westerse) verplichtingen ten aanzien van ontwikkeling, proberen landen als Cuba, Egypte, Pakistan en in toenemende mate Brazilië, Rusland en Zuid-Afrika, de aandacht af te leiden van ernstige mensenrechtenschendingen elders. Bovendien wordt getracht het functioneren van het VN-instrumentarium te beperken door onder meer de speciale procedures en hun onafhankelijkheid[40] ter discussie te stellen, waarbij een onterecht beroep wordt gedaan op nationale soevereiniteit en niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden. Genoemde landen proberen daarnaast het respect voor de universaliteit van de rechten van de mens te ondermijnen door begrippen als 'culturele diversiteit' en 'traditionele waarden' in het mensenrechtendiscours te introduceren en door in toenemende mate exclusieve nadruk te leggen op de religieuze identiteit van landen en hun inwoners. Met de introductie van het begrip godsdienstlastering *(defamation of religions)* wordt daarnaast gepoogd het mensenrechtenacquis – waarin individuen en niet religies of ander gedachtegoed rechtsdragend zijn – te ondermijnen.

De discussies die in de VN-mensenrechtenorganen plaatsvinden zijn echter een afspiegeling van het denken over mensenrechten door nationale overheden wereldwijd en kunnen daarom niet uit de weg worden gegaan. Nederland is van mening dat de Derde Commissie van de AVVN en de Mensenrechtenraad nog altijd bij uitstek de fora zijn om met deze landen de dialoog aan te gaan over hun opvatting over mensenrechten. Bovendien slagen Nederland en gelijkgezinde landen er, ondanks deze tegenwind, vaak genoeg in de meerderheid van VN-lidstaten ervan te overtuigen om aandacht te besteden aan de meest pregnante mensenrechtenschendingen, ook als het gaat om de situatie in specifieke landen. Het OHCHR en de speciale procedures kunnen

39 De Mensenrechtenraad bestaat uit 47 lidstaten (13 Afrikaanse, 13 Aziatische, 6 Oost Europese, 8 Latijns Amerikaanse en 7 Westerse) die over een periode van drie jaar worden verkozen. Zie voor een actueel overzicht van het lidmaatschap: www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/membership.htm.

40 De Mensenrechtenraad nam in 2009 bijvoorbeeld een Cubaanse resolutie aan, waarin op tendentieuze wijze de in 2007 vastgestelde gedragscode voor mandaathouders in herinnering werd geroepen.

nog immer onafhankelijk hun werk doen en de overgrote meerderheid van de lidstaten benadrukt in hun interventies het belang van het respect voor de universaliteit van de rechten van de mens.

7.2.1 Mensenrechtenraad

De Raad is in 2009 bijeengekomen in drie reguliere en vier speciale zittingen. Die laatste betroffen de economische crisis, de mensenrechtensituatie in Sri Lanka en in twee gevallen Israëlisch optreden in de Gazastrook (onder meer naar aanleiding van het Goldstone-rapport). Nederland is lid van de Raad sinds zijn oprichting in 2006 en één van de meest actieve leden. De minister van Buitenlandse Zaken heeft in zijn rede voor het *High Level Segment* van de 13e reguliere zitting van de Raad benadrukt dat de Raad een duidelijk inhoudelijk profiel moet hebben, zich moet richten op zijn kerntaak – het beschermen en bevorderen van mensenrechten – en nadruk moet leggen op implementatie in de praktijk. Hiervoor moeten de leden van de Raad bereid zijn om een eerlijke en open discussie aan te gaan en zich niet achter drogredenen als 'selectiviteit' en 'politisering' verschuilen. De minister heeft zich in dezelfde rede sterk gemaakt om de onafhankelijke rol van de Hoge Commissaris ten opzichte van de Raad te handhaven. Om deze rol te versterken, droeg Nederland het afgelopen jaar 8,3 miljoen euro bij aan de algemene middelen. Nederland hecht daarnaast aan een betekenisvolle participatie van NGO's.

Thematische kwesties

Op thematisch vlak is positief dat de Raad wederom een duidelijke resolutie inzake terrorismebestrijding en mensenrechten heeft aangenomen. Dit jaar werd de betrokkenheid van zowel de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten als de Speciale Rapporteur bij dit dossier bevestigd. Positief is ook dat de Raad in 2009 wederom sterke resoluties over respectievelijk marteling, overgangsrecht en de vrijheid van godsdienst kon aannemen. Daarnaast is de Raad er na bilaterale Amerikaans-Egyptische onderhandelingen voor het eerst sinds 2005 in geslaagd om overeenstemming te bereiken over het gevoelige onderwerp vrijheid van meningsuiting.

Zitting van de Mensenrechtenraad 2009.
Foto: Jess Hoffman | UN Photos

Nederland speelde een cruciale rol bij het aannemen van de resolutie over de rechten van het kind, waarin de secretaris-generaal van de Verenigde Naties dit jaar werd opgeroepen invulling te geven aan AVVN-resolutie A/RES/62/141 uit 2007, door er voor te zorgen dat er daadwerkelijk een speciale vertegenwoordiger inzake geweld tegen kinderen komt. Met de benoeming van Marta Santos Pais, heeft de SG daar

inmiddels opvolging aan gegeven (zie paragraaf 4.6). Met consensus werd daarnaast een resolutie aangenomen, waarmee de Raad een open werkgroep instelt die de mogelijkheid van een optioneel protocol bij het Kinderrechtenverdrag zal onderzoeken. De richtsnoeren voor alternatieve zorg voor kinderen zonder ouderlijk gezag, tenslotte, zijn met consensus doorgestuurd naar de AVVN.

Tevens kon een sterke resolutie over geweld tegen vrouwen worden aangenomen. Hiermee is een algemene *roadmap* inzake aandacht voor geweld tegen vrouwen in de Mensenrechtenraad geïntroduceerd en, net als in eerdere Nederlands-Franse resoluties in de AVVN, een oproep gedaan om een goed gecoördineerde VN-aanpak van geweld tegen vrouwen te bewerkstelligen. Met de resolutie is ook de uitvoeringsverplichting van staten versterkt. Ook de resolutie over moedersterfte is het vermelden waard. Met deze resolutie is de strijd tegen moedersterfte als mensenrechtenkwestie erkend en is de OHCHR opgeroepen een studie te verrichten. Mexico, tenslotte, diende een resolutie in over discriminerende wetgeving tegen vrouwen. Er kon ditmaal helaas geen overeenstemming worden bereikt inzake het instellen van een onafhankelijk deskundige, maar Nederland zal zich daar samen met andere EU-lidstaten en de VS, actief voor inzetten.

Het afgelopen jaar bleek dat de Raad toenemende aandacht heeft voor sociaal-economische rechten. Dit is een positieve ontwikkeling. Zoals in de mensenrechtenstrategie is aangegeven, is de ondeelbaarheid van rechten een belangrijk principe dat actief word uitgedragen. Positief is bijvoorbeeld de steun die de nieuwe Onafhankelijke Deskundige voor het recht op water en sanitatie voor haar werk van de Raad heeft gekregen. Spanje en Duitsland dienden met actieve steun van Nederland een resolutie in over water en sanitatie. Verder introduceerde Brazilië een resolutie over toegang tot medicijnen en een panel over de gevolgen van de economische en financiële crisis. Frankrijk presenteerde een initiatief om richtlijnen op te stellen over hoe om te gaan met extreme armoede en Cuba over het recht op voedsel.

Bij een aantal westerse donoren is wel sprake van enige gereserveerdheid ten opzichte van de pogingen om het mandaat van de Raad op te rekken met discussies over onderwerpen die in andere fora thuishoren, zoals intellectueel eigendom en *Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights* (TRIP's). Voorts wijzen Nederland en gelijkgezinde landen voortdurend op de primaire verantwoordelijkheid van nationale regeringen voor het verwezenlijken van alle mensenrechten en verzetten zij zich tegen het in resoluties voorop stellen van verplichtingen op gebied van internationale samenwerking. Vanuit die overweging heeft de EU zich, mede op aandringen van Nederland, van stemming onthouden bij de resolutie over het Recht op Ontwikkeling.

De steun voor de jaarlijkse resolutie over godsdienstlastering was helaas groter dan in 2008 en ook het aannemen van een Russische resolutie over 'traditionele waarden', die sommige lidstaten graag als nevengeschikt aan de mensenrechten zouden zien, baarde zorgen. Van dat laatste bleek iets uit de stemverklaring van China: '...tot op zekere

hoogte zijn traditionele waarden veel eerder ontstaan dan de rechten van de mens. Mensenrechten en traditionele waarden zijn niet tegenstrijdig, maar complementair…' Bij het door de Raad instellen van een speciale rapporteur inzake culturele rechten, werd daarnaast door verschillende delegaties verwezen naar 'culturele waarden'.

Een ander punt van zorg is de voortdurende weerstand tegen verwijzingen naar de doodstraf. Egypte wilde in de resolutie over marteling geen enkele verwijzing naar het rapport van de Speciale Rapporteur accepteren, omdat hierin werd ingegaan op de doodstraf. Ook de grote irritatie over verwijzingen naar LGTB-rechten, biedt reden tot zorg.

Landenspecifieke kwesties

Positief is dat de Raad de landenmandaten voor Birma, Burundi, Noord-Korea, Sudan en Somalië heeft verlengd. Op sterke aandrang van onder meer Nederland, heeft de EU daarnaast in september een resolutie ingediend die de veroordeling van Aung San Suu Kyi aan de orde stelt. Behalve de mensenrechtensituatie in Birma, zijn – tijdens reguliere en speciale zittingen – ook mensenrechtenschendingen in onder meer Cambodja, Honduras en Noord-Korea aan de orde gesteld. Door weerstand uit de Afrikaanse Groep, kon helaas geen overeenstemming worden bereikt over een nieuw mandaat van een onafhankelijk deskundige voor de DRC.

De Raad boog zich in het afgelopen jaar ook verscheidene malen over de situatie in het Midden-Oosten. De bespreking van het zogenaamde Goldstone-rapport sprong met name in het oog. Zoals ook beschreven in separate verslagen aan de Kamer, heeft Nederland tijdens de zittingen over het rapport consequent gepleit voor een constructieve wijze van bespreking in de MRR. Daarbij werd aangetekend dat het rapport niet zou moeten worden gepolitiseerd; dat zou de pogingen het vredesproces op te starten immers ernstig frustreren.

Daarnaast heeft Nederland gepleit voor een oproep aan alle betrokken partijen om de beschuldigingen van schending van mensenrechten en het humanitair oorlogsrecht te onderzoeken. Over het nadere onderzoek door de betrokken partijen, zou in een later stadium terugkoppeling moeten worden gegeven in het daarvoor bestemde gremium, zijnde de MRR. Deze positie is steeds consistent uitgedragen door Nederland, ook tijdens besprekingen over het Goldstone-rapport in de AVVN. Naar verwachting zal de MRR in maart 2010 opnieuw over het rapport spreken.

Universal Periodic Review

De landenexamens in het kader van de zogenaamde Universal Periodic Review, vormen het instrument waarmee de VN-mensenrechtenraad alle 192 lidstaten van de VN eens per vier jaar doorlicht op de binnenlandse mensenrechtenprestaties. Nederland ziet de UPR als een continu proces dat in de lidstaten moet leiden tot permanente aandacht voor mensenrechten op nationaal niveau en blijft zich er voor inspannen dat de UPR voldoende 'tanden' houdt. In 2009 werden opnieuw in drie sessies in totaal 48 landen behandeld. Nederland heeft actief in de UPR-werkgroep geparticipeerd door voor alle behandelde landen schriftelijke vragen in te sturen en mondelinge aanbevelingen te doen.[41] Nederland zal erop blijven aandringen dat de aanbevelingen die uit de UPR voortkomen daadwerkelijk worden geïmplementeerd en dat de implementatie door de Raad wordt getoetst. De uitkomsten van de UPR vormen een nuttig element voor gevoerde mensenrechtendialogen met derde landen. Ook stelt Nederland assistentie beschikbaar voor landen die hun UPR voorbereiden. Gebleken is dat het NGO's sterk wordt bemoeilijkt om *en marge* van de UPR-zittingen *side-events* te organiseren waarin de landensituaties kunnen worden besproken. Dit geldt ook voor NGO's die een consultatieve status bij de VN hebben. Nederland spant zich er actief voor in om door NGO's georganiseerde *side events* toch doorgang te laten vinden, omdat deze activiteiten van grote waarde kunnen zijn voor het effectief functioneren van de UPR. Overigens zijn NGO's zoals *Human Rights Watch* per saldo positief over het verloop van de UPR en het effect op de mensenrechtensituatie.

7.2.2 Derde Commissie AVVN

De Derde Commissie speelt, naast de Mensenrechtenraad, een essentiële rol in de VN-mensenrechtenarchitectuur. De zitting van de Derde Commissie van de 64^{e} Algemene Vergadering van de VN vond plaats van 5 oktober tot en met 24 november 2009 in New York. De zitting werd gekenmerkt door een assertieve opstelling van de EU en individuele partners en door een constructievere opstelling van de VS. Deze zitting heeft daarom voor een aantal positieve ontwikkelingen gezorgd; alle geagendeerde landenresoluties zijn ingediend en bovendien heeft de EU een stevige resolutie doen aannemen inzake de rechten van het kind, met daarin – op Nederlands initiatief – een sterke verwijzing naar het afschaffen van kinderarbeid.

Toch blijft – ook in de Derde Commissie – het in diskrediet brengen van de speciale procedures een punt van zorg. In meerdere resoluties werd ingezet om verwijzingen op te nemen naar de door de Mensenrechtenraad overeengekomen gedragscode. Ook werd de Speciale Rapporteur Mensenrechten en Terrorisme dit jaar onder vuur genomen vanwege diens aandacht voor LGBT-rechten. Opvallend was voorts de – helaas geslaagde – poging van de Afrikaanse groep om in de resolutie over de internationale mensenrechtenverdra-

41 Op de website van OHCHR kan alle beschikbare informatie over het UPR-proces worden geraadpleegd, bijvoorbeeld welke vragen Nederland aan het betreffende land heeft gesteld. Link: http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/Documentation.aspx

gen een verwijzing naar een aantal 'Algemene Commentaren' van de Verdragscomités, die deels ingaan op LGBT-rechten, te schrappen.

Thematische kwesties

Nederland organiseerde tijdens de ministeriële week van de AVVN – in samenwerking met de VS en Brazilië – een succesvol *side-event* over geweld tegen meisjes. Hierbij waren behalve een groot aantal kinderen, ook de ministers van Buitenlandse Zaken van de organiserende landen – *Secretary of State* Clinton, minister Amorim en minister Verhagen – vele landen op politiek niveau, internationale organisaties en de media aanwezig waren. Door deze bijeenkomst kon veel extra aandacht worden gevestigd op dit voor Nederland zeer relevante thema (zie paragraaf 4.6).

Alle door Nederland en de EU tijdens de Derde Commissie ingediende of gesteunde thematische initiatieven waren succesvol. Nederland en Frankrijk dienden met succes een resolutie over geweld tegen vrouwen in, die zich met name richt op de inspanningen van de VN om geweld tegen vrouwen effectiever te bestrijden.

De EU diende, samen met de landen in Latijns-Amerika en de Cariben, wederom een resolutie in over de rechten van het kind, met dit jaar bijzondere aandacht voor kinderparticipatie. Dankzij Nederland bevatte de resolutie een oproep aan landen om per 2016 de ergste vormen van kinderarbeid af te schaffen en vooruitgang terzake te monitoren (zie paragraaf 4.6). Daarnaast is – mede doordat Nederland verschillende landen aanspoorde zich flexibel op te stellen – de Braziliaanse resolutie over de door de Mensenrechtenraad voorgelegde richtsnoeren voor alternatieve zorg voor kinderen zonder ouderlijk gezag, met consensus aangenomen. Ook de door de EU ingediende resolutie over vrijheid van godsdienst en levensovertuiging werd met consensus aangenomen (zie paragraaf 4.3).

Nederland heeft zich ingezet voor een goed resultaat in de onderhandelingen over de Noorse resolutie over mensenrechtenverdedigers. Deze resolutie werd met consensus aangenomen en kan worden beschouwd als sterker dan de resolutie van vorig jaar. De actieve inzet van Nederland leidde er onder meer toe dat voor het eerst wordt gesproken over aanbevelingen die zijn gedaan tijdens de landenexamens in de Mensenrechtenraad.

Maleisië diende namens de OIC opnieuw een resolutie over godsdienstlastering in, die – in tegenstelling tot de resolutie over dit thema in de Mensenrechtenraad – werd aangenomen met een iets gunstigere stemverhouding dan vorig jaar. Door de leden van de Derde Commissie werd ook gesproken over de uiteindelijk in de AVVN met consensus aangenomen Pakistaans-Filipijnse resolutie over interreligieuze en interculturele dialoog. Nederland en een aantal partners maken zich zorgen over de tendens om, ook in het kader van de mensenrechten, de wereld op te delen in religieuze 'blokken', elk met een eigen visie op de universaliteit van de rechten van de mens, en gaf daarom bij het aannemen van die resolutie een duidelijke stemverklaring af.[42]

Cuba diende een resolutie in over 'culturele diversiteit en de rechten van de mens'. De tekst bood ruimte voor culturele relativering en kon, ook vanwege het herhaaldelijk gebruik van de (in het gunstigste geval ambigue) frase 'de universeel geaccepteerde mensenrechten', ook worden gelezen als poging het respect voor de universaliteit aan te tasten, hetgeen voor de EU – mede op aandringen van Nederland –voldoende was om dit keer om stemming op de resolutie te vragen en tegen te stemmen.

Nederland stemde, met een aantal andere EU-lidstaten, tegen de door Cuba namens de 'niet-gebonden landen' ingediende resolutie over het recht op ontwikkeling. Deze riep sterker dan voorheen op tot het uitwerken van richtlijnen en bindende internationale standaarden. Nederland draagt het recht op ontwikkeling een warm hart toe, maar ziet de realisatie ervan vooral als verantwoordelijkheid van regeringen ten opzichte van hun eigen burgers. De resolutie werd aangenomen, maar de tegenstem maakte duidelijk dat Nederland zich niet kan vinden in omkering van dit concept.

Landenspecifieke kwesties

Nederland acht het van groot belang dat de Derde Commissie landensituaties blijft behandelen. De AVVN heeft dit jaar wederom landenresoluties aangenomen die specifiek ingaan op de mensenrechtensituatie in Birma, Noord-Korea en Iran. Dankzij een intensieve lobby door een kerngroep waarin ook Nederland vertegenwoordigd was, werden de resoluties aangenomen met een iets gunstigere stemverhouding dan vorig jaar. Positief was dat er in tegenstelling tot voorgaande jaren, geen pogingen waren om behandeling van de resoluties te verhinderen door zogenaamde *no-action-motions*.

Stemuitslagen landenresoluties Derde Commissie 2009
(tussen haakjes de uitslagen van 2008)

	voor	tegen	onthouding
Noord-Korea	97 (95)	19 (24)	65 (62)
Birma	95 (89)	26 (29)	66 (63)
Iran	74 (70)	48 (51)	59 (60)

42 Uit de EU-stemverklaring blijkt, dat de EU interreligieuze dialoog niet als zaak van staten maar van individuen ziet, dat dialoog wat de EU betreft een zaak kan zijn van individuen met een bepaalde religie maar niet van religies op zich, en vooral dat interreligieuze dialoog slechts een onderdeel is van een veel bredere interculturele en maatschappelijke dialoog, omdat religie en levensovertuiging niet de enige bron van identiteit zijn.

Ook in de Derde Commissie speelden de eenzijdige verwijzingen naar het Israëlisch-Palestijnse conflict. Met name Syrië probeerde in verschillende resoluties verwijzingen op te laten nemen naar 'buitenlandse bezetting'. Onder meer vanwege de verwijzingen naar het slotdocument van '*Durban-II*', stemde Nederland met onder meer een zestal andere EU-lidstaten tegen de resolutie over racisme. Nederland stemde, naast Australië, Canada, Israël en de VS, ook tegen het daarnaast genomen besluit om dat slotdocument door de AVVN te laten bekrachtigen. Nederland gaf in een stemverklaring overigens aan dat ons land zowel nationaal als internationaal zeer actief is en blijft in het bestrijden van racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en gerelateerde intolerantie (zie paragraaf 4.9).

7.3 Raad van Europa

Staatssecretaris Timmermans bij het Diamanten Jubileum Raad van Europa. Foto: Hans Kouwenhoven, Buitenlandse Zaken

In 2009 werd het 60-jarig bestaan gevierd van de Raad van Europa (RvE). De Raad speelt een unieke rol bij het realiseren van de prioriteiten van het Nederlandse mensenrechtenbeleid in Europa. Als oudste politieke organisatie van het Europees continent neemt de Raad niet alleen een centrale rol in bij Europa-brede verdediging van de rechten van de mens, maar draagt ook bij aan het bevorderen van bewustwording van een Europese identiteit gebaseerd op gemeenschappelijke waarden (zie ook paragraaf 3.3. en 3.4).

Zoals aangegeven in paragraaf 3.1 heeft Nederland aan het jubileum van de Raad op diverse wijzen aandacht besteed. Verschillende bevolkingsgroepen in Nederland zijn hierbij centraal gesteld. Zo zijn naast een schrijfwedstrijd en gastlessen die zich specifiek richtten op scholieren van middelbaar onderwijs ook activiteiten gericht op studenten en deskundigen binnen en buiten de overheid ontplooid. In dit laatste geval kon goed worden aangehaakt bij een gezamenlijke activiteit van de Kamers in het kader van de genoemde viering, namelijk het Raad van Europa-symposium in november jongstleden in de Eerste Kamer, onder voorzitterschap van de voorzitter van de Eerste Kamer en met medewerking van Staatssecretaris Timmermans en de Mensenrechten Commissaris van de Raad van Europa. In 2010 zal het 60-jarig bestaan van het EVRM worden gevierd. Ook hieraan zal door Nederland op gepaste wijze aandacht worden besteed.

Concentratie op kerntaken en een solide financiële basis

Om zijn essentiële functie in de Europese mensenrechtenarchitectuur goed te kunnen uitvoeren, is het noodzakelijk dat de RvE een slagvaardige organisatie is, zowel qua activiteiten als qua middelen.

Nederland heeft zich in 2009 daarom net als in voorgaande jaren ingezet voor een betere focus door de RvE op kernactiviteiten. Een betere focus is nodig om de kerninstellingen van de RvE als het Hof, de mensenrechtencommissaris, het Comité tegen foltering, het Comité tegen racisme en intolerantie, maar ook de Venetiëcommissie, voldoende te kunnen blijven financieren. Nederland heeft in het kader van de budgetonderhandelingen voor 2010 aangegeven bereid te zijn te praten over reële toename van het budget en niet akkoord te kunnen gaan met ter tafel gekomen voorstellen om het huidige principe van reële nulgroei om te zetten in nominale nulgroei. Tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat er, zeker onder de grote betalers, weinig draagvlak bestaat voor groei van het budget. De nieuw aangetreden Secretaris-Generaal van de RvE, de Noor Thorbjørn Jagland, zal begin 2010 met een nieuw prioriteitendocument komen waarin een substantiële herziening van de begroting lijkt te worden beoogd.

Buiten het reguliere budget om draagt Nederland bij aan een aantal mensenrechtenactiviteiten van de Raad van Europa. Zo is een bedrag van 600.000 euro uit het Mensenrechtenfonds bestemd voor vrijwillige bijdragen voor de periode 2007-2009. Hieruit hebben onder andere het bureau van de Mensenrechtencommissaris en een assistentieproject in Wit-Rusland bijdragen ontvangen. Verder draagt Nederland jaarlijks 250.000 euro bij aan de Raad van Europa. Deze ondersteuning wordt hieronder in nader detail besproken. Daarnaast financierde Nederland in 2009 twee medewerkers bij de griffie van het Hof en twee medewerkers van het Secretariaat van de Raad van Europa.

Samenwerking met de Europese Unie

De samenwerking tussen de RvE en de Europese Unie is sinds het *Memorandum of Understanding* (MoU) uit 2007 geïntensiveerd. Het recent aangenomen Stockholmprogramma zal de samenwerking tussen de beide organisaties verder moeten doen intensiveren. Dit programma is bedoeld als de wetgevingsagenda voor Justitie en Binnenlandse Zaken van de Europese Unie voor de komende vijf jaar. Als zodanig is het programma gericht op verbetering van de bewaking van mensenrechten binnen de EU.

Nederland heeft zich in 2009 in EU-verband hard gemaakt voor een duidelijke rol voor de RvE in het Stockholmprogramma. In het programma is nu een verbinding gemaakt met bijvoorbeeld de monitoringsorganen van de RvE, die in het actieplan zal moeten worden uitgewerkt. Nu de ratificatie van het Verdrag van Lissabon een feit is, is zowel in Straatsburg als in Brussel een begin gemaakt met de voorbereidingen die nodig zijn om de toetreding van de EU tot het EVRM, die wat Nederland betreft zo snel mogelijk

plaatsvindt, mogelijk te maken. Een ander punt waarop 'Lissabon' de samenwerking tussen de RvE en de EU zal intensiveren is bijvoorbeeld het Grondrechtenagentschap (GRA) te Wenen. De samenwerking tussen het GRA en de RvE sinds de start van het GRA (2007) is in toenemende mate succesvol. Om samenwerking tussen de twee organisaties en het GRA in het bijzonder verder te bevorderen organiseerde Nederland in november 2009 een eendaags seminar op Clingendael, waar vertegenwoordigers van zowel de Europese Commissie als van het Grondrechtenagentschap en de Raad van Europa aanwezig waren.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)

Nederland heeft zich ook in 2009 ingezet voor de nodige hervormingen binnen het EHRM om de werklast van het Hof te verminderen. Het Hof lijdt al jaren onder een explosief toenemende werkdruk, waar op korte termijn een oplossing voor moet worden gevonden, wil het Hof ook in de toekomst zijn werk naar behoren kunnen blijven doen.

Protocol nr. 14 bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) is van cruciaal belang voor de aanpak van de enorme werklast van het EHRM. Dit protocol voorziet in de hervorming van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg met als doel de werklast van het Hof te verminderen en zo een snellere behandeling van het groeiend aantal rechtszaken mogelijk te maken. Zoals aangegeven in de rapportage over 2008 is Rusland lang het enige land geweest dat het Protocol niet heeft geratificeerd, waarmee de inwerkingtreding van het Protocol werd geblokkeerd. In 2009 heeft Nederland zich net als in 2008 zowel in de RvE als in de EU en op nationaal niveau regelmatig bij de Russische autoriteiten hard gemaakt voor ratificatie door Rusland van Protocol 14.

Het *Human Rights Trustfund*, waaraan Nederland ook in 2009 250.000 euro bijdroeg, richt zich onder meer op de Nationale Ombudsman in Georgië en de implementatie van uitspraken van het EHRM over Tsjetsjenië. In 2010 en 2011 zal Nederland jaarlijks 250.000 euro blijven bijdragen aan dit Noorse initiatief. In 2010 wordt dit geld gedeeltelijk ingezet om het *HELP*-programma te financieren, met als doel de aanvoer van zaken bij het EHRM te verminderen dankzij verbeterde toepassing van het EVRM op nationaal niveau.

Evenals in 2008 bleef Nederland in 2009 gespaard voor veroordelende Hofuitspraken. Een dergelijke 'schendingsvrije' periode is zonder precedent en uniek in verhouding tot landen van vergelijkbare omvang. Daar staat tegenover dat het aantal aan de Regering gecommuniceerde klachten een verveelvoudiging liet zien ten opzichte van 2008. Deze enorme toename wordt vrijwel geheel veroorzaakt door klachten van uitgeprocedeerde asielzoekers.

Met betrekking tot de binnenlandse situatie blijft Nederland gecommitteerd aan de Raad van Europa. Eind 2009 zijn twee uiterst belangrijke RvE-verdragen parlementair

goedgekeurd: het Verdrag ter Bestrijding van Mensenhandel uit 2005 en het Verdrag van Lanzarote inzake uitbuiting en seksueel misbruik van kinderen uit 2007. Afronding van de ratificatie van beide verdragen wordt begin 2010 verwacht.

Bescherming van specifieke groepen

Een van de kernactiviteiten van de RvE is normontwikkeling en monitoring op het gebied van specifieke kwetsbare groepen zoals vrouwen, kinderen en seksuele en etnische minderheden. Nederland zet zich in om optimaal gebruik te maken van de meerwaarde die de Raad op deze onderwerpen heeft. Een recente stap van Nederland op dit gebied is het actief meewerken aan het initiatief voor een RvE-conventie inzake geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. Op dit moment wordt in Straatsburg onderhandeld over een verdragstekst. Over de LGBT-richtlijn waarvan melding werd gemaakt in de rapportage van 2008 is intussen overeenstemming bereikt binnen de expertwerkgroep van de Raad van Europa. De richtlijn zal begin 2010 ter goedkeuring aan het Comité van Ministers worden voorgelegd. Gezien de gevoeligheid van dit onderwerp voor veel lidstaten is een politiek akkoord over deze richtlijn nog zeker geen gelopen race. Onder paragraaf 4.5 en 4.8 is de laatste stand van zaken met betrekking tot de onderhandelingen over deze richtlijn en de genoemde conventie over geweld tegen vrouwen opgenomen.

In het kader van het kinderrechtenprogramma van de Raad van Europa voor 2009-2011, *Building a Europe for and with Children*, heeft Nederland zich er sterk voor gemaakt dat de samenhang tussen jeugd-, familie- en kinderbeleid binnen de RvE wordt vergroot, net als de samenhang met het EU-kinderrechtenbeleid. Nederland volgt de implementatie van het plan op de voet. De Roma vormen binnen Europa één van de grootste minderhedenbevolkingen. De Raad van Europa ontwikkelt programma's ter bevordering van sociale inclusie van Romagroepen in de samenleving Nederland steunt deze programma's en zet zich in om de fondsenallocatie hiervoor te behouden en Romabeleid ook onder Secretaris-Generaal Jagland te verankeren in het RvE-beleid.

De Raad van Europa en de doodstraf

Een voorwaarde voor de toetreding tot de Raad van Europa is dat kandidaat-lidstaten de doodstraf hebben afgeschaft, of zoals in het geval van Rusland, daar een moratorium op hebben gelegd. Wit-Rusland is het enige Europese land dat nog geen lid is van de RvE, onder meer vanwege het feit dat de doodstraf in Wit-Rusland nog altijd van kracht is. Nederland steunt in RvE-verband diverse activiteiten om de handhaving van mensenrechten in Wit-Rusland, waaronder afschaffing van de doodstraf, te bevorderen. Ook Rusland wordt in RvE-verband aangemoedigd om het moratorium om te zetten in totale afschaffing van de doodstraf.

7.4 OVSE

Binnen de OVSE heeft Nederland zich het afgelopen jaar in het bijzonder sterk gemaakt voor de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging en de strijd tegen discriminatie op grond van seksuele geaardheid. Op het gebied van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging heeft Nederland de EU-verklaring over godsdienstvrijheid geschreven én uitgesproken tijdens de *Human Dimension Implementation Meeting* (HDIM), die in oktober in Warschau plaatsvond en marge van de jaarlijkse mensenrechtenconferentie. Nederland blijft daarnaast met *like-minded* landen aandacht vragen voor een evenwichtige benadering van tolerantie en non-discriminatievraagstukken. Aan alle vormen van discriminatie wordt aandacht besteed. Om die reden heeft Nederland tijdens de HDIM in 2009 een *side-event* over dit onderwerp financieel ondersteund, waarin aandacht werd gevraagd voor het belang van het opnemen van non-discriminatie op basis van seksuele geaardheid in het OVSE-acquis.

Nederland ondersteunde in 2009 een project van de *Office of Democratic Institutions and Human Rights* (ODIHR) van de OVSE over haatmisdaden. De Ministeriële Raad van de OVSE nam in Athene begin december een besluit aan over dit onderwerp. In de aanloop naar de Ministeriële heeft Nederland zich ingezet voor het opnemen van seksuele oriëntatie en gender identiteit als een motief voor haatmisdaden, zodat ook geweld wegens de seksuele oriëntatie van het slachtoffer onder de reikwijdte van dit besluit zou vallen. Het genoemde besluit van de Ministeriële Raad heeft betrekking op alle misdaden die zijn ingegeven door vooroordelen, waaronder geweld tegen homoseksuelen.

Meer in algemene zin laat Nederland het niet na de onafhankelijkheid van ODIHR te benadrukken. Ook blijft Nederland binnen de OVSE het werk van de in Den Haag gevestigde OVSE Hoge Commissaris voor Nationale Minderheden ondersteunen. Dit gebeurt door een financiële bijdrage voor het kantoor en op ad hoc basis met steun voor concrete projecten.

Nederland vraagt ook politieke aandacht voor individuele mensenrechtenverdedigers tijdens OVSE-bijeenkomsten, en ondersteunt hen in praktische zin via de OVSE door financieel bij te dragen aan hun participatie aan bijeenkomsten over de menselijke dimensie van de OVSE. Zo konden NGO's aanwezig zijn bij de HDIM in 2009 om hun stem te laten horen. Ook heeft Nederland zich tijdens de recente OVSE Ministeriële Raad in Athene met succes ingezet voor de aanwezigheid van NGO's bij de openings- en de sluitingsceremonie.

Nederland heeft zich ten slotte ingezet om Kazachstan voor te bereiden op het OVSE-voorzitterschap in 2010. Hiertoe is aan Kazachstaanse diplomaten een training aangeboden om de ervaringen te delen die Nederland als OVSE-voorzitter in 2003 heeft opgedaan, ook met betrekking tot de menselijke dimensie van de OVSE. Daarnaast heeft Nederland aan Kazachstaanse rechters en hoge ambtenaren een training aangeboden inzake het OVSE-acquis op het terrein van mensenrechten.

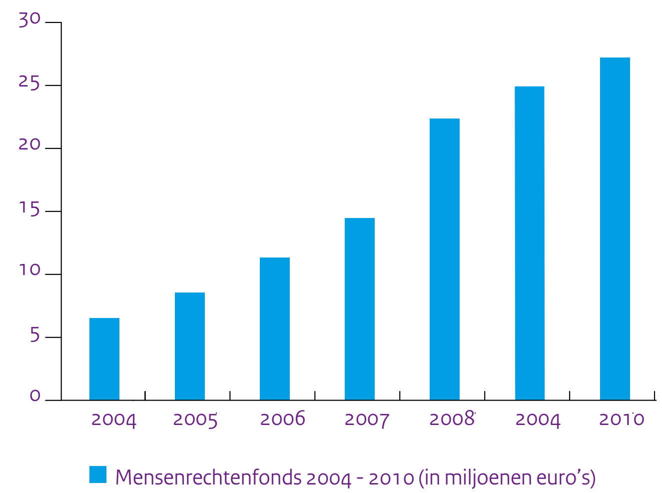
8 Praktische ondersteuning van mensenrechten-activiteiten

De uiteindelijke toetssteen voor ons mensenrechtenbeleid is of dit bijdraagt aan concrete verbetering in de mensenrechten van vrouwen, mannen en kinderen van wie de rechten worden geschonden. Een daadwerkelijke verbetering komt doorgaans alleen tot stand als de bevolking zelf haar rechten opeist en naleving afdwingt. VN-resoluties scheppen hiervoor ruimte en internationale monitoring en diplomatieke druk vormen een onmisbaar breekijzer. Maar het is in het mensenrechtenbeleid minstens zo belangrijk om initiatieven en activiteiten te ondersteunen die ertoe leiden dat de internationale mensenrechtennormen vertaald worden naar tastbare verbetering op lokaal niveau. Mensenrechtenactiviteiten kunnen uit verschillende financieringsmodaliteiten worden gefinancierd: het Mensenrechtenfonds, de ondersteuning van mensenrechtenactiviteiten van internationale organisaties, het Matra-programma, het Vakbondsfinancierings-programma en de instrumenten in het kader van ontwikkelingssamenwerking met partnerlanden.

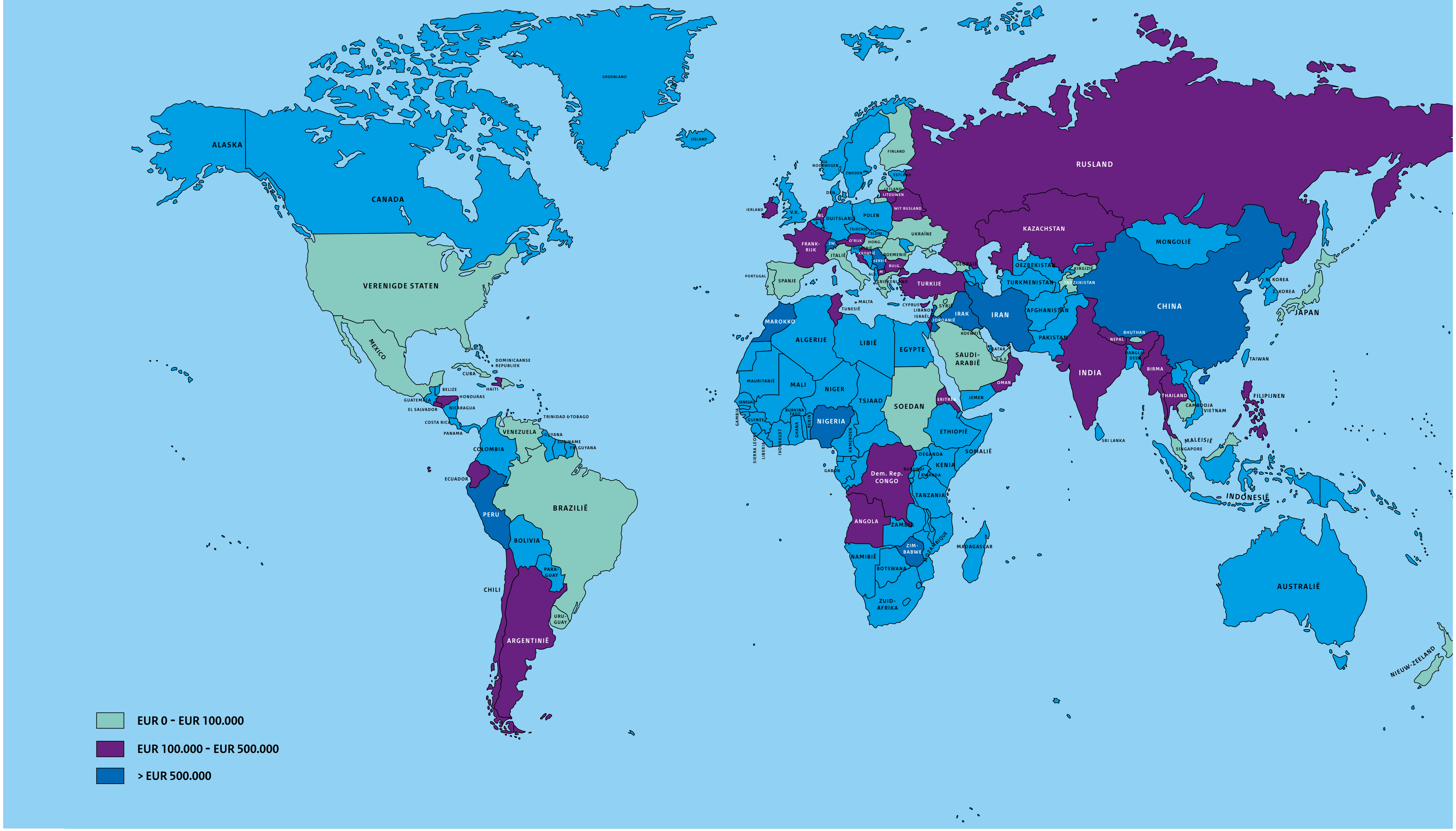
8.1 Mensenrechtenfonds

In 2009 werd door de Nederlandse regering 25 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het mensenrechtenfonds. Het grootste gedeelte daarvan, circa 16 miljoen euro, is uitgegeven via de Nederlandse ambassades. Dit is een bewuste keuze: het mensenrechtenfonds geeft handen en voeten aan het mensenrechtenbeleid in het buitenland, waarbij de posten het best zijn toegerust om goede projecten te identificeren en financieren, waar nodig steun te geven en te volgen welke resultaten worden geboekt. Uit het mensenrechtenfonds, dat begin 2007 door minister Verhagen in het leven is geroepen, worden momenteel ruim 400 projecten, in meer dan 60 landen, gefinancierd. De gehele voorziene verhoging van het fonds, in 2010 tot 27,5 miljoen Euro, zal in principe ten goede komen aan projecten in het veld.

Mensenrechtenfonds 2004 - 2010

Mensenrechtenactiviteiten gefinancierd uit het mensenrechtenfonds

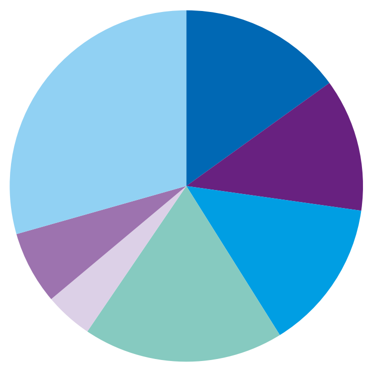
Ambassades gebruiken het mensenrechtenfonds voor de volle breedte van de mensenrechten. Ze ondersteunen bijvoorbeeld lokale mensenrechtenorganisaties, initiatieven ter bevordering van vrije media en mediadiversiteit, projecten die juridische bijstand verlenen aan mensenrechtenverdedigers of die tot doel hebben het inheemse cultuurgoed te behouden of op te komen voor de verwezenlijking van sociaal-economische rechten. Ter onderstreping van de prioriteiten van het Nederlandse mensenrechtenbeleid richten veel ambassades zich op de vier centrale thema's die zijn gedefinieerd in de Nederlandse mensenrechtenstrategie uit 2007: universaliteit; mensenrechten, vrede en veiligheid; de ondeelbaarheid van mensenrechten en de stem van mensenrechten.

Ondersteuning van initiatieven en projecten betekent altijd een steun in de rug aan mensen die met grote persoonlijk moed een veelal taaie strijd voeren voor de mensenrechten. De projecten bieden hen ruimte in materieel opzicht, waardoor ze bereikte resultaten verder kunnen uitbouwen ook nadat de Nederlandse steun is gestopt.
Ook wordt via de projecten politieke en morele steun geboden. Dit gebeurt op verschillende manieren, altijd met een scherp oog voor de meest effectieve aanpak.
In sommige landen is het opportuun dat ambassades publiekelijk steun geven aan bepaalde projecten en initiatieven en de betreffende thema's ook bij de regering aankaarten in de politieke dialoog. Maar waar de mensenrechten sterk onder druk staan of onderwerpen bijzonder gevoelig liggen, zoals in een aantal landen de rechten van seksuele minderheden, kunnen ambassades juist steun bieden door stille maar strategische bijdragen. In sommige landen worden activiteiten met de overheid ontwikkeld, in andere landen uitsluitend met non-gouvernmentele organisaties.
Ook hier geldt dat effectiviteit leidend is. In alle gevallen bieden de contacten met de ondersteunde mensenrechtenorganisaties belangrijke informatie die ambassades kunnen gebruiken om het Nederlandse mensenrechtenbeleid slagvaardiger te maken.

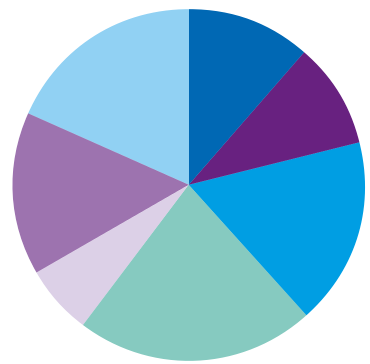
Alle ambassades hebben opdracht gekregen het mensenrechtenbeleid te integreren en gebruik te maken van het mensenrechtenfonds in hun werk . Dit heeft vrijwel in alle landen waar Nederland vertegenwoordigd is een goede weerklank gevonden. Dit blijkt uit het feit dat in 2009 in meer dan 60 landen mensenrechtenactiviteiten werden ondersteund terwijl dit in 2008 nog ruim 55 landen betrof. Helaas is het in een klein aantal landen onmogelijk goede projecten te vinden, zoals in Noord-Korea, omdat de mensenrechtensituatie hiervoor geen enkele ruimte laat of omdat er geen enkele organisatie is die steun gegeven kan worden. In zulke gevallen is het enige kanaal om verandering teweeg te brengen steun te geven via internationale NGO's of VN-instanties. Het mensenrechtenfonds wordt ingezet daar waar rechten verdedigd moeten worden en daar waar kansen liggen om een positieve bijdrage te leveren.
Nederland is actief via het mensenrechtenfonds in landen waar mensenrechten zwaar onder druk staan, zoals Eritrea. Ook in landen waar mensenrechtenschendingen op minder grote schaal plaatsvinden wordt het mensenrechtenfonds ingezet. Zoals in de mensenrechtenstrategie is aangegeven is het streven naar een menswaardig bestaan universeel; dit streven wordt niet alleen in politieke, maar ook in materiële zin gesteund.

Regio	Aantal projecten gesteund vanuit het mensenrechtenfonds
Wereldwijde projecten	47
Afrika	40
Azië	71
West en Midden Europa	90
Oost Europa en Centraal Azië	26
Latijns Amerika	61
Midden Oost/Golf	75

Regionale spreiding mensenrechtenprojecten (in euro's)

Regionale spreiding mensenrechtenprojecten (in aantallen)

Zoals af te lezen uit bijgaand cirkeldiagram is in 2009 een goede regionale spreiding van projecten bereikt. Het hoeft geen betoog dat ook projecten in de EU en andere westerse democratieën worden gefinancierd. Ook in deze landen spelen immers mensenrechtenproblemen, zoals de discriminatie van de Roma minderheden in Hongarije en Roemenië. Ook kan gedacht worden aan steun aan organisaties en projecten die werken aan uitbanning van de doodstraf. Daarnaast kunnen ambassades

activiteiten ondernemen om steun te krijgen voor Nederlandse mensenrechtenprioriteiten, zoals het organiseren van tentoonstellingen over kinderarbeid in Londen en Parijs die in 2010 gepland staan.

Een compleet overzicht van de activiteiten die worden gesteund vanuit het mensenrechtenfonds is opgenomen in bijlage 3 (paragraaf 10.3). In vele kaderboxen, in zowel de thematische als in de regionale hoofdstukken, worden voorbeelden van deze activiteiten nader toegelicht.

8.2 Ondersteuning van mensenrechtenactiviteiten van internationale organisaties

Naast de financiering van mensenrechtenprojecten uit het mensenrechtenfonds via de ambassades en het ministerie in Den Haag ondersteunde Nederland in 2009 weer een diversiteit aan mensenrechteninstrumenten van internationale organisaties. Organisaties als de OHCHR, de Raad van Europa, de OVSE, UNICEF en het *UN Development Programme* (UNDP) dragen ieder op eigen wijze effectief bij aan de ondersteuning van mensenrechten wereldwijd. Nederland steunde deze organisaties in 2009 met een bedrag van 14 miljoen Euro.

Net als in 2008 is het grootste deel van dit budget besteed aan de ondersteuning van het kantoor van de VN-Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens (OHCHR), mevrouw Pillay. De internationale aanwezigheid van de OHCHR, met lokale en regionale kantoren op alle continenten, alsook als de integratie van haar werk in VN vredesmissies is een belangrijk instrument in het monitoren en rapporteren over de mensenrechtensituaties in de wereld en het rapporteren hierover in de Mensenrechtenraad. Om dit goed te kunnen blijven doen is de onafhankelijkheid van de OHCHR cruciaal.

Tijdens een gesprek met een Nederlandse delegatie in november van 2009 sprak mevrouw Pillay nogmaals haar waardering uit voor de Nederlandse inzet op het gebied van mensenrechten, waaronder racismebestrijding en antidiscriminatie, en gaf aan dat Nederland op dit gebied als voorbeeld kan dienen voor andere landen.

Naast het kantoor van de Hoge Commissaris steunt Nederland ook programma's van de VN of internationale financiële instellingen die zich specifiek op mensenrechten richten of waarvan een belangrijke component bestaat uit mensenrechten. Het *Global Human Rights Strengthening Programme* van UNDP is daar een voorbeeld van. Ook steunt Nederland het *Action 2* programma van UNDP en OHCHR, dat tot doel heeft mensenrechten(-programma's) expliciet onderdeel te maken van de VN-programma's op landenniveau.

8.3 Mensenrechtenactiviteiten in partnerlanden

Mensenrechten hebben een centrale plaats in de ontwikkelingssamenwerking. Wanneer een overheid haar verantwoordelijkheid op het terrein van de mensenrechten serieus neemt, krijgt sociaal-economische ontwikkeling de beste kans. Daarbij zijn de armen geen passieve ontvangers van gunsten, maar actieve deelnemers aan hun eigen ontwikkeling, die hun rechten opeisen. Donoren moeten de armen ondersteunen zodat zij hun rechten kennen en de overheid kunnen aanspreken op het bereiken van een behoorlijk bestaan: onderwijs, gezondheid, water en sanitatie en bescherming tegen geweld, waaronder huiselijk geweld. Donoren moeten met behulp van mensenrechteninstrumenten op een praktische manier steun bieden aan regeringen en burgers om gelijkheid en rechtvaardigheid na te streven.

Mensenrechten zijn daarom nauw verweven met de politieke dimensie van ontwikkelingssamenwerking. Dit komt tot uiting door meer aandacht in de bilaterale ontwikkelingssamenwerking voor mensenrechten en voor de onderlinge verwevenheid van burgerrechten en politieke rechten enerzijds en sociaaleconomische rechten anderzijds (zie paragraaf 8.3). Dat gebeurt allereerst door de partnerlanden direct aan te spreken op de naleving van mensenrechten. Zo besprak minister Koenders tijdens zijn bezoek aan Mali in 2009 met de Malinese president Touré de wijdverbreide praktijk van vrouwenbesnijdenis en concrete juridische en praktische oplossingen hiervoor. In Colombia bracht minister Koenders de schending van vakbondsrechten en de rechten van kinderen ter sprake en in Burundi kwam hij in gesprek met president Nkurunziza op voor de rechten van seksuele minderheden. Ook worden mensenrechten meegewogen bij de beslissing over de hulpinstrumenten die Nederland inzet. In 2009 werden voorstellen uitgewerkt hoe mensenrechten nog systematischer geïntegreerd kunnen worden bij de beslissing om begrotingssteun te geven, bij de afspraken met het partnerland en in de politieke dialoog die donoren met partnerlanden voeren op basis van deze afspraken. Hieraan zal in 2010 verdere opvolging worden gegeven.

Nederland streeft ernaar dat de mensenrechtenverplichtingen die een partnerland is aangegaan een concrete vertaling krijgen in het nationale beleid en begrotingsprocessen. Het gaat daarbij om de realisatie van politieke en sociaaleconomische rechten zoals toegang tot veilig drinkwater en sanitatie, maar ook om mensenrechtennormen als non-discriminatie, participatie en de plicht van de overheid om zich te verantwoorden naar haar burgers. Nederland doet dit via de reguliere OS-dialoog met de overheid, via steun aan OS-sectoren en via steun aan NGO's. Zo startte de Nederlandse ambassade in Mozambique met de Italiaanse NGO Sant'Egidio een meerjarig programma om, in aanvulling op de politieke dialoog over mensenrechten en justitiehervorming, de situatie in gevangenissen concreet te verbeteren. Van speciaal belang is het versterken van instituties die zeggenschap en aanspreekbaarheid van de overheid bevorderen.
Zo zette Nederland zich in Ethiopië binnen het multidonor-programma voor sociale basisvoorzieningen (het PBS, *Protecting Basic Services*) in voor een sterke component gericht op verbetering van lokale democratische processen, de rol van NGO's en

burgers bij het controleren van lokale overheden, versterken van gemeenteraden etc. In zeven partnerlanden zet Nederland pilot-programma's op om de verantwoording van overheden aan de eigen burgers te bevorderen (*domestic accountability*).

De Nederlandse steun aan OS-sectoren en aan specifieke activiteiten in partnerlanden draagt bij aan de realisatie van mensenrechten. Een voorbeeld is de pilot die Nederland in Benin in 2009 startte om het recht op water en sanitatie te helpen realiseren (zie paragraaf 6.3). In Bolivia steunt Nederland als onderdeel van het thema groei en verdeling de herverdeling van land. Grond is de belangrijkste productiefactor voor de armen op het platteland. Dit landhervormingsproces leidt tot concrete resultaten op het gebied van herverdeling. In Benin geeft Nederland steun aan de NGO SIN DO, die zich richt op de verdediging van kinderrechten, met name financiering van vakonderwijs aan kinderen die zijn gered uit de kinderhandel.

Studie over geweld tegen vrouwen in Bangladesh

Ambassade Dhaka financierde een studie naar geweld tegen vrouwen (*An inventory and statistics on violence against women in Bangladeh*). Daaruit bleek dat geweld tegen meisjes en vrouwen veelvuldig plaatsvindt in Bangladesh. De WHO (2005) schat dat 57,5 procent van de Bengaalse vrouwen tijdens hun leven geconfronteerd wordt met seksueel of fysiek geweld. Traditionele opvattingen over de posities van mannen en vrouwen, stigmatisering van slachtoffers, de opvatting dat geweld tegen vrouwen gerechtvaardigd is en een heersende publieke opinie dat huiselijk geweld uitsluitend een persoonlijke aangelegenheid is, vormen de grondslag voor dit hoge percentage. Als politie en justitie al bereid zijn een aangifte te registreren of een proces te voeren dan leggen zij vaak zeer lichte straffen op. Bovendien beperkt de huidige wetgeving zich tot het publieke domein. Zo kent Bangladesh (nog) geen wet tegen huiselijk geweld. De ambassade streeft ernaar gevoelige onderwerpen, zoals geweld tegen meisjes en vrouwen alsmede straffeloosheid, regelmatig aan te kaarten. In dit kader financierde de ambassade eerder dit jaar ook al een studie naar het wettelijk kader voor bestrijding van geweld tegen meisjes en vrouwen (maart 2009).
Deze studie had als belangrijkste aanbeveling wetten aan te nemen inzake huiselijk geweld en seksuele intimidatie en werd gepresenteerd in aanwezigheid van de minister van Justitie, de jurist Shafiq Ahmed, die positief reageerde. Inmiddels ligt er een concept-wettekst huiselijk geweld bij het ministerie van vrouwen- en kinderzaken welke, volgens de minister, op korte termijn voor ratificatie aan het parlement zal worden aangeboden. Tevens heeft het hooggerechtshof recent (augustus 2009) alle overheids-, semi-overheids- en non-governmental organisaties geïnstrueerd aan zijn te rapporteren waarom er geen wetten nodig zouden zijn voor seksuele intimidatie en aan te geven hoe deze misdaad (seksuele intimidatie) in hun organisaties wordt voorkomen.

In totaal werd in de OS-partnerlanden voor ruim 146 miljoen euro besteed aan activiteiten die zijn gericht op goed bestuur, mensenrechten en versterking van de rechtsstaat. Tevens worden uit de subsidiekaders TMF/MFS en SALIN enkele mensen-

rechtenorganisaties ondersteund. Deze organisaties, zoals de *Federation Internationale de Droits de l'Homme* (FIDH), en het in Azië actieve *Global Human Rights Defense*, dragen bij aan implementatie van de prioritaire doelstellingen van de mensenrechtenstrategie.

8.4 MATRA-projecten

Ook vanuit het Matra-programma, dat zich richt op het leveren van een bijdrage aan de versterking van de democratie, pluriformiteit en goed bestuur door ondersteuning van de maatschappelijke transformatie (Matra) in Midden- en Oost-Europese landen, worden projecten op het gebied van mensenrechten en minderheden ondersteund.

Versterken van de positie van seksuele en genderminderheden in Kroatië

In Kroatië wordt sinds 2009 een project van COC gefinancierd, dat zich richt op het versterken van de positie van seksuele en genderminderheden, zodat zij volwaardig in de maatschappij kunnen functioneren en daar ook aan kunnen bijdragen. Concreet wordt binnen het kader van dit project een platform gerealiseerd, zowel in de echte als de virtuele wereld, waarin de doelgroep van het project betrokken kan zijn bij activiteiten gericht op gelijke rechten, alsook culturele en onderwijs-activiteiten en beleidsontwikkelingen. De doelgroep is de gehele LGBT gemeenschap in Kroatië.

Op dit moment zijn via het Matra-programma zeventien projecten voor in totaal 8,9 miljoen euro in uitvoering die zich richten op de bevordering van mensenrechten. In 2009 bedroegen de uitgaven voor deze projecten 2,5 miljoen euro. De projecten worden uitgevoerd in Bulgarije, Georgië, Kroatië, Oekraïne, Rusland, Turkije en Wit-Rusland. Met deze projecten wordt onder meer bijgedragen aan versterking van lokale mensenrechtenorganisaties, bescherming van minderheden, bestrijding van discriminatie van en geweld tegen vrouwen, verbetering van de rechtsgang op het gebied van mensenrechten, tegengaan van discriminering op basis van seksuele geaardheid en de bestrijding van mensenhandel.

Zoals reeds aangestipt in hoofdstuk 4.7 wordt zowel aan Bulgarije als aan Roemenië technische assistentie geboden bij de bestrijding van mensenhandel en de opvang van slachtoffers. In Bulgarije loopt een MATRA-project dat zich richt op training en capaciteitsversterking van een gespecialiseerde eenheid binnen het Bulgaarse Ministerie van Binnenlandse Zaken die zich toelegt op de bestrijding van mensenhandel. Tevens worden de plannen van de Bulgaarse Nationale Commissie ondersteund om een voorlichtingscampagne op middelbare scholen te houden en om nieuwe opvangcentra voor slachtoffers op te richten. Voorts wordt, eveneens via MATRA, een NGO-project gefinancierd dat tot doel heeft een *national referral mechanism* voor Bulgarije uit te werken. Een eerste project in Roemenië betrof assistentie aan het nationale agentschap voor de bestrijding van mensenhandel bij de opstelling van een nationale

strategie. Momenteel wordt via een vervolgproject de opvang en begeleiding van slachtoffers door lokale instanties gesteund. Comensha wordt ingeschakeld bij de trainingactiviteiten inzake slachtofferopvang. (In Roemenië steunt de ambassade verder een project dat door middel van educatief theater de preventie van mensenhandel wil bevorderen.)

Bewustwording van racisme en xenofobie in Rusland
In Rusland is in 2009 een meerjarig Matra-project gestart dat als doel heeft een bewustwordingsproces op gang te brengen bij de Russische jeugd en bij Russische mensenrechten-NGO's om zich actiever op te stellen tegen racisme en xenofobie. Het streven is dat dit op de langere termijn leidt tot grotere bewustwording en een actievere houding bij het tegengaan van racisme en intolerantie met betrekking tot minderheden en migranten.

8.5 Vakbondsmedefinancieringsprogramma

Het Vakbondsmedefinancieringsprogramma (VMP) is een belangrijk instrument bij het ondersteunen van de vakbeweging en het bevorderen van vakbonds- en arbeidsrechten wereldwijd. De twee uitvoerders van het programma zijn de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV) en het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV). Zij richten zich onder meer op verbetering van de naleving van internationaal erkende vakbonds- en arbeidsrechten, versterking van de vakbeweging in ontwikkelingslanden, stimuleren van de sociale dialoog, bestrijding van kinderarbeid en versterking van de positie en participatie van vrouwen in vakbondsstructuren. Zij zijn werkzaam in landen als Cambodja, Colombia, Cuba, Guatemala, Guinée, Indonesië, Pakistan, Sri Lanka en Zimbabwe, waar sprake is van (structurele) schendingen van vakbonds- en arbeidsrechten. Hun inzet varieert van capaciteitsversterking en internationale lobby tot gerichte acties met als doel overheden tot naleving van vakbonds- en arbeidsrechten te bewegen. In Colombia is bijvoorbeeld gewerkt aan capaciteitsversterking van vakcentrales, zodat zij beter in staat zijn onderwerpen als gelijke betaling bij gelijk werk te agenderen en de participatie en representatie van vrouwen binnen vakbondsstructuren te vergroten. In Guatemala is de nationale vakcentrale ondersteund om zo de sociale dialoog tussen vakbonden, overheid en werkgeversorganisaties over arbeidsrechten te stimuleren.

Door een gezamenlijk optreden van FNV en CNV was er aandacht voor de veiligheid van de Guineese vakbondsleider mevrouw Rabiatou Diallo ten tijde van onrust in Guinée in 2009. De Nederlandse ambassade in Dakar was hierbij instrumenteel.

Met het vakbondsmedefinancieringsprogramma is jaarlijks ongeveer 16 miljoen euro gemoeid. In 2009 is het nieuwe VMP (2009-2012) van start gegaan, waarbij de nadruk ligt op een concentratie van de vakbondsactiviteiten in OS-partnerlanden, samenwerking met andere relevante actoren (zoals DECP, NIMD en Nederlandse ambassades), de sociale dialoog, werkenden in de informele sector en de positie van vrouwelijke werknemers.

9 Mensenrechten per regio

Mensenrechten vormen een integraal onderdeel van onze relaties met alle landen, bondgenoot of niet. Want ruimte voor verbetering is er altijd, en dat geldt voor ieder land. Onze inzet is dan ook verspreid over alle regio's. In dit hoofdstuk komt die inzet per regio aan de orde. De landen die daarbij worden genoemd, zijn niet noodzakelijk de enige landen waar onze zorg naar uitgaat. Wel zijn het landen waar Nederland zich het afgelopen jaar actief heeft ingezet op het gebied van mensenrechten, zowel in bilaterale relaties, als in internationale fora en door middel van het financieren van concrete projecten. De nadruk ligt hierbij op activiteiten die door ambassades wordt uitgevoerd. Het doel van deze inzet staat voorop: een betere mensenrechtensituatie, een menswaardig bestaan voor ieder mens. Het middel wordt per geval gekozen. Dat betekent dat we niet in ieder land dezelfde middelen toepassen. Soms ondernemen we actie in het openbaar, soms achter gesloten deuren. De hoofdzaak is een effectief mensenrechtenbeleid te voeren.

9.1 Noord-Afrika, het Midden-Oosten en de Golf

'Let me be honest and tell you that I concerned. I am concerned that these images and these struggles may be forgotten. Yes, if violation of human rights in Iran do not face any resistance or repercussions and if these struggles are not defended in a concrete way, the Iranian people have the right to tell us that we have forgotten them.'

- Shadi Sadr, winnares van de Mensenrechtentulp 2009

Onrust na verkiezingen in Iran.
Foto: Hossein Fatemi | UPI

In de mensenrechtensituatie in Noord-Afrika, het Midden-Oosten en de Golf is in 2009 geen noemenswaardige verbetering opgetreden ten opzichte van voorgaande jaren. Op grote schaal blijven de veelal autocratische regeringen van landen in deze regio mensenrechten schenden. Een groot gebrek aan vrijheid van meningsuiting en persvrijheid maakt bovendien dat het moeilijk is om mensenrechtenproblematiek in kaart te brengen, zeker ten tijde van verkiezingen, zoals in Iran pijnlijk duidelijk werd. Het ontbreken van een onafhankelijke rechtsmacht in veel landen zorgt bovendien voor straffeloosheid. Ook de rechten van vrouwen, homoseksuelen en religieuze minderheden worden nog steeds op grote schaal geschonden.

Tijdens wederzijdse bezoeken van bewindspersonen, in EU- en VN-verband, tijdens bilaterale consultaties en in andere gremia hebben de problemen rond mensenrechten in deze regio dan ook weer een belangrijke rol gespeeld in het Nederlands buitenlands

beleid. De regering houdt nauw contact met een veelvoud aan NGO's en belangenorganisaties, zowel in de regio als in Nederland. De ambassades ondersteunen daarnaast een grote diversiteit aan projecten ter bevordering van verschillende soorten mensenrechten.

De minister van Buitenlandse Zaken en de Nederlandse ambassade in **Algerije** hebben in 2009 met de Algerijnse autoriteiten onderhandeld over een bezoek van de Nederlandse mensenrechtenambassadeur. Tot op heden is het niet gelukt om hierover tot overeenstemming te komen. De ambassade staat in een voortdurende dialoog met de Algerijnse autoriteiten, waaronder de presidentiële adviseur voor mensenrechtenzaken. Ook onderhoudt de ambassade intensieve contacten met mensenrechtenverdedigers, die regelmatig worden uitgenodigd in verband met activiteiten van de ambassade op dit gebied. Nederland heeft in 2009 in Algerije verschillende mensenrechtenprojecten gefinancierd, met name gericht op vrouwen- en kinderrechten. Ter vergroting van de bewustwording over vrouwenrechten zijn in samenwerking met de NGO *Femmes en Communication* jonge professionals en journalisten in workshops geïnformeerd over vrouwenrechten. De NGO *Amusnaw* heeft met steun van Nederland een interactieve website ontwikkeld over geweld tegen vrouwen, die tegelijkertijd fungeert als database op dit gebied. In de Algerijnse pers lijkt meer aandacht aan mensenrechten en vrouwenrechten te worden besteed dan voorheen.

In **Marokko** heeft de Nederlandse ambassade in Rabat ook in 2009 een groot aantal mensenrechtenprojecten kunnen begeleiden, met name op het gebied van stimulering van de persvrijheid en vrouwenrechten. Nederland heeft bijvoorbeeld samengewerkt met het *Centre Chourouk pour la Femme* bij pogingen tot stimulering van de implementatie van de nieuwe familiewet. Deze organisatie heeft onderwijstechnieken over vrouwenrechten voor mannen ontwikkeld en verspreid. Ook heeft Nederland activiteiten van de internationale NGO *Global Rights* gefinancierd die behulpzaam zijn bij de Marokkaanse lobby voor een wet tegen geweld tegen vrouwen. Minister van Justitie Hirsch Ballin heeft tijdens zijn bezoek in mei 2009 aan Rabat en de Rifregio besprekingen gevoerd met vertegenwoordigers van diverse organisaties die zich inzetten voor de mensenrechten.

Ten aanzien van het langlopende conflict rondom de **Westelijke Sahara** steunt Nederland de pogingen van Speciale Gezant van de VN Christopher Ross om tot een duurzame oplossing te komen die voorziet in zelfbeschikking voor de Sahrawi. Tot deze oplossing is gevonden blijft Nederland, in EU-verband, aandacht vragen voor de mensenrechten van de Sahrawi. De EU heeft ook in 2009 de Marokkaanse autoriteiten aangesproken op hun verantwoordelijkheid in dit verband. Ook tijdens bezoeken van Marokkaanse bewindslieden aan Nederland, zoals de Minister van Industrie en Nieuwe Technologie Chami, heeft Nederland zijn zorg uitgesproken over de verslechterde situatie voor mensenrechtenverdedigers in de Westelijke Sahara.

De mensenrechtensituatie in **Tunesië** bleef ook in 2009 zorgelijk. Eind oktober werden presidentiële en parlementsverkiezingen gehouden, en in de aanloop maar vooral na afloop van de verkiezingen traden de autoriteiten streng op tegen elk kritisch geluid. Ook werd de, voor begin december voorziene, vergadering van het subcomité Mensenrechten, waarin de EU en Tunesië praten over mensenrechten en democratisering en de EU-lidstaten hun eventuele zorgen kunnen opbrengen bij de Tunesische autoriteiten, door de Tunesische autoriteiten uitgesteld tot 2010. De ambassade in Tunis ondersteunde een aantal mensenrechtenprojecten, waarbij vooral kwetsbare groepen gesteund werden, zoals ongehuwde moeders en gehandicapten. Een succesvolle activiteit was het organiseren, voor de tweede keer, van de World Press Photo tentoonstelling begin 2009. Om censuur te vermijden werd de tentoonstelling in een private ruimte georganiseerd.

In **Libië** weigert de regering mensenrechten in concreto te bespreken. Libische NGO's op het gebied van mensenrechten bestaan niet en internationale mensenrechtenorganisaties zijn tot nu toe niet toegelaten tot het land. Desondanks besteedt de ambassade in Tripoli veel aandacht aan mensenrechten. Activiteiten op dit gebied vinden voornamelijk in EU-verband plaats, waarbij Nederland veelal een voortrekkersrol speelt. Daarbij worden ook de onderhandelingen van de Europese Commissie met Libië over een raamwerkovereenkomst gevolgd op het punt van mensenrechten. Nadat in maart 2009 twee dissidenten werden vrijgelaten is op aandringen van Nederland ook weer aandacht gevraagd voor de zaak van een derde lid van dezelfde groep, Abdelrahman Al-Gteewi, over wie niets meer is vernomen na diens arrestatie.

Tijdens zijn bezoek aan **Egypte** eind oktober 2009 heeft minister Koenders met onder meer de overheid en NGO's gesproken over mensenrechtenonderwerpen als genitale verminking van vrouwen en de voortdurende noodtoestand, waardoor nog altijd duizenden mensen zonder proces kunnen worden vastgehouden. Eerder in het jaar sprak de Nederlandse mensenrechtenambassadeur al met de Egyptische onderminister voor mensenrechten over de mensenrechtensituatie in het land en de Egyptische opstelling op mensenrechtengebied in multilateraal verband. Ook heeft Nederland zich in EU-kader ingezet om het onderwerp mensenrechten in het kader van het EU-Associatieakkoord met Egypte op de agenda te zetten en te houden.

De Nederlandse ambassade in Egytpe steunt de Nationale Mensenrechtenraad van Egypte (NCHR) al sinds de oprichting in 2003. In 2009 en 2010 ondersteunt Nederland de NCHR bij het trainen van de afdeling waar klachten kunnen worden ingediend. Ook andere mensenrechtenorganisaties, zoals de *Egyptian Organisation for Human Rights* en het *Egyptian Initiative for Personal Rights*, worden ondersteund. Er worden activiteiten gefinancierd op het gebied van monitoring van de mensenrechtensituatie, lobby en juridische bijstand voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen. Ambassadepersoneel zelf is ook regelmatig aanwezig bij rechtszaken.

Nederland dringt, bilateraal en in EU-verband, bij **Israël** en bij de Palestijnse Autoriteit voortdurend aan op respect voor de mensenrechten en het internationaal humanitair recht in de **Palestijnse Gebieden** en Israël. Minister Verhagen en minister Koenders hebben tegenover Israëlische en Palestijnse gesprekspartners tijdens hun bezoek aan het Midden Oosten in juni 2009 hun zorg uitgesproken over de mensenrechtensituatie in de regio. Net als in 2008 zijn tijdens de bilaterale consultaties met Israël in november 2009 en het inkomende bezoek van de Israëlische minister van Buitenlandse Zaken Lieberman de mensenrechten uitgebreid aan de orde gekomen. Nederland heeft daarbij onder andere zorg uitgesproken over het nederzettingsbeleid in Oost-Jeruzalem en elders in de Westbank, de situatie in Gaza en de ernstige beperking van de bewegingsvrijheid van Palestijnen. Daarnaast heeft Nederland Israël opgeroepen nader intern onderzoek te doen naar de beschuldigingen in het Goldstone-rapport over operatie *Cast Lead* (zie paragraaf 7.2.1). Ook de Palestijnse Autoriteit wordt door Nederland aangesproken op de noodzaak om rechten te beschermen en actief te bevorderen.

Nederland speelt als co-voorzitter van de *Justice Sector Working Group* een voortrekkersrol bij de opbouw van de Palestijnse justitiële sector. Een goed functionerende justitiële sector is van groot belang om respect voor mensenrechten te bevorderen en naleving van dit respect te borgen. In 2009 heeft de Nederlandse vertegenwoordiging in Ramallah het co-voorzitterschap uitgeoefend in de *Informal Working Group on Human Rights*. Deze werkgroep heeft zich onder andere actief bezig gehouden met het onderwerp doodstraf. Nederland financierde het *National Human Rights Institute* (ICHR), evenals twee NGO's op de Westelijke Jordaanoever en in Gaza, die steun verlenen aan slachtoffers van marteling. Daarnaast is in 2009 het door Nederland, Zwitserland, Denemarken en Zweden gefinancierde mensenrechtensecretariaat voor de Palestijnse Gebieden van start gegaan. In december heeft Nederland een mensenrechtendag evenement georganiseerd in Bethlehem, met speciale aandacht voor kinderrechten.

De Nederlandse ambassade in Tel Aviv onderhoudt nauwe contacten met een groot aantal Israëlische NGO's en ondersteunt diverse projecten op het gebied van mensenrechten, onder andere gericht op verbetering van de positie van Arabische vrouwen en de Bedoeïenenminderheid en ter bevordering van de interculturele dialoog. In enkele individuele mensenrechtengevallen heeft de ambassade actie ondernomen. Zo heeft de ambassade hoorzittingen bijgewoond in de zaak Shawan Jabareen, de directeur van een Palestijnse NGO die van de Israëlische autoriteiten geen toestemming krijgt de Westoever te verlaten omdat hij verbonden zou zijn aan een militante Palestijnse organisatie. Ook heeft de Nederlandse ambassade, met assistentie van de vertegenwoordiging in Ramallah, met succes bemiddeld bij de Israëlische autoriteiten om studenten uit Gaza met een studiebeurs naar Nederland te brengen. Ten slotte is aangedrongen op onderzoek naar de gang van zaken met betrekking tot vermeende mishandeling van de Gazaanse journalist Mohammed Omer. In december 2009 heeft de ambassade samen met het lokale EU-kantoor een grote mensenrechten-receptie georganiseerd tijdens welke diplomaten, NGO's en

Israëlische overheidsvertegenwoordigers van gedachten konden wisselen over (het naleven van) mensenrechten in Israël en de Palestijnse Gebieden.

Voor een zo groot mogelijke slagkracht van haar activiteiten op het gebied van mensenrechten bundelt de Nederlandse ambassade in **Libanon** haar activiteiten zo veel mogelijk rond een aantal kernthema's die nauw verband houden met de specifieke geschiedenis van Libanon. De burgeroorlog, de sektarische scheidslijnen en de moeilijke positie van de Palestijnen in Libanon hebben alle grote invloed op de verinnerlijking en het naleven van mensenrechten in dit land. Een kernthema is daarbij *transitional justice*: de ambassade in Beiroet ondersteunt het *International Centre for Transitional Justice* (ICTJ) en de Libanese NGO UMAM die een serie workshops organiseren over de psychologische verwerking van de Libanese burgeroorlog en de taboes die hierover nog steeds bestaan. Er zijn inmiddels workshops gehouden over het bestaan (en de aanhoudende geheimhouding) van massagraven, de onopgehelderde verdwijning van duizenden mensen en het vastleggen van mensenrechtenschendingen door middel van het vastleggen van herinneringen (*oral history*). Een ander belangrijk thema is het bespreekbaar maken en daardoor voorkomen van marteling door hervorming van het gevangeniswezen in Libanon, preventie en monitoring van marteling gericht op minderheidsgroepen als homoseksuelen en het verlenen aan hulp van Libanezen die marteling hebben ondergaan. De ambassade steunt UNODC dat een project uitvoert gericht op hervorming van het Libanese detentiesysteem. Tenslotte draagt de ambassade bij aan projecten die de moeilijke situatie van de Palestijnen in Libanon proberen te verbeteren, via algemene capaciteitsopbouw van NGO's die zich bezig houden met mensenrechteneducatie en bewustmakingscampagnes.

Minister Verhagen heeft tijdens zijn bezoek aan **Syrië** in juni 2009 het onderwerp mensenrechten uitgebreid aan de orde gesteld, onder meer in zijn gesprek met de Syrische president. De minister heeft aangegeven dat hij voor het versterken van de relatie tussen de EU en Syrië is en dat het sluiten van een EU-associatieakkoord met Syrië kan bijdragen aan het bewerkstelligen van de gewenste hervormingen op mensenrechtengebied. In dit kader heeft Nederland binnen de EU aangedrongen op een (later ook aangenomen) verklaring die de mogelijkheid biedt om het akkoord eenzijdig op te schorten indien Syrië zijn verplichtingen op mensenrechtengebied niet nakomt. Syrië heeft geen goede reputatie als het gaat om de naleving van de mensenrechten en de recente arrestaties van prominente mensenrechtenverdedigers in Damascus (waaronder Muhannad al Hasani, lid van de 'Nationale Raad van Damascus Verklaring' en later zijn raadsman en winnaar van de Nederlandse Geuzenpenning in 2006, Haitham al Maleh) bevestigen dit negatieve beeld. De EU heeft tegen de arrestaties van deze mensenrechtenverdedigers geprotesteerd en houdt actief een vinger aan de pols door medewerkers van de EU-ambassades systematisch elke rechtszitting te laten bijwonen. Daarnaast volgen de ambassades van de EU-lidstaten zo goed mogelijk de verschillende rechtszaken die gevoerd worden tegen personen afkomstig uit religieuze en etnische minderheden en gewetensbezwaarden. De Nederlandse ambassade in Damascus bleef ook in 2009 diverse mensenrechtenprojecten steunen.

Zo mochten zes jonge mensenrechtenverdedigers op kosten van de ambassade Engelse lessen bij een taleninstituut volgen om hun communicatieve vaardigheden te vergroten en droeg de ambassade bij aan een uitwisselingsproject tussen de Kalamoun University en de Universiteit van Amsterdam waarin ruim aandacht aan internationaal humanitair recht werd geschonken. Voor het opstellen van haar Jaarrapport (inclusief een Arabische versie), kreeg de *National Organisation of Human Rights* van de mensenrechtenactivist Ammar Qurabi financiële steun van de ambassade. Ook de vertaling van een aantal artikelen voor de oppositionele website All4Syria werden door Nederland gefinancierd, net als projecten op het gebied van seksuele voorlichting, vrouwen- en kinderrechten en rehabilitatie van jeugddelinquenten.

Respect voor de mensenrechten is door de autoriteiten in **Jordanië** recenteljk hoog op de agenda geplaatst, maar er dient nog het nodige werk te worden verricht om de beoogde veranderingen door te voeren. Zo moet er nog op verschillende onderwerpen uitvoeringswetgeving tot stand komen ter implementatie van de door Jordanië geratificeerde mensenrechten verdragen. Over deze onderwerpen wordt door Nederland zowel bilateraal met Jordanië als via multilaterale kanalen (VN en EU) gesproken. Jordanië is het eerste land dat in het kader van het Europees nabuurschapsbeleid een subcomité op het gebied van mensenrechten heeft opgericht, en in de voorbereiding van de besprekingen over de intensivering van de relatie tussen de EU en Jordanië is expliciet waardering uitgesproken over de open en eerlijke discussie in dit subcomité. In 2009 zijn door de Nederlandse ambassade in Amman negen projecten gefinancierd uit het Mensenrechtenfonds. In lijn met het in 2008 opgestelde actieplan ter bestrijding van het geweld tegen vrouwen richt een groot deel van deze projecten zich op de versterking van de positie van vrouwen, kinderen en hun families. In 2009 heeft de ambassade vijftien opgestarte vrouwenprojecten laten evalueren. Uit de evaluatie kwam onder meer naar voren dat de sociaal-economische positie van de vrouwen was verbeterd. Voorts hadden de projecten een positieve invloed op de communicatievaardigheden van vrouwen waardoor zij problemen binnen hun gemeenschap beter bespreekbaar konden maken. Naast vrouwenprojecten zijn ook projecten gefinancierd op het gebied van vrije media en van capaciteitsversterking van het maatschappelijk middenveld en de rechterlijke macht.

Bestrijding van geweld tegen vrouwen in Jordanië

In Jordanië staan vrouwen bloot aan diverse vormen van geweld, waaronder eerwraak en huiselijk geweld. De Nederlandse ambassade financiert vijftien projecten op het thema geweld tegen vrouwen. Het project Izdihar, dat wordt uigevoerd door CARE in samenwerking met the *Famaly Development Association*, richt zich op de versterking van de sociaal-economische positie van vrouwen. Het project concentreert zich op de oprichting en capaciteitsopbouw van een trainingsinstituut voor vrouwen. Het instituut combineert opleiding en praktische vaardigheden met weerbaarheidstrainingen. Inmiddels hebben 115 vrouwen de trainingen succesvol afgerond en is het gelukt meer dan 60% van deze vrouwen aan een baan te helpen.

Steniging in Iran. Foto: Shadi Sadr | Buitenlandse Zaken

Nederland benut actief alle politieke kanalen om zorgen over de mensenrechtensituatie in **Iran** aan de orde te stellen. In VN-verband heeft Nederland een actieve lobby gevoerd voor een sterke resolutie over de verslechterende mensenrechtensituatie in Iran. Mede naar aanleiding van de situatie van de Baha'i, christenen en Soefi's in Iran, heeft Nederland in de Mensenrechtenraad expliciete aandacht gevraagd voor de positie van religieuze minderheden. Mede op aandringen van Nederland heeft het EU-voorzitterschap verklaringen afgegeven en démarches uitgevoerd op het gebied van mensenrechten(schendingen), waaronder schendingen van de rechten van kinderen, homoseksuelen, vrouwen, religieuze en etnische minderheden. Iran is daarbij tevens opgeroepen internationale mensenrechtenverdragen na te leven, het buitensporig overheidsoptreden tegen betogers te staken, politieke gevangenen vrij te laten, de internationale normen voor een eerlijk proces na te leven en een moratorium op de doodstraf in te voeren. Op Nederlands verzoek heeft de Europese Raad afgelopen december, gelijk eerdere Europese Raden en die van de ministers van Buitenlandse Zaken, ernstige zorgen geuit over de mensenrechtensituatie in Iran. Op instigatie van Nederland vond op 28 juni jl. een extra bijeenkomst van ministers van Buitenlandse Zaken van de EU te Korfoe plaats om over de situatie na de presidentsverkiezingen te praten. In EU-verband heeft minister Verhagen aandacht gevraagd voor het tegengaan van de export van internetfiltertechnologieën naar Iran (zie paragraaf 4.4).

Ook in bilaterale contacten met de Iraanse autoriteiten is veelvuldig zorg uitgesproken over de verslechterende situatie. De Iraanse Tijdelijk Zaakgelastigde in Den Haag is naar aanleiding van de ontwikkelingen na de presidentsverkiezingen tot vijf maal toe ontboden. Iran is daarbij uitdrukkelijk opgeroepen aan internationale standaarden te voldoen. Conform de motie Van Dam[43] is het Mensenrechtenfonds eenmalig met 1 miljoen euro opgehoogd ten behoeve van bevordering van mediadiversiteit (zie paragraaf 4.4).

Naast de zeer actieve rol die de ambassade in Teheran speelt bij het aanleveren van informatie ten behoeve van het EU-voorzitterschap, heeft de ambassade ook een voortrekkersrol binnen de mensenrechten (werk)groep(en) van de EU en gelijkgezinde landen. De ambassade heeft diverse malen EU-interventies geïnitieerd gericht op het voorkomen van executies. In het licht van het uitblijven van een gedegen onderzoek naar het verloop van de verkiezingen, het hardhandig neerslaan van vreedzame

43 Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, V 31 700, nr. 113

protesten, de willekeurige arrestaties en de beknotting van universele rechten was Nederland niet aanwezig bij de inauguratie van president Ahmadinejad bij de Geestelijk Leider op 3 augustus.

Ook heeft de ambassade het afgelopen jaar een twintigtal projecten gefinancierd op het gebied van de verbetering van de positie van de vrouw, opbouw van de rechtsstaat, mensenrechteneducatie, kinderrechten, rechten van vluchtelingen en andere kwetsbare groepen. Nederland levert tevens een aanzienlijke bijdrage aan het bevorderen van de mediadiversiteit in Iran. Voor de moed en het doorzettingsvermogen die de Iraanse mensenrechtenadvocate Shadi Sadr toont bij het beschermen en bevorderen van de rechten van haar medeburgers heeft zij op 9 november 2009 de Mensenrechtentulp 2009 ontvangen (zie paragraaf 4.10).

Ook in het Nederlandse beleid ten aanzien van **Irak** heeft aandacht voor mensenrechten een onverminderd belangrijke plaats. Kwesties als eerwraak en de positie van vrouwen en minderheden zijn door Nederland opgebracht. Speciaal aandachtspunt in Irak is de positie van religieuze minderheden. Nederland heeft hier zowel bij de centrale regering in Bagdad als bij de Koerdische regionale autoriteiten aandacht voor gevraagd. Door de regering is bij de Irakese autoriteiten eveneens zorg uitgesproken over het geweld tegen homoseksuelen.

Ook in EU-verband is de mensenrechtensituatie in het algemeen, en in het bijzonder ook de positie van vrouwen, etnische en religieuze minderheden door Nederland opgebracht. In EU-verband wordt zeer regelmatig bij de Irakese regering aangedrongen op een moratorium op de uitvoering van de doodstraf en dit onderwerp wordt ook bilateraal bij iedere relevante gelegenheid opgebracht.

Nederland steunt in Irak een aantal mensenrechtenprojecten, uitgevoerd door zowel Irakese als internationale NGO's. De projecten richten zich vooral op het verbeteren van de positie van vrouwen en kinderen. Zo wordt steun verleend aan een project gericht op straatkinderen en aan een Irak-brede organisatie die opkomt voor de rechten van vrouwen, zowel in de praktijk als juridisch. Ook wordt een opvanghuis voor vrouwen ondersteund. Verder probeert Nederland de vrijheid van meningsuiting en een onafhankelijke journalistiek te bevorderen middels financiering van een trainingscentrum voor 30 journalisten. Met ondersteuning van het Mensenrechtenfonds verzorgt het *Iraq Institute for Strategic Studies* cursussen voor vertegenwoordigers van Irakese maatschappelijke organisaties en lokale overheden op het gebied van mensenrechten, goed bestuur, vrijheid van meningsuiting en corruptiebestrijding. Verder wordt aandacht besteed aan mensenrechten in diverse opleidingsprogramma's die door Nederland worden ondersteund, zoals de opleiding van Irakese rechters, politiefunctionarissen en personeel uit het gevangeniswezen in het kader van EU JustLex, de opleiding van jonge Irakese diplomaten en de training van Irakese militairen en politie in Irak in het kader van NTM-I.

Aandacht voor mensenrechten in het kader van EU JustLex
Nederland verzorgde, samen met België en Luxemburg, in 2009 een tweetal *Management of Investigation Courses*. Dit waren geïntegreerde cursussen voor (onderzoeks)rechters, politiefunctionarissen en personeel uit het gevangeniswezen. Het samenbrengen van deze groepen leidde tot een beter begrip van elkaars werkzaamheden en gezamenlijke doelstellingen. Binnen het Nederlandse deel van de cursus ligt de nadruk op het naleven van internationaal rechtelijke overeenkomsten in de justitiële en juridische praktijk.

In juni deden 20 Irakezen mee aan deze cursus, in november ongeveer 25, waaronder ook een aantal vrouwen. De cursus in november was de 10e cursus die in Benelux-verband is georganiseerd. De Irakese autoriteiten hebben meermaals laten weten de samenwerking binnen het programma zeer op prijs te stellen. Sinds medio 2009 traint de missie ook Irakese functionarissen in Irak zelf.

Tijdens het bezoek van minister Verhagen aan **Saudi-Arabië** in mei 2009 waren de mensenrechten een belangrijk onderwerp van gesprek met de Saudische autoriteiten. Conform zijn toezeggingen aan de Tweede Kamer bracht de minister enkele specifieke gevallen op, waarvan de ambassade het verloop voortdurend volgt. Ook organiseerde de ambassade tijdens het bezoek van de minister twee bijeenkomsten van mensenrechtenverdedigers en van vrouwenrechtenadvocaten.

In algemene zin heeft Nederland zich in 2009 vooral gericht op het in contact komen met hervormingsgezinden en mensenrechtenverdedigers in Saudi-Arabië, waaronder vertegenwoordigers van (religieuze) minderheden. De doelstelling hierbij was om waar mogelijk hun deelname aan internationale conferenties en cursussen te faciliteren en/of te financieren, bezoeken over en weer te ondersteunen, of op discrete wijze bekendheid te geven aan hun activiteiten. De ambassade bracht tevens bezoeken aan de twee in Saudi-Arabië erkende instituten op mensenrechtengebied: de aan de overheid gelieerde *National Commission for Human Rights* (NCHR) en de *National Society for Human Rights* (NSHR, semi-overheid). Beide instanties werden ook – al dan niet gezamenlijk met het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Riyad – regelmatig in EU-verband aangedaan voor de uitvoering van démarches over mensenrechtenaangelegenheden.

In 2009 heeft de ambassade diverse projecten ondersteund. De projecten hebben betrekking op meerdere thema's, waaronder de universaliteit van mensenrechten, de positie van vrouwen, van huishoudelijk personeel en van gehandicapten. Ook organiseerde de ambassade op de Dag van de Mensenrechten een bijeenkomst van EU-collega's en andere geïnteresseerden en vrouwelijke Saudi-mensenrechtenverdedigers uit de Oost-provincie, die een briefing gaven over de positie van de vrouw en haar rechten in het Koninkrijk Saudi-Arabië. De ambassade faciliteerde in 2009 informatieve bijeenkomsten over de rechten van huishoudelijk personeel en vrouwenrechten.

In de **Verenigde Arabische Emiraten** (**VAE**) wordt gewerkt aan de instelling van een onafhankelijke mensenrechtencommissie. In 2009 heeft een lokale mensenrechtenorganisatie uit Dubai op uitnodiging van de ambassade een werkbezoek aan Nederland gebracht. In samenwerking met de stichting *Bridging the Gulf* worden academici en het mensenrechtennetwerk in de VAE in contact met Nederlandse *counterparts* gebracht.

De Nederlandse Ambassade in **Koeweit** heeft in 2009 met steun van de *International Organization for Migrants* (IOM) twee workshops georganiseerd om aandacht te vestigen op het gebrek aan rechten van arbeidsmigranten en huishoudelijk personeel. De eerste workshop concentreert zich op ambtenaren en *civil society*; bij de tweede worden rechters en openbaar aanklagers getraind. Omdat de workshops opgezet zijn als *Training of Trainers*, wordt met de intensieve training van een beperkte groep deelnemers een bredere doelgroep bereikt. Nederland heeft in Koeweit in 2009 actief contacten gelegd en onderhouden met lokale mensenrechtenorganisaties en prominente activisten en hun activiteiten gevolgd. Nederland heeft specifieke aandacht voor mensenrechten gevraagd in een speech van de ambassadeur op een bijeenkomst van studenten aan een lokale universiteit en in diverse media-interviews. In EU-HoMs verband heeft Nederland erop aangedrongen Koeweit aan te moedigen een *standing invitation* uit te brengen voor Speciale Rapporteurs van door Koeweit getekende verdragen.

De Nederlandse ambassade in **Oman** heeft in 2009 diverse mensenrechtenactiviteiten ontplooid die raken aan de belangrijkste lacunes en problemen in Oman: het trainen van vrouwelijke kandidaten voor de parlementsverkiezingen van 2011, een project om de mensenhandel aan te pakken, en de ondersteuning van een trainingsprogramma voor jonge ondergepriviligieerde vrouwen. Naast deze projecten heeft de ambassade een lezing georganiseerd over de positie van huispersoneel in de Golf. De ambassade faciliteerde ook het bezoek van de Secretaris Generaal van de *Hague Conference on Private International Law,* die graag met de Omaanse autoriteiten wilde spreken over grensoverschrijdende kinderbescherming.

Van 11 tot 13 maart nam de voorzitter van de ***Qatar** Human Rights Council* deel aan het door een Deense mensenrechtenorganisatie georganiseerde *4th Arab – European Human Rights dialogue* in Den Haag. Eveneens in het voorjaar van 2009 bracht de Stichting *Bridging The Gulf* (BtG) een bezoek aan Qatar. De ambassade organiseerde een regionaal overleg en bracht BtG in contact met de mensenrechtenafdeling van televisiezender Al Jazeera en met het *Arab Democracy Forum*. Uit dat laatste contact is een project voortgekomen dat gericht is op versterking van de *civil society* in Qatar. Nederland heeft inhoudelijk en financieel bijgedragen aan het opzetten van dit trainingsproject dat begin 2010 zal plaatsvinden.

De ambassade in **Jemen** steunde via het *Local Women Fund* het project *Strengthening women's participation in the leadership of Yemeni Journalism and Syndicates*, uitgevoerd door het *Media Women Forum*. Het project had tot doel de rol en invloed van vrouwelijke journalisten te vergroten door het opstellen van interne regels, het invoeren van een quota- systeem in de *journalists syndicate* (YJS) en het via workshops creëren van draagvlak onder journalisten om de deelname van vrouwen in *YJS leadership* verkiezingen te stimuleren. Verder is in juli via het Mensenrechtenfonds een driejarig project genaamd 'Protection program for female & child victims of sexual violence' van gestart gegaan gericht op de verbetering van de huidige zeer inadequate hulpverlening, zowel sociaal als juridisch, aan vrouwen en kinderen die slachtoffer zijn van fysiek, mentaal en seksueel geweld. Het project wordt uitgevoerd door *Sister Arab Forum for Human Rights* in samenwerking met Oxfam. Ook werden de NGO's *Marie Stopes* en de *Yemeni Women Union* financieel gesteund.
Een ander, onlangs gestart, project betreft een 'Awareness raising Campagne against the risks of early marriage', waarbij in 21 provincies onder de bevolking handtekeningen worden verzameld om legalisering van de huwelijksgerechtigde leeftijd van minimaal 17 jaar te bepleiten. Het project bevat tevens een lobby/advocacy component om politici en bestuurders te overtuigen van de noodzaak om de minimum leeftijd te verhogen naar 18 jaar. Tot slot zijn recentelijk voorbereidingen getroffen voor de financiering van training in Nederland van twintig Jemenitische rechters en juristen in het internationale (straf)recht.

9.2 Azië

'Mensenrechten: Die worden niet toegekend door de staat, maar zijn rechten die iedereen geniet vanaf de geboorte. De politieke rampen uit het verleden van China zijn allemaal nauw verbonden met de veronachtzaming van mensenrechten door de autoriteiten.'

- Uit het Charter 08 document, een initiatief van de gevangengenomen Chinese dissident Liu Xiaobo waarin wordt aangedrongen op politieke hervormingen in China.

De mate waarin Aziatische regeringen hun burgers kunnen en willen beschermen tegen mensenrechtenschendingen loopt zeer uiteen. Ook de mensenrechtenzorgpunten verschillen in deze regio van land tot land. In landen als Afghanistan en Pakistan richt het internationale mensenrechtenbeleid zich onder meer op de hervorming van de justitiesector. Ook gaat in deze landen bijzondere aandacht uit naar de bevordering van vrouwenrechten. De kwetsbare positie van minderheden als de Karen in Birma, Oeigoeren in China en Dalits in India vormen eveneens een punt van zorg in de huidige naleving van internationale mensenrechtenovereenkomsten in Azië. Daarnaast zijn er diverse Aziatische landen, zoals Japan en Zuid-Korea, die evenals de Oceanische landen als partner van Nederland en de EU opereren in hun inzet voor de bevordering van mensenrechten wereldwijd. Dit wil echter niet zeggen dat Nederland deze landen niet aanspreekt op hun mensenrechtenbeleid. Zo uitte minister-president Balkende recentelijk zijn zorgen over de aanhoudende uitvoering van de doodstraf in Japan.

De Nederlandse inzet vindt veelal plaats in samenwerking met EU-Partners. In Brussel vindt op reguliere basis overleg plaats in respectievelijk de Raadswerkgoepen voor Mensenrechten (COHOM) en Azië (COASI). Zo werden de mogelijkheden voor additionele sanctiemaatregelen tegenover het Birmese regime, mede naar aanleiding van de

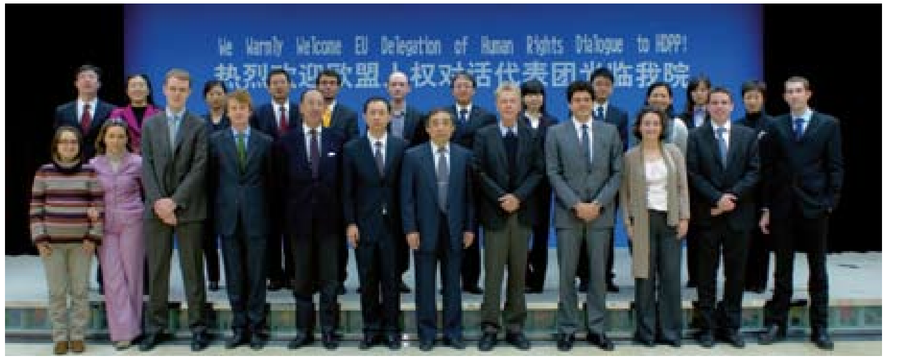
berechting van Aung San Suu Kyi, nauw afgestemd binnen de COASI alvorens deze werden voorgelegd aan RELEX en de Raad. Wat betreft het buitenlands beleid van de EU, wordt regelmatig gesproken met de regionale organisatie ASEAN (*Association of Southeast Asian Nations*) en samengewerkt binnen de ASEM (*Asia-Europe Meeting*).

In januari 2009 vonden bilaterale mensenrechtenconsultaties met **China** plaats in Den Haag, waarvan een verslag op hoofdlijnen de Kamer reeds is toegegaan.[44] Op de agenda stonden onder andere de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing, de vrijheid van meningsuiting, de positie van mensenrechtenverdedigers, de doodstraf en Tibet. De mensenrechtenambassadeur heeft daarbij de Nederlandse zorgen overgebracht over de mensenrechtensituatie in China. Van Chinese zijde werd met name ingegaan op het bezoek dat de Dalai Lama enkele maanden later aan Nederland zou brengen. In het gesprek van minister Verhagen met de Dalai Lama en andere geestelijke leiders op 5 juni 2009 is gesproken over de vrijheid van godsdienst, de dialoog tussen religies en religieuze en culturele autonomie voor Tibet binnen China.[45] Inmiddels wordt een bezoek van de mensenrechtenambassadeur aan China voorbereid.

In de westelijke regio Xinjiang kwamen de mensenrechten vanaf juli van dit jaar verder onder druk te staan, waar Oeigoeren demonstreerden in Urumqi, de hoofdstad van Xinjiang. Hoogstwaarschijnlijk vormde een incident in de Zuidoostelijke provincie Guangdong, waarbij twee Oeigoeren met geweld om het leven kwamen, de aanleiding voor deze protestmars. Bij de daarop volgende ongeregeldheden zijn volgens de autoriteiten bijna 200 personen omgekomen en 1680 personen gewond geraakt. Honderden personen werden daarop gearresteerd. Op 7 juli, twee dagen na de ongeregeldheden in Xinjiang, is de Chinese Tijdelijk Zaakgelastigde ontboden, en heeft minister Verhagen aangedrongen op vrije toegang tot het gebied voor journalisten en op herstel van de communicatieverbindingen met Xinjiang, zodat uit neutrale bron zou kunnen worden vernomen wat zich aldaar afspeelde. Verder heeft Nederland erop aangedrongen dat de Chinese regering internationale normen in acht neemt bij de vervolging van personen die geweld hebben gebruikt en, indien schuldig bevonden, proportionele straffen oplegt. De EU heeft op dezelfde dag een verklaring uitgegeven waarin de Chinese regering onder andere werd opgeroepen de gedetineerden een eerlijk proces te geven en de communicatieverbindingen met Xinjiang te herstellen.

Naar aanleiding van de ongeregeldheden in Tibet (maart 2008) en Xinjiang (juli 2009) werd in 2009 een aantal doodvonnissen uitgesproken en voltrokken. De EU publiceerde verklaringen naar aanleiding van de executies van twee Tibetanen eind oktober en de executies van acht Oeigoeren en een Han-Chinees begin november. In deze verklaringen veroordeelde de EU deze executies, verzocht om omzetting van alle doodvonnissen in gevangenisstraffen voor anderen die bij de ongeregeldheden betrokken waren en riep de EU China op de doodstraf af te schaffen. Ook is gewezen op het belang van een eerlijk

44 Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V31 700, nr. 81
45 Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V31 700, nr. 81

EU Human Rights Dialog with China visit to Haidian District Peopleís Procuratorate - 19 november 2009.
Foto: Raad van de Europese Unie

proces, conform internationale normen. Een woordvoerder van het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken kwalificeerde de verklaringen als inmenging in binnenlandse aangelegenheden. Eerder dat jaar had de EU over deze zaken gedemarcheerd.

De principiële afwijzing van de doodstraf wordt ook regelmatig door Nederlandse bewindspersonen uitgedragen. China heeft aangegeven de toepassing van de doodstraf te willen verminderen en heeft daartoe ook maatregelen genomen, maar is nog niet bereid tot afschaffing.

Twee medewerkers van de ambassade brachten in oktober een bezoek aan Tibet (Lhasa en Shigatse). Voor het laatst had de ambassade toestemming gehad voor een bezoek aan Tibet in de zomer van 2008. Ter plekke kon worden geconstateerd dat in Lhasa op strategische plaatsen en langs uitvalswegen politieposten zijn ingericht. Lokaal mobiel telefoonverkeer was mogelijk, maar contacten met het buitenland niet. Voor zover waarneembaar, leek het dagelijkse leven in Lhasa, afgezien van de zichtbare en alom aanwezige controle, weer zijn gewone gang te gaan. Ook werd een aantal projecten bezocht voor het behoud van de Tibetaanse taal en cultuur dat met Nederlandse financiering wordt uitgevoerd.

In een gesprek met een functionaris van het Buitenlandse Zakenkantoor van de regio Tibet werden de Nederlandse zorgpunten overgebracht ten aanzien van de vrijheid van religie, vrijheid van meningsuiting, positie van minderheden in China en de procesgang. Desgevraagd gaf deze functionaris aan niet op de hoogte te zijn van details inzake processen tegen verdachten die betrokken waren bij ongeregeldheden in maart 2008.

Op 14 mei en 20 november voerde de EU-troika mensenrechtendialogen met China. China benadrukt steeds meer dat het niet de les gelezen wil worden en dat de dialoog op voet van gelijkheid en op basis van wederzijds respect voor elkaars politieke systeem dient te worden gevoerd. In beide dialogen bracht de EU een breed scala van onderwer-

pen op: ratificatie van het BuPo verdrag, de vrijheid van meningsuiting, de positie van mensenrechtenverdedigers, de doodstraf, diverse aspecten van de rechtsstaat, vrijheid van religie en culturele en religieuze vrijheid in Tibet en Xinjiang. In beide gevallen werd de dialoog voorafgegaan door wetenschappelijke seminars waaraan NGO's deelnamen. In mei waren de onderwerpen voor de seminars 'toegang tot het recht' en 'rechten van gehandicapten'. Voor de seminars in november waren als thema's gekozen 'toegang tot het recht' en 'mensenrechten en de mondiale economische crisis'. Eind november ontving de EU een reactie op de lijst met individuele gevallen, die tijdens het Tsjechische voorzitterschap werd overhandigd. Verder zijn mensenrechten aan de orde geweest tijdens de twee EU-China Toppen. Op 20 mei vond de uitgestelde 11e Top plaats in Praag.[46] Op 30 november vond de 12e Top plaats in Peking.

Mensenrechtenambassadeur ontmoet Chinese mensenrechtenadvocaat

Op 30 juli 2009 ontving de mensenrechtenambassadeur de Chinese mensenrechtenadvocaat Li Fangping. Li Fangping maakt deel uit van een groep advocaten die ondermeer mensenrechtenverdedigers bijstaat, alsmede Tibetanen en slachtoffers van het melkpoederschandaal. De advocaat vertelde dat de Chinese bevolking steeds meer voor haar eigen rechten strijdt. Met betrekking tot de rechtsstaat is de ontwikkeling in China versneld; om de economische vooruitgang mogelijk te kunnen maken zijn namelijk betere juridische kaders nodig. Li bracht verder de zorgwekkende trend van intrekkingen en herroeping van licenties voor advocaten ter sprake. Alleen al in zijn eigen netwerk werd van 19 raadslieden de licentie niet hernieuwd. Dit betekent dat zij hun werkzaamheden niet of nauwelijks voort kunnen zetten. De mensenrechtenambassadeur gaf te kennen dat de EU het thema heeft opgebracht bij de autoriteiten. Ook voor de individuele gevallen waar de advocaat rechtstreeks bij betrokken was, wordt op structurele wijze door de EU aandacht gevraagd bij de Chinese autoriteiten. Li Fangping vroeg afsluitend om intensiever contact tussen EU-ambassades en mensenrechtenadvocaten, met specifieke aandacht voor vrouwenrechten en rechten van arbeidsmigranten. Juist nu China in transitie verkeert ziet hij ruimte voor verandering.

In 2008 nam Liu Xiaobo het initiatief tot het *Charta 08*, waarin werd aangedrongen op politieke hervormingen. *Charta 08* werd door honderden mensen ondertekend. Begin december, werd de heer Liu, mede naar aanleiding van zijn betrokkenheid bij *Charta 08*, gearresteerd. De EU heeft diverse malen navraag gedaan over zijn situatie en in december 2008 en in juni en december 2009 verklaringen uitgegeven. Hierin werd onder andere opheldering gevraagd over de redenen voor zijn arrestatie. Eveneens werd aangedrongen op respect voor de vrijheid van meningsuiting en op zijn vrijlating. Liu Xiaobo werd op 25 december 2009 veroordeeld tot 11 jaar gevangenisstraf en 2 jaar ontneming van zijn politieke rechten. Daags na zijn veroordeling gaf de EU een verklaring uit waarin bezorgdheid werd uitgesproken over de vrijheid van meningsuiting en het recht op een eerlijk proces in China. Diplomaten die het proces wilden bijwonen, waaronder ook een medewerker van de ambassade, werden door de autoriteiten niet toegelaten.

46 Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, V31 700, nr. 124

Ook in 2009 heeft de ambassade in Peking regelmatig, zowel direct als indirect, contacten onderhouden met diverse mensenrechtenverdedigers in China, waaronder advocaten.

In 2009 deed een aantal Nederlandse bewindslieden China aan: vice-premier Rouvoet, de ministers Van der Hoeven, Eurlings en Ter Horst en staatssecretaris Heemskerk brachten allen een bezoek. Alle bewindslieden brachten bij hun officiële gesprekspartners mensenrechtenonderwerpen op, die op hun terrein liggen. Deze werkwijze is een effectieve manier om het belang van mensenrechten ook bij andere Chinese bewindslieden dan de minister van Buitenlandse Zaken onder de aandacht te brengen.

In antwoord op schriftelijke vragen van de heer Voordewind zegde minister Verhagen toe dat de Chinese autoriteiten zou worden gevraagd hoe de wettelijke vereisten ten aanzien van de vrijwilligheid van orgaandonaties worden nageleefd. Deze vraag is op hoog ambtelijk niveau voorgelegd aan het Chinese ministerie van Gezondheidszorg. Daarbij is gebleken dat de Chinese autoriteiten van mening zijn dat vrijwilligheid het uitgangspunt moet zijn voor het systeem voor orgaandonaties. Zij erkennen dat het huidige systeem gebrekkig functioneert. Het ministerie wil het toezicht intensiveren, waarbij de bestaande decentralisatie naar provinciaal niveau zal moeten worden gerespecteerd. De grootste uitdaging voor de autoriteiten is de bereidheid onder de bevolking om organen te doneren, aanzienlijk te vergroten. Dat zou de prikkels tot ongewenst gedrag kunnen verminderen. Het verschil tussen vraag en aanbod van organen is in China bijzonder groot.

In 2009 zijn het programma voor versterking van de rechtsstaat en het programma voor behoud van de Tibetaanse taal en cultuur voortgezet. De gespannen situatie in Tibetaanse gebieden maakt het werk van non-gouvernementele organisaties moeilijk, met name van buitenlandse organisaties.

Vanwege het twintigjarige bestaan van het Internationale Verdrag van de Rechten van het Kind, besteedde de ambassade op de internationale mensenrechtendag in 2009 speciale aandacht aan de rechten van kind door een bezoek te brengen aan een school voor (verweesde) straatkinderen welke tevens fungeert als opvanghuis. De school komt op voor de rechten van deze kinderen door hen een thuis te bieden en een perspectief op een betere toekomst. De ambassade stond met de docenten en kinderen stil bij het belang van dit initiatief. Aangezien de school geen financiering van overheidswege ontvangt, en volledig afhankelijk is van vrijwilligers en giften, leverde de ambassade een financiële bijdrage voor, onder meer, de aankoop van voedsel voor de kinderen gedurende de winter.

De zorgwekkende mensenrechtensituatie in **Birma** is een overkoepelend thema in de relatie met dit land. Deze situatie wordt frequent op diverse niveaus en in een aantal fora aan de orde gesteld. Zo brengt de ambassade de mensenrechten consequent op in contacten met de Birmese autoriteiten, meest recent tijdens gesprekken van de ambassadeur in Bangkok

ter gelegenheid van het aanbieden van zijn geloofsbrieven in Birma's nieuwe hoofdstad Naypyidaw. Ook vindt regelmatig overleg plaats met mensenrechten-NGO's, vakbondsleiders en andere betrokken organisaties als de VN, OHCHR, ILO en ICRC. Daarnaast ontving minister Verhagen in november Thant Myint-U, een Birmese historicus, intellectueel en kleinzoon van de vroegere secretaris-generaal van de VN en besprak hierbij het gebrek aan democratisering in Birma en de onverminderd slechte mensenrechtensituatie in het land. Eveneens uitte de minister zijn zorgen over de behandeling van Nobelprijswinnares Aung San Suu Kyi (zie paragraaf 3.3). Via een zestal projecten, gefinancierd uit het Mensenrechtenfonds, draagt Nederland verder bij aan het bevorderen van de Birmese mediadiversiteit, het ondersteunen van voormalige politieke gevangenen, capaciteitsopbouw en het in kaart brengen van mensenrechtenschendingen in Birma.

Birma is een prominent onderdeel van de politieke dialoog met de Aziatische landen en in het kader van ASEAN en ASEM. Positief is in dat verband dat in 2009 ook ASEAN, onder het Voorzitterschap van Thailand, Birma heeft opgeroepen Daw Aung San Suu Kyi en andere politieke gevangenen vrij te laten. Nederland heeft in EU-verband démarches en verklaringen inzake Birma ondersteund. Ook sprak minister Verhagen, tijdens de 9e *ASEM for foreign ministers meeting* die in mei in Hanoi plaatsvond, de Birmese vertegenwoordiger aan op de mensenrechtensituatie in Birma. In augustus 2009 heeft de EU als reactie op de verlenging van het huisarrest van Aung San Suu Kyi de op het regime gerichte sancties wederom aangescherpt en uitgebreid. In EU- en VN-verband heeft Nederland zich tevens sterk gemaakt voor meer aandacht voor de etnische problemen in Birma, onder meer naar aanleiding van de spanningen in juni waarbij Karen Birmezen de grens over vluchtten naar Thailand en in september toen 30.000 burgers naar aanleiding van militair geweld in Kokan naar China vluchtten.

Nederland ondersteunde in 2009 wederom een aantal kampen voor Birmese vluchtelingen in Thailand, en zijn daarnaast uit het Mensenrechtenfonds zes projecten gefinancierd voor een totaalbedrag van circa 250.000 euro. Met deze projecten steunt Nederland de capaciteitsopbouw van het maatschappelijk middenveld, de onafhankelijke media en bescherming van mensenrechten. Ook uit het Programmabudget voor Kleine Projecten van ambassade Bangkok is afgelopen jaar de ontwikkeling van het Birmese maatschappelijk middenveld gesteund.

Steun aan politieke gevangenen in Birma

In Birma steunt Nederland de *Assistance Association for Political Prisoners* (AAPP). Deze organisatie richt zich op rehabilitatie van politieke gevangenen en steun aan hun families. Het gaat met name om zaken als het betalen van schoolgeld en medische onderzoeken na vrijlating. Dankzij deze activiteiten (en het contact met ICRC en de families) ontvangt AAPP gedetailleerde informatie over het leven in de gevangenissen, de namen van gevangenen, hun aantal en de omstandigheden waarin zij verkeren. Deze gegevens worden uitgewisseld met andere NGO's die zich richten op het documenteren van mensenrechtenschendingen in Birma (zoals bijvoorbeeld het *Human Rights Education Institute* of Birma). AAPP is een toegewijde organisatie die gedeeltelijk uit voormalige politieke gevangenen bestaat.

Mensenrechtenschendingen in de **Filippijnen** kregen in 2009 veel aandacht, zowel in bilateraal als in EU-verband. Zo voegde het Zweeds voorzitterschap het agendapunt 'buitengerechtelijke moorden' in juli 2009 toe aan de COASI-agenda. Zowel de mensenrechtenambassadeur als de ambassade in Manilla hebben de ontwikkelingen actief gevolgd en regelmatig gesprekken gevoerd met mensenrechtenorganisaties en specifieke gevallen van schendingen van de mensenrechten in EU-kader op laten brengen. Zo droeg Nederland er aan bij dat de EU *acte de présence* gaf bij een openbare hoorzitting over buitengerechtelijke moorden georganiseerd door een Filippijnse mensenrechtenorganisatie. Buitengerechtelijke executies en moorden vormen een groot probleem in de Filippijnen. Op verzoek van NGO's verzorgt de ambassade regelmatig lezingen over mensenrechten en spant zich in om donororganisaties bij elkaar te brengen. In 2009 financierde de post een dertiental projecten ter bevordering van de mensenrechtensituatie in de Filippijnen, onder andere op het gebied van vrouwenrechten (reproductieve gezondheid), rechten van kinderen in conflictgebieden (kindsoldaten), mensenrechten in conflictgebieden, inheemse volkeren, en capaciteitsopbouw van de Filippijnse Mensenrechtencommissie en van vrijwilligers op het gebied van mensenrechtenmonitoring en -reporting in Mindanao.

In **Cambodja** hebben de aanklagers van het Cambodja tribunaal (formeel de *Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia*, ECCC) in november 2009 veertig jaar cel geëist in de eerste strafzaak, tegen Kaing Guek Eav, alias Duch, het voormalige hoofd van het martelcentrum S-21 onder het Khmer Rouge regime. Het tribunaal, onder gezamenlijk toezicht van de VN en Cambodja, treft momenteel voorbereidingen voor de gezamenlijke berechting van de vier hoogste nog levende leiders van de Khmer Rouge. Nederland steunt het Cambodja tribunaal met ruim 1,5 miljoen dollar voor twee jaar en bekostigde in 2009 eveneens een training voor rechters die bij het tribunaal werkzaam zijn (zie ook paragraaf 5.3).

Concrete projecten werden gesteund op het gebied van kinderrechten (preventie kindersekstoerisme), discriminatie van homoseksuelen (*empowerment*). Medewerkers van de ambassade Bangkok spreken regelmatig met Cambodjaanse mensenrechtenverdedigers. Landrechten, de vrijheid van meningsuiting en media zijn hierbij de voornaamste gesprekspunten.

Minister Koenders plaatste zijn bezoek aan **Bangladesh** in juli in de context van de geslaagde verkiezingen en vroeg verschillende gesprekspartners naar de verankering van de democratie in Bangladesh. Ook besprak de minister de mensenrechtensituatie met premier Sheikh Hasina en de minister van Buitenlandse Zaken. Hierbij was ook aandacht voor de muiterij bij de Bangladesh Rifles, geweld tegen vrouwen en voor de situatie van Rohingya-vluchtelingen uit Birma, die sinds vele jaren in Bangladesh worden opgevangen. De mensenrechtenambassadeur bezocht, samen met zijn Deense en Duitse collega's Bangladesh in oktober 2009. Onderwerpen die met verschillende gesprekspartners aan de orde kwamen, waren onder meer het belang van onafhankelijkheid van de Nationale Mensenrechtencommissie, de Verkiezingscommissie en de

Minister Koenders in Bangladesh Foto: Cynthia Boll

Anti Corruptie Commissie, vrouwenrechten, geweld tegen vrouwen, kinderarbeid, het afschaffen van de doodstraf, de berechting van betrokkenen bij de muiterij onder de grenswachten in februari 2009, en de voortgang van de uitvoering van het *Chittagong Hill Tracts* vredesakkoord.

Begin februari 2009 legde de – na de vrije en eerlijke verkiezingen van december 2008 – juist aangetreden nieuwe regering van Bangladesh het landenexamen af in het kader van de *Universal Periodic Review* (UPR) in de VN-Mensenrechtenraad. Ter voorbereiding hierop nam de Nederlandse ambassade in Dhaka in januari 2009 het initiatief tot het bijeenroepen van een lokale EU-mensenrechten taakgroep. Nederland intervenieerde tijdens de UPR vooral over kinderrechten, vrouwenrechten en marteling en sprak de regering aan op de voortdurende straffeloosheid. Ook tijdens gesprekken met vertegenwoordigers van de regering van Bangladesh en tijdens (veld)bezoeken kwamen mensenrechten regelmatig aan de orde. Hiertoe behoorden ook gevoelige onderwerpen als geweld tegen meisjes en vrouwen. Eveneens heeft de Nederlandse ambassade op een driedaagse bijeenkomst over seksuele en reproductieve gezondheid en rechten in Bangladesh in de slottoespraak benadrukt dat het tegengaan van discriminatie op basis van seksuele geaardheid onvoldoende gewaarborgd is in Bangladeshi wet- en regelgeving.

In juli ondertekende president Karzai van **Afghanistan** de 'wet betreffende de persoonlijke status van aanhangers van de shia gemeenschap'. De internationale gemeenschap, inclusief Nederland, heeft hierover diverse malen haar zorgen uitgesproken richting de Afghaanse autoriteiten, omdat de tekst van deze zogenaamde Shia- wet niet in

overeenstemming is met de Afghaanse wet en internationale mensenrechtenstandaarden, zoals het VN-Vrouwenverdrag. Zo sprak de Nederlandse regering president Karzai en minister van Buitenlandse Zaken Spanta aan op deze wet en is de Afghaanse president namens de EU ook schriftelijk op de hoogte gesteld van de zorgen omtrent de wet. Tijdens de 12e zitting van de Mensenrechtenraad in Genève sprak de EU op verzoek van Nederland ook haar zorgen uit over deze wet. Nederland liet zich tevens kritisch uit over de wet in de nationale verklaring en verzocht de Afghaanse regering om duidelijkheid over het wetgevingsproces en de inhoud van de wet. De wet ligt nu ter vaststelling bij het parlement, dat tot wijzigingen kan besluiten. Er bestaat echter nog veel onduidelijkheid over het wetgevingsproces en de inhoud van de gewijzigde versie van de wet.

De EU, met daarbinnen een actieve rol van Nederland, maakt zich zorgen over de ontwikkelingen rondom de wet op de eliminatie van geweld tegen vrouwen (EVAW). Na aanvankelijk te zijn goedgekeurd door president Karzai, ligt de wet momenteel weer voor in het parlement en dreigen conservatieve groeperingen onwenselijke wijzigingen aan te brengen. Na eerst positief te zijn ontvangen, ijvert de internationale gemeenschap in nauwe samenwerking met vooraanstaande vrouwelijke parlementariërs daarnaast ook voor wijzigingen in de wet. Deze moeten de wet meer kracht geven, welke deze, na nadere analyse, bleek te ontberen.

Het in december gepubliceerde rapport van *Human Rights Watch* over de diepgewortelde discriminatie en marginalisatie van vrouwen en meisjes in Afghanistan onderstreept de noodzaak om actief aandacht te blijven schenken aan dit onderwerp. Nederland was medefinancier van een te Kaboel door het *Afghan Women's Network* (AWN) en *Gender Concerns International* georganiseerde conferentie over de positie van vrouwen in Afghanistan. Onder de genodigden waren vertegenwoordigers van Afghaanse vrouwenorganisaties, ambassades, nationale en internationale hulporganisaties, multilaterale instanties en Afghaanse ministeries. Ook financiert Nederland een project dat de Afghaanse autoriteiten ondersteunt in de voorbereiding van het CEDAW-rapport van Afghanistan dat in augustus 2010 dient te worden gepresenteerd. UNIFEM levert de technische assistentie. Het project van de *Asia Foundation*, gefinancierd door Nederland, dat beoogt de toegang van vrouwen tot rechtspleging te vergroten loopt nog door.

Nederland nam deel aan de opstelling van het NAVO-rapport *Operational Effectiveness and UN Resolution 1325 – Practices and Lessons in Afghanistan*. Naar aanleiding van dit rapport werd besloten twee genderadviseurs aan te stellen binnen het ISAF-hoofdkwartier in Kaboel. Een expert zal per januari 2010 op het *Strategic Command* niveau van ISAF worden ingezet de ander op het niveau van het *Operational Command*. Ook het Nederlandse ministerie van Defensie heeft sinds eind oktober een genderadviseur geplaatst bij het ISAF-hoofdkwartier in Kaboel. Nederland bekijkt momenteel hoe invulling kan worden gegeven aan de toezegging tijdens het Algemeen Overleg over Afghanistan in november inzake de opstelling van een Afghaans nationaal actieplan resolutie 1325.

Sinds september heeft Nederland een mensenrechtenspecialist, met name actief op het gebied van vrouwenrechten en jeugddelinquenten, en een genderspecialist ingezet binnen de Nederlandse personele bijdrage aan de EUPOL-missie in Afghanistan. Beiden hebben inmiddels een aantal belangrijke projecten opgezet ter verbetering van de positie van vrouwen in de politie en bescherming van vrouwelijke verdachten en minderjarigen binnen het Afghaanse rechtssysteem.

Minister Koenders bracht van 30 november tot 1 december 2009 een bezoek aan **Pakistan**. Hij sprak ondermeer met de Pakistaanse minister van Justitie en *Chief Justice* Chaudhry. Minister Koenders drong aan op herstel van goede rechtsgang in de (voormalige) conflictgebieden, sprak zijn zorg uit over de berichten betreffende buitenrechtelijke executies en vroeg aandacht voor humanitaire toegang tot gevangen genomen militante strijders. Ook de mensenrechtenambassadeur bracht van 16 tot 18 november 2009 een bezoek aan Pakistan. Hij sprak met verschillende gesprekspartners onder meer over religieuze minderheden, vrouwen- en kinderrechten en toenemend fundamentalisme. Terroristische aanslagen, fundamentalisme en grootscheepse militaire operaties in noordwest Pakistan staan op gespannen voet met de bevordering van mensenrechten in Pakistan. De mensenrechtenambassadeur uitte zijn zorgen tegenover verschillende gesprekspartners over het ontbreken van toezicht op de militaire operaties tegen militanten. Er zijn berichten over buitenrechtelijke executies aan beide zijden. Toegang tot de conflictgebieden was en is vrijwel onmogelijk.

De mensenrechtensituatie, met name voor vrouwen en meisjes, verslechterde begin 2009 in delen van de North-West Frontier Province, waaronder Swat, nadat de sharia werd ingevoerd. Het invoeren van de sharia maakte onderdeel uit van een overeenkomst met de in Swat aanwezige Taliban en waarvan de uitwerking zeer nadelige effecten had voor de positie van vrouwen in het gebied. Minister Koenders heeft hierover namens Nederland zijn zorgen geuit tijdens de *Friends of Democratic Pakistan* bijeenkomst in Tokio op 17 april 2009. Inmiddels heeft het Pakistaanse leger verloren terrein in noordwest Pakistan op de militanten heroverd.

De Nederlandse ambassade heeft, samen met UNIFEM, op 10 december 2009 in het kader van internationale mensenrechtendag een discussieforum georganiseerd met als thema huiselijk geweld. Doel van de bijeenkomst was om input te leveren voor een nog te formeren parlementaire commissie die een wet tegen huiselijk geweld zal voorbereiden. Ook financiert de ambassade het *Human Rights Fund*. Uit dit fonds worden verschillende projecten op mensenrechtengebied gefinancierd, waaronder het tegengaan van marteling, de vrijheid van meningsuiting, het tegengaan van geweld op basis van gender, rechten van religieuze en etnische minderheidsgroeperingen en economische rechten.

In EU-verband hebben in 2009 twee démarches plaatsgevonden onder zowel het Zweedse als het Tsjechische voorzitterschap. In deze demarches is onder andere de

Gevluchte Tamil tijgers in Vavuniya, Sri Lnka, mei 2009 Foto: M.A. Pushpa Kumara | EPA/ANP Photos

positie van vrouwen en kinderen, afschaffing van de doodstraf, de vrijheid van religie en de positie van minderheden aan de orde gesteld. Tijdens de eerste EU-Pakistan Top op 17 juni 2009 heeft de EU de mensenrechtensituatie in Pakistan opgebracht. Ook tijdens de laatste EU troika met Pakistan op 4 december 2009 is de mensenrechtensituatie aan de orde gesteld.

In de oorlog tussen de regering en Tamiltijgers (LTTE) in **Sri Lanka**, die begin 2009 weer oplaaide, zijn mensenrechten door beide partijen geschonden. Nederland is voorstander van een onafhankelijk internationaal onderzoek naar deze schendingen, maar benadrukt tegelijkertijd de noodzaak zich in de huidige post-conflict fase te richten op wederopbouw en verzoening om de mensenrechten effectief te ondersteunen. Tijdens de 11e VN-Mensenrechtenraad in mei vond op initiatief van de EU een speciale zitting over deze situatie plaats, waar Nederland net als de andere EU-leden van de Raad naast de EU-verklaring ook een nationale verklaring aflegde. Een door Nederland gesteunde inspanning om Sri Lanka ten tijde van de oorlog op de agenda van de Veiligheidsraad te krijgen is niet gehonoreerd. In EU-verband heeft Nederland zich na het conflict steeds ingespannen om de druk op de regering te houden om de ontheemden in de kampen meer bewegingsvrijheid te geven en vrij te laten. Begin december heeft de Sri Lankaanse regering dit inderdaad toegezegd. Verder steunt Nederland de uitkomsten van het EU-onderzoek naar de implementatie van mensenrechtenconventies door Sri Lanka in het kader van GSP-Plus. Dit onderzoek geeft aan dat drie mensenrechtenverdragen onvoldoende worden uitgevoerd en als gevolg daarvan zal Sri Lanka in de zomer van 2010 handelspreferenties met de EU verliezen,

Kinderen maken gespen in deze kelder in Karishma, India Foto: Peter de Ruiter

tenzij het komende half jaar kan worden aangetoond dat Sri Lanka aantoonbare vorderingen maakt met de implementatie.

In de tweede helft van het jaar zijn door de ambassade, meestal in breder donorverband, projecten gefinancierd van meer dan 10 lokale mensenrechtenorganisaties, die onder meer steun bieden aan slachtoffers van schendingen van mensenrechten, bijdragen aan capaciteitsopbouw, onderzoek verrichten, en vrije media en persvrijheid bevorderen. Ook heeft de ambassade, samen met gelijkgezinde donoren, herhaaldelijk demarches uitgevoerd over de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting in Sri Lanka.

Hoewel de mensenrechtensituatie in **Thailand** ten opzichte van de rest van de regio relatief goed is, blijft met name de situatie in het zuiden van Thailand zorgelijk. Sinds 2004 duurt het conflict in de drie zuidelijke, hoofdzakelijk door Maleise moslims bewoonde provincies, voort. In EU-verband brengen medewerkers van de ambassade regelmatig bezoeken aan Zuid-Thailand, waarbij met mensenrechtenverdedigers en Thaise hoogwaardigheidsbekleders over schendingen als marteling, onrechtmatige detentie en straffeloosheid wordt gesproken. Ook worden uit het Mensenrechtenfonds diverse projecten gesteund ter verbetering van toegang tot het rechtssysteem en het beëindigen van straffeloosheid in Zuid-Thailand.

Ook in 2009 gaf Nederland in **India** actief uitvoering aan de EU-richtlijnen voor het bijstaan van mensenrechtenverdedigers. Zo werden door lokale

EU-vertegenwoordigers, waaronder Nederland, opnieuw regelmatig zittingen rond mensenrechtenverdedigers bijgewoond. Ook werd door de Nederlandse ambassade, evenals in 2008, een grootschalige netwerkbijeenkomst georganiseerd voor mensenrechtenverdedigers ter gelegenheid van de dag tegen geweld tegen vrouwen en de dag voor de Verklaring van de Rechten van de Mens. De ambassade heeft het afgelopen jaar verschillende nieuwe activiteiten ontplooid ten aanzien van het thema kinderarbeid. Deze staan separaat genoemd in het hoofdstuk over kinderarbeid.

Naast een rapportage over kasteproblematiek en in het bijzonder de rechten van Dalits, heeft Nederland in 2009 enkele kleine projecten gefinancierd die zich richten op scholing en levensonderhoud van de vaak in diepe armoede levende Dalits (zie paragraaf 4.9). Ook is een bijdrage gegeven aan een project waarbinnen trainingen worden georganiseerd in het gebruik van de Indiase *Right To Information*-wetgeving, die vergelijkbaar is met de Nederlandse Wet Openbaarheid Bestuur. Deze trainingen komen voor een belangrijk deel ten goede aan Dalits en dan met name aan vrouwen, wiens situatie vaak het meest uitzichtloos is. Op nationale titel heeft Nederland in de Mensenrechtenraad van juni jl. aandacht gevraagd voor de situatie van 'groepen die gediscrimineerd worden op basis van werk en afkomst', met specifieke aandacht voor vrouwen. Tijdens de Mensenrechtenraad in september vroeg de EU op initiatief van Nederland in haar verklaring aandacht voor hun zorgwekkende situatie. Hierbij richtte Nederland zich ook op de situatie van Dalits in andere Aziatische landen. Naar aanleiding van een toezegging van minister Verhagen aan de Tweede Kamer tijdens het

Dalit kinderen in Dhaka, Bangladesh Foto: Abir Abdullah, ANP Photos

Algemeen Overleg Mensenrechtenbeleid in juni jl. heeft een gesprek plaatsgevonden met de VN Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens Pillay over hoe het beste de problematiek rond de positie van Dalits in de Mensenrechtenraad vorm kan worden gegeven geven.

De ambassade ondersteunde in 2009 een project dat zich richt op de sociaal-economische achterstandspositie van de moslimgemeenschap in Delhi. Het project poogt daarbij met name de positie van vrouwen te versterken. Ook over vrouwenrechten is in 2009 door de ambassade een uitgebreide rapportage opgesteld.

De inperking van politieke vrijheden was in 2009 een belangrijk punt van aandacht tijdens beide sessies van de halfjaarlijkse EU-mensenrechtendialoog met **Vietnam**. Zorg baren vooral de nieuwe beperkingen voor de media, internet en het maatschappelijk middenveld. Dit jaar is een aantal activisten, journalisten, advocaten en bloggers opgepakt en veroordeeld voor het vreedzaam uiten van hun mening en het uitoefenen van hun werkzaamheden. Ook de vrijheid van godsdienst staat onder druk. Tijdens de EU-mensenrechtendialoog zijn de hervorming van het strafrecht (doodstraf en marteling) opgebracht. Bij de dialoog zijn ook lijsten met *persons/detainees of concern* overhandigd. Nederland heeft een actieve rol gespeeld bij de totstandkoming van het jaarlijkse EU rapport over de mensenrechten in Vietnam. Behalve in EU-verband trekt Nederland daarbij ook nauw op met landen zoals de VS, Australië en Canada.
De mensenrechtendialoog van Westerse landen met Vietnam gaat veelal vergezeld van technische bijstand op een groot aantal terreinen, die verbetering beoogt van de mensenrechtensituatie. Ook Nederland heeft hiertoe het afgelopen jaar een aantal initiatieven ontplooid. Zo is vervolgfinanciering verleend aan een NGO die zich richt op het ontwikkelen van lobby en inspraak, onder meer ten gunste van etnische minderheden en zorg voor het milieu. Omdat in Vietnam HIV-besmetting nog gemakkelijk leidt tot discriminatie en stigmatisering steunt Nederland het Medisch Comité Nederland-Vietnam, dat een succesvol programma heeft om met HIV besmette vrouwen en kinderen te helpen zich te organiseren en staande te houden in een samenleving. Als onderdeel van het door Nederland meegefinancierde nationale bossenprogramma is mogelijk gemaakt dat kleinschalig opererende boeren landgebruikrechten toegewezen krijgen, waardoor zij leningen kunnen aangaan en niet langer boskap nodig hebben als inkomstenbron.

Indonesië heeft de afgelopen jaren de nodige vooruitgang geboekt op mensenrechtengebied, zowel in de dagelijkse praktijk als in het juridische kader. De vrijheid van meningsuiting is groot waardoor de media misstanden openlijk aan de kaak kan stellen en de mondigheid van burgers toeneemt. Tegelijkertijd blijven punten van zorg bestaan. Tijdens zijn bezoek aan Indonesië in januari 2009 heeft Minister Verhagen bij verschillende gesprekspartners hier aandacht voor gevraagd. De minister besprak de recente ontwikkelingen in de Munirzaak, de positie van mensenrechtenverdedigers, de situatie in Papua, Aceh en de Molukken, de hoge straffen voor het gebruik van regionale vlaggen die door Indonesië als symbool van separatisme worden gekwalificeerd, en ook het belang van religieuze pluriformiteit en de positie van religieuze minderheden. Minister Verhagen heeft tijdens zijn bezoek eveneens in een ronde tafel conferentie direct met belangrijke mensenrechtenverdedigers gesproken, waaronder mw. Suciwati (de weduwe Munir).

'Recht op recht'
Nederland steunt in Indonesië het *Legal Empowerment & Assistance to the Disadvantaged* (LEAD) programma van de UNDP. Het programma wordt in vijf provincies uitgevoerd in samenwerking met het Indonesische Ministerie van Ontwikkeling (Bappenas) en is erop gericht om arme en gemarginaliseerde groepen bewust te maken van hun recht op toegang tot het rechtssysteem. Dit gebeurt door informatievoorziening aan zowel de bevolking als de lokale overheid, het opbouwen van juridische kennis bij maatschappelijke organisaties en een aantal praktische projecten. Zo ondersteunt het programma de ontwikkeling van een nationale strategie om de toegang tot het rechtsbestel te verbeteren. Deze strategie is recentelijk in samenwerking met lokale maatschappelijke organisaties opgesteld en in oktober 2009 officieel door de Indonesische regering aangenomen. Op basis van de strategie moeten mensen beter in staat worden gesteld om gelijke toegang te krijgen tot overheidsvoorzieningen, ongeacht hun achtergrond of welvaartsniveau, bijvoorbeeld door te zorgen dat juridische dienstverlening gratis is of op zijn minst betaalbaar voor arme mensen.

Minister van Justitie Hirsch Ballin haalde tijdens zijn bezoek aan Indonesië in februari 2009, bij diverse gesprekspartners de mensenrechtensituatie aan. Zo sprak hij onder meer tijdens ontmoetingen met mensenrechtenorganisaties over het bestaan van plurale rechtssystemen, de onderlinge verhoudingen tussen deze systemen en de plaats van mensenrechten daarin.

In Aceh, Indondesië worden de slachtoffers van de tsunami herdacht. Foto: Yue Yuewei/XINHUA Gamma | Hollandse Hoogte

Tijdens het bezoek van de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken van Indonesië dr. Hassan Wirajuda aan Nederland in oktober 2009 heeft minister Verhagen zijn zorgen kenbaar gemaakt over de positie van christelijke theologiestudenten die door buurtbewoners in Jakarta van hun schoolterrein werden verjaagd en wederom aandacht gevraagd voor de Thoenes-zaak. Ook werd gesproken over de voortrekkersrol

die Indonesië wil spelen in de regio op het gebied van mensenrechten en democratisering. In november 2009, tijdens de jaarlijkse bilaterale consultaties tussen Nederland en Indonesië op hoog ambtelijk niveau, is de mensenrechtensituatie wederom uitgebreid besproken. Bij die gelegenheid ging speciale aandacht uit naar de positie van mensenrechtenverdedigers, het belang van vrijheid van meningsuiting, religieuze pluriformiteit en het in lijn brengen van lokale regelgeving met door Indonesië aangegane internationale mensenrechtenverplichtingen.

Nederland heeft bij diverse gelegenheden, zowel in bilateraal als in EU-verband op ministerieel en ambtelijk niveau, de Nederlandse positie inzake de doodstraf onder de aandacht gebracht en er bij de Indonesische autoriteiten op aangedrongen geen onomkeerbare stappen te zetten, in het bijzonder in de zaken van ter dood veroordeelde Nederlanders in Indonesië. Ook is in duidelijke bewoordingen bezorgdheid geuit over de aanname door het provinciale parlement in Aceh van een nieuwe jinayat (*Islamic Criminal Code*), die verordeningen bevat voor het bestraffen van onder andere overspel, homoseksualiteit, pedofilie en verkrachting met steniging. Deze bijwet is overigens nog niet in werking getreden.

Nederland tracht eveneens door middel van concrete programma-activiteiten een bijdrage te leveren aan verbetering van de mensenrechtensituatie in Indonesië. Zo helpt Nederland bij het versterken van maatschappelijke organisaties zodat zij hun rol van het controleren van de overheid en het beïnvloeden van beleid op het gebied van mensenrechten op effectieve wijze op zich te kunnen nemen. Hiertoe werkt Nederland nauw samen met Hivos en *The Asia Foundation*. Deze organisaties wenden hun eigen kennis en expertise aan om lokale organisaties te versterken en hen in staat te stellen de overheid te beïnvloeden en te controleren op het gebied van mensenrechten, met specifieke aandacht voor vrouwen, mensenrechtenverdedigers, seksuele minderheden, religieuze vrijheid, politieke participatie van vrouwen, democratische controle op de veiligheidssector en reproductieve gezondheidsrechten. Aan het programma van Hivos is eind 2009 ook de ondersteuning van de *Human Rights Working Group* en de Indonesische Commissaris voor de *ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights* (AICHR) toegevoegd. Hieraan is uitgebreid aandacht besteed in de media op 10 december, de internationale dag voor de mensenrechten.

De mensenrechtensituatie in **Noord-Korea** wordt gekenmerkt door ernstige en systematische schendingen van burgerrechten en politieke, economische, sociale en culturele rechten. DPRK kwam tijdens de zesde *Universal Periodic Review* (UPR) zitting eind 2009 aan de beurt. Tijdens dit landenexamen sprak Nederland de regering van DPRK aan op de wansituatie vanwege marteling, andere inhumane straffen, arbitraire detentie, straffeloosheid, verdwijningen, executies en toepassing van de doodstraf. Ook uitte Nederland haar zorgen over de situatie van vluchtelingen en asielzoekers en verzocht de regering van DPRK om ongehinderde toegang te verlenen aan de Hoge Commissaris voor Vluchtelingen, en de verplichtingen na te komen van de 1951 Conventie inzake de status van Vluchtelingen en het 1976 Protocol.

Ook in de bilaterale relaties met Noord-Korea kreeg de mensenrechtensituatie de nodige aandacht. Tijdens de reguliere werkbezoeken aan Noord-Korea door de Nederlandse ambassadeur te Seoul dringt Nederland altijd aan op verbetering van de mensenrechtensituatie in Noord-Korea, op toelating van en medewerking aan de VN Speciale Rapporteur voor de mensenrechten Vitit Muntarbhorn (*Special Rapporteur on the situation of human rights in the Democratic People's Republic of Korea*), en op hervatting van de mensenrechtendialoog met de EU. Tevens brengt Nederland deze onderwerpen op tijdens het bezoek van diplomaten van de Noord-Koreaanse ambassade te Bern aan het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken.

In het kader van 10 december Mensenrechtendag organiseerde de Nederlandse ambassadeur te Seoul op 4 december 2009 een succesvolle informatieve en interactieve bijeenkomst tussen de ambassadeurs van de EU lidstaten en de vooraanstaande NGO *Citizen's Alliance for North Korean Human* Rights (NKHR), over de mensenrechten in Noord-Korea. In het bijzonder werd gesproken over: strafkampen, marteling, discriminatie van en geweld tegen vrouwen en kinderen van gevangengenomen mannen. Tevens werd de opvang van Noord-Koreaanse vluchtelingen in Zuid-Korea besproken waarover recent rapporten door NKHR zijn samengesteld op basis van uitgebreide interviews met Noord-Koreaanse overlopers (*defectors*) in Zuid-Korea en vluchtelingen in China die een somber beeld schetsen. NKHR zet zich dan ook onder andere in voor de overlopers door onder meer kinderen en adolescenten andersoortige trainingen en cursussen aan te bieden dan de overheid.

Dat de doodstraf in **Japan** nog steeds wordt opgelegd en de wijze waarop deze wordt uitgevoerd blijft Nederland ter discussie stellen in contacten met de overheid. Medewerkers van de ambassade nemen regelmatig deel aan de bijeenkomsten van EU-Death Penalty Task Force. In november 2009 heeft de ambassade een onderzoek laten verrichten naar de geheimzinnigheid rondom de doodstraf. De EU heeft in juli en oktober gedemarcheerd inzake de doodstraf en organiseerde daarover op 2 december 2009 een symposium. Minister-president Balkenende uitte zijn zorgen over de doodstraf en de wijze van tenuitvoerlegging tijdens zijn bezoek aan zijn Japanse collega in oktober 2009, en ook de secretaris-generaal van het ministerie van Justitie bracht dit aan de orde tijdens zijn bezoek in maart 2009. Nederland droeg in EU-verband bij aan de EU anti-doodstrafgroep in Japan, die in 2009 een analyse maakte van de achtergronden van de doodstraf en daarover een succesvol seminar organiseerde, waar ook een kabinetsminister bij aanwezig was (zie paragraaf 4.1). Dit evenement toonde eens te meer aan hoe belangrijk het is om dergelijke zaken ter sprake te brengen en daarover de dialoog aan te gaan.

De ambassade in Tokio financierde en organiseerde in samenwerking met de mensenrechtenafdeling een reis naar Den Haag voor de prijswinnaar van een opstelwedstrijd over mensenrechten in het kader van 60 jaar Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Zijn verblijf en gesprekken stonden in het teken van Den Haag als de juridische hoofdstad van de wereld. Daarnaast organiseerde de ambassadeur in april

2009 een diner met studenten waarvan de verantwoordelijkheid van het individu bij bescherming mensenrechten het hoofdthema was. Op 10 december Mensenrechtendag organiseerde de ambassade een bijeenkomst over de Japanse benadering van het mensenrechtenbeleid met vertegenwoordigers van de regering en NGO's.

ASEM/ASEAN

Ook in ASEM en ASEAN is in 2009 aandacht geschonken aan de mensenrechten. Zo is de situatie in Birma uitgebreid aan de orde geweest tijdens de 9e ASEM bijeenkomst van Ministers van Buitenlandse Zaken op 25 en 26 mei te Hanoi, en tijdens de bijeenkomst van ASEAN ministers van Buitenlandse Zaken met de EU op 27 en 28 mei te Phnom Penh. Van EU zijde is daarbij kritisch gesproken over het showproces tegen oppositieleider Aung San Suu Kyi en is haar onmiddellijke vrijlating geëist, alsook die van andere politieke gevangenen, en de totstandkoming van een inclusief politiek proces.

'Internationaal lobbyen voor mensenrechten en democratie'
Via de NGO Hivos, steunt Nederland het werk van het NGO-platform 'Werkgroep Mensenrechten' in Indonesië (HRWG). Naast het versterken van lokale mensenrechtenorganisaties richt de Werkgroep zich op beïnvloeding van het mensenrechtenbeleid van de Indonesische overheid en lobbiet de HRWG voor een actiever mensenrechtenbeleid binnen ASEAN. Deze kritische opstelling werpt zijn vruchten af. Zo is de voorzitter van de Werkgroep, de heer Rafendi Djamin, een expert op het gebied van mensenrechten met veel ervaring op het gebied van de mensenrechtensituatie en democratische hervormingen in Indonesië. onlangs gekozen als de eerste Indonesische Commissaris in de nieuw opgerichte Mensenrechtencommissie van de ASEAN, de '*Intergovernmental Commission on Human Rights*' (AICHR). Hij is hiermee naast de Thaise Commissaris de enige vertegenwoordiger uit de NGO-wereld in deze Commissie.

De totstandkoming van de ASEAN Intergouvernementele Mensenrechten Commissie is weliswaar een kleine stap, gezien het beperkte mandaat en instrumentarium dat het tot haar beschikking heeft, maar niet geheel onbelangrijk in het licht van toenemende aandacht voor mensenrechten in de Zuid-Oost Aziatische landen. In het voorjaar is door Nederland deelgenomen aan de 9e *ASEM informal human rights seminar* in Straatsburg, waarbij uitwisseling heeft plaatsgevonden over mensenrechten in strafrechtsystemen in de Aziatische en EU-regio's.

9.3 Afrika

"The bottom line is that we must rise and confront what is before us."

- Morgan Tsvangirai, minister-president van Zimbabwe

Er bestaat nog steeds een verschil tussen de retoriek van veel Afrikaanse overheden en de feitelijke mensenrechtensituatie. Hoewel veel landen stellen de internationale normen te respecteren en te handhaven blijven mensenrechtenschendingen aan de orde van de dag en zijn regeringen niet bereid of in staat stappen te zetten die de mensenrechtensituatie daadwerkelijk verbetert. Zoals ook geconstateerd in de rapportage 2008 wordt dit mede beïnvloed door conflict, slecht bestuur en onderontwikkeling. Tegelijk ontbreekt in sommige gevallen de politieke wil om de situatie te wijzigen. In bilaterale contacten, maar ook via bijvoorbeeld de VN, hebben mensenrechten in Afrika een belangrijke rol gespeeld in het Nederlandse beleid. Daarbij heeft Nederland met veel Afrikaanse landen een structurele ontwikkelingsrelatie. De intensieve relatie met de partnerlanden biedt aanvullende mogelijkheden om mensenrechten te bespreken.

In 2009 heeft Nederland het tweesporenbeleid in **Ethiopië** voortgezet, waarbij enerzijds wordt ingezet op het bevorderen van democratie, goed bestuur en de naleving van mensenrechten en anderzijds op het behalen van de Millenniumdoelstellingen. Nederland bleef dan ook verschillende NGO's en mensenrechtenorganisaties steunen. Daarnaast heeft Nederland, zowel bilateraal als met partners, de dialoog met de Ethiopische regering over de mensenrechten voortgezet. In dit verband bezocht de mensenrechtenambassadeur Ethiopië in juni 2009 om te spreken met vertegenwoordigers van de Ethiopische regering, de oppositie, de vakbeweging en andere niet-gouvernementele organisaties. Tijdens zijn gesprekken heeft hij zijn zorg uitgesproken over de restrictievere wetgeving ten aanzien van NGO's en de media, de antiterrorisme wet, de aanloop naar de parlementsverkiezingen van 2010 en de toegang van de Speciale Rapporteurs van de VN. Bovendien heeft hij aandacht gevraagd voor de detentie van politieke oppositie, in het bijzonder de zaak van Birtukan Medeksa, leidster van de *Unity for Democracy and Justice* (UDJ). Ook Minister Koenders heeft tijdens zijn reis in oktober 2009 benadrukt dat de politieke situatie en de naleving van de mensenrechten in Ethiopië nog steeds in de belangstelling van Westerse donoren staan. Daarbij heeft hij specifiek aandacht gevraagd voor de beperkte toegang van hulpverleners en mensenrechtenrapporteurs tot noodgebieden, zoals de Somali-regio. Nederland heeft langs vergelijkbare lijnen geïntervenieerd tijdens de UPR van Ethiopië in Geneve, in december 2009. Op het gebied van genitale verminking bij vrouwen en meisjes steunt de ambassade een aantal NGO's die zich hard maken voor betere wetgeving en juridische dienstverlening, zoals de *Family Guidance Association of Ethiopia*, CARE, *Family Health International* en UNFPA.

Vrouwen in Mali. Foto: Cynthia Boll

De mensenrechten situatie in **Eritrea** hoort tot de meest zorgwekkende van het Afrikaanse continent. Consequent wordt hiervoor als argument aangevoerd de *bestaande no war, no peace* situatie vanwege het grensgeschil met Ethiopië. Nadat de autoriteiten in 2006 de artikel 8 dialoog met de EU hadden opgeschort, is deze medio 2008 hervat en in 2009 doorgezet. Als onderdeel van de gezamenlijke inzet heeft Nederland nadruk gelegd op de gebrekkige godsdienstvrijheid. De dialoog is gaandeweg opener geworden en constructiever van toon. Ten aanzien van de vrijheid van godsdienst heeft Eritrea aangegeven dat het op termijn ook andere dan de huidige erkende godsdiensten wil toestaan. Ook is het positief dat leerlingen het eindexamenjaar van de middelbare school niet langer in het militaire trainingskamp Sawa moeten verblijven, iets waar veel jongeren veel kritiek op hadden. De Nederlandse inzet is erop gericht om de Eritrese autoriteiten ertoe te bewegen hervormingen te initiëren en rechten van burgers beter te respecteren. De ambassade ondersteunt deze dialoog met kleinschalige projecten op het terrein van vrouwen en arbeidsrechten.

In **Sudan** hadden het voortduren van het conflict in Darfur, het naderende einde van de zes jaar durende overgangsperiode van het *Comprehensive Peace Agreement* en het aanhoudingsbevel van het ICC tegen president Bashir in 2009 hun weerslag op de mensenrechten. In de aanloop naar het ICC-aanhoudingsbevel hebben de autoriteiten hun greep op de *civil society* verder verstevigd; er was in het noorden en in Darfur een duidelijke toename van gevallen van intimidatie, willekeurige arrestatie en detentie van mensenrechtenverdedigers wegens vermeende samenwerking met het ICC. Een grote aanval op de *civil society* was het besluit van de regering om 13 internationale NGO's en 3 nationale mensenrechten 'NGO's te sluiten als reactie op het ICC-aanhoudingsbevel tegen de president. Politieke vrijheden als vrijheid van vereniging en betoging staan verder onder druk in de aanloop naar de nationale verkiezingen van april 2010. Op 7 december hebben de autoriteiten in verschillende steden met geweld demonstraties voor hervormingen en implementatie van het CPA neergeslagen. De demonstraties waren georganiseerd door een aantal oppositiepartijen en de SPLM. Vele tientallen mensen, onder wie prominente politici van de SPLM, zijn hierbij gearresteerd.

De Nederlandse inzet is erop gericht de mensenrechtensituatie te verbeteren met gerichte projectinterventies mede als follow-up van het gezamenlijk bezoek van minister Verhagen en minister Koenders en de mensenrechtenambassadeur in 2008. Zo steunt Nederland programma's van UNFPA en een consortium van 'NGO's ter voorkoming van (seksueel) geweld tegen vrouwen en kinderen, genitale verminking van vrouwen (UNICEF) en de bevordering van onafhankelijke media (*Press Now, radio Dabanga*). De voorgenomen steun aan de Soedanese NGO *Khartoum Centre for Human Rights and Environment Development* kon niet worden gerealiseerd door het besluit van de autoriteiten deze NGO te sluiten. Verder heeft Nederland de bilaterale en multilaterale dialoog met de autoriteiten versterkt met trainingen aan de rechterlijke macht en overheidsjuristen. Met gelijkgezinde donoren voert Nederland een proactief mensenrechtenoverleg om adequaat in te kunnen spelen op actuele ontwikkelingen, zowel in Khartoum als bij de VN-Mensenrechtenraad en relevante EU-werkgroepen. Nederland heeft in EU-verband initiatief genomen om in concrete zaken (Lubna Hussein, Silva Khalif) te ageren tegen de Soedanese moraalregelgeving die in strijd is met internationale mensenrechten, het CPA en de interim grondwet van Soedan, waardoor de vrouwenrechten prominenter op de agenda staan van de artikel 8 dialoog. In de nasleep van de sluiting van nationale mensenrechten NGO's heeft Nederland een Schengenvisum voor langere tijd verleend aan de directeur van een van de getroffen NGO's (SUDO).

In 2009 heeft Nederland zich, voornamelijk in EU-verband, ingespannen om internationaal aandacht te vragen voor mensenrechtenschendingen en oorlogsmisdaden in **Somalië**. Zo heeft de Europese Unie op initiatief van Nederland executies door steniging scherp veroordeeld naar aanleiding van berichten over een Somalisch koppel dat tot steniging was veroordeeld wegens overspel. Binnen de VN-mensenrechtenraad heeft Nederland zich er voor ingespannen dat het mandaat van de Onafhankelijke Expert voor Somalië verlengd werd. In samenhang met de Nederlandse inspanningen in het kader van de EU maritieme operatie tegen piraterij nabij Somalië heeft Nederland zich in 2009 ook sterk ingezet om de berechting van Somalische piraten hoog op de internationale agenda te krijgen. Verdachten van piraterij kunnen momenteel op last van de EU overgedragen worden aan Kenia of de Seychellen. Hiertoe heeft de EU overeenkomsten met beide landen gesloten. In deze overeenkomsten is mede op aandringen van Nederland expliciet opgenomen dat de fundamentele mensenrechten van verdachten worden gewaarborgd, de doodstraf niet zal worden uitgevoerd,

Les over vrouwenbesnijdenis aan Maasaivrouwen in het zuiden van Kenia.Elizabeth L. Gilbert | Hollandse Hoogte

en de internationale humanitaire organisaties, zoals het Rode Kruis, te allen tijde toegang hebben tot de overgedragen verdachten.

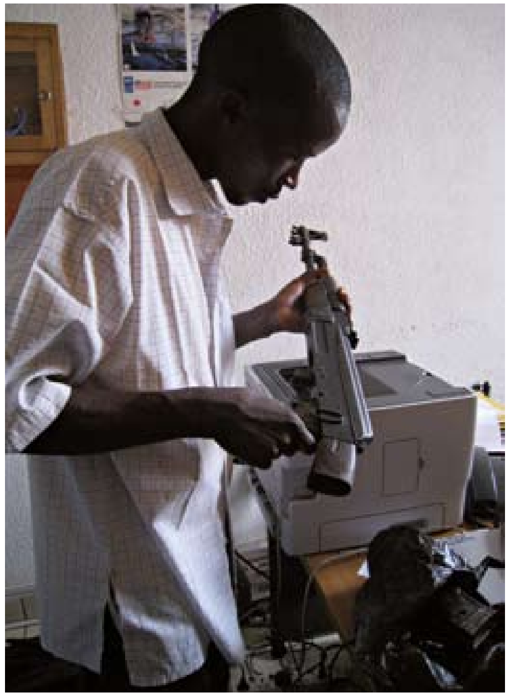
De Nederlandse inspanningen in **Kenia** stonden in 2009 bijna geheel in het teken van pogingen om uitvoering van de 'Annan agenda' en in samenhang daarmee, de strijd tegen straffeloosheid. Belangrijke elementen van deze agenda zijn uitvoering van een reeks hervormingen op gebied van de grondwet, de kieswet, landzaken, terugkeer van ontheemden, het tegengaan van ongelijkheid, de ontmanteling van milities en stappen om te komen tot nationale verzoening. In het bijzonder ging aandacht uit naar de uitvoering van de aanbevelingen van de Kriegler- en Waki Commissies, die onderzoek hebben gedaan naar respectievelijk het verkiezingsproces en het post-verkiezingsgeweld (van begin 2008). Beide commissies hebben blootgelegd dat de geweldsgolf die Kenia overspoelde geen spontane ontwikkeling was. Serieuze hervormingen van politie en justitie en vervolging van de belangrijkste verantwoordelijken om een eind te maken aan de cultuur van straffeloosheid zijn daarom noodzakelijk.

Nederland heeft bilateraal, in EU verband en samen met andere partners voortdurend geprobeerd druk uit te oefenen op de regering om voortgang te bewerkstelligen op de hervormingsagenda en om straffeloosheid te beëindigen. Ook heeft Nederland zich ervoor ingezet dat de belangrijkste internationale actoren (zoals het ICC, de VN rapporteur Alston en bemiddelaar Kofi Annan) betrouwbare en onafhankelijke informatie kregen over de ontwikkelingen in Kenia. Nederland heeft zich ingezet voor een blijvende actieve betrokkenheid van bemiddelaar Kofi Annan, die gedurende het

jaar actief bleef en het land in oktober en december 2009 bezocht om de partijen op het hervormingspad te houden. In dit kader ondersteunde Nederland de *Kofi Annan Foundation* door een bijdrage van 2 miljoen euro.

Nederland heeft de situatie in Kenia meermalen in EU verband opgebracht, zoals tijdens de vergaderingen van de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen (RAZEB) in mei en juli 2009. Uiteindelijk leidde dit tot een krachtig EU signaal dat spoedige uitvoering van de akkoorden essentieel geacht wordt voor verzoening, ontwikkeling en het voorkomen van toekomstig geweld.

Naast politieke inspanningen steunt Nederland mensenrechten NGO's en de Keniaanse mensenrechtencommissie (een overheidsinstelling met onafhankelijke status) die schendingen documenteren, opkomen voor mensenrechtenverdedigers en getuigen en zich inzetten voor hervormingen en de overheid ter verantwoording roepen. Complementair hieraan heeft Nederland het initiatief genomen om een *Civil Society for Democratic Goverance Facility* op te richten (ondergebracht bij UNDP). Dit is een fonds om NGO's te ondersteunen die zich richten op de bevordering van conflictpreventie, mensenrechten, goed bestuur en de rechtstaat. Parallel hieraan is voor het bedrijfsleven een *Business Advocacy Fund* opgezet. Steeds meer andere donoren sluiten zich bij deze Nederlandse initiatieven aan.

Ontwapening in Burundi. Foto: Esdras Ndikumana | ANP Photos

In april 2009 is in **Burundi** een nieuwe strafwet aangenomen, waarmee de doodstraf is afgeschaft. Nederland had hier met andere internationale partners langere tijd op aangedrongen. Ondanks inspanningen van de internationale gemeenschap, waaronder Nederland, is homoseksualiteit strafbaar gesteld. De rechten van minderheden (kinderen, albino's) zijn in het gedrang, maar er zijn verbeteringen doorgevoerd, onder meer door het gevangen nemen van daders van verminking van en moord op albino's. Straffeloosheid en corruptie zijn ook in 2009 een punt van grote zorg gebleven. In de dialoog met Burundese autoriteiten heeft Nederland aan bovenstaande punten stelselmatig aandacht

besteed, zowel bilateraal als samen met andere internationale partners. De veiligheid van burgers in Burundi is toegenomen dankzij het einde van de strijd tussen de regering en de rebellenbeweging (Palipehutu-) FNL. Inspanningen van de internationale gemeenschap hebben in april geleid tot registratie van de FNL als politieke partij en het begin van het DDR-proces. Nederland heeft hieraan 3 miljoen euro bijgedragen via een door de Wereldbank opgezet programma. Nederland heeft ook financieel bijgedragen aan de Zuid-Afrikaanse Facilitatie, die per 31 december 2009 is afgelopen. Verder steunde Nederland in 2009 een grootschalig project gericht op de verzameling en vernietiging van kleine wapens bij de Burundese politie.

De mensenrechtensituatie in de **Democratische Republiek Congo** (**DRC**) blijft zorgwekkend. In 2009 eisten vooral de onrustige situatie in het oosten, en in het bijzonder de militaire acties tegen de FDLR, veel burgerslachtoffers. Het Congolese leger heeft hieraan mede schuld gehad. Vredesmacht MONUC werd bekritiseerd vanwege operationele ondersteuning aan het Congolese leger bij het militair bestrijden van de FDLR, en ook in andere delen van het land deden zich zorgwekkende ontwikkelingen voor, waaronder afnemende persvrijheid.

Nederland dringt voortdurend aan op het belang van bescherming van burgers en het respecteren van de mensenrechten. In dit verband wordt in de dialoog met de Congolese autoriteiten het belang onderstreept van het beëindigen van de heersende straffeloosheid. Op Nederlands initiatief heeft de Europees vertegenwoordiger voor de Grote Merenregio eind 2009 de Congolese autoriteiten hier nogmaals in duidelijke termen op aangesproken.

De strijd tegen seksueel geweld als oorlogswapen vormt een centraal onderdeel van de Nederlandse mensenrechteninspanningen, waarvoor in de DRC speciale aandacht is. Nederland zet zich in voor coördinatie van de inspanningen van overheid en donoren op dit gebied, financiert een project waarmee de toegang van slachtoffers tot rechtspraak wordt vergroot en draagt bij aan de training van militairen op het gebied van seksueel geweld. Naast deze bestaande initiatieven is in 2009 binnen de nationale stabilisatiestrategie een financieringskader gerealiseerd ter bestrijding van seksueel geweld. Nederland is de eerste donor die dit actieplan financiert.

Bij de 10e zitting van de Mensenrechtenraad heeft Nederland intensief gelobbyd voor het opnieuw instellen van een onafhankelijke expert voor de DRC. Door sterk verzet van de DRC en de Afrikaanse groep is dit niet gelukt. Wel heeft een aantal thematische rapporteurs gezamenlijk rapport over de DRC uitgebracht aan de Mensenrechtenraad. In oktober 2009 heeft de Speciale Rapporteur inzake buitengerechtelijke executies een bezoek gebracht aan de DRC. In 2010 zal Nederland ich opnieuw sterk maken voor rapportage over de mensenrechtensituatie.

Minister Koenders bezocht de DRC in april 2009. Daar sprak hij onder andere over de uitvoering van de VN stabilisatiestrategie voor Oost-Congo, waarvan Nederland de grootste donor is en die mede tot doel heeft vluchtelingen en ontheemden naar huis te doen terugkeren. Ook bezocht de minister in Bukavu een *sexual violence training* voor de *Armed Forces of the Democratic Republic of Congo* (FARDC), georganiseerd door de conflictpreventie-NGO *Search for common ground*.

De winnares van de Mensenrechtentulp 2008, de Congolese Justine Masika Bihamba, heeft met Nederlandse steun, met een aantal vertegenwoordigers van mensenrechtenorganisaties in Genève een schaduwrapport gepresenteerd inzake het landenexamen van de DRC door de Mensenrechtenraad. Ook is zij tweemaal te gast geweest in Nederland, als deelnemer van de in september 2009 georganiseerde conferentie over *Transitional Justice* en in november als gast bij de uitreiking van de Mensenrechtentulp 2009 (zie paragraaf 4.10). Het project van de NGO *Synergie des Femmes* dat met de prijs gefinancierd wordt, behelst onder andere de eerste opvang van verkrachte vrouwen en ondersteuning tijdens de procesgang.

Inspelend op de afname van de politieke ruimte in de DRC, heeft de ambassade op de internationale dag van de mensenrechten 2009 een evenement georganiseerd over persvrijheid. Ook tijdens het landenexamen door de Mensenrechtenraad in december 2009 heeft Nederland specifiek aandacht gevraagd voor de politieke ruimte. Daarnaast heeft Nederland onder andere aandacht gevraagd voor de uitlevering aan het ICC van Bosco Ntaganda, de omstandigheden in gevangenissen, mensenrechtenverdedigers en buitengerechtelijke executies. Beide bewindslieden hebben in 2009 diverse malen op hoog niveau hun zorgen overgebracht over de afnemende veiligheid voor de bevolking.

De ambassade in **Rwanda** organiseerde regelmatig bijeenkomsten met mensenrechtenorganisaties, als uitvloeisel van de EU-richtlijn over *Human Rights Defenders*, die in 2004 tijdens het Nederlandse voorzitterschap tot stand kwam. In deze bijeenkomsten geven verschillende mensenrechtenorganisaties hun visie op actuele ontwikkelingen op gebied van de mensenrechten. In 2009 werd ook steun verleend aan Radio La Benevolencija voor een regionaal project gericht op verzoening, aan de onafhankelijke regionale koepel van mensenrechtenorganisaties. Ook is geïnvesteerd in het *Legal Aid Forum*, dat bijdraagt aan capaciteitsopbouw op gebied van rechtsbijstand. In de justitiesector werd steun gegeven aan het Hooggerechtshof, de gacaca rechtspraak en de Mpanga gevangenis. Mede dankzij Nederlandse steun aan de *National Electoral Commission* (NEC), zijn de aanbevelingen van NGO's en de EU uit de verkiezingen van 2008 overgenomen in de nieuw ontwikkelde kieswet.

Discriminatie op basis van seksuele geaardheid blijft in **Uganda** een groot probleem. In het najaar van 2009 is een wetsvoorstel (de *Anti-Homosexuality Bill* 2009) door het Ugandese parlement in behandeling genomen, dat beoogt alle activiteiten gerelateerd aan homoseksualiteit strafbaar stellen, inclusief het ondersteunen van

Voormalig soldaten van de Rwandese rebellengroepering FDLR participeren in een demobilisatieprogramma van de VN. Foto: Jiro Ose | Hollandse Hoogte

belangenorganisaties die opkomen voor homorechten. Nederland verwerpt de nieuwe ontwerpwet en heeft de ad hoc coalitie van lokale mensenrechtenorganisaties gesteund in hun protesten tegen deze ontwerpwet. Daarnaast heeft Nederland bepleit dat de EU de Ugandese autoriteiten hierop zou aanspreken. Ook in het structurele beleid ten opzichte van Uganda blijven mensenrechten centraal staan. Nederland ondersteunde de justitiesector met sectorale begrotingssteun, en in de jaarlijkse review worden concrete afspraken gemaakt op welke terreinen verbetering noodzakelijk is. In 2009 is afgesproken dat in 2010 aandacht uit zal gaan naar landrechten, familierecht en het terugdringen van de achterstanden bij rechtszaken. Ook werden mensenrechten besproken in Artikel 8-dialogen en in het samenwerkingsverband met gelijkgestemde donoren wordt de mensenrechten situatie gemonitord op basis van tweemaandelijks mensenrechtenrapportages.

Nederland ondersteunt sinds 2008 via Hivos de organisatie LAMBDA, een associatie die opkomt voor de rechten van seksuele minderheden in **Mozambique**. Homoseksualiteit is in Mozambique nog steeds een taboe en homo's en lesbiennes lopen het risico strafrechtelijk vervolgd te worden. Daarnaast signaleren mensenrechtenorganisaties discriminatie op de werkvloer vanwege seksuele geaardheid. Ook is de ambassade een programma gestart om de leefomstandigheden in de gevangenissen in het noorden van Mozambique en in de hoofdstad Maputo te verbeteren. Overheid en publieke en private partners sloten een 'Schokland-akkoord' in acht partnerlanden, waaronder Mozambique met als doel gezamenlijk geweld tegen vrouwen te bestrijden.

In **Zambia** ondersteunde en faciliteerde Nederland een netwerk van NGO's en individuen die een einde willen maken aan de discriminatie van seksuele minderheden. Vooralsnog is deze ondersteuning niet financieel, omdat daarmee het Zambiaanse initiatief meteen als buitenlands zou worden bestempeld. Nederland heeft de verschillende organisatie bij elkaar gebracht en in contact gebracht met gelijkgestemde donoren en internationale organisaties, evenals *Human Rights Watch*. Samen met Noorwegen en Zweden werd de *National Legal Aid Clinic for Women (NLACW)* gesteund, die rechtsbijstand aan vrouwen en kinderen biedt en voorlichting geeft over de rechten van vrouwen en kinderen via rondreizende voorlichtingscampagnes en de media. Daarnaast lobbyt NLACW bij het parlement voor meer rechtsbescherming van vrouwen en kinderen.

Zimbabwaanse juristen strijden voor mensenrechtenverdedigers
Midden jaren '90 begon de mensenrechtensituatie in Zimbabwe te verslechteren. In deze context werd in 1996 *Zimbabwe Lawyers for Human Rights* (ZLHR) opgericht. Vele honderden mensenrechtenverdedigers danken hun vrijheid of zelfs hun leven aan het bestaan van deze organisatie. Er is een duidelijk verschil zichtbaar daar waar ZLHR haar middelen inzet. Met de regelmaat van de klok worden mensenrechtenverdedigers of politiek activisten opgepakt, ontvoerd of mishandeld. ZLHR is in staat om ogenblikkelijk, zelfs midden in de nacht, advocaten uit te sturen om deze mensen vrij te krijgen. Zo ook toen 40 activisten, waaronder Jestina Mukoko, directeur van *Zimbabwe Peace Project*, eind 2008/begin 2009 ontvoerd werden. ZLHR was de organisatie die de vermisten uiteindelijk opgespoord en juridisch bijgestaan heeft. Na lange juridische procedures heeft ZLHR de activisten van alle vervolging weten vrij te krijgen. De ambassade in Zimbabwe was één van de eersten die deze organisatie financieel bijstond. Een van de speerpunten van de recente Nederlandse ondersteuning is het mogelijk maken van het openen van satelliet kantoren in Bulawayo en Mutare, om zo landelijk sneller en beter mensen bij te staan.

Nederland heeft ook in 2009 de mensenrechtensituatie in **Zimbabwe** zeer nauwlettend gevolgd. Hoewel deze verbeterd is ten opzichte van 2008, bleef het regime van President Mugabe stelselmatig de rechten van (leden van) mensenrechtenorganisaties, oppositie en vakbonden schenden om hervormingen tegen te gaan en democratisering te frustreren. NGO-medewerkers en journalisten zijn gearresteerd, en er was een toename van arrestaties van advocaten. Er was sprake van opvallend eenzijdige inzet van het justitiële systeem, waarvan de vervolging van de beoogde onderminister van landbouw, Roy Bennett, en een twintigtal MDC parlementariërs voorbeelden zijn. De Speciale Rapporteur voor marteling van de VN, dhr. Nowak, is (ondanks eerdere uitnodiging) bij aankomst in Harare de toegang tot Zimbabwe ontzegd.

Nederland heeft de mensenrechtensituatie in Zimbabwe binnen de EU hoog op de agenda gehouden. De situatie in de diamantmijnen had hierbij speciale aandacht. In verschillende EU-verklaringen zijn de mensenrechtenschendingen veroordeeld, en

zowel minister-president Balkenende als minister Verhagen hebben premier Tsvangirai tijdens zijn bezoek aan Nederland in juni aangesproken op de mensenrechtensituatie in Zimbabwe.

De Nederlandse ambassade in Harare was een van de meest actieve ambassades in Zimbabwe op het gebied van mensenrechten. Zo huisvestte de ambassade tijdelijk een aantal mensenrechtenverdedigers toen zij werden bedreigd. Continue steun bleef gericht op de kern van het mensenrechtensysteem: bescherming van mensenrechten en mensenrechtenverdedigers, zowel op juridisch als medisch vlak, en ondersteuning van concrete beveiligingsmaatregelen voor mensenrechtenverdedigers. Enkele organisaties die door de ambassade zijn ondersteund, zijn het *Law Society Zimbabwe, Zimbabwe Lawyers for Human Rights* en *Counselling Services Unit*. De ambassade ondersteunt ook *Gays and Lesbians in Zimbabwe* (GALZ) die hen in staat moet stellen zich harder in te zetten voor de opname van gelijke rechten voor homoseksuelen in de nieuw te vormen grondwet. Ook bezochten medewerkers van de ambassade rechtszaken van onder meer Roy Bennett, Jestina Mukoko en andere mensenrechtenverdedigers in het ziekenhuis en tijdens demonstraties.

Tijdens donorbijeenkomsten en de EU was Nederland op mensenrechtengebied vaak leidend. De ambassade is voorzitter van de mediadonorgroep en van de EU subgroep over mensenrechten. De ambassade heeft onder andere voor alle EU ambassadeurs een *debriefing* van de *Kimberley Process* bijeenkomst in Namibië georganiseerd en een bijeenkomst met Afrikaanse ambassadeurs waarin zij van gedachten hebben gewisseld over de rol van alle ambassades in Harare op het terrein van mensenrechten.

9.4 De Amerika's

'A commitment to human rights starts with universal standards and with holding everyone accountable to those standards, including ourselves. On his second full day in office, President Obama issued an executive order prohibiting the use of torture or official cruelty by any U.S. official and ordered the closure of Guantanamo Bay. Next year, we will report on human trafficking, as we do every year, but this time, not only just on other countries, but also on our own. And we will participate through the United Nations in the Universal Periodic Review of our own human rights record, just as we encourage other nations to do. By holding ourselves accountable, we reinforce our moral authority to demand that all governments adhere to obligations under international law; among them, not to torture, arbitrarily detain and persecute dissenters, or engage in political killings. Our government and the international community must counter the pretensions of those who deny or abdicate their responsibilities and hold violators to account.'[47]

47 Remarks on the Human Rights Agenda for the 21st Century, Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Washington, DC, December 14, 2009

De mensenrechtensituatie op het Westelijk Halfrond is uiterst divers. Zo is het voor mensenrechtenverdedigers in veel Latijns-Amerikaanse landen moeilijk hun werk te doen, tegen machtige sociale en economische elites in de samenleving. In andere landen is het juist de problematiek rondom het tegengaan van straffeloosheid die de meeste aandacht vraagt. Weer andere landen trachten geheime detentiecentra te sluiten. Slotsom is dat ondanks geboekte vooruitgang veel te winnen blijft op het gebied van mensenrechten. De uiteenlopende aard van de grootste problemen op mensenrechtengebied vraagt van Nederland een flexibele en creatieve aanpak.

Op het gebied van mensenrechten is **Canada** is een belangrijke partner voor Nederland binnen de Verenigde Naties. In de VN-Mensenrechtenraad werkt Nederland met Canada nauw samen om steun voor thema- en landenresoluties te verzekeren. In de Raad heeft Canada de afgelopen jaren het initiatief genomen voor de resolutie over vrijheid van meningsuiting. In de Derde Commissie van de Algemene Vergadering van de VN heeft Canada al een aantal jaren achter elkaar een resolutie ingediend over de mensenrechtensituatie in Iran. De EU voert met zowel de VS als met Canada jaarlijks zogenaamde mensenrechtenconsultaties. Prominent op de agenda staat samenwerking in de relevante mensenrechtenfora, maar ook nationale mensenrechtenkwesties zoals de doodstraf. De Nederlandse ambassade in Ottawa onderhoudt contact met vertegenwoordigers van vrouwenorganisaties van Canadese Aboriginal groepen, zgn. *First Nations*. In 2010 zal gezamenlijk een aantal activiteiten worden georganiseerd.

Veel van de activiteiten op het gebied van mensenrechten die Nederland in 2009 samen met de **Verenigde Staten** werden in het kader van de viering van het Henry Hudson 400-jaar (NY400) georganiseerd, in het bijzonder tijdens de openingsweek in New York in september. Mensenrechten waren onderwerp van gesprek tijdens het bilaterale onderhoud tussen minister Verhagen en Secretary of State Clinton en ook staatssecretaris Timmermans besteedde verscheidene malen bijzondere aandacht aan de rechten van *Native Americans*. Een aantal tentoonstellingen dat in het NY400 kader werd gesponsord door het ministerie van Buitenlandse Zaken vestigden aandacht op de problematische kant van ons koloniale verleden en het mensenrechtenaspect daarvan. Minister Verhagen reikte de overkoepelende *Four Freedoms Award* van het *Roosevelt Institute* uit. De vrijheid van godsdienst onderscheiding ging naar Eboo Patel, vrijwaring van gebrek medaille naar Vicky Escarra, de vrijheid van meningsuiting onderscheiding naar Anthony Romero en de medaille voor vrijwaring van vrees naar *Secretary of State* Hilary Clinton. Volgens de voormalige Amerikaanse president Roosevelt is dit de grondslag voor de mensenrechten in de hele wereld.

Four Freedoms Award voor Hillary Clinton
"De wereld heeft in u een oprechte verdediger van rechtvaardigheid en mensenrechten gevonden." Dat zei minister van minister Verhagen bij de uitreiking van de Four Freedoms Award aan zijn Amerikaanse ambtgenote Hillary Clinton in New York tijdens de New York 400 week. Verhagen prees Clinton voor haar niet aflatende inzet voor de mensenrechten. 'Mensenrechten zijn universeel maar dit beginsel staat op veel plaatsen in de wereld onder druk. Wij moeten daarom gezamenlijk voor deze rechten opkomen. Onze landen, en u en ik persoonlijk, trekken hierbij samen op.' De Four Freedoms Award is geïnspireerd door de 4 vrijheden van de voormalige Amerikaanse president Roosevelt: de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van godsdienst, vrijwaring van gebrek en vrijwaring van vrees. Hij beschouwde deze vrijheden als de grondslag voor de mensenrechten in de hele wereld. De prijs werd voor het eerst uitgereikt in 1982, het 100ste geboortejaar van Roosevelt, aan HKH Prinses Juliana. In 2005 ontving Bill Clinton de prijs, die in de even jaren in Middelburg wordt uitgereikt aan niet-Amerikanen en in de oneven jaren in New York aan een Amerikaanse staatsburger of instituut. Minister Verhagen verklaarde dat hij in de toekomst op mensenrechtengebied nauw met Clinton blijft samenwerken. 'U kunt daarbij rekenen op de voortdurende Nederlandse steun en vriendschap.'

De Nederlandse ambassade in Washington organiseerde in 2009 in samenwerking met *American University Washington College of Law* (AU) een mensenrechtenseminar met als titel: '*Upholding Human Rights: Shared History and Shared Challenges for the Netherlands and the United States*'. Na een inleiding van de Nederlandse ambassadeur en een lezing van voormalig Amerikaanse ambassadeur in Nederland, mevrouw Cynthia Schneider volgde een paneldiscussie. Aan dit debat namen de Nederlandse mensenrechtenambassadeur deel, alsmede Michael Kozak, *Senior Advisor in het Bureau of Democracy, Human Rights and Labor*, Barbara Oomen, *Associate Professor of Law, Roosevelt Academy*, en lid van de mensenrechtencommissie van de AIV en Larry Cox, *Executive Director Amnesty International USA*. Binnen het panel was brede overeenstemming over de leiderschapsrollen die voor de VS en Nederland zijn weggelegd op mensenrechtengebied, en over de mogelijkheden tot vergaande samenwerking tussen de twee landen.

Verenigde Naties (VN) en Veiligheidsraad (VR)

De Verenigde Staten zijn voor Nederland internationaal gezien een belangrijke partner op het gebied van mensenrechten. Goede samenwerking met de VS op gebied van mensenrechten is vaak een essentiële voorwaarde om in VN-verband en/of op landenniveau tot succesvolle initiatieven te komen. De Nederlandse regering is verheugd met de nieuwe betrokkenheid – en lidmaatschap -– van de VS in de Mensenrechtenraad, zoals deze is gebleken tijdens de recente twaalfde zitting van de Raad, waar de VS op hoog niveau was vertegenwoordigd. De Amerikaanse aanwezigheid had een positief effect op het verloop van de zitting. De verwachting is dat de betrokkenheid van de VS de komende jaren op tal van mensenrechtendossiers zal zorgen voor een nieuwe, positieve dynamiek. Voorafgaand aan de twaalfde zitting van de Raad vonden bilaterale mensenrechtenconsultaties plaats in Washington.

De verschillende gesprekken van Nederland met de Amerikaanse regering over discriminatie op basis van seksuele geaardheid en de rechten die Nederland voorstaat, hebben bijgedragen aan de uiteindelijke ondertekening van de 'VN verklaring over mensenrechten, seksuele geaardheid en gender identiteit' door de VS. Dit vond al kort na het aantreden van president Obama plaats. Ook op het gebied van vrouwenrechten heeft de regering-Obama in 2009 veel stappen gezet. Nederland heeft de VN Veiligheidsraadsresoluties 1888 en 1889 op het gebied van vrouwen, vrede en veiligheid medegesponsord. Zeker in het kader van wederopbouwactiviteiten in landen als Afghanistan, Soedan en de Democratische Republiek Congo ziet Nederland mogelijkheden om met de nieuwe regering samen te werken in de concrete toepassing van deze resoluties.

Tijdens de 64e zitting van de AVVN, organiseerde Nederland met de VS en Brazilië een ministeriële bijeenkomst over geweld tegen meisjes (zie paragraaf 3.5). De VS heeft, ook achteraf, veel waardering uitgesproken voor samenwerking met Nederland in het kader van dit evenement.

Uitdagingen op het gebied van de mensenrechten

Naast nauwe samenwerking met de VS besteedt Nederland zowel bilateraal als in EU-verband ook veel aandacht aan de mensenrechtengerelateerde zaken waarover de VS veel kritiek krijgen. Te denken valt aan onderwerpen zoals uitvoering van de doodstraf, respect voor mensenrechten in de strijd tegen terrorisme en de Amerikaanse ratificatie van het internationaal strafhof. De EU spreekt zich regelmatig uit tegen de doodstraf. Afzonderlijke staten worden direct of indirect aangespoord om af te zien van het gebruik van de doodstraf en ten minste een moratorium in acht te nemen. Aan de hand van in EU-verband gemaakte afspraken pleit de EU in specifieke gevallen voor het niet ten uitvoer brengen van de executie. In voorkomende gevallen financiert de ambassade bilateraal aanvullende activiteiten, met name praktijkgerichte cursussen.

De Verenigde Staten heeft afscheid genomen van een beleid van geheime gevangenissen. De Nederlandse regering heeft ook in het verleden een duidelijk standpunt ingenomen tegen de gevangenis Guantanamo Bay en geheime detentiecentra. In januari 2009 gaf president Obama in zijn *Executive Order regarding Interrogation* opdracht tot de sluiting door de CIA van alle door de CIA beheerde detentiecentra. Ook gaf hij opdracht tot de sluiting van Guantanamo Bay en het opstellen van een nieuw detentiebeleid in de strijd tegen het terrorisme. Nederland is verheugd met dit besluit van president Obama. In dat kader is eind oktober een gezamenlijke EU-VS verklaring afgegeven over verbeterde Trans-Atlantische justitiële en politiële samenwerking.

Nederland zal de ontwikkelingen op dit thema blijven volgen. De ontwikkelingen in de gevangenis Bagram in Afghanistan maken hier eveneens deel van uit. Zo volgt de regering de stand van zaken in Bagram op de voet en bepleit in contacten met de Amerikaanse en Afghaanse autoriteiten dat alle vormen van detentie in overeenstemming dienen te zijn met het internationale recht en dat de rechten van gedetineerden moeten worden gewaarborgd.

Latijns-Amerika en Caribisch gebied
Het Nederlands mensenrechtenbeleid ten opzicht van **Mexico** vindt plaats in het kader van de mensenrechtendialoog als onderdeel van het strategisch partnerschap EU – Mexico. Het actieplan voor dit strategisch partnerschap zal worden gestart op de aanstaande EU – Mexico top die door EU voorzitter Spanje zal worden georganiseerd. Nederland heeft zich ingezet voor een zo hoog mogelijk niveau van de dialoog en de mogelijkheid ook concrete zaken te bespreken. Nederland heeft ook in 2009 aandacht gevraagd voor de onopgeloste moord op het meisje Hester van Nierop in een gesprek met federale autoriteiten en een vertegenwoordiger van het openbaar ministerie van de deelstaat Chihuahua. Minister Verhagen heeft deze onopgeloste moord eveneens opgebracht in een gesprek met zijn Mexicaanse counterpart tijdens het staatsbezoek van Nederland aan Mexico in november. Nederland steunt diverse mensenrechtenprojecten op het gebied van persvrijheid en veiligheid van journalisten; ondersteuning van forensisch onderzoek naar de zogenaamde *feminicidio* zaken en hulp aan vrouwen en kinderen, die in de deelstaat Chihauhau slachtoffer zijn geweest van geweld.

In **Argentinië** steunde Nederland in 2009 activiteiten ten behoeve van de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van de media. Daarnaast werd door middel van verschillende projecten het verwerken van het dictatoriale verleden gesteund. Ook werd een bijdrage geleverd aan organisaties die zich inzetten voor de uitbanning van geweld tegen vrouwen en voor de emancipatie van jongeren en vrouwen.

Mexico, Mexico-stad, 21 maart 2009. Een demonstratie van feministen uit heel Latijns-Amerika. Foto: Jet Budelman | Hollandse Hoogte

Nederland heeft in **Bolivia** organisaties en projecten ondersteund die strijden tegen geweld tegen vrouwen en discriminatie op basis van seksuele geaardheid. Mensenrechten staan altijd op de agenda van gesprekken van de ambassade met de Boliviaanse overheid, hetgeen overigens ook geldt voor de andere ambassades in Latijns Amerika en de Cariben. Nederland levert in Bolivia tevens een bijdrage aan het kantoor van de Nationale Ombudsman. Binnen het milieuprogramma speelt het recht op water een belangrijke rol.

In 2009 vonden de eerste twee bijeenkomsten plaats van de mensenrechtendialoog die de EU en **Brazilië** in het kader van een Strategisch Partnerschap voeren. Nederland droeg actief bij aan de invulling van deze dialoog. Tijdens de opening van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties organiseerde Nederland samen met de VS en Brazilië een evenement voor de bestrijding van geweld tegen meisjes. Ook de Braziliaanse Mayra Avellar Neves, winnares van de Kindervredesprijs in 2008, was hierbij aanwezig. Nederland leverde in 2009 onder andere ook een bijdrage aan een inter-nationaal symposium over gendergelijkheid in Rio de Janeiro. Bij de ontvangst van de Vice-Minister voor Mensenrechten Sottili in juli 2009, benadrukte Nederland het belang van samenwerking in multilaterale fora op mensenrechtenonderwerpen. In oktober 2009 ontving Nederland Marcelo Freixo, het hoofd van de parlementaire onderzoekscommissie die geweld door milities in de sloppenwijken van Rio de Janeiro onderzoekt.

In **Chili** draagt Nederland bij aan organisaties die onderwijs over de rechten van inheemse volken verzorgen en rechtsbijstand verlenen aan inheemse activisten. Ook het verwerken van mensenrechtenschendingen gepleegd in het dictatoriale verleden van Chili wordt door middel van verschillende projecten ondersteund. Tevens steunt Nederland de maatschappelijke beweging om rechtsongelijkheid op basis van seksuele geaardheid tegen te gaan. Tijdens het staatsbezoek van President Bachelet aan Nederland in mei 2009 is aangegeven hoezeer Nederland hecht aan de spoedige ratificatie door Chili van het Verdrag van Rome inzake het Internationaal Strafhof, hetgeen later in het jaar rond kwam.

Nederland heeft met **Colombia** veelvuldig bilateraal overleg over mensenrechten. Begin dit jaar bezocht minister Koenders samen met War Child een aantal mensenrechtenprojecten in Colombia. Niet ver van Bogota werd een project van de NGO War Child bezocht dat zich richtte op voormalige kindsoldaten. In de provincie Putumayo, één van de meest door het geweld getroffen gebieden in Colombia, werd een rekruteringspreventieproject bezocht waarbij vijf scholen betrokken waren. Mensenrechtenonderwerpen zijn ook in 2009 opgebracht bij de Colombiaanse ambassade in Den Haag. Daarnaast heeft regelmatig een EU-mensenrechtendialoog plaats, waar Nederland structureel aan bijdraagt. Nederland draagt in Colombia tevens bij aan de bescherming van mensenrechtenverdedigers door steun aan een beschermingsprogramma waarbij personen die vanwege hun activiteiten gevaar lopen, tijdelijk in een ander land in de regio

kunnen worden ondergebracht. In oktober 2009 onderzocht de ambassade in Bogotá samen met de Franse en Britse vertegenwoordiging de moord op een mensenrechtenverdediger. Nederland steunt daarnaast onder anderen de Openbaar Aanklager en de Nationale Ombudsman in hun gezamenlijke inspanningen om vervolging van personen die zich schuldig hebben gemaakt aan het schenden van mensenrechten mogelijk te maken. Met deze bijdrage steunt Nederland Colombia bij het opvolgen van de aanbevelingen van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten inzake straffeloosheid.

Human Interest

De heer Lopez werkte als accountant voor de burgermeester in zijn stad in **Colombia**. Hij had een hoge functie en trad in sommige gelegenheden ook op als de vervanger van de burgemeester. Na zijn aantreden ontdekte hij fraude en banden met de paramilitairen door het vorige bestuur. De heer Lopez ontving vervolgens bedreigingen en werd gesommeerd de stad te verlaten. Toen riep hij de hulp in van PSTC (*Temporary Refugee Program*). Dit was in februari 2007. De heer Lopez is toen met de hulp van het programma met zijn familie vertrokken naar Chili. Hier hebben hij en zijn familie met veel succes cursussen en scholing gevolgd om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Zij hebben eveneens geassisteerd in het project van PSTC. In maart 2009 is de familie teruggekeerd naar Colombia. Ze wonen niet meer in de stad waar ze vandaan kwamen, maar in een andere grote Colombiaanse stad. De heer Lopez ontvangt geen bedreigingen meer en werkt nu voor de burgemeester (de namen zijn gefingeerd). De afgelopen 6 jaar heeft het door Nederland gesteunde programma meer dan 80 mensen op deze wijze beschermd.

In **Cuba** ondersteunde Nederland in 2009 onder meer mensenrechtenverdedigers en leden van de vreedzame oppositie. Ook verleende Nederland bijstand aan gedetineerde mensenrechtenverdedigers, steunde het een onafhankelijke vrouwenorganisatie en leden van LGBT-groepen (homorechten) en onafhankelijke journalisten, bevorderde het de verspreiding van educatieve literatuur aan onafhankelijke bibliotheken en faciliteerde het de toegang tot objectieve informatie voor groeperingen uit het maatschappelijk middenveld. Helaas kon de gestructureerde dialoog met Cuba, onder meer ook over de mensenrechten, nog niet van start gaan.

Nederland levert in **Ecuador** een bijdrage aan de versterking van een federatie van mensenrechtenorganisaties. Ook steunt Nederland de bescherming van sekswerkers in Cuenca. Ter bevordering van mediadiversiteit en vrijheid van meningsuiting steunt Nederland in Ecuador een leergang voor aankomende journalisten over het onderwerp persvrijheid. Aan het op gang brengen van een politieke dialoog, ook over de mensenrechten, wordt gewerkt, maar tot dusver nog zonder resultaten.

Vrouwelijke FARC-guerrilla's in de bergen van Colombia. Foto: Ho/AFP Photos | ANP Photos

In **El Salvador** en **Honduras** worden door Nederland projecten ter bevordering van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten gesteund. In El Salvador wil Nederland daarnaast door middel van het versterken van de positie van de Nationale Ombudsman het juridisch systeem bevorderen. In Honduras kregen mensenrechtenverdedigers steun bij het opzetten van een nationaal Mensenrechtennetwerk. Sinds de afzetting van President Zelaya op 28 juni 2009 werd het opzetten van dit netwerk bemoeilijkt, maar met zichtbare aandacht en hulp bij het leggen van contacten met de EU-vertegenwoordiging in Tegucigalpa heeft Nederland geprobeerd bij te dragen aan de veiligheid van mensenrechtenverdedigers. In Costa Rica verzorgde de ambassade samen met het Inter-Amerikaans Mensenrechten Instituut IIDH de opvoering van een toneelstuk over Anne Frank gericht op schoolkinderen. Dit toneelstuk geeft gestalte aan het verlangen naar vrijheid en een menswaardig bestaan en het belang die verworvenheid te koesteren.

In **Guatemala** is in 2006 op Brits/Nederlands initiatief een filtergroep opgericht, bestaande uit vertegenwoordigers van EU-lidstaten, waarin maandelijks de bedreigingen van of aanslagen op mensenrechtenverdedigers worden besproken en wordt bezien of door EU-ambassadeurs vervolgactie moet worden ondernomen. Voorheen was de actie met name ad hoc en daardoor minder effectief. Deze filtergroep was ook in 2009 nog volop actief. De groep staat in rechtsreeks contact met de overheid en ziet toe op voortgang bij onderzoek en procesgang. Ook organiseert de filtergroep publieke evenementen om aandacht te besteden aan specifieke mensenrechtenthema's en mensenrechtenverdedigers. Het initiatief dient als voorbeeld voor andere

Klas in Guatemala. Foto: Peter de Ruiter

landen waarin de veiligheid van mensenrechtenverdedigers niet is gewaarborgd. Soortgelijke groepen bestaan inmiddels ook in Bangladesh en Rwanda en zal onder andere ambassades worden bevorderd.

In het afgelopen jaar werd met steun van Nederland binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken van Guatemala een nieuwe mensenrechtendirectie opgericht. Deze directie zal vanaf 2011 geheel worden gefinancierd uit de Guatemalteekse staatsbegroting. Daarnaast levert Nederland een substantiële bijdrage aan CICIG, een commissie onder de auspiciën van de VN, die in het leven is geroepen ter bestrijding van straffeloosheid in Guatemala. Verder wordt met aanwezigheid van de ambassadeur of een medewerker bij rechtszaken aangegeven welk belang Nederland hecht aan het straffen van de misdaden tijdens het gewapend conflict. Inmiddels is er voor het eerst na het conflict een hoge militair veroordeeld tot 53 jaar en vier maanden gevangenisstraf voor het misdrijf tegen de menselijkheid van gedwongen verdwijning.

Nederland steunt in **Haïti** de bestrijding van geweld tegen vrouwen en de opvang en herintegratie van gedeporteerde economische asielzoekers uit de Dominicaanse Republiek. Ook ondersteunt Nederland een trainingsprogramma voor politieagenten en jongeren in drie verschillende provincies in Haïti.

In **Nicaragua** bevordert Nederland de bescherming van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en de vermindering van discriminatie van seksuele minderheden door een financiële bijdrage aan een fonds ten behoeve van maatschappelijke

organisaties die zich bezig houden met dit thema. Ook steunt Nederland projecten die de toegang tot het juridische systeem voor het armere deel van de Nicaraguaanse bevolking vergroten.

Nederland geeft middels de ondersteuning van verschillende projecten in **Peru** opvolging aan de aanbevelingen van de Waarheids- en Verzoeningscommissie die is ingesteld na de burgeroorlog in dit land. In 2009 was er specifiek aandacht voor de psychosociale begeleiding van slachtoffers van seksueel geweld en van nabestaanden van slachtoffers wier stoffelijk overschot in massagraven worden gevonden. Ook wordt een bijdrage geleverd aan een maatschappelijke organisatie die bij betrokken overheidsinstanties toeziet op de uitvoering van het overheidsbeleid ter bescherming van de burger en preventie van illegale handel in personen. Verder steunt Nederland de verbetering van de mensenrechtensituatie van inheemse volken en de capaciteit van mensenrechtenorganisaties. Toen in juni 2009 de plaats Bagua werd opgeschrikt door een dodelijk conflict tussen inheemse bevolking en politie, vroeg Nederland hiervoor aandacht bij de Europese partners. In Europees verband maakte Nederland zich tevens sterk voor het opnemen van een mensenrechtenclausule bij de totstandkoming van het vrijhandelsakkoord tussen de EU en Peru.

De ambassade in Montevideo ondersteunde in 2009 projecten ter vermindering van discriminatie op basis van seksuele geaardheid in **Uruguay**. In Paraguay werd met de ontvangst in Nederland van een delegatie van het Vice-Ministerie van Justitie en Mensenrechten de institutionele inbedding van Mensenrechten in de overheid gesteund.

In **Suriname** steunde Nederland in 2009 projecten ter bevordering van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten. Ook projecten ter ondersteuning van de rechten van inheemse volken ontvingen een bijdrage vanuit Nederland. Een voorbeeld hiervan is een project ten behoeve van de participatie van de Lokono en Trio volken in West Suriname in de besluitvormingsprocessen van de overheid als het gaat om beslissingen over hun woon- en leefgebied. Uit verdragsmiddelen worden diverse activiteiten ter versterking van de Surinaamse rechtsstaat gefinancierd.

Nederland droeg in 2009 in **Venezuela** bij aan projecten ter ondersteuning van de vrijheid van meningsuiting, onder meer door steun aan een World Press Photo tentoonstelling en een project ter bevordering van professionele en onafhankelijke media. Verder ondersteunde Nederland de bestrijding van het ronselen van kindsoldaten aan de grens met Colombia. Ook droeg Nederland bij aan een organisatie die zich inzet voor een betere kennis van mensenrechten in Venezuela.
In de hele Latijns Amerikaanse en Caribische Regio heeft Nederland aandacht besteed aan de Dag van de Mensenrechten op 10 december 2009. In Brazilië bezocht de ambassadeur Guaraní-Indianen. Nederland steunt via een project de versterking van de rechtspositie van deze inheemse groep. In Buenos Aires (Argentinië) organiseerde de ambassade een literatuurwedstrijd rondom 80 jaar Anne Frank. In La Paz (Bolivia)

discussieerden politici, journalisten en eigenaren van mediabedrijven op uitnodiging van de ambassade over de uitdagingen van de vrijheid van meningsuiting. In Suriname organiseerde de ambassade in samenwerking met de Nationale Vrouwenbeweging de uitvoering van het emancipatorische toneelstuk *Shirley Valentine*, dat voor deze gelegenheid naar de Surinaamse context is vertaald. In Grenada organiseerde de ambassade in Trinidad en Tobago samen met VN-instanties een workshop voor journalisten uit de hele Caribische regio rondom het thema 'geweld tegen vrouwen'.

Verder volgde Nederland met belangstelling, en waar mogelijk assistentie, de *Universal Periodic Reviews* (UPRs) van Colombia, Cuba, Chili, Uruguay, Belize, Costa Rica en de Domincaanse Republiek. In alle gevallen werden zowel mondeling als schriftelijk vragen gesteld op basis van input van de Nederlandse ambassades in de geëxamineerde landen.

9.5 Europa

Nederland beschouwt de landen van Europa, zowel binnen als buiten de Europese Unie (EU), als natuurlijke bondgenoten bij de bevordering van mensenrechten wereldwijd. Het uitdragen van onze gemeenschappelijke waarden en principes staat daarbij centraal. Natuurlijk zijn internationale organisaties in Europa die een actief beleid voeren op het gebied van mensenrechten, zoals de Europese Unie en de Raad van Europa, belangrijke fora voor Nederland om de mensenrechtenstrategie uit te dragen en steun te verwerven in Europese landen voor waarborging van mensenrechten op mondiaal niveau.

Hoe goed de samenwerking echter ook is, we moeten bereid blijven kritisch naar binnen te blijven kijken en wanneer nodig ook Europese landen een spiegel voor te houden. De landen in de Europese regio hebben zich immers op verschillende manieren gecommitteerd aan de bevordering en bescherming van mensenrechten. Mensenrechtennormen uit de Europese mensenrechtenverdragen zijn geïncorporeerd in de nationale constituties. Terwijl nationale hoven toezien op de naleving daarvan in de lidstaten gebeurt dat op Europees niveau door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). De vrijheid van meningsuiting, bescherming van LGBT, bescherming van het recht op privacy in de strijd tegen terrorisme: het zijn allemaal voorbeelden van normen waarop burgers met behulp van het individuele klachtrecht een beroep kunnen doen door zaken aan te spannen bij het EHRM. Hoewel Europese burgers zich beschermd kunnen weten door het EHRM en aan alle lidstaten van de EU voorafgaand aan toetreding politieke én juridische eisen worden gesteld, ook op het gebied van mensenrechten (Kopenhagen-criteria), blijft inzet op het terrein van naleving van mensenrechten ook binnen Europa van groot belang. Het meest recente voorbeeld is de uitslag van het Zwitserse referendum over het verbod op minaretten. Nederland volgt de ontwikkelingen naar aanleiding van het referendum nauwgezet, met name waar er duidelijke spanning lijkt op te treden tussen de constitutionele vertaling daarvan en het EVRM.

Bij de implementatie van de mensenrechtenstrategie binnen Europa zijn multilaterale monitoringsinstrumenten, zoals de verschillende monitoringsmechanismen van de Raad van Europa waaronder het ECRI, het CPT, het nationale Minderheden Comité of de Mensenrechten Commissaris, van groot belang. Daarnaast is ook de *Universal Periodic Review* van de VN-Mensenrechtenraad een belangrijk toetsingsinstrument voor Nederland, ook wanneer Europese landen worden behandeld. Zo hebben de Nederlandse ambassades in Valletta en Nicosia in overleg met de UNHCR bijgedragen aan de *reviews* van Malta en Cyprus die dit jaar hebben plaatsgevonden. De ambassade in Oslo droeg direct bij aan de *review* van Noorwegen.

Nederlandse ambassades in Europese hoofdsteden hebben mensenrechten als belangrijk thema opgenomen in hun dagelijkse werkprogramma. Publieksdiplomatie, zoals voorlichtingsprojecten over mensenrechten, ontvangsten, gesprekken met maatschappelijke organisaties, of het initiëren van filmvertoningen over mensenrechten, is hiervan een goed voorbeeld. Met hun eigen netwerk in Europa spelen Nederlandse NGO's daar ook vaak een actieve rol in. Alle Nederlandse ambassades in Europa, van Ierland tot Turkije en van Noorwegen tot Griekenland zijn met de hen beschikbare middelen actief in het uitdragen van de Nederlandse inzet uit de mensenrechtenstrategie. Mensenrechten kunnen ook in bilaterale gesprekken met de autoriteiten en met maatschappelijk toonaangevende NGO's aan de orde komen: zo heeft de mensenrechtenambassadeur tijdens zijn bezoek aan Italië in 2009 onder meer op het Italiaanse ministerie van Buitenlandse Zaken gesprekken gevoerd over in Italië actuele mensenrechtenthema's, inclusief xenofobie, problematiek rond minderheden en LGBT.

Een andere hoofdtaak voor de Europese ambassades is het volgen van de binnenlandse politiek in het gastland en handvatten bieden aan het departement in Den Haag voor de wijze waarop bepaalde zaken het meest effectief kunnen worden geagendeerd, met aandacht voor de mensenrechtendimensie. Ambassades hebben doorgaans een goed inzicht in de gevoeligheden in het gastland. Rapportage vanuit de ambassades over nationale ontwikkelingen helpen Nederland de juiste wijze van interveniëren in het desbetreffende land te bepalen en helpen bovendien het onderhandelingsproces in multilaterale organisaties als de EU en, op mondiaal niveau, de VN.

Rechten van etnische minderheden

Discriminatie van minderheden zoals de Roma en andere etnische minderheden blijft in sommige Europese landen een probleem. Naast aandacht voor deze problematiek in de verschillende multilaterale gremia (zie paragraaf 4.9), is Nederland ook op nationale titel actief op het gebied van minderheden. Er wordt gerapporteerd over de situatie van deze minderheden in andere Europese landen en de dialoog wordt gezocht met de lokale autoriteiten en maatschappelijke organisaties. Waar nuttig worden concrete activiteiten ondersteund. Zo zetten de ambassades in landen als Hongarijë, Tsjechië en Roemenië, met traditioneel een grote Romabevolking, zich actief in voor het bevorderen van hun sociale inclusie. Projectsteun en het organiseren van en deelname aan

bijeenkomsten zijn hiervoor veelgebruikte instrumenten. Maar ook in Noord-Europese landen is Nederland actief. Zo is met steun van Nederland in Finland de Roma *civil society* versterkt door het mede mogelijk maken van een informatieve website over Roma voor het Finse publiek en voor de Romagemeenschap zelf (zie paragraaf 4.9).

Rechten van vrouwen

Nederland neemt actief deel aan de onderhandelingen in de Raad van Europa over een Verdrag inzake preventie en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld, waarin de Europese normen ten aanzien van vrouwenrechten moeten worden verankerd en verzekerd (zie paragraaf 4.5). Daarnaast financieren ambassades in diverse Europese landen projecten op het gebied van vrouwenrechten, zoals bijvoorbeeld in Spanje over de rol van vrouwen in de krijgsmacht of in Letland over geweld tegen vrouwen en kinderen. Ook zijn ambassades structureel in gesprek met de autoriteiten en/of met maatschappelijke organisaties in hun gastland, zoals de ambassade in Dublin die regelmatig de dialoog over reproductieve rechten in Ierland aangaat.

Rechten van kinderen

Kinderrechten zijn niet in alle Europese landen zo stevig gewaarborgd als in Nederland. Ze vormen het speerpunt van veel ambassades in Europa, zoals bijvoorbeeld nadrukkelijk in Litouwen, waar Nederland betrokken is bij het opzetten van een Kindertelefoon. In Roemenië steunt Nederland een project ter verbetering van de waarborging van de rechten van kinderen in de rechtsgang, en in Bulgarije zet Nederland zich in ten gunste van het beleid ten aanzien van kindertehuizen.

Rechten van seksuele minderheden

Zowel in de EU als in de Raad van Europa wordt door Nederland ingezet op het bevorderen van gelijke rechten voor homoseksuelen en andere seksuele minderheden. Nederlandse ambassades ondersteunen diverse initiatieven om het maatschappelijke debat over mensenrechten en seksuele geaardheid te stimuleren, ook (vooral) in landen waar dit thema extra aandacht behoeft zoals Letland, Litouwen, Malta en Portugal. Zo nam de Nederlandse ambassadeur in Letland deel aan de *Baltic (Gay) Pride Parade*, zijn medewerkers van de ambassade in Vilnius met regelmaat aanwezig en actief bij ronde tafel bijeenkomsten over mensenrechten – LGBT in het bijzonder – en hebben zich achter de schermen actief ingezet om aandacht te vragen van de autoriteiten voor homo-vijandige bepalingen in de onderwijswetgeving. De ambassade in Valletta heeft een ontvangst georganiseerd ter gelegenheid van de ILGA-Europe conferentie voor gelijkheid van LGBT die op Malta plaatsvond dit najaar.

Asiel en migratie

De negatieve effecten van asiel en migratie doen zich met name aan de Europese grenzen voelen, zoals in Griekenland en Cyprus. Samen met de Immigratie en Naturalisatiedienst (IND), het Centraal orgaan Opvang Asielzoekers (COA) en de Cypriotische asieldienst word gewerkt om Cyprus te helpen voldoen aan de Europese richtsnoeren op het gebied van opvang van asielzoekers. De Nederlandse ambassade speelt hierbij een actieve rol. In 2009 vond gestructureerd overleg plaats tussen een tiental ambassades op Cyprus waarin de activiteiten op het gebied van migrantenrechten van de respectievelijke ambassades werden afgestemd. In Griekenland werd dit jaar een project afgerond voor een *toolkit* over asiel ten behoeve van voorlichting aan scholieren.

Mensenhandel

Gerelateerd aan de problematiek van asiel en migratie is de actieve inzet van Nederland waar het de bestrijding van mensenhandel betreft. Op multilateraal terrein is dan vooral de ondertekening en ratificatie van het Raad van Europa- Verdrag ter Bestrijding van Mensenhandel van belang, niet alleen door Nederland maar ook door andere Europese landen. Het ratificatieproces in Nederland heeft in 2009 de parlementaire goedkeuringsprocedure doorlopen (zie paragraaf 4.7). Bilateraal is Nederland ook actief: in Boekarest bijvoorbeeld is een politieattaché aangesteld die zich onder meer bezig houdt met het bevorderen van de samenwerking met Roemeense en Bulgaarse collega's in grensoverschrijdende criminaliteit, waaronder mensenhandel. In Sofia zit daarnaast een flexibele politieliaison die zich uitsluitend bezig houdt met de samenwerking op het vlak van de bestrijding van mensenhandel.

Mensenrechten, democratie en rechtsstaat in het kader van EU-toetreding

Nederland houdt in het kader van de EU-toetredingsonderhandelingen met Kroatië en Turkije actief in de gaten hoe de mensenrechtensituatie in deze landen is. Dit gebeurt onder meer via de Raad van Europa en middels de politieke dialoog tussen deze landen en de Europese Commissie, maar ook via de bilaterale ambassades door bijvoorbeeld het steunen van relevante (NGO-)projecten, het organiseren van bijeenkomsten over grote mensenrechtenthema's en (politieke) aanwezigheid bij bepaalde activiteiten. Tegelijkertijd worden in Kroatië en Turkije via het MATRA-programma en het mensenrechtenfonds ondersteuning verleend (zie paragraaf 8.4).

Ook in Roemenië en Bulgarije zijn – in het post-accessietraject – verscheidene projecten ten behoeve van het verbeteren van de rechtspraak en het moderniseren van de wetgeving en jurisprudentie ondersteund. Nederland biedt met name expertise aan op de domeinen van Justitie en Binnenlandse Zaken. Waar beide landen moeten voldoen aan specifieke *benchmarks* onder het *Co-operation and Verification Mechanism* zijn samenwerkingsprojecten in gang gezet gericht op onafhankelijke rechtspraak en corruptiebestrijding.

Westelijke Balkan

In 2009 is in het integratieproces van de Westelijke Balkan landen in de Europese structuren een aantal belangrijke stappen gezet. Dit is niet alleen een juridisch-bestuurlijk proces, maar moet er ook toe leiden dat de normen en waarden waar Europa voor staat in deze regio worden gedragen. Nederland combineert hierbij een constructief-kritische houding met concrete steun aan deze landen, via ontwikkelingssamenwerking, MATRA en andere instrumenten.

Nederland heeft zich in 2009 vooral sterk gemaakt voor bescherming van minderheden en tegen straffeloosheid in de Westelijke Balkan. Straffeloosheid is een belangrijk thema in drie door Nederland gefinancierde regionale projecten gericht op *transitional justice*. Zo ijvert in één van die projecten een coalitie van NGO's voor een regionale commissie die de feiten over het recente oorlogsverleden boven tafel moet halen. Ook ondersteunt Nederland capaciteitsversterking van de justitiële sector in de gehele Westelijke Balkan via internationale organisaties als de OVSE en de Raad van Europa. In Kosovo draagt Nederland met 41 personen bij aan de grootste EVDB-missie op dit moment, EULEX Kosovo, die een belangrijke bijdrage levert aan de opbouw van justitie, politie en douane in deze jonge staat.

Nederland heeft **Servië** consequent aangesproken op de mate van samenwerking met het Joegoslavië-tribunaal, laatstelijk tijdens het bezoek van minister Verhagen aan Servië op 16 december. Nederland heeft sterk geijverd voor verbetering van samenwerking van Servië met het Joegoslavië Tribunaal. Pas nadat aanklager Brammertz in de VN-Veiligheidsraad en ten overstaan van de EU-ministers tevredenheid toonde met deze samenwerking is Nederland akkoord gegaan met inwerkingtreding van het Interim Akkoord bij de Stabilisatie- en Associatie-Overeenkomst van de EU met Servië. Om de samenwerking van Servië te bestendigen heeft de EU dankzij Nederlands aandringen tevens besloten dat een besluit tot voorlegging ter ratificatie van deze overeenkomst vooralsnog opgeschort blijft.

De ambassade in Belgrado heeft de organisatie van de *Gay Pride* 2009 in Belgrado actief ondersteund. Als eerste land gaf Nederland een verklaring uit waarin het dit evenement verwelkomde. De Nederlandse ambassadeur bezocht de Servische staatssecretaris voor Mensenrechten, als signaal van steun aan een van de weinige Servische politici die het aandurfde openlijk voorstander te zijn van de *Gay Pride*. Ondanks de intensieve steun van de ambassade, in samenwerking met het Zweedse EU-Voorzitterschap, werd de *Gay Pride* op het laatste moment afgelast.
Vernieuwing van het juridische stelsel is van groot belang voor de EU-aspiraties van Servië. Een nieuwe wet geeft de openbare aanklager meer bevoegdheden om strafrechtelijk onderzoek te doen. De Servische beroepsvereniging van openbare aanklagers organiseert met ambassadefinanciering trainingen om Servische aanklagers voor te bereiden op hun positie. Het gaat om thema's als betere samenwerking tussen aanklagers en politie, grotere efficiëntie van de rechtsgang, en de toepassing van Europese standaarden op jeugddelinquenten. In het kader van MATRA is gewerkt aan verbetering van het systeem van internationale rechtshulp.

Minister Koenders heeft tijdens zijn bezoek aan **Bosnië-Herzegovina** in juni onder meer gesproken over de noodzaak van interetnische verzoening. Mede dankzij Nederlandse inbreng in de EU en de *Peace Implementation Council* is besloten dat het mandaat van de internationale rechters en aanklagers in Bosnië-Herzegovina met betrekking tot oorlogsmisdaden ook na 2009 van kracht blijft. Dit is een belangrijk resultaat in de strijd tegen straffeloosheid.

Het speerpunt van de mensenrechtenprojecten van de ambassade in Sarajevo vormt de ondersteuning van de *War Crimes Chamber* van het Staatshof van Bosnië-Herzegovina. Deze ondersteuning bestaat uit het financieren van twee rechters die zitting hebben in de *War Crimes Chamber* en anderzijds het financieren van een *special investigator* die zich specifiek richt op het onderzoek van oorlogsmisdaden in de Srebrenica regio. Ook werd door de ambassade in Sarajevo aandacht besteed aan verbetering van de naleving van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens door de Bosnische autoriteiten. Daarnaast werd dit jaar het *Queer Festival* ondersteund, waarmee aandacht werd gevraagd voor het recht van een ieder deel uit te maken van het openbare leven in Bosnië-Herzegovina, ongeacht geaardheid, geloofsovertuiging of sekse. Ten slotte werd een NGO ondersteund die zich inzet voor de rechten van Roma.

Macedonië heeft sinds de bijna-burgeroorlog van 2001 veel vooruitgang geboekt op het terrein van de bescherming van minderheden. Behalve de etnisch-Albanese bevolking die met circa 25% van de bevolking veruit de grootste minderheid vormt, behoren daartoe ook bijvoorbeeld de Roma. Toch is er nog ruimte voor verbetering van de interetnische dialoog. Zowel minister Hirsch Ballin (die in november Macedonië bezocht) als minister Verhagen (die de Macedonische minister van Buitenlandse Zaken in november ontving) hebben dit onder de aandacht van de Macedonische autoriteiten gebracht. In het mensenrechtenwerk van de ambassade in Skopje lag in 2009 voorts de nadruk op verbetering van de positie van vrouwen. Nederland financierde drie projecten: tegen huiselijk geweld; voor seksuele en reproductieve gezondheid en rechten; en voor opname van een gender-criterium in de planning en begroting op lokaal niveau. Daarnaast heeft de ambassade in Skopje een debat georganiseerd over de positie van homoseksuelen. Ook nam de Nederlandse ambassadeur deel aan een 'mars voor tolerantie' in de binnenstad van Skopje, waar de meeste aandacht uitging naar de positie van homoseksuelen, en is een project begonnen om de omgang met gedetineerden in Macedonische gevangenissen te verbeteren. Deze thema's komen systematisch terug in het media-optreden van de ambassade.

Databank huiselijk geweld in Macedonië
In Macedonië is een groot programma gestart op het terrein van huiselijk geweld. De in het land aanwezige VN-agentschappen hebben hierin hun eigen taken en werken nauw samen met de nationale overheid en NGO's. Zo is de UNFPA een databank over huiselijk geweld aan het opzetten. De ambassade in Macedonië steunt ook een door UNIFEM gecoördineerd *Gender Budgeting programma* in twee gemeenten. Het programma bevordert rechten van vrouwen door een genderperspectief op te nemen in gemeentelijke beleidsplanning en begrotingsprocessen.

Nederland heeft in 2009, mede in multilateraal verband (VN-Mensenrechtenraad), de regering van **Montenegro** gewezen op een aantal zaken op mensenrechtenterrein die de blijvende aandacht van de autoriteiten verdienen. Het gaat met name om verdere

versterking van de rechtsstaat, de positie van minderheden (met name Roma) en de onafhankelijkheid van de media. Via de ambassade in Belgrado ondersteunt Nederland Montenegro bij het daadwerkelijk aanpakken van deze verbeterpunten. Zo ondersteunt de ambassade een tweetal projecten op het gebied van de versterking van de rechtsstaat. Een positieve ontwikkeling betrof de aanname van een antidiscriminatiewet. Mede op basis van het voldoen aan dit criterium heeft de EU besloten per 19 december 2009 de visumplicht af te schaffen voor Montenegrijnse burgers. Verdere voortgang van Montenegro in het EU-toenaderingsproces is mede afhankelijk van de voortgang in het mensenrechtendossier.

De in juni 2009 gehouden parlementsverkiezingen in **Albanië** zijn weliswaar aanzienlijk beter verlopen dan de voorgaande keer, maar maken volgens de OVSE verdere verbeteringen op een aantal terreinen noodzakelijk. Minister Verhagen heeft zijn Albanese collega in september 2009 gewezen op het belang de aanbevelingen terzake van de OVSE over te nemen.Daarnaast besteedde Nederland via de ambassade in Tirana structureel aandacht aan de rechten van vrouwen, kinderen en homoseksuelen. De ambassade ondersteunde daartoe bijvoorbeeld een bezoek van Boris Dittrich, vertegenwoordiger van *Human Rights Watch* voor seksuele minderheden. Tijdens gesprekken met mensenrechten-NGO's en de Albanese overheid, waaronder minister-president Berisha, lezingen en interviews met TV en andere media, bracht de heer Dittrich de belangen en de problematiek van de seksuele minderheden op een positieve manier onder de aandacht. Verder financierde de ambassade de uitgave van een speciale editie van het *Psychologji Magazine* over seksuele minderheden. In de oplage van 6000 exemplaren stond de situatie van LGBT centraal. Deze speciale editie heeft jongeren beter in staat gesteld voor hun geaardheid uit te komen. De ambassade organiseert een tweewekelijks overleg met internationale organisaties en het maatschappelijk middenveld om de positie van seksuele minderheden op de agenda te plaatsen. Daarbij is aandacht voor wet- en regelgeving en voor bewustwording.

Nederland heeft het belang van politieke, sociale en economische integratie van de Servische en andere minderheden in **Kosovo** steeds benadrukt, onder andere tijdens bezoeken aan Kosovo van minister Koenders in juni en minister Hirsch Ballin in november, alsook tijdens het inkomende bezoek van de Kosovaarse minister van Buitenlandse Zaken Hyseni in december. De ambassade in Pristina heeft in 2009 inspanningen geïntensiveerd ter verbetering van de relaties tussen de Albanese meerderheid en Servische minderheid, onder meer door interetnische projecten op het gebied van private sector ontwikkeling en onderwijs. Ook is een aantal kleinschalige projecten gesteund, op het terrein van gender (Blijf-van-mijn-Lijf-huizen en een samenwerkingsstructuur daartussen, voorlichtingscampagnes tegen vrouwenhandel, ambulante eerstelijnsgezondheidszorg voor vrouwen in minderheden) en ten behoeve van jongeren (inter-etnische sport- en culturele projecten met een bewustwordingsdimensie).

9.6 Oost-Europa en Centraal-Azië

'We, human rights advocates, are defending human rights and fight against the crime, while the state fights against us.'

-Natalya Estemirova, in 2009 vermoorde mensenrechtenverdedigster

Ook het afgelopen jaar maakte Nederland zich zorgen over de mensenrechtensituatie in Oost-Europa en Centraal-Azië. Op het gebied van de persvrijheid en mediadiversiteit is de situatie in een aantal landen verre van optimaal. Ook maakt Nederland zich zorgen over de waarborging van de godsdienstvrijheid, de bescherming van religieuze minderheden, de vaak gebrekkige onafhankelijkheid van rechtspraak en de positie van mensenrechtenverdedigers. Deze en andere zorgen stelde Nederland herhaaldelijk zowel bilateraal als multilateraal (onder meer in de OVSE) aan de orde. Wat betreft de Centraal-Aziatische republieken blijft het van groot belang de EU-mensenrechtendialoog met deze landen te verdiepen.

In bilaterale gesprekken met de regering van **Rusland** is er consequent aandacht besteed aan de mensenrechtensituatie in Rusland. Minister-president Balkenende heeft dit gedaan in zijn ontmoetingen met president Medvedev (Amsterdam, juni), premier Poetin (Gdansk, september) en vice-premier Zoebkov (Den Haag, december). Diverse bewindslieden hebben bij hun Russische ambtgenoten herhaaldelijk aandacht gevraagd voor de rechten van homoseksuelen in Rusland en ook zorgen geuit over het herhaaldelijk verbieden van een demonstratie voor homorechten in Moskou. Tevens heeft minister Verhagen tijdens de RAZEB aandacht gevraagd voor deze homorechtendemonstratie en dit onderwerp werd daarop geagendeerd tijdens de EU-Rusland mensenrechtendialoog in mei. Staatssecretaris Timmermans heeft in zijn gesprek met vice-minister van Buitenlandse Zaken Jakovenko (Moskou, november) specifiek de positie van mensenrechtenorganisaties aan de orde gesteld. In februari bezocht de Nederlandse mensenrechtenambassadeur Rusland, inclusief de Noordelijke Kaukasus. Tot slot heeft Nederland op verschillende momenten in 2009, zowel in bilateraal als in multilateraal verband, bij de Russische autoriteiten aangedrongen op spoedige ratificatie van Protocol 14 bij het EVRM. Dit Protocol voorziet in noodzakelijke maatregelen die nodig zijn om de werkdruk van het EHRM te verminderen en bevat daarnaast bepalingen over de toetreding van de EU tot het EVRM (zie ook paragraaf 7.3). Bedreigingen en aanvallen op mensenrechtenverdedigers en journalisten zijn het afgelopen jaar helaas toegenomen. Vooral de situatie in de Noordelijke Kaukasus, waar een opleving van gewelddadigheden de mensenrechtensituatie verder heeft verslechterd, baart grote zorgen. De moord in juli op mensenrechtenverdedigster en *Memorial*-medewerker Natalya Estemirova schokte de internationale gemeenschap en vormde voor *Memorial* de aanleiding om het werk in deze regio stil te leggen. Nederland ondersteunde het werk van *Memorial* in de Noordelijke Kaukasus via het mensenrechtenfonds en ook het MATRA-programma. De EU vroeg via een verklaring nadrukkelijk om de uitvoering van een gedegen en transparant onderzoek naar de moord op

Demonstratie in Rusland na moord op mensenrechtenverdediger. Foto: Maxim Shipenkov | ANP Photos

Estemirova en vroeg de Russische autoriteiten zich in te zetten voor verbeterde bescherming van mensenrechtenverdedigers.

Desondanks deden zich het afgelopen jaar ook positieve ontwikkelingen voor. Zo verklaarde het Russische Constitutionele Hof in november dat in 2010 het moratorium op de doodstraf in Rusland van kracht blijft. Ook heeft president Medvedev in september de functie van federale Ombudsman voor Kinderrechten ingesteld en vervolgens de Ombudsman voor Kinderrechten van Moskou in deze functie benoemd.

In 2009 werden in Rusland vier grote MATRA-projecten op mensenrechtengebied uitgevoerd. Die waren onder meer gericht op de verbetering van de positie van lager militair personeel (in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam), het tegengaan van racisme en xenofobie onder jongeren, het tegengaan van huiselijk geweld en op de bescherming en rehabilitatie van kinderen die betrokken zijn geweest bij commerciële seksuele uitbuiting. Daarnaast heeft het door *Press Now* uitgevoerde project *Promoting Journalistic Professionalism of Caucasian Knot* een belangrijke bijdrage geleverd aan de professionalisering aan één van de weinige onafhankelijke Russischtalige nieuwsbronnen met een eigen netwerk van correspondenten in de Noordelijke Kaukasus. Verder werden mensenrechtenorganisaties over heel Rusland ondersteund via een tiental kleinschalige ambassadeprojecten. Via het Consulaat-Generaal was Nederland in september tevens de hoofdsponsor van het eerste LGBT-festival in Rusland en in Sint Petersburg werd via seminars, werkgroepen en culturele evenementen aandacht besteed aan de zichtbaarheid van de LGBT-gemeenschap. Ook ondersteunt het Consulaat-Generaal met MATRA-fondsen drie regionale trainingen voor LGBT-activisten.

Wat betreft **Wit-Rusland** heeft Nederland in bilaterale en multilaterale contacten consequent aandacht gevraagd voor de verontrustende mensenrechtensituatie in het land. Minister Verhagen heeft dit gedaan tijdens een ontmoeting met zijn Wit-Russische ambtgenoot Martynov en marge van de AVVN en tijdens zijn ontmoeting met de Wit-Russische ambassadeur die in april in Den Haag plaatsvond. In deze gesprekken sprak de minister in het bijzonder zijn zorg uit over de registratieproblemen voor de Wit-Russische christendemocratische Partij (BCD), de mensenrechtenorganisatie *Nasha Viasna* en andere NGO's. Ook ontving de minister in oktober de Wit-Russische oppositieleider Milinkevich in Den Haag. Milinkevich ontving eerder van het Europees Parlement de gerenomeerde Sacharov-prijs voor zijn verdiensten voor de mensenrechten. Verder sprak de mensenrechtenambassadeur afgelopen februari in Minsk zijn zorgen uit over de mensenrechtensituatie in Wit-Rusland. De Speciale Vertegenwoordiger voor het Oostelijk Partnerschap deed hetzelfde in oktober en tijdens bezoeken van de Nederlandse ambassadeur te Warschau (mede-geaccrediteerd voor Wit-Rusland) werd het onderwerp eveneens ter sprake gebracht. Nederland zette zich daarnaast in voor Wit-Russische kinderen uit het gebied dat nog altijd te kampen heeft met de gevolgen van de Tsjernobyl-ramp. Door het sluiten van een bilateraal akkoord met Wit-Rusland is het vanaf april voor vrijwel alle kinderen weer mogelijk om naar Nederland te komen voor een vakantie bij Nederlandse gastgezinnen. Nederland heeft in EU-kader continu gewezen op de beperkte vooruitgang in Wit-Rusland op het gebied van mensenrechten en democratisering. Vooral door druk van Nederland heeft de RAZEB in november besloten de EU-sancties tegen Wit-Rusland te verlengen tot oktober 2010. Via het Mensenrechtenfonds wordt tenslotte het project *European Radio for Belarus* gesteund, dat voorziet in een onafhankelijke informatievoorziening aan jongeren. Via het MATRA-programma werd steun verleend aan mensenrechtenorganisaties en aan projecten op het gebied van vakbondsrechten. Tevens werd in maart, in samenwerking met de Europese Commissie, een seminar voor het maatschappelijk middenveld in Wit-Rusland georganiseerd.

Hoewel de mensenrechtensituatie in **Oekraïne** de laatste jaren, en vooral na de Oranje-revolutie, duidelijk is verbeterd, blijven meldingen van racisme, xenofobie en homohaat reden tot zorg. De Nederlandse ambassade in Kiev blijft daarom, vooral in EU-kader, aandacht vragen bij de Oekraïense regering voor de naleving van internationale mensenrechtennormen. In oktober heeft de Hoge Commissaris voor Nationale Minderheden van de OVSE de tweejaarlijkse Max van der Stoel-prijs uitgereikt aan de Oekraïense organisatie *Integration and Development Center for Information and Research* voor haar werk voor de bevordering van tolerantie, diversiteit en integratie tussen verschillende etnische en religieuze groepen op de Krim. Via het MATRA-programma zijn in Oekraïne en Moldavië verschillende mensenrechtenprojecten ondersteund. Deze waren voornamelijk gericht op de bescherming van sociale

Protesten in Moldavië in april 2009. Foto: R4PRESS/Gamma | Hollandse Hoogte

rechten. Zo wordt in Oekraïne in samenwerking met de Anne Frankstichting het project *Books Education Tolerance* uitgevoerd. Dit is gericht op de bevordering van verdraagzaamheid in het onderwijssysteem en tevens bij het bredere publiek. De ambassade in Kiev organiseerde in december dit jaar wederom een lunch voor prominente mensenrechtenverdedigers in Oekraïne.

Als gevolg van de ontevredenheid over het verloop en de uitslag van de parlementsverkiezingen in **Moldavië** van april zijn de mensenrechten onder druk komen te staan. Moldavische autoriteiten grepen tijdens demonstraties hardhandig in. De OVSE bevestigde in een onafhankelijk rapport de mishandeling van circa 90 personen en het overlijden van tenminste één demonstrant. Gelijktijdig werd de persvrijheid op verschillende manieren ingeperkt. De EU heeft in scherpe bewoordingen zorg uitgesproken over deze mensenrechtenschendingen, ook in contacten met president Voronin. Verder besloot de EU de start van onderhandelingen over een nieuwe associatie-overeenkomst uit te stellen. Bilateraal heeft Nederland verlening van begrotingssteun voor dit jaar opgeschort. Na het aantreden van de nieuwe Moldavische regering, die onder meer besloot tot een onderzoek naar genoemde mensenrechtenschendingen, is de situatie in Moldavië verbeterd. De EU heeft daarop aangekondigd onderhandelingen over een nieuwe associatie-overeenkomst spoedig te willen starten. Nederland heeft laten weten de begrotingssteun in 2010 mogelijk weer te hervatten. In december 2009 is met MATRA-fondsen een evenement ondersteund, waarbij er brede aandacht werd gegeven voor mensenrechten in Moldavië.

Sinds het gewapende conflict met Rusland in augustus 2008 is de internationale gemeenschap nog intensiever dan voorheen betrokken bij de (mensenrechten) situatie in **Georgië**. Tijdens de Genève-besprekingen, waar de EU, VN en OVSE actief zijn als co-voorzitters, wordt gesproken over modaliteiten voor duurzame veiligheid in Georgië, inclusief Zuid-Ossetië en Abchazië. Georgië heeft de laatste jaren vooruitgang geboekt op het gebied van mensenrechten, maar tegelijk bestaat ook nog een aantal duidelijke zorgpunten. Zo heeft minister Verhagen tijdens zijn bezoek aan Georgië in februari bij president Saakashvili en ook bij zijn ambtgenoot Vashadze aangedrongen op versterking van de rechtsstaat, meer mediavrijheid en verbetering van de dialoog met de oppositie. Ook heeft de Speciale Vertegenwoordiger voor het Oostelijk Partnerschap de mensenrechtensituatie ter sprake gebracht. Nederland levert acht waarnemers aan de *EU Monitoring Missie*, waaronder twee mensenrechtenexperts. Uit het OS-programma en het MATRA-programma worden verder diverse projecten gesteund op het gebied van mensenrechten, zoals het betrekken van minderheden bij lokaal bestuur.

Ook dit jaar heeft de Nederlandse ambassade in Tbilisi, mede-geaccrediteerd voor **Armenië**, regelmatig een bezoek gebracht aan Yerevan. De ambassade heeft de mensenrechtensituatie stelselmatig opgebracht in contacten met de Armeense autoriteiten. Naast de regering betrof dit ook de Ombudsman. Een belangrijk zorgpunt blijft de nasleep van de presidentsverkiezingen van maart 2008, vanwege het feit dat Armenië nog steeds niet alle, op dat moment gearresteerde, demonstranten heeft vrijgelaten. Dit punt wordt frequent opgebracht door de EU. Ook de Speciale Vertegenwoordiger voor het Oostelijk Partnerschap uitte deze zorg tijdens zijn bezoek aan Yerevan in februari. Via het MATRA-programma wordt onder meer steun gegeven aan de integratie van gehandicapten in het arbeidsproces.

In bilaterale besprekingen met de autoriteiten van **Azerbeidzjan** vormen mensenrechten een vast agendapunt, bijvoorbeeld tijdens het aanbieden van geloofsbrieven van de Nederlandse ambassadeur te Bakoe aan de Azerbeidzjaanse president Aliyev. Er wordt door Nederland, ook in EU- en OVSE-kader, onder meer aangedrongen op grotere mediavrijheid, versterking van de rechtsstaat en meer democratische vrijheden. Vanaf 2010 zal MATRA ook openstaan voor projecten in Azerbeidzjan, waardoor bilateraal meer mogelijkheden zullen ontstaan om concreet bij te dragen aan maatschappelijke veranderingen op deze terreinen.

Nederland is ook dit jaar binnen de EU een voortrekkersrol blijven spelen in de discussie over mensenrechten in **Oezbekistan**. Oezbekistan heeft slechts gedeeltelijk voldaan aan de door de EU opgestelde *benchmarks* op mensenrechtengebied en daarom was Nederland voorstander van verlenging van de EU-sancties tegen Oezbekistan, die nog bestonden uit een wapenembargo. Omdat de vereiste unanimiteit voor deze beslissing binnen de EU ontbrak, heeft Nederland in oktober ingestemd met afschaffing van deze sancties op voorwaarde dat de EU de zorgpunten op het gebied van mensenrechten in Oezbekistan, inclusief de kwestie van

kinderarbeid op de katoenvelden, nog eens duidelijk overbracht aan de Oezbeekse autoriteiten en dat de EU de situatie over een jaar nogmaals zal evalueren. Afgelopen juni heeft de EU voor de derde maal een mensenrechtendialoog gehouden met Oezbekistan. Ondanks enkele positieve ontwikkelingen, zoals de Oezbeekse ratificatie van Conventies op het gebied van kinderarbeid en de vrijlating van een aantal mensenrechtenverdedigers, blijft de mensenrechtensituatie over het algemeen zorgelijk. De Nederlandse ambassadeur in Moskou heeft Oezbekistan het afgelopen jaar enkele malen bezocht. Tijdens zijn bezoeken vroeg hij nadrukkelijk om aandacht voor de mensenrechtenproblematiek. De ambassade in Moskou heeft ook een project gesteund op het gebied van de bestrijding van kinderarbeid. De Nederlandse ambassadeur in Moskou heeft ook tijdens zijn bezoek aan Turkmenistan in november bij de autoriteiten aangedrongen op verbetering van de mensenrechtensituatie. In navolging van het Nederlandse voorstel om in EU-kader een lijst van vastzittende Oezbeekse mensenrechtenverdedigers op te stellen, is het afgelopen jaar door de EU ook een soortgelijke lijst voor Turkmenistan opgesteld.

Nederland heeft zich ingezet om **Kazachstan** voor te bereiden op het OVSE-voorzitterschap in 2010. In dit kader is aan Kazachstaanse diplomaten een training aangeboden om de ervaringen te delen die Nederland als OVSE-voorzitter in 2003 heeft opgedaan, ook met betrekking tot de menselijke dimensie van de OVSE. Daarnaast heeft Nederland aan Kazachstaanse rechters en hoge ambtenaren een training aangeboden inzake het OVSE-acquis op het terrein van mensenrechten. Nederland heeft bij de Kazachstaanse autoriteiten, zowel in multilateraal als bilateraal verband, consequent aangedrongen op voortzetting van de binnenlandse hervormingen. Deze boodschap bracht minister Verhagen in juni persoonlijk aan zijn Kazachstaanse ambtgenoot over. De mensenrechtenambassadeur deed dit eveneens tijdens zijn bezoek aan Astana in februari 2009. Kazachstan lijkt zich bewust dat het als OVSE-voorzitter de naleving van internationale standaarden op het gebied van mensenrechten serieus dient te nemen. Zo werd het afgelopen jaar een nationale mensenrechtenstrategie aangenomen en werd een ontwerp voor een restrictieve godsdienstwet in februari niet grondwettelijk verklaard. Tegelijk zijn er ook minder positieve ontwikkelingen, zoals de procesgang van de Kazachstaanse mensenrechtenverdediger Yevgeniy Zhovtis en de aanname van beperkende internetwetgeving. Nederland blijft op alle niveaus aandacht vragen voor deze zaken. De Nederlandse ambassade in Astana steunt verschillende mensenrechtenprojecten in Kazachstan, onder meer gericht op de participatie van het maatschappelijk middenveld bij de totstandkoming van de nationale mensenrechtenstrategie, het monitoren van hervormingen in Kazachstan en het vergroten van de betrokkenheid van de bevolking bij de besluitvorming in het parlement en de regering.

Met betrekking tot **Kirgizië** heeft Nederland enkele waarnemers gestuurd naar de Presidentsverkiezingen in juli. De verkiezingen voldeden niet aan internationale standaarden en hierover heeft Nederland in zowel OVSE- als EU-kader nadrukkelijk zorg uitgesproken. De Nederlandse ambassade in Astana steunt in Kirgizië projecten op mensenrechtengebied. Deze projecten zijn onder andere gericht op de bevordering van onafhankelijke media en rechtsbijstand.

10
Bijlagen

10.1 Lijst met afkortingen

AAPP	Assistance Association for Political Prisoners
ACS	Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Oceaan
APS+	Algemeen Preferentieel Stelsel (APS+)
ASP	Assembly of States Parties
ARTF	Afghanistan Reconstruction Trust Fund
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
ASEM	Asia-Europe Meeting
ATT	Arms Trade Treaty
AU	Arikaanse Unie
AVVN	Algemene Vergadering van de Verenigde Naties
AWN	Afghan Women's Network
BCPR	Bureau of Conflict Prevention and Recovery
BOG	Breed Overleg Godsdienstvrijheid
BtG	Bridging The Gulf
BuPo	Burgerlijke en Politieke Rechten
CAR	Centraal-Afrikaanse Republiek
CBP	College Bescherming Persoonsgegevens
CEDAW	Committee on the Elimination of Discrimination against Women
CGB	Commissie Gelijke Behandeling
CIJ	Center for Independent Journalism
CNV	Christelijk Nationaal Vakverbond
COASI	EU Raadswerkgroep voor Azië
COHOM	EU Raadswerkgroep voor Mensenrechten
CPT	European Committee for the Prevention of Torture
DAW	United Nations Division for the Advancement of Women
DDR	Disarmament, Demobilisation and Reintegration
DPKO	Department of Peacekeeping Operations
DRC	Democratische Republiek Congo
ECCC	Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia
ECRI	European Commission Against Discrimination and Intolerance
EU	Europese Unie
EMHRF	Euro-Mediterranean Foundation of Support to Human Rights Defenders
ENP	Europese Nabuurschapsbeleid
ESC-Rechten	Economische, Sociale en Culturele Rechten
EULEX	European Union Rule of Law Mission in Kosovo
EUMM	European Union Monitoring Mission
EUPOL COPPS EU	Police Mission in the Palestinian Territories
EUSEC	European Union Security
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens

EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
FARDC	Forces Armées de la République Démocratique du Congo
FIDH	Federation Internationale des ligues des Droits de l'Homme
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging
GALZ	Gays and Lesbians in Zimbabwe
GCC	Gulf Cooperation Council
GRA	Grondrechtenagentschap
GRETA	Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings
GRI	Global Reporting Initiative
GVDB	Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid
GTZ	Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit
HDIM	Human Dimension Implementation Meeting
HoM	Heads of Mission
ICC	International Criminical Court
ICTJ	International Centre for Transitional Justice
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
IDAHO	International Day Against Homophoba and Transphobia
IDEA	International Institute for Democracy and Electoral Assistance
IDFA	International Documentary Film Festival Amsterdam
ILGA	International Lesbian and Gay Association
ILO	International Labour Organisation
INSTRAW	United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women
IOM	International Organization for Migration
ISAF	International Security Assistance Force
IVRK	Internationale Verdrag van de Rechten van het Kind
IWPR	Institute for War and Peace Reporting
LAC	Latijns-Amerikaanse en Caribische regio
MDG	Millennium Development Goals
MDRP	Multi Country Demobilization and Reintegration Programme
MoU	Memorandum of Understanding
MRA	Mensenrechtenambassadeur
MRR	VN-Mensenrechtenraad
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
NAP	Nederlands Nationaal Actieplan
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NCDAP	National Coalition Against the Death Penalty
NCHR	National Commission for Human Rights (Saudi-Arabië)
NEC	National Electoral Commission (Rwanda)
NGO	Non-Gouvernmentele Organisate
NHRPS	National Human Rights Protection Systems
NIRM	Nationaal Instituut voor de Rechten van de Mens
NKHR	Citizen's Alliance for North Korean Human Rights

No	Nationale Ombudsman
NSHR	National Society for Human Rights (Saudi-Arabië)
NVPF	Non Violent Peace Force
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
ODIHR	Office of Democratic Institutions and Human Rights van de OVSE
OESO-DAC	Ontwikkelingscomité van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OHCHR	Office of the High Commissioner for Human Rights
OHCNM	Office of the High Commissioner on National Minorities
OIC	Organisation of the Islamic Conference
OPCAT	Optional Protocol to the Convention against Torture
OSAGI	Office of the Special Adviser on Gender Issues
OSAR	Sexual and Reproductive Health Observatory
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
PBC	Peace Building Commission
PBF	Peace Building Fund
PBS	Protecting Basic Services
PV	Permanente Vertegenwoordiging
R2P	Responsibility to Protect
RAZEB	Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen
RESCA	Regional Centre on Small Arms
RvE	Raad van Europa
SIC	State Information Center
SIM	Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten
SPT	Subcommittee on Prevention of Torture
SR	Speciale Rapporteur
SSD	Security Sector Development
SSR	Security Sector Reform
SV	Speciale Vertegenwoordiger
TRIPS	Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights
UDJ	Unity for Democracy and Justice
UMR	Unie voor de Mediterrane Regio
UNDP	United Nations Development Fund
UNFPA	United Nations Population Fund
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women
UPR	Universal Periodic Review
UVRM	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
VMP	Vakbondsmedefinancieringsprogramma
VN	Verenigde Naties
VNVR	VN-Veiligheidsraad
VP	Voluntary Principle
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WHO	World Health Organization

10.2 Overzicht doelstellingen Mensenrechtenstrategie

Overzicht doelstellingen mensenrechtenstrategie
stand van zaken 31 december 2009

- [rood] Rood: Nog niet volbracht.
- [lichtblauw] Lichtblauw: In voorbereiding.
- [groen] Groen: Doelstelling is volbracht, dan wel wordt structureel in praktijk gebracht.

	Strategische doelstellingen	Stand van zaken
1	Nederland zal zich ervoor inspannen dat binnen de Europese Commissie een mechanisme in het leven wordt geroepen dat toeziet op mensenrechtenaspecten van communautair beleid.	[lichtblauw]
2	Nederland zal zich inzetten voor de versterking van het externe EU-mensenrechtenbeleid en zal hierin een voortrekkersrol op zich nemen.	[groen]
3	Nederland zal proactief bijdragen aan een effectieve naleving van de EU mensenrechtenrichtlijnen op het gebied van doodstraf, foltering, mensenrechtenverdediger, kindsoldaten, mensenrechtendialogen en internationaal humanitair recht.	[groen]
4	Nederland zal specifiek aandacht besteden aan de coherentie van het externe EU-mensenrechtenbeleid. Dit houdt in dat Nederland erop zal toezien dat de instrumenten die de EU tot haar beschikking heeft in betere samenhang worden ingezet. De rol die de Persoonlijk Vertegenwoordiger voor mensenrechten van de Hoge Vertegenwoordiger hierbij speelt, moet worden versterkt.	[groen]
5	Nederland zal op korte termijn een geactualiseerde versie van het Engelstalige *Human Rights Instruments* handboek uitgeven, dat vooral dient om de kennis van mensenrechten bij ambassades van EU-lidstaten in derde landen te vergroten.	[lichtblauw]
6	Nederland zal effectiever EU-optreden in multilateraal verband bevorderen, onder andere door aan te dringen op de invoering van een 'permanent outreach chart' en door consultaties met landen in andere regio's te voeren. Dit moet leiden tot meer interregionale samenwerking.	[groen]
7	Om te bevorderen dat de Nederlandse prioriteiten en visie op mensenrechtengebied volledig geïntegreerd worden in het EU-beleid, zal Nederland de bilaterale samenwerking met lidstaten op mensenrechtengebied intensiveren.	[groen]
8	Nederland zet zich ervoor in dat bij het voeren van een effectief buitenlands beleid van de Europese Unie op mensenrechtelijk gebied gebruik zal worden gemaakt van de expertise van de Raad van Europa en de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.	[groen]
9	De inzet van Nederland ten aanzien van het werk van de VN zal gericht zijn op het verbeteren van de mensenrechtensituatie op landenniveau. Alle mogelijkheden om in VN-verband ernstige mensenrechtenschendingen te bespreken, dienen te worden aangegrepen. Nederland zal zich hard maken voor de behandeling van de meest ernstige landensituaties in de VN-mensenrechtenraad en de Derde Commissie van de AVVN. Hierbij dient te worden voorkomen dat onevenredig veel aandacht wordt besteed aan een bepaald land of een bepaalde regio.	[groen]
10	Nederland zal zich ervoor inzetten dat de institutionele afspraken over het werk van de VN-Mensenrechtenraad in de praktijk optimaal worden benut, met name om de meest serieuze mensenrechtenschendingen aan de orde te stellen. Dit zal onder meer tot uiting komen in een actieve rol bij uitvoering van de 'universal periodic review', het behouden van landenmandaten en het gebruik maken van speciale zittingen van de Raad.	[groen]
11	Gezien het belang dat Nederland hecht aan interregionale samenwerking, zal Nederland zich inspannen om ook initiatieven tot stand te brengen met partners van buiten de Europese Unie.	[groen]
12	Nederland zal zich, samen met gelijkgezinde partners, inzetten voor het beter integreren van mensenrechten in het werk van het gehele VN-systeem zodat door alle onderdelen, inclusief de fondsen en programma's, voldoende aandacht aan mensenrechten wordt besteed. Dit geldt ook voor andere internationale organisaties, waaronder de internationale financiële instellingen.	[lichtblauw]
13	Gezien het belang dat Nederland hecht aan de naleving van verplichtingen op het gebied van mensenrechten, zal Nederland een actieve rol spelen bij de versterking van de bescherming van mensenrechten door de verdragscomités en zal tijdens of rond een zitting van de VN-Mensenrechtenraad een bijeenkomst organiseren over dit onderwerp.	[groen]
14	Nederland zet in op de verdere concentratie van activiteiten van de Raad van Europa op democratie, mensenrechten en de rechtsstaat en het scheppen van maatschappelijke randvoorwaarden daarvoor.	[groen]
15	Nederland (dat van de lidstaten van de Raad van Europa de meeste conventies en protocollen heeft geratificeerd, namelijk 132) zal zich inzetten voor de ratificatie door de andere lidstaten van belangrijke conventies en protocollen.	[lichtblauw]
16	Nederland zet in op het terugdringen van de werklast van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens en blijft daarom via diplomatieke inspanningen (bilateraal en in EU-verband) streven naar de spoedige inwerkingtreding van Protocol 14 van het EVRM.	[lichtblauw]
17	Nederland zal actief betrokken blijven bij de uitwerking van een aantal van de voorstellen van de Groep van Wijzen van de Raad van Europa inzake de effectiviteit van de mensenrechtenbescherming door de organen van de Raad op de langere termijn.	[lichtblauw]
18	Nederland zet zich in voor een sterke rol van de Raad van Europa bij de ontwikkeling van de bescherming van mensenrechten, in het bijzonder van kwetsbare groepen.	[groen]
19	Nederland blijft zich inzetten voor een solide institutionele en financiële basis van het Hof en van de andere relevante toezichthoudende instellingen van de Raad van Europa, zoals het instituut van de Mensenrechtencommissaris, het Comité tegen Foltering (CPT), de Venetiëcommissie en de Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI).	[groen]
20	Nederland ondersteunt mensenrechtenprojecten van de Raad van Europa in Oost-Europa door middel van een vrijwillige bijdrage. Tevens bekostigt Nederland een extra medewerker van de griffie van het Hof.	[groen]
21	Regionaal zet Nederland in OVSE-verband specifiek in op Centraal-Azië. Thematisch hebben de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, het bevorderen van vrije en eerlijke verkiezingen en respect voor rechten van minderheden (nationale) prioriteit.	[groen]

22	Nederland zal ernaar streven dat binnen de 'menselijke dimensie' van de OVSE voldoende aandacht wordt besteed aan alle vormen van discriminatie binnen de OVSE-regio. Dit geldt bestrijding van antisemitisme en discriminatie en intolerantie tegenover christenen, moslims en leden van andere religies. Daarnaast zal Nederland aandacht besteden aan het tegengaan van discriminatie op basis van homoseksualiteit.	
23	Nederland blijft de in Den Haag gevestigde Hoge Commissaris inzake Nationale Minderheden actief ondersteunen.	
24	Een nieuw fonds zal worden opgericht voor de financiering van activiteiten gericht op de bescherming en bevordering van mensenrechten wereldwijd. In 2008 zal voor dit fonds 20 miljoen euro beschikbaar zijn.	
25	Nederland zal jaarlijks substantieel bijdragen aan het kantoor van de Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens. In de begroting van 2008 is een bijdrage voorzien van 6 miljoen euro. Daarnaast zal Nederland het kantoor ook in politieke zin ondersteunen, met name voor wat betreft het behoud van de onafhankelijke positie.	
26	De mensenrechtenambassadeur zal worden ingezet als zichtbaar instrument van het Nederlandse mensenrechtenbeleid en levert een actieve bijdrage aan het onderhouden en opbouwen van partnerschappen met het maatschappelijk middenveld.	
27	Ambassadeurs zullen in het kader van hun overplaatsing een gesprek voeren met een of meerdere mensenrechtenorganisaties over de mensenrechtensituatie van het land waar ze naar toe gaan.	
28	Er zullen jaarlijks regionale mensenrechtenconferenties voor Nederlandse ambassades worden georganiseerd, te beginnen met een conferentie voor alle ambassades in Noord-Afrika, het Midden Oosten en de Golfregio in 2008.	
29	Nederland zal blijven streven naar de wereldwijde afschaffing van de doodstraf, waarbij een wereldwijd moratorium op de doodstraf een eerste stap kan zijn.	
30	Nederland zal in EU-kader een actieve lobby in de VN voeren om zoveel mogelijk landen te bewegen een resolutie te ondersteunen die pleit voor afschaffing van de doodstraf.	
31	Nederland zal regionale seminars organiseren voor onder meer juridische experts, om te komen tot aanbevelingen die kunnen bijdragen aan de druk op overheden om tot afschaffing van de doodstraf of instelling van een moratorium over te gaan.	
32	Nederland zal maatschappelijke organisaties en onderzoeksinstellingen ondersteunen die pleiten voor afschaffing van de doodstraf, onder meer in Zuidoost-Azië en Afrika.	
33	Nederland zal zich in EU-verband en op nationale titel actief inzetten om zoveel mogelijk landen te bewegen de strijd tegen marteling aan te gaan, in de eerste plaats door relevante anti-marteling-verdragen en -protocollen te ratificeren.	
34	Nederland zal ondersteuning bieden aan NGO's die lokaal, regionaal en mondiaal actief zijn in de strijd tegen marteling en die hulp bieden aan slachtoffers van marteling, zowel via het VN-Fonds voor Slachtoffers van Marteling als door middel van directe bijdragen.	
35	Gezien het belang dat Nederland hecht aan naleving van mensenrechtennormen, zal Nederland er bij landen op aandringen de VN-Speciale Rapporteur en/of het Comité ter Voorkoming van Folteringen en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestraffing van de Raad van Europa toe te laten en hun aanbevelingen op te volgen.	

36	Nederland zal vrijheid van godsdienst en levensovertuiging systematisch aan de orde stellen in de contacten die Nederland met derde landen onderhoudt. De mensenrechtenambassadeur zal tijdens landenbezoeken het individuele recht op vrijheid van godsdienst en levensovertuiging onder de aandacht brengen en benadrukken dat het de plicht is van overheden om religieuze minderheden te beschermen.	
37	Het beschermen van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging zal specifiek worden opgenomen als doelstelling van het nieuwe Mensenrechtenfonds.	
38	Nederland zal het onderwerp vrijheid van godsdienst en levensovertuiging op de VN-agenda houden. Hierbij zal Nederland als voortrekker binnen de Europese Unie optreden.	
39	Nederland zal de Speciale Rapporteur van de VN inzake godsdienstvrijheid benaderen om na te gaan in welke landen en op welke wijze Nederland een concrete bijdrage kan leveren om de positie van religieuze minderheden te verbeteren.	
40	Nederland zal zich als lid van de *Group of Friends* van de Alliantie der Beschavingen actief inzetten voor de bevordering van dialoog.	
41	Nederland zal in 2008 de ASEM *Interfaith Dialogue* te Amsterdam organiseren. Ook zal in 2008 in Den Haag een bijeenkomst plaatsvinden tussen religieuze leiders uit de hele wereld.	
42	Naast de versterkte inzet van Nederland op andere non-discriminatiethema's, zullen de rechten van vrouwen prominente aandacht krijgen in de bilaterale betrekkingen die Nederland onderhoudt. De mensenrechtenambassadeur zal hier tijdens zijn reizen bijzondere aandacht aan schenken.	
43	De bestrijding van geweld tegen vrouwen door middel van wetgeving, in het bijzonder het tegengaan van straffeloosheid, zal expliciet aandacht krijgen, in rapportage, dialoog en door middel van concrete projecten.	
44	Nederland zal zich ervoor inspannen dat de EU overeenkomt richtlijnen inzake rechten van vrouwen voor het externe EU-beleid op te stellen.	
45	Tevens beoogt Nederland het draagvlak voor de bevordering van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten binnen de EU te versterken, onder meer door activiteiten samen met Visegrad-landen te organiseren.	
46	Nederland zal actief bevorderen dat de afspraken die zijn gemaakt in de VN-resolutie inzake geweld tegen vrouwen worden nagekomen, op internationaal en nationaal niveau en ook binnen de VN zelf.	
47	Nederland zal bevorderen dat het 'UN Trust Fund on Violence against Women' bijdraagt aan een beter gecoördineerde VN-aanpak op landenniveau.	
48	Nederland zal zich actief blijven inzetten voor de bestrijding van mensenhandel op nationaal en op internationaal niveau. Daarbij zullen de mensenrechtenaspecten in alle fasen van de aanpak van mensenhandel worden meegenomen.	
49	Nederland zal zich actief inzetten voor het uitbannen van kinderarbeid, te beginnen bij de ergste vormen. Nederland dient alle mogelijkheden die bijdragen aan de uitbanning van kinderarbeid optimaal te benutten, zoals het aangaan van een politieke dialoog, het streven naar nationale en internationale maatregelen om productie door kinderarbeid te ontmoedigen en het scheppen van voorwaarden voor de uitbanning van kinderarbeid.	

50	Nederland zal bijdragen aan het versterken van het internationale draagvlak voor de bestrijding van geweld tegen kinderen door in zowel bilateraal als multilateraal verband aan te dringen op ratificatie en implementatie van internationale mensenrechteninstrumenten.	■
51	Nederland zal zich inzetten voor spoedige aanname van de EU richtlijnen inzake kinderrechten voor het externe beleid van de Unie, waarbij de nadruk in eerste instantie zal liggen op het tegengaan van geweld tegen kinderen.	■
52	Nederland zal actief deelnemen aan de EU-taakgroep kinderrechten om ervoor te zorgen dat deze richtlijnen in praktijk worden gebracht.	■
53	Nederland zal mede in EU-verband, derde landen bijstaan in de ontwikkeling en implementatie van strategieën en actieplannen ter bestrijding van geweld tegen kinderen.	■
54	Nederland zal zich inzetten voor het creëren van de functie van een VN Speciale Vertegenwoordiger inzake Geweld tegen Kinderen.	■
55	Nederland zal de vertaling van kindvriendelijke versies van de Pinheiro studie over geweld tegen kinderen financieren en actief bevorderen dat deze zoveel mogelijk kinderen in zoveel mogelijk landen bereikt.	■
56	Nederland zal een internationale conferentie over geweld tegen meisjes organiseren in samenwerking met de onafhankelijke VN-expert voor geweld tegen kinderen.	■
57	Nederland zal in bilaterale contacten aandacht besteden aan de positie van homoseksuelen en waar nodig pleiten voor afschaffing van strafbaarstelling van homoseksuele handelingen.	■
58	Nederland zal capaciteitsopbouw van internationale en lokale NGO's die strijden voor non-discriminatie van homoseksuelen ondersteunen.	■
59	Nederland zal een actieve lobby voeren om NGO's te steunen die strijden voor non-discriminatie van homoseksuelen en die een consultatieve status bij ECOSOC nastreven.	■
60	Nederland zal een expert op het gebied van non discriminatie van homoseksuelen bij het kantoor van de Mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa financieren.	■
61	Nederland zal in internationaal verband en bilaterale contacten actief uitdragen dat met het bestrijden van terrorisme het recht op bescherming wordt gerealiseerd en de democratische rechtsstaat wordt beschermd. Bestrijding van terrorisme is vanuit mensenrechtenoogpunt noodzakelijk. Het schept een situatie waarin mensenrechten kunnen worden gerespecteerd.	■
62	Een tweede element van onze boodschap is dat het bevorderen en beschermen van mensenrechten integraal deel dient uit te maken van iedere effectieve anti-terrorisme strategie; bescherming van mensenrechten is essentieel bij het voorkomen van extremisme en gewelddadige politieke oppositie. Ten derde zal Nederland uitdragen dat terrorismebestrijding altijd in overeenstemming moet zijn met de rechten van de mens en, voor zover relevant, het internationaal humanitair recht.	■
63	Nederland zal zich ervoor inzetten dat deze boodschap ook door de Europese Unie wordt uitgedragen en haar weerslag krijgt in alle relevante activiteiten van de Unie.	■

64	Nederland zal zich in het kader van de onderhandelingen over een alomvattend VN-verdrag inzake terrorisme inzetten voor spoedige aanvaarding van een definitie van terrorisme en de vestiging van universele rechtsmacht. Nederland zal er naar streven om vervolging van plegers van terroristische aanslagen die tevens kwalificeren als reeds in het Statuut voor het Internationaal Strafhof opgenomen strafbare feiten te bevorderen, voor zover de direct betrokken staat die vervolging niet zelf ter hand neemt.	■
65	Nederland zal erop toezien dat maatregelen ter bestrijding van terrorisme die in internationaal verband worden genomen in overeenstemming zijn met het internationale recht. Nederland wil onderzoeken of het genoemde meldpunt de basis kan vormen voor een verbeterde rechtsbescherming, bijvoorbeeld door het toevoegen van onafhankelijke deskundigen aan het meldpunt.	■
66	Nederland zal bijdragen aan het vergroten van de capaciteit van landen om het respect voor mensenrechten en versterking van de rechtsstaat in de strijd tegen het terrorisme te bevorderen.	■
67	Nederland zal het werk van de Speciale Rapporteur inzake de bevordering en bescherming van de rechten van de mens bij de bestrijding van terrorisme ondersteunen, onder andere door middel van de intensivering van de werkrelatie met de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding.	■
68	De dialoog met de Verenigde Staten over dit onderwerp zal worden voortgezet, zowel bilateraal als via de Europese Unie.	■
69	Gezien het belang van de discussie over de versterking van het internationale recht, zal de expertbijeenkomst die in april 2007 te Oud Poelgeest plaatsvond een vervolg krijgen. Hierbij zal specifiek aandacht worden besteed aan vragen ten aanzien van het gebruik van geweld en het recht op zelfverdediging tegen internationaal opererende niet-statelijke actoren, en het verder uitwerken van het vraagstuk van de samenhang tussen het internationaal humanitair recht en de rechten van de mens in situatie van gewapend conflict.	■
70	Nederland zal het concept *R2P* gebruiken om in nationaal en internationaal verband andere landen indien nodig aan te spreken op hun verantwoordelijkheid mensenrechten te beschermen.	■
71	Indien het land in kwestie deze verantwoordelijkheid zelf niet kan of wil nemen, zal Nederland inzetten op actie door de internationale gemeenschap. In welke vorm dit dient te gebeuren, hangt af van de situatie.	■
72	Nederland zal zich actief inzetten om het internationale draagvlak voor *R2P* te verbreden, onder meer door financiering van het nieuw op te richten 'Global Centre for the Responsibility to Protect'.	■
73	Bescherming en bevordering van mensenrechten zullen integraal deel uitmaken van landenstrategieën voor fragiele staten. Het verbeteren van de mensenrechtensituatie zal één van de doelstellingen van de landenstrategie zijn.	■

74	Nederland zal het respecteren van niet-opschortbare rechten als minimum in fragiele staten actief bevorderen, onder meer door hieraan expliciet aandacht te besteden in activiteiten op het gebied van SSR (waaronder trainingen van politie en leger, technische assistentie bij het inrichten van gevangenissen, versterking van de juridische sector etc.). Daar waar Nederland deel uitmaakt van een internationale coalitie, zal worden aangedrongen op gezamenlijk beleid op dit punt.	■
75	Nederlandse steun voor SSR programma's zal waar mogelijk actoren betrekken die eveneens van belang zijn voor de mensenrechtensituatie, zoals organisaties uit het maatschappelijk middenveld (NGO's, universiteiten en media) en parlementaire commissies voor defensie en veiligheidsdiensten.	■
76	Zodra de situatie dat toelaat, worden activiteiten ondernomen om de algehele mensenrechtensituatie in een fragiele staat te verbeteren. Hierbij dient het in hoofdstuk 4 beschreven systeem voor nationale mensenrechtenbescherming het uitgangspunt te zijn.	■
77	Vraagstukken betreffende kleine wapens en gewapend geweld zullen deel uitmaken van ontwikkelingsplanning. Nederland zal actief stimuleren dat nationale actieplannen die de verspreiding van kleine wapens moeten tegengaan in 'poverty reduction strategy papers' (PRSP's) worden opgenomen.	■
78	Nederland zet in op vaststelling van de herziene EU-Gedragscode inzake wapenexport in de vorm van een juridisch bindend Gemeenschappelijk Standpunt, waarbij het criterium op het gebied van mensenrechten zal worden versterkt met opname van een verwijzing naar het internationaal humanitair recht.	■
79	Nederland zal actief steun verwerven voor de totstandkoming van een mondiaal wapenhandelsverdrag (ATT), onder meer door demarches en financiering van (regionale) bijeenkomsten.	■
80	De integratie van mensenrechten in crisisbeheersingsoperaties zal voor Nederland in alle relevante fora een belangrijk aandachtspunt zijn.	■
81	Nederland zal bijdragen aan de totstandkoming van een bruikbaar handboek gender en mensenrechten voor EVDB-missies.	■
82	Nederland zal zich er actief voor blijven inzetten dat binnen het werk van de VN Peacebuilding Commission voldoende aandacht is voor mensenrechten.	■
83	Nederland zal binnen het hele spectrum aan crisisbeheersing en wederopbouw speciale aandacht besteden aan het verbeteren van de positie van vrouwen.	■
84	Nederland hanteert als uitgangspunt dat gerechtigheid onmisbaar is voor een duurzame vrede. Diegenen die zich schuldig hebben gemaakt aan de misdaden tegen de menselijkheid zoals opgesomd in het Statuut van het Internationaal Strafhof dienen in alle gevallen te worden berecht.	■
85	Nederland zal zich ervoor inzetten om de nationale juridische infrastructuur van landen te versterken en erop aandringen dat wanneer een land amnestiewetgeving aanneemt, deze in overeenstemming is met internationale mensenrechtenstandaarden.	■
86	Nederland zal een belangrijke bijdrage blijven leveren aan de internationale aanpak van straffeloosheid, in het bijzonder door inhoudelijke en financiële ondersteuning van internationale gerechtshoven en tribunalen.	■

87	Nederland zal in samenwerking met de VN en NGO's een internationale conferentie organiseren over straffeloosheid en transitional justice om op basis van recente ervaringen, onder meer in Afghanistan, mogelijke oplossingen te identificeren voor de dilemma's die spelen bij het doen van recht in post-conflictsituaties.	■
88	Nederland zal expliciet aandacht besteden aan de versterking van nationale systemen voor de bescherming van mensenrechten in derde landen. Hiertoe zal een handleiding voor de Nederlandse ambassades worden opgesteld.	■
89	Nederland zal het initiatief nemen dat op lokaal niveau ambassades een (politieke) dialoog aan gaan, al dan niet in EU-kader, om overheden te overtuigen van noodzaak en nut van samenwerking met het internationale mensenrechtenregime. Dit houdt onder meer in: ratificatie van mensenrechtenverdragen, rapportages aan verdragscomités, uitvoering van aanbevelingen van de verdragscomités, bereidheid van landen om speciale rapporteurs te ontvangen door middel van een zogenaamde 'staande uitnodiging', presentie van OHCHR.	■
90	Nederland zal in het bilaterale ontwikkelingsbeleid expliciete aandacht geven aan de relatie tussen mensenrechten en millenniumdoelen.	■
91	Nederland zal initiatieven ondernemen om de dialoog met het bedrijfsleven te versterken. Zo zal samen met vertegenwoordigers van geïnteresseerde NGO's een bedrijfslevendag worden georganiseerd over maatschappelijk verantwoord ondernemen en mensenrechten. De dialoog is erop gericht de rol van het bedrijfsleven ten aanzien van het bevorderen van respect voor mensenrechten nader vorm te geven.	■
92	Nederland zal in samenwerking met de 'Speciale Vertegenwoordiger inzake mensenrechten en transnationale bedrijven en andere ondernemingen' van de VN concrete activiteiten identificeren om de wereldwijde toepassing van maatschappelijk verantwoord ondernemen te bevorderen.	■
93	Als eerbetoon aan het werk van mensenrechtenverdedigers zal de Minister van Buitenlandse Zaken jaarlijks de Mensenrechtentulp uitreiken aan een persoon die bijzondere morele moed heeft getoond bij het beschermen en bevorderen van mensenrechten.	■
94	De ministers van Buitenlandse Zaken en voor Ontwikkelingssamenwerking zullen waar relevant tijdens hun bezoeken aan landen mensenrechtenverdedigers ontmoeten.	■
95	Nederland zal als '*burdensharer*' toezien op de uitvoering van de EU-richtlijnen over mensenrechtenverdedigers en hieraan ook met het eigen postennetwerk actief bijdragen.	■
96	Nederland zal een 'actieplan mensenrechtenverdedigers' opstellen om de ondersteuning van het werk van mensenrechtenverdedigers (nationaal en in EU-verband) verder te verbeteren.	■
97	Door middel van het Mensenrechtenfonds zal de capaciteitsopbouw van mensenrechtenorganisaties worden ondersteund en activiteiten worden bevorderd. Middelen uit het Mensenrechtenfonds zijn ook beschikbaar voor de bescherming van het werk van mensenrechtenverdedigers.	■
98	Nederlandse ambassades zullen op de Internationale Mensenrechtendag (10 december) aandacht besteden aan de positie van mensenrechtenverdedigers door een bijeenkomst met hen te organiseren.	■
99	Nederland zal bevorderen dat meer aandacht wordt besteed aan het thema 'vrijheid van meningsuiting' in de VN-Mensenrechtenraad.	■

100 Nederland zal in de aanloop naar verkiezingen in landen extra aandacht besteden aan beperkingen van de vrijheid van meningsuiting en vrije pers, en indien noodzakelijk actie ondernemen om problemen aan de orde te stellen.	
101 Nederland zal mediadiversiteit ondersteunen in landen waar het media-aanbod zeer eenzijdig is, en waar behoefte is aan alternatieve nieuwsbronnen naast die van de overheid of gelieerd aan de overheid.	
102 Teneinde de kwaliteit van vrije nieuwsgaring te bevorderen, zal Nederland bijdragen aan de training van journalisten.	

10.3 Overzicht Mensenrechtenfonds

Overzicht Mensenrechtenfonds 2009 stand van zaken 31 december 2009		
Land	Omschrijving project	Uitgaven
Angola	8 projecten	€ 288.134,00
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. landrechten	
	1 project m.b.t. economische, sociale en culturele rechten	
	1 project m.b.t. versterken rechtsstaat en maatschappelijk middenveld	
	1 project m.b.t. politieke rechten (verkiezingswaarneming)	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. kinderrechten	
	1 project m.b.t. versterking maatschappelijk middenveld en bestrijding mensenhandel	
Argentinië	14 projecten	€ 186.084,00
	2 projecten m.b.t. bevordering vrijheid van meningsuiting en mediavrijheid	
	1 project m.b.t. bevordering mediavrijheid	
	1 project m.b.t. jongeren en institutioneel geweld	
	1 project m.b.t. bestrijding institutioneel geweld	
	1 project m.b.t. juridische en psychologische ondersteuning van getuigen	
	1 project m.b.t. waarborging recht op een eerlijk proces	
	1 project m.b.t. bevordering emancipatie van vrouwen en jongeren	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten en seksuele en reproductieve rechten	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie en bestrijding discriminatie	
	1 project m.b.t. versterking mensenrechtendialoog	
	1 project m.b.t. transitional justice	
	1 project m.b.t. verbetering omstandigheden gevangenissen	
	1 project m.b.t. vergroting bewustwording mensenrechten	
Brazilië	Diverse kleinere projecten	€ 86.744,00
	2 projecten m.b.t. bescherming van culturele rechten	
	2 projecten m.b.t. bescherming van het recht op gezondheid	
	1 project m.b.t. bescherming vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie (politie)	
Bhutan	2 projecten	€ 26.650,00
	2 projecten m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten (goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw)	
Birma (Myanmar)	8 projecten	€ 216.970,00
	2 projecten m.b.t. ondersteuning (voormalig) politieke gevangenen	
	1 project m.b.t. bestrijding straffeloosheid	
	1 project m.b.t. documentatie mensenrechtenschendingen	
	1 project m.b.t. bevordering persvrijheid	
	1 project m.b.t. versterking van maatschappelijk middenveld	
	1 project m.b.t. institutionele opbouw en democratisering	
	1 project m.b.t. burger- en politieke rechten	
Bulgarije	1 project	€ 169.728,00
	1 project m.b.t. verschillende mensenrechtenthema's	
Cambodja	1 project	€ 26.083,00
	1 project m.b.t. bestrijding seksuele uitbuiting van kinderen	
Chili	6 projecten	€ 142.510,00
	2 projecten m.b.t. bescherming rechten minderheden	
	1 project m.b.t. bescherming minderjarige gedetineerden	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. bevordering LGBT-rechten	
	1 project m.b.t. vergroting bewustwording (culturele rechten)	

China	16 projecten	€ 1.315.635,00
	2 projecten m.b.t. bevordering toepassing arbeidsrecht	
	2 projecten m.b.t. bescherming culturele rechten en vrijheid van religie	
	2 projecten m.b.t. recht op een eerlijk proces en ontwikkeling rechterlijk apparaat	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. bevordering vrijheid van informatie (overheid)	
	1 project m.b.t. bescherming kinderrechten (jeugddelinquentie)	
	1 project m.b.t. bestrijding van discriminatie	
	1 project m.b.t. maatschappelijk verantwoord ondernemen	
	1 project m.b.t. tegengaan van censuur	
	1 project m.b.t. bevordering sociale rechten (vrouwen)	
	1 project m.b.t. bescherming van de positie van NGO's in China	
	1 project m.b.t. bescherming culturele rechten	
	1 project m.b.t. evaluatie mensenrechtenfonds	
Congo, D.R.	3 projecten	€ 261.383,00
	1 project m.b.t. mensenrechtenverdedigers en seksueel geweld tegen (rurale) vrouwen en meisjes (Mensenrechtentulp)	
	1 project m.b.t. mensenrechtentraining (strijdkrachten)	
	1 project m.b.t. mensenrechtendocumentatie	
Cuba	Diverse kleinere projecten	€ 69.996,00
	2 projecten m.b.t. bescherming van de rechten van gedetineerden	
	2 project m.b.t. ondersteuning van mensenrechtenverdedigers	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. ondersteuning lokale organisaties (vrijheid van meningsuiting, steun aan mensenrechtenverdedigers, versterking lokale mensenrechtenstructuur)	
	1 project m.b.t. versterking lokale mensenrechteninfrastructuur	
Cyprus	1 project	€ 125.000,00
	1 project m.b.t. burger- en politieke rechten (vermiste personen)	

Ecuador	6 projecten	€ 199.723,00
	1 project m.b.t. versterking van de inheemse identiteit	
	1 project m.b.t. recht op een eerlijk proces (gedetineerden)	
	1 project m.b.t. recht op gezondheid	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten en zelfbeschikking	
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
El Salvador	3 projecten	€ 239.675,00
	1 project m.b.t. kinderrechten	
	1 project m.b.t. goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw	
	1 project m.b.t. versterking van de rechtsstaat	
Eritrea	3 projecten	€ 140.151,00
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. arbeidsrechten (informele sector)	
Finland	1 project	€ 5.600,00
	1 project m.b.t. bestrijding discriminatie minderheden (Roma)	
Filippijnen	7 projecten	€ 122.005,00
	1 project m.b.t. ondersteuning mensenrechtenverdedigers	
	1 project m.b.t. hervorming van het gevangeniswezen	
	1 project m.b.t. bevordering en bescherming van mensenrechten in conflictgebieden	
	1 project m.b.t. bevordering van goed bestuur	
	1 project m.b.t. seksuele en reproductieve rechten	
	1 project m.b.t. rechtsbijstand	
	1 project m.b.t. kinderrechten	
Frankrijk	2 projecten	€ 300.000,00
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
	1 project m.b.t. herdenking van de Holocaust	

Georgië	1 project	€ 45.220,00
	1 project m.b.t. bescherming rechten van minderheden	
Griekenland	2 projecten	€ 12.000,00
	2 projecten m.b.t. mensenrechteneducatie	
Haïti	2 projecten	€ 159.026,00
	1 project m.b.t. bestrijding huiselijk geweld tegen vrouwen	
	1 project m.b.t. opvang uitgezette Haïtianen	
Honduras	5 projecten	€ 255.843,00
	1 project m.b.t. vrouwenrechten en recht op een eerlijk proces	
	1 project m.b.t. ondersteuning mensenrechtenverdedigers	
	1 project m.b.t. versterking institutionele capaciteit	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie (openbaar bestuur)	
	1 project m.b.t. bestrijding van foltering	
Hongarije	1 project	€39.958,00
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
Ierland	1 project	€ 400.000,00
	1 project m.b.t. bescherming mensenrechtenverdedigers	
India	2 projecten	€ 256.172,00
	2 projecten m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten (goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw)	
Irak	6 projecten	€ 605.588,00
	1 project m.b.t. onderzoek mensenrechtenschendingen	
	1 project m.b.t. bevordering vrouwen- en kinderrechten	
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten (goed bestuur, kennisopbouw)	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten en recht op gezondheid (genitale verminking)	
	1 project m.b.t. capaciteitsopbouw rurale mensenrechtenstructuur	
	1 project m.b.t. vergroting persvrijheid	
Iran	21 projecten	€ 4.096.217,00
	6 projecten m.b.t. bevordering mediadiversiteit en persvrijheid	

	3 projecten m.b.t. recht op gezondheid	
	2 projecten m.b.t. bevordering vrouwenrechten en vrouwen-emancipatie	
	1 project m.b.t. bevordering democratisering in Iran	
	1 project m.b.t. recht op gezondheid en emancipatie van vrouwelijke patiënten	
	1 project m.b.t. recht op gezondheid van vrouwelijke gevangenen en drugsgebruikers	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. bescherming vrouwenrechten van Koerdische vrouwen	
	1 project m.b.t. bevordering mediadiversiteit, vrijheid van meningsuiting en mensenrechten, gericht op vrouwen	
	1 project ter ondersteuning van juristen	
	1 project m.b.t. emancipatie van achtergestelde kinderen	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. bescherming rechten van vluchtelingen	
Israël	4 projecten	€ 137.522,00
	1 project m.b.t. procesgang militaire rechtbanken	
	1 project m.b.t. bewegingsvrijheid patiënten	
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
	1 project m.b.t. bescherming vrouwenrechte (emancipatie)	
Italië	1 project	€ 28.000,00
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
Japan	1 project	€ 9.600,00
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenprojecten	
Jordanië	10 projecten	€ 617.219,00
	1 project m.b.t. bevordering democratisering en goed bestuur	
	1 project m.b.t. institutionele ontwikkeling en capaciteitsopbouw	
	1 project m.b.t. recht op gezondheid van vluchtelingen	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten (emancipatie van vrouwen)	
	1 project m.b.t. vergroting persvrijheid en mediadiversiteit	

	1 project m.b.t. versterking van het maatschappelijk middenveld	
	1 project m.b.t. capaciteitsopbouw rechterlijke macht	
	1 project m.b.t. het recht op een eerlijk proces	
	1 project m.b.t. kinderrechten (gehandicapten)	
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenthema's	
Kazachstan	9 projecten	€ 380.576,00
	2 projecten m.b.t. burger- en politieke rechten (verkiezingswaarneming)	
	2 projecten m.b.t. versterken van de rechtsstaat	
	1 project m.b.t. bestrijding van mensenhandel	
	1 project m.b.t. versterking nationale mensenrechtenstructuur	
	1 project m.b.t. rechten van gevangenen/verdachten/veroordeelden	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie en mediavrijheid	
	1 project m.b.t. bewustwording omtrent mensenrechten	
Kirgizië	2 projecten	€ 44.793,00
	1 project m.b.t. het recht op een eerlijk proces	
	1 project m.b.t. hervormingen en democratisering	
Koeweit	1 project	€ 23.936,00
	1 project m.b.t. bescherming van mensenrechten van gastarbeiders	
Kroatië	7 projecten	€ 146.504,00
	3 projecten m.b.t. documentatie en vervolging oorlogsmisdaden	
	1 project m.b.t. bewustwording omtrent mensenrechten (filmfestival)	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten (goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw)	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie (rechtsstaat)	
Letland	7 projecten	€44.632,00
	3 projecten m.b.t. LGBT-rechten	
	1 project m.b.t. minderheden en integratie	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten (geweld tegen vrouwen)	

	1 project m.b.t. bestrijding van corruptie	
	1 project m.b.t. democratisering	
Libanon	12 projecten	€ 793.959,00
	2 projecten m.b.t. preventie marteling en rehabilitatie aan slachtoffers	
	2 project m.b.t. diverse mensenrechtenthema's (kinderrechten, algemene mensenrechten en democratisering)	
	2 project m.b.t. bescherming kinderrechten	
	1 project m.b.t. hervorming van strafrecht	
	1 project m.b.t. rechtsbijstand	
	1 project m.b.t. recht op onderdak (Zuid-Libanon)	
	1 project m.b.t. capaciteitsbouw mensenrechtenstructuur	
	1 project m.b.t. vermiste personen	
	1 project m.b.t. transitional justice en mensenrechteneducatie	
Litouwen	5 projecten	€ 174.386,00
	3 projecten m.b.t. bevordering LGBT-rechten	
	1 project m.b.t. bevordering kinderrechten	
	1 project m.b.t. bevordering van tolerantie en integratie	
Maleisië	1 project	€ 24.999,00
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
Malta	4 projecten	€ 9.500,00
	1 project m.b.t. LGBT-rechten	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. migratie	
	1 project m.b.t. vluchtelingen	
Marokko	9 projecten	€ 586.986,00
	2 projecten m.b.t. goed bestuur, mensenrechten en vredesopbouw	
	1 project m.b.t. het recht op een eerlijk proces	
	1 project m.b.t. bevordering vrouwenrechten (geweld tegen vrouwen)	
	1 project m.b.t. bevordering vrouwenrechten (emancipatie)	

	1 project m.b.t. bestrijding corruptie	
	1 project m.b.t. politieke rechten (verkiezingen)	
	1 project m.b.t. verschillende mensenrechtenthema's	
Mexico	3 projecten	€ 75.318,00
	2 projecten m.b.t. bescherming vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. persvrijheid	
Montenegro	2 projecten	€ 140.000,00
	1 project m.b.t. rechtsbijstand	
	1 project m.b.t. eerlijke rechtsgang	
Nepal	2 projecten	€ 128.058,00
	1 project m.b.t. goed bestuur	
	1 project m.b.t. mensenrechten en veiligheid	
Nederland	5 projecten	€ 469.445,00
	1 project m.b.t. jaarlijks mensenrechtencolloquium	
	1 project m.b.t. bevordering vrouwenrechten (CEDAW-Conferentie)	
	1 project m.b.t. mensenrechtenverdedigers (Mensenrechtentulp)	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. 60-jarig bestaan UVRM	
Nieuw-Zeeland	1 project	€ 43.919,00
	1 project m.b.t. mensenrechten in de Stille Oceaan	
Nigeria	10 projecten	€ 987.747,00
	2 projecten m.b.t. eerlijke rechtsgang en toegang tot rechtsgang	
	1 project m.b.t. bescherming vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. vergroting bewustzijn mensenrechten	
	1 project m.b.t. bescherming vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. mensenrechten en milieu	
	1 project m.b.t. bescherming LGBT-rechten	
	1 project m.b.t. verantwoord ondernemen	
	1 project m.b.t. conflict management en vredesopbouw	

	1 project m.b.t. bevordering van de onafhankelijke pers	
Oman	4 projecten	€ 239.560,00
	2 projecten m.b.t. bevordering vrouwenrechten (meisjes)	
	1 project m.b.t. bestrijding mensenhandel	
	1 project m.b.t. verkiezingen en capaciteitsopbouw	
Oostenrijk	3 projecten	€ 82.740,00
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
	1 project m.b.t. bestrijding van haatmisdaden	
	1 project m.b.t. participatie van NGO's in ODIHR	
Peru	21 projecten	€ 629.369,00
	3 projecten m.b.t. bevorderen rechtstaat	
	3 projecten m.b.t. juridische ondersteuning van slachtoffers van geweld en mensenrechtenschendingen	
	2 projecten m.b.t. bevordering dialoog tussen burgers en politiek	
	1 project m.b.t. juridische ondersteuning	
	1 project m.b.t. rehabilitatie van gedetineerden	
	1 project m.b.t. mentale gezondheidszorg seksueel misbruikte vrouwen	
	1 project m.b.t. tegengaan mensenhandel	
	1 project m.b.t. 'Alegremos Sus Corazones'	
	1 project m.b.t. veiligheid en burgerschap	
	2 project m.b.t. versterking institutionele mensenrechtenstructuur	
	1 project m.b.t. compensatie slachtoffers massamoord	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. rechtsbescherming	
	1 project m.b.t. ondersteuning mensenrechtenorganisaties	
	1 project m.b.t. rehabilitatie van gedetineerden	
Portugal	1 project	€ 12.950,00
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
Roemenië	6 projecten	€ 73.958,00

	1 project m.b.t. monitoring detentiefaciliteiten	
	2 projecten m.b.t. kinderrechten	
	1 project m.b.t. rechten van minderheden (Roma)	
	1 project m.b.t. vrouwen- en arbeidsrechten	
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
Rusland	11 projecten	€ 385.542,00
	3 projecten m.b.t. bevorderen mensenrechten in de Noordelijke Kaukasus	
	2 projecten m.b.t. bestrijding van marteling	
	2 projecten m.b.t. vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. documentatie van mensenrechtenschendingen en juridische bijstand aan slachtoffers	
	1 project m.b.t. ter bestrijding van xenofobie en racisme (politie)	
	1 project m.b.t. democratisering en goed bestuur	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
Saudi Arabië	1 project	€ 59.434,00
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
Servië	17 projecten	€ 635.029,00
	5 projecten m.b.t. persvrijheid en mediadiversiteit	
	4 projecten m.b.t. versterking justitiële sector	
	2 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. jeugdstrafrecht	
	1 project m.b.t. psychiatrische zorg in gevangenissen	
	1 project m.b.t. juridische bijstand	
	1 project m.b.t. versterking maatschappelijk middenveld	
	1 project m.b.t. vergroting bewustwording omtrent mensenrechten	
	1 project m.b.t. versterking van de mensenrechtencultuur	
Singapore	2 projecten	€ 45.147,00
	1 project m.b.t. sociale rechten arbeidsmigranten	

	1 project m.b.t. opvang arbeidsmigranten	
Soedan	2 projecten	€ 92.529,00
	2 projecten m.b.t. educatie over internationaal recht	
Spanje	1 project	€ 3.465,00
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie	
Syrië	4 projecten	€ 35.085,00
	1 project m.b.t. steun aan mensenrechtenverdedigers	
	1 project m.b.t. bevordering verdraagzaamheid en interculturele dialoog	
	1 project m.b.t. financiering jaarrapport National Organisation for Human Rights	
	1 project m.b.t. bevordering maatschappelijke dialoog	
Tadzjikistan	1 project	€ 12.000,00
	1 project m.b.t. capaciteitsopbouw juridisch apparaat	
Thailand	10 projecten	€ 232.513,00
	2 projecten m.b.t. ontwikkeling van mensenrechtencultuur	
	2 projecten m.b.t. versterking van judiciële apparaat en bestrijding van straffeloosheid	
	1 project m.b.t. culturele rechten	
	1 project m.b.t. afschaffing van de doodstraf	
	1 project m.b.t. wetenschappelijke/forensische training voor de politie	
	1 project m.b.t. bevordering toegang tot de rechtsgang	
	1 project m.b.t. de rechten van inheemse groepen	
	1 project m.b.t. documentatie van verdwenen personen en toegang tot rechtsgang	
Tunesië	3 projecten	€ 101.777,00
	1 project m.b.t. versterking maatschappelijk middenveld	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. institutionele versterking van de overheid	
Turkije	16 projecten	€ 395.981,00
	4 projecten m.b.t. ondersteuning mensenrechtenverdedigers	

	3 projecten m.b.t. rechten van minderheden	
	2 projecten m.b.t. bevordering gendergelijkheid	
	1 project m.b.t. bewustwording HIV/Aids	
	1 project m.b.t. bestrijding discriminatie HIV/Aidspatiënten	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten in combinatie met andere mensenrechtenthema's (mediavrijheid, gevangeniswezen, geweld tegen vrouwen)	
	1 project m.b.t. bestrijding van marteling	
	1 project m.b.t. bestrijding van mensenhandel	
	1 project m.b.t. rechten van minderheden (Koerden)	
	1 project m.b.t. LGBT-rechten	
Uruguay	1 project	€ 10.844,00
	1 project m.b.t. bestrijding discriminatie seksuele minderheden	
Venezuela	5 projecten	€ 83.385,00
	2 projecten m.b.t. vrijheid van meningsuiting	
	1 project m.b.t. verkiezingswaarneming	
	1 project m.b.t. kindsoldaten	
	1 project m.b.t. godsdienstvrijheid	
Ver. Arabische Emiraten	1 project	€ 23.694,00
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
Verenigde Staten	3 projecten	€ 53.526,00
	2 projecten m.b.t. doodstraf en geestesziekte	
	1 project m.b.t. impact VN-Speciale Procedures	
Wit Rusland	2 projecten	€ 229.878,00
	1 project m.b.t. mediadiversiteit	
	1 project m.b.t. juridische bijstand voor kwetsbare groepen	
Zimbabwe	11 projecten	€ 1.164.162,00

	5 projecten m.b.t. versterking rechtsstaat, democratisering en goed bestuur	
	2 projecten m.b.t. bevordering vrouwenrechten	
	1 project m.b.t. ondersteuning mensenrechtenverdedigers	
	1 project m.b.t. versterking maatschappelijk middenveld	
	1 project m.b.t. mediadiversiteit	
	1 project m.b.t. juridische bijstand	
Zwitserland	3 projecten	€ 639.539,00
	1 project m.b.t. diverse mensenrechtenactiviteiten	
	1 project m.b.t. core funding International Commission of Jurists	
	1 project m.b.t. opzetten mensenrechtenfaciliteit	
Regionaal Afrika	1 project	€ 16.950,00
	1 project m.b.t. transitional justice en het herstellen en vergroten van het vertrouwen in de media (DRC, Uganda, Sierra Leone, Liberia, Burundi)	
Regionaal Azië	5 projecten	€ 318.052,00
	1 project m.b.t. onderzoek naar doodstraf in Zuidoost-Azië	
	1 project m.b.t. rechten van minderheden (Koerden)	
	1 project m.b.t. capaciteitsversterking mensenrechtenverdedigers Midden-Oosten en Noord-Afrika	
	1 project m.b.t. bescherming van religieuze minderheden in Pakistan, India en Bangladesh	
	1 project m.b.t. mediavrijheid en -diversiteit Centraal Azië/ Zuidelijke Kaukasus	
Regionaal Latijns-Amerika	2 projecten	€ 74.315,00
	1 project m.b.t. kinderrechten (alternatieve bestraffing) (El Salvador, Panama, Nicaragua, Honduras, Guatemala, Costa Rica)	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie (fototentoonstelling Haïti en Dominicaanse Republiek)	
Wereldwijd	47 projecten	€ 3.671.244,00

	15 kleine projecten m.b.t. ondersteuning van de implementatie van de mensenrechtenstrategie	
	4 projecten m.b.t. mensenrechteneducatie (filmproducties en filmvertoningen)	
	2 projecten m.b.t. juridische bijstand	
	2 projecten m.b.t. kleinere activiteiten ter uitvoering mensen-rechtenstrategie	
	1 project m.b.t. bevordering mensenrechten in de Arabische regio	
	1 project m.b.t. bescherming mensenrechtenverdedigers Noord-Afrika en Arabische regio	
	1 project m.b.t. ondersteuning mensenrechtenactiviteiten in de Golfregio	
	1 project m.b.t. bevordering vrijheid van meningsuiting en vrije toegang tot informatie (Iran, Zimbabwe, Birma)	
	1 project m.b.t. versterking maatschappelijk middenveld LGBT-rechten in Afrika, Azië en Latijns-Amerika	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten: implementatie aanbevelingen CEDAW-comité	
	1 project m.b.t. maatschappelijk verantwoord ondernemen	
	1 project m.b.t. ondersteuning mandaat Speciaal Vertegenwoordiger Mensenrechten en Transnationale Ondernemingen	
	1 project m.b.t. ondersteuning mandaat Speciale Vertegenwoordiger Geweld tegen Kinderen	
	1 project m.b.t. mensenrechten en Millenniumdoelen	
	1 project m.b.t. implementatie adoptieverdrag	
	1 project m.b.t. bestrijding van de doodstraf	
	1 project m.b.t. vrijheid van meningsuiting	
	1 project m.b.t. bevordering van vrijheid van meningsuiting en persvrijheid	
	1 project m.b.t. tegengaan discriminatie op basis van seksuele geaardheid	
	1 project m.b.t. bevordering vrijheid van religie en interreligieuze dialoog	
	1 project m.b.t. antiterrorisme, mensenrechten en internationaal recht	
	1 project m.b.t. mensenrechten van arbeidsmigranten	

	1 project m.b.t. geweld tegen meisjes	
	1 project m.b.t. versterken interreligieuze dialoog	
	1 project m.b.t. vrouwenrechten en mensenrechteneducatie	
	1 project m.b.t. kinderrechten en juridische bijstand	
	1 project m.b.t. LGBT-rechten	
	1 project m.b.t. mensenrechteneducatie en economische, sociale en culturele rechten	
Totaal		€ 23.972.362,00
Totaal aantal landen		68
Totaal aantal regio's (incl. wereldwijd)		4
Totaal aantal projecten		404

10.4 Overzicht activiteiten ambassades 10 december 2001

Activiteiten ambassades
Internationale Dag van de Rechten van de Mens
stand van zaken 10 december 2009

Land	Abassades	Activiteit
Albanië	Tirana	Debat met 170 vertegenwoordigers van de politiek, de regering, de politie, de rechtelijke macht, de onderwijssector en het maatschappelijk middenveld over de rechten van kinderen, vrouwen en seksuele minderheden. Hierbij werd de 'Second Declaration on Human Rights' opgesteld.
Algerije	Algiers	Lunchbijeenkomst met Algerijnse NGO's, waaronder twee vrouwenorganisaties, samen met het Zweeds EU-voorzitterschap en andere EU-lidstaten.
Angola	Luanda	Ronde tafel en lunch met Angolese mensenrechtenverdedigers en EU-lidstaten rond het thema 'Discriminatie van gehandicapten', georganiseerd in samenwerking met Angolese mensenrechtenorganisaties en de EU-delegatie in Angola.
Argentinië	Buenos Aires	Hommage aan professor Theo van Boven (21-26 november), die zich in verschillende functies inzette voor mensenrechten in Argentinië. Daarnaast werd er voor jongeren een literatuurwedstrijd met als thema 'Discriminatie en tolerantie' georganiseerd, met als hoofdprijs een reis naar het Anne Frank Huis in Amsterdam.
Bangladesh	Dhaka	De ambassade heeft in samenwerking met EU-partners een brief gestuurd aan de Bengaalse Minister van Buitenlandse Zaken waarin zorg werd uitgesproken over de mensenrechtensituatie in Bangladesh.
België	Brussel	De ambassade organiseerde een succesvolle avond over het thema 'Mensenrechten in het Midden-Oosten' met als gastsprekers Joris Luyendijk en Naema Tahir.
Benin	Cotonou	Op initiatief van Nederland organiseerde de EU (in samenwerking met de VS en de VN) in de parlementaire hoofdstad van Benin, Porto Novo, op 10 december 2009 een paneldiscussie over de rechten van het kind. Deelnemers waren de Ombudsman, Minister van Justitie, Minister van Familiezaken, het parlementslid verantwoordelijk voor mensenrechten en het hoofd van de EU-delegatie. Verder was er een vertoning van een film over meisjes die moeten werken op de markt. Ter afsluiting heeft een lokaal bekende artiest de discussie samengevat.

Bolivia	La Paz	Ontbijtbijeenkomst over het thema 'Vrijheid van meningsuiting en persvrijheid' met journalisten, eigenaren van media, academici en politici die wetgeving voorbereiden op dit terrein.
Brazilië	Brasilia	Bezoek van ambassademedewerkers en ambassadeur aan Guarani-indianen die zich momenteel inzetten voor erkenning van hun landrechten.
Bulgarije	Sofia	Uitreiking 'Human of the Year Award' door Bulgaars Helsinki Committee. De uitreiking en de voorafgaande publiekscampagne boden de gelegenheid om het belang van mensenrechten en mensenrechtenverdediging te onderstrepen.
Burkina Faso	Ouagadougou	Op initiatief van de ambassade vond een lunchbijeenkomst plaats met gerenommeerde mensenrechtenverdedigers en vertegenwoordigers van de media. Eveneens uitgenodigd waren vertegenwoordigers van UNDP, de EU-delegatie en EU-lidstaten. Centraal in de discussie stond het belang van een goede samenwerking tussen media en mensenrechtenverdedigers voor zowel een grotere impact van activiteiten als voor de bescherming van verdedigers.
Canada	Ottawa	Op 10 december 2009 heeft de ambassadeur samen met Speaker of the Senate Noel Kinsella opgetreden als gastheer bij de vertoning van de film 'Women in Shroud' in het Canadese parlementsgebouw. Op 9 december 2009 werd door de ambassade een lunchdiscussie over sociaal-economische rechten georganiseerd met vertegenwoordigers van Canadese vrouwenorganisaties (o.a. aboriginal-organisaties) en Amnesty International.
Colombia	Bogotà	Ontbijt met mensenrechtenverdedigers. Eén van de deelnemers was door de ambassade genomineerd voor de Mensenrechtentulp. Nationale krant berichtte over evenement.
Costa Rica	San José	Op 11 december 2009 vond in de aula van het Inter-Amerikaanse Instituut voor de Mensenrechten een presentatie plaats van het 8e Inter-Amerikaanse rapport over mensenrechtenonderwijs, waarbij de ambassadeur een toespraak hield. Na afloop werd een toneelstuk over Anne Frank opgevoerd.
China	Peking	De ambassademedewerkers hebben een opvanghuis voor straatkinderen bezocht en hier samen met de kinderen gesproken over de rechten van het kind, een aantal leerboeken over dit onderwerp in het Chinees uitgedeeld en een donatie gedaan.
Cuba	Havanna	In de aanloop naar 10 december 2009 heeft de ambassade bijeenkomsten gehouden met verschillende mensenrechtenverdedigers op het gebied van LGBT, dissidenten en ex-gevangenen, religie, vertegenwoordigers van onafhankelijke politieke partijen en journalisten. Op 10 december zelf heeft een vertegenwoordiger van de ambassade activiteiten georganiseerd door bovenstaande groepen bijgewoond.

Cyprus	Nicosia	Prijsuitreiking aan de vier winnaars die binnen het thema 'Mensenrechten en gelijkheid' het beste schilderij, of de beste foto of tekening hebben gemaakt. Deze wedstrijd werd georganiseerd door mensenrechtenorganisaties van Grieks-Cypriotische en Turks-Cypriotische zijde.
Domini-caanse Republiek	Santo Domingo	Themamiddag 'Rechten van het kind' in samenwerking met vrijwilligersorganisatie Bomberos. Kinderen uit volkswijken in de leeftijd 7-12 waren uitgenodigd. De Ambassade verzorgde een inleiding en een clown verbeeldde de rechten van het kind.
Congo, D.R.	Kinshasa	De lokale organisatie Journalistes en Danger presenteerden hun twaalfde editie van Liberté de la Presse en Afrique Centrale. Er waren 150 mensen uitgenodigd, inclusief de Minister van Communicatie. De discussie centreerde zich rond het thema 'Vrijheid van meningsuiting'.
Duitsland	Berlijn	Op 10 december 2009 voorzag de ambassade alle externe e-mails van een 'signature' om aandacht te schenken aan de Internationale Dag van de Mensenrechten. Daarnaast stuurde de Ambassade een kerst/nieuwjaarskaart met een mensenrechtenboodschap. Het thema was 'Kinderarbeid'.
Egypte	Cairo	Filmvertoning en discussie met als thema 'Vrouwenrechten' op universiteit van Cairo op 22 december 2009.
Estland	Tallinn	Van 10 uur 's ochtends tot 6 uur 's avonds reed een Mensenrechtentram door Tallinn. Er werden korte documentaires over mensenrechten vertoond en een lezing gegeven. Diverse mensenrechtenorganisaties waren hierbij aanwezig.
Ethiopië	Addis Abeba	Organisatie van een filmvertoning van 'An Independent Mind' (vrijheid van meningsuiting) met receptie na afloop.
Ecuador	Quito	Bijeenkomst met het Nederlandse bedrijfsleven waarbij het thema 'Kinderarbeid' centraal stond.
Filippijnen	Manilla	De ambassade heeft deelgenomen aan het 'Human Rights Film Festival' door vertoning van de film 'Women in Shroud'. Verder nam de ambassade deel aan het forum 'Defending the Defenders Programme', een programma dat de ambassade financiert. Tevens heeft de tweede man van de Ambassade de welkomsttoespraak gegeven op deze bijeenkomst. Tenslotte vond de uitreikingceremonie van de wedstrijd van de 'innovatieve mensenrechtenmarktplaats' plaats. Op initiatief van de Nederlandse ambassade is in samenwerking met andere ambassades een wedstrijd uitgeschreven voor innovatieve projectvoorstellen op het gebied van mensenrechten. De winnaars van deze wedstrijd hebben een ambassade toegewezen gekregen die het projectvoorstel zal financieren.
Frankrijk	Parijs	Een ontmoeting vond plaats tussen ambassademedewerkers en Louis-Georges Tin, een bekende Franse activist voor homorechten en grondlegger van de Internationale Dag tegen Homofobie en Transfobie.

Ghana	Accra	Vertoning van de film 'Aburokyere' over Ghanese migranten in Nederland. Na afloop werd er gediscussieerd over dit thema.
Grieken-land	Athene	Lunch georganiseerd met beleidsadviseurs bij de Griekse politie, experts en NGO's. Het thema van de lunch was mensensmokkel en -handel.
Groot-Brittannië	Londen	De interactieve website van de ambassade stond geheel in het teken van de Internationale Dag van de Rechten van de Mens. Er werd een overzicht worden gegeven van de verschillende activiteiten en daarnaast worden verschillende actoren bijeengebracht om via de website te discussiëren over mensenrechten.
Guatemala	Guatemala	Er werd een lunchbijeenkomst georganiseerd voor mensenrechtenverdedigers en vertegenwoordigers van de overheid.
Hongarije	Boedapest	De ambassade droeg d.m.v. financiële steun en het houden van toespraken bij aan twee evenementen. De focus van beide bijeenkomsten lag op de maatschappelijke acceptatie en integratie van minderheden, voornamelijk Roma. Het 'Center for Independent Journalism' (CIJ) en de Romedia Stichting organiseerden deze bijeenkomsten waarbij respectievelijk de ambassadeur en plaatsvervangend ambassadeur in hun toespraken het belang dat Nederland hecht aan mensenrechten onderstreepten en opriepen tot samenwerking teneinde de gedachten, verantwoordelijkheden en plichten van de UVRM uit te blijven dragen.
Hong Kong (Consulaat-Generaal)	Hong Kong	Ontbijtbijeenkomst met lokale NGO's in samenwerking met EU-vertegenwoordiging en lokaal EU-Voorzitterschap. De discussie ging over de mensenrechtensituatie in China en de ontwikkelingen in 2008 en 2009.
Ierland	Dublin	Bijeenkomst met twee mensenrechtenverdedigers uit Zimbabwe en Iran met als genodigden vertegenwoordigers van NGO's, het Ierse parlement, het Iers Ministerie van Buitenlandse Zaken en een aantal verschillende ambassades.
India	New Delhi	Netwerkbijeenkomst met mensenrechtenverdedigers, mensenrechtenorganisaties en vertegenwoordigers van andere ambassades. Circa 100 personen namen deel.
Indonesië	Jakarta	Ondertekening van een contract door de Nederlandse ambassade en HIVOS voor steun aan de Indonesische Human Rights Working Group en de Indonesische Commissaris voor de ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights (AICHR).
Iran	Teheran	Filmvertoning 'Women in Shroud' voor medewerkers van eigen en andere ambassades.

Israël	Tel Aviv	Gezamenlijke receptie met de EU-delegatie met als thema 'Mensenrechten en dialoog'. Circa 200 genodigden van mensenrechtenorganisaties (NGO's), ambassades (van EU-lidstaten en gelijkgestemde leden van de VN-Mensenrechtenraad) en relevante Israëlische ministeries. Toespraken werden gehouden door de Nederlandse ambassadeur en de EU-vertegenwoordiger. Met name NGO's verzochten om hier een jaarlijks evenement van te maken, aangezien er geen andere gelegenheid waarbij het veld in deze breedte bijeen wordt gebracht.
Italië	Rome	Ronde tafel met Italiaans minister van Buitenlandse Zaken Frattini over xenofobie. Door verhindering van de minister is deze activiteit naar eind januari/begin februari verplaatst.
Japan	Tokio	Vertegenwoordiging van de ambassade heeft deelgenomen aan een EU-seminar over de doodstraf op 2 december 2009. Bovendien vond een werkbijeenkomst met het hoofd van de afdeling Mensenrechten van het Japanse ministerie van Buitenlandse Zaken en verschillende vertegenwoordigers van kritische mensenrechtenorganisaties (NGO's) over het Japanse mensenrechtenbeleid plaats op de ambassade op 9 december 2009 met als thema "De Japanse versus de westerse benadering van mensenrechtenbeleid".
Jemen	Sana'a	Filmvertoning Movies that Matter gepland, die vanwege de veiligheidssituatie geen doorgang kon vinden.
Jordanië	Amman	De ambassade heeft in het kader van Mensenrechtendag een project van het National Centre for Human Rights (NCHR) gesteund. Doel van het project was om meer bekendheid te geven aan het werk van het NCHR aan de bevolking buiten de hoofdstad Amman. Het NCHR verzorgde tussen 20 en 24 december in drie steden in Jordanië (Irbid, Karak en Salt) openbare workshops over het werk en de diensten van het NCHR in Jordanië en bood het publiek de mogelijkheid om ter plekke klachten over mensenrechtenschendingen in te dienen. Aan deze klachten werd zoveel mogelijk direct opvolging gegeven. De ambassadeur vergezelde het NCHR tijdens het bezoek aan Karak op 21 december 2009, en hield daar een toespraak.
Kazachstan	Astana	De ambassadeur gaf een lezing over mensenrechten en de betekenis van het internationaal recht (en de rol van Nederland daarin) op de universiteit van Astana. In samenwerking met UNDP en het National Human Rights Committee. De ambassade sponsorde bovendien een lezingenserie over mensenrechten voor leraren, ouders en studenten, georganiseerd door Kazachstan International Human Rights Buro.
Kenia	Nairobi	Ambassade sponsorde een musicaluitvoering 'Mo faya' over een jonge DJ die werkt voor een radiostation in sloppenwijk. Verschillende mensenrechtenonderwerpen kwamen hierin aan de orde: het recht op leven, vrijheid, het recht op voedsel, het recht op onderwijs. Gasten waren afkomstig uit het maatschappelijk middenveld, culturele organisaties het zakenleven en het diplomatieke circuit.

Koeweit	Koeweit	Een workshop heeft plaatsgevonden over de rechten van arbeidsmigranten en huishoudelijk personeel. Tijdens de afsluiting gaf de ambassadeur een toespraak over het belang van mensenrechten. Deelnemers aan de workshop waren ambtenaren en leden van het maatschappelijk middenveld. Bovendien bezochten vertegenwoordigers van de ambassade op 9 december 2009 een seminar over de positie van mensenrechten in Koeweit.
Kroatië	Zagreb	De ambassadeur opende de eerste van vier rondetafeldiscussies, die werden georganiseerd en marge van het Mensenrechtenfilmfestival in Kroatië, en was aanwezig bij de opening van het Mensenrechtenhuis in Zagreb en de jaarlijkse uitreiking van de Mensenrechtenprijzen door het Kroatische Helsinki-Comité.
Letland	Riga	Een bijeenkomst over mensenrechten op de Riga Stockholm School of Economics werd georganiseerd waar een vertegenwoordiger van Amnesty International sprak over de invloed van de economische crisis op mensenrechten. Een vertegenwoordiger van COC Nederland sprak over de samenwerking tussen verschillende organisaties bij de bestrijding van discriminatie. Deelnemers waren studenten en medewerkers van NGO's. Bovendien organiseerde de ambassadeur op 9 december 2009 een werkdiner waaraan onder andere vertegenwoordigers van Amnesty International, COC Nederland, Mozaika (Letse homorechtenorganisatie) en van Soros Foundation Latvia deelnamen. Het thema van het debat was de strategie van de homo-emancipatiebeweging in Letland.
Libië	Tripoli	De ambassade heeft aandacht besteed aan de rechten van vluchtelingen en migranten door middel van een donatie aan een vluchtelingenorganisatie.
Litouwen	Vilnius	Een filmvertoning van de film 'Women in Shroud', over een Iraanse mensenrechtenorganisatie, vond plaats op de Residentie. Het publiek bestond uit parlementsleden, ambtenaren en vertegenwoordigers van NGO's. De Ambassadeur nam (in het kader van de Human Rights Awareness Month van het Human Rights Monitoring Institute in Vilnius) deel aan een paneldiscussie met studenten over belang mensenrechten in algemeen en omstreden antihomowetgeving in bijzonder. Daarnaast vond er een werkdiner plaats op de Residentie met vertegenwoordigers van alle belangrijke mensenrechtenorganisaties.
Luxemburg	Luxemburg	Een lunch heeft plaatsgevonden met deelnemers uit de landelijke politiek, maatschappelijke instellingen, waarin de onderwerpen homorechten, euthanasie, abortus en de rol van de kerk aan de orde kwamen.
Macedonië	Skopje	De presentatie van en discussie over het handboek 'National Human Rights Protection System' heeft plaatsgevonden. De presentatie maakte onderdeel uit van een door de Europese Commissie (EC) georganiseerd programma. De vertegenwoordiging van de EC vroeg hierbij aandacht voor de mensenrechtencomponent van het Verdrag van Lissabon.

Maleisië	Kuala Lumpur	De ambassade heeft deelgenomen aan een seminar over vrouwenrechten, georganiseerd door de Europese Commissie, het Zweeds voorzitterschap en mensenrechtenorganisatie Suhakam. De ambassade nam ook deel aan het 'Malaysian Bar Council Human Rights Day Fundraising Dinner', met als thema 'Our children, our hope, our future'.
Mali	Bamako	Op 15 december 2009 vond de lancering plaats van een programma met betrekking tot gezinsplanning en reproductieve gezondheid. Tijdens de lancering gaf de first lady van Mali een toespraak. De ambassadeur ging in haar toespraak nadrukkelijk in op vrouwenrechten en reproductieve rechten. Verder traden een theatergroep en musici op en vonden sportactiviteiten plaats.
Marokko	Rabat	Een seminar en fondsenwervingbijeenkomst getiteld 'Systèmes Nationaux d'Integrité' georganiseerd door Transparency Maroc op 9 december 2009.
Moldavië	Kiev	De ambassade steunde een mensenrechtenfestival dat van 1 tot 10 december 2009 plaatsvond, en waar bovendien een fototentoonstelling was en workshops werden gegeven door mensenrechtenactivisten.
Mozambique	Maputo	Een lunchbijeenkomst heeft plaatsgevonden over het thema 'mensenrechten in gevangenissen'. Deelnemers hieraan waren vertegenwoordigers van het Ministerie van Justitie, het maatschappelijke middenveld en overige donoren.
Nieuw-Zeeland	Wellington	Er heeft geen activiteit heeft plaatsgevonden wegens het plotselinge overlijden van de ambassadeur.
Nigeria	Abuja	Uitreiking 'Wole Soyinka Award' door de ambassadeur aan vier Nigeriaanse journalisten die zich inzetten voor de promotie van mensenrechten en tegen corruptie.
Noorwegen	Oslo	Er heeft geen speciale activiteit in verband met de uitreiking Nobelvredesprijs.
Oeganda	Kampala	In samenwerking met Uganda Human Rights Commission vond een bezoek plaats aan de vrouwengevangenis in Kampala. De ambassadeur hield hier een toespraak. Verder leverde de ambassade bijdragen aan een processietocht, een persconferentie, een expositie en een bewustwordingsbijeenkomst. Bij deze activiteiten was ook de Oegandese overheid betrokken.
Oekraïne	Kiev	Een lunchbijeenkomst over de mensenrechtensituatie in Oekraïne vond plaats met NGO's die zich in afgelopen jaren op bijzondere wijze hebben ingespannen voor mensenrechten en andere organisaties.
Oman	Muscat	De geplande activiteiten konden geen doorgang vinden omdat het geplande bezoek van de Mensenrechtenambassadeur op 10 december geen doorgang kon vinden.
Oostenrijk	Wenen	Een kennismakingslunch met diverse in Oostenrijk mensenrechten-NGO's heeft plaatsgevonden op 9 december 2009.

Pakistan	Islamabad	In samenwerking met UNIFEM organiseerde de ambassade een forumdiscussie over huiselijk geweld in Pakistan. Genodigden waren vertegenwoordigers van NGO's, parlementariërs, leden van de regering en vertegenwoordigers van de Verenigde Naties. Een belangrijk onderwerp was de nieuwe wet inzake huiselijk geweld.
Palestijnse Gebiedsdelen	Ramallah	De ambassade heeft een evenement georganiseerd met als thema 'kinderrechten', waarbij Sesamstraatpoppen een voorstelling verzorgden voor de kinderen van een vluchtelingenkamp in Bethlehem. Het thema mensenrechten was geïntegreerd in de voorstelling.
Peru	Lima	De ambassade heeft deelgenomen aan diverse activiteiten die door de partnerorganisaties op het gebied van mensenrechten worden gerealiseerd, onder andere door middel van financiële ondersteuning. Het Peruaanse platform van mensenrechtenorganisaties verzorgde de jaarlijkse prijsuitreiking aan mensenrechtenverdedigers onder wie in 2009 de hoofdaanklager van het proces tegen ex-president Fujimori. De Nationale Ombudsman organiseerde op 10 december 2009 een Internationale Conferentie met key note speakers op thema's als gelijkheid en non-discriminatie. Verder vonden de start plaats van de verkoop van producten naar aanleiding van een rehabilitatieproject in gevangenissen, en de viering van het 30-jarig bestaan van COMISEDH, een erkende Mensenrechtenorganisatie en partner in het Nederlandse Mensenrechtenfonds.
Polen	Warschau	Een mensenrechtenfilmfestival heeft plaatsgevonden in samenwerking met de Poolse organisatie filmfestival 'Watch Docs'. Aansluitend op de films werd er gedebatteerd.
Portugal	Lissabon	Op initiatief van de ambassade heeft de Staatssecretaris voor Gelijkheid van de Portugese regering, mevrouw Elza Pais, een lezing gegeven over het Portugese beleid gericht op bestrijding van discriminatie en de bevordering van gelijkheid. Het corps diplomatique van Lissabon was hierbij aanwezig.
Roemenië	Boekarest	De ambassade organiseerde op 10 december 2009 een paneldiscussie waarin het universele recht op culturele expressie (art. 22 UVRM) centraal stond. De discussie werd voorafgegaan door muzikale bijdragen en afgesloten met videobijdragen en DJ-optredens. De deelnemers aan de discussie vertegenwoordigden de overheid, verschillende NGO's en artiesten.
Rusland	Moskou	De ambassade steunde een onderdeel van een mensenrechten filmfestival, namelijk gedeelte 'Through the Eyes of Young Filmmakers' dat bedoeld is aanstormend talent. De ambassade zal op verschillende momenten vertegenwoordigd zijn.
Rwanda	Kigali	De ambassade heeft de film 'The Reckoning' vertoond, en daarvoor zowel mensenrechten verdedigers als vertegenwoordigers van internationale organisaties die raakvlakken hebben met mensenrechten uitgenodigd.

Saoedi-Arabië	Riyad	Er vond een bijeenkomst plaats met twee vrouwelijke mensenrechten verdedigers ten behoeve van de staf van verschillende ambassades van EU-lidstaten. De vrouwen gaven een briefing over de positie van de vrouw en haar rechten in Saoedi-Arabië. Aansluitend vond een discussie plaats.
Senegal	Dakar	De ambassade ondersteunde een campagne tegen geweld tegen vrouwen. Acht 'sterke' vrouwen werden uitgenodigd voor een lunch in de residentie om te spreken over de stand van zaken betreffende vrouwenrechten in Senegal, en om na te gaan welke prioriteiten de regering en het maatschappelijk middenveld in Senegal zouden moeten hanteren op dit terrein.
Servië	Belgrado	Er vond een lunch plaats met mensenrechtenverdedigers, die om agendatechnische redenen werd vervroegd naar begin december 2009.
Slovenië	Ljubljana	Er vond geen speciale activiteit plaats in het kader van de Internationale Dag voor de Rechten van de Mens. De ambassadeur besteedde echter wel aandacht aan het thema tijdens zijn toespraak bij de opening van de World Press Photo-tentoonstelling.
Slowakije	Bratislava	Er is een discussie gehouden met scholieren over de noodzaak van beleid om positieve actie ten aanzien van de Roma te bewerkstelligen. Vertegenwoordigers van de Roma jeugd namen deel aan de discussie, en leidden tevens een foto-expositie in. De expositie gaat over Roma kinderen, en de foto's werden gemaakt door Roma kinderen onder leiding van een Nederlandse fotograaf. De tentoonstelling vond plaats op Novy Most, en was toegankelijk voor algemeen publiek. Er vond tevens een aparte opening met rondleiding plaats op 10 december 2009.
Spanje	Madrid	Er vond een expertmeeting plaats ten behoeve van het uitwisselen zogeheten best practices tussen maatschappelijke organisaties en overheden op het gebied van de preventie van geweld tegen vrouwen, en de opvang van slachtoffers.
Sri Lanka	Colombo	De ambassadeur was hoofdspreker op een bijeenkomst over de rechten van het kind. In dat kader vond tevens een diner debat plaats met Patrick Cammaert. De ambassade nam deel aan een tweetal afsluitende activiteiten in het kader van de 16 days against Gender Based Violence. Ook werden er 2 overeenkomsten getekend met NGO's over samenwerking op het gebied van mensenrechten. Op 12 december 2009 vond een dinerdebat plaats met vrouwelijke mensenrechten vertegenwoordigers en vrouwelijke ambassadeurs met als thema de mensenrechtensituatie en met name GBV in de voormalige oorlogsgebieden van Sri Lanka.

Soedan	Khartoem	De ambassade heeft actief deelgenomen aan een door VN georganiseerd symposium en muzikaal festival ter ere van de Internationale Dag voor de Rechten van de Mens. Ook nam de ambassade deel aan de door de EC namens lidstaten georganiseerde EU International Human Rights Celebration inclusief vertoning van mensenrechten film gemaakt door Soedanese NGO. Aan beide evenementen namen vertegenwoordigers van de regering en van de ACHR (een Soedanees Mensenrechtenforum) deel.
Suriname	Paramaribo	Het toneelstuk 'Shirley Valentine' werd vertoond. Het thema van het stuk was 'De strijd van de vrouw voor bevrijding en lotsverbetering'. Aansluitend vond een discussie plaats. De ambassadeur hield een toespraak en kondigde aan dat de rechten van vrouwen in het jaar 2010 centraal zullen staan in het mensenrechtenbeleid van de ambassade.
Syrië	Damascus	Uiteindelijk vond er in overleg met bekende mensenrechtenverdedigers in Syrië geen activiteit plaats. Minister Verhagen heeft op 10 december de Syrische President opgeroepen om een bekende mensenrechtenverdediger vrij te laten in afwachting van zijn proces.
Tanzania	Dar es Salaam	Er heeft een lunchdebat plaatsgevonden met als thema de hoge schooluitval van meisjes door zwangerschap en vroege huwelijken. Het debat werd in samenwerking met een lokale NGO georganiseerd. Deelnemers: NGO's, mensenrechtenverdedigers, experts, OS-partners, vertegenwoordigers van de overheid en de pers.
Thailand	Bangkok	De ambassadeur nam op 8 december deel aan het 'Public Forum on Constitutional Monarchies Outside Thailand: Experiences From Europe and Japan', een discussie georganiseerd door het Institute of Security and International Studies, onderdeel van de faculteit Politieke Wetenschappen van de Chulalongkorn University te Bangkok. De Nederlandse ambassadeur sprak met name over het spanningsveld tussen het verbod op majesteitsschennis en de vrijheid van meningsuiting in Nederland, een thema dat in Thailand erg gevoelig ligt. Zijdelings werd aangegeven dat in andere landen minder gespannen wordt omgegaan met de vrijheid van meningsuiting dan in Thailand (ook in de zin van wetgeving). Het forum werd tevens bezocht door andere ambassadeurs, vertegenwoordigers van het Thaise Ministerie van Buitenlandse Zaken, diverse media and studenten.

Tsjechië	Praag	In samenwerking met NGO 'Slovo 21' is het spel 'Island' gespeeld met studenten van de lokale Hogere Economische School. Dat spel draait vooral om de integratie van minderheden en immigranten in een samenleving. Opmerkelijk was dat veel studenten zich nogal krachtig uitspraken tegen de integratie van vreemdelingen. Met het in Brno gevestigde 'Museum voor Romacultuur' is een workshop gehouden voor scholieren: het doel was om hen meer vertrouwd te maken met de moeilijke positie van Roma in Tsjechië. 's Avonds werd een documentaire vertoond over het leven van Nederlandse Roma musicus Jimmy Rosenberg. Hierbij waren ca. 60 personen aanwezig. De tot maart 2010 tentoongestelde foto-expositie van portretten van Roma en Sinti in Europa van de Nederlandse fotograaf Rogier Fokke is medegefinancierd door de ambassade.
Trinidad en Tobago	Port of Spain	Er vond een workshop voor jonge journalisten uit het Caribische gebied plaats met als titel 'Violence Against Women - Ending A Global Pandemic'.
Tunesië	Tunis	De ambassadeur bezocht een opvangtehuis voor ongehuwde moeders en overhandigde daar een cheque t.w.v. ruim € 11.000,-. Dit bedrag zal gebruikt worden voor de opleiding van de moeders.
Turkije	Ankara (CG Istanbul)	Van 14 t/m 17 december 2009 vond een filmfestival plaats met als hoofdthema 'Mensenrechten'. Twaalf niet eerder in Turkije vertoonde bekroonde documentaires werden tijdens dit festival vertoond. Enkele subthema's waren: vrouwenrechten, vrijheid van meningsuiting, het leven in de gevangenis, rechten van minderheden en geweld.
Venezuela	Caracas	Er vond een ontbijtbijeenkomst plaats met medewerkers van verschillende ambassades en internationale organisaties. De directeur van mensenrechten NGO 'PROVEA' gaf een presentatie van het jaarrapport over de mensenrechtenorganisatie in het land.
Verenigde Arabische Emiraten	Abu Dhabi	De ambassade financierde een advertentie van het Dubai Centre for Women and Children in de Arabischtalige krant Al Bayan in het kader van het bewustwordingsproces rond mensenrechten in het algemeen en de activiteiten van het centrum in het bijzonder (vrouwenrechten, hulpverlening bij huiselijk geweld). De ambassadeur hield een toespraak over het Nederlands mensenrechtenbeleid op een mensenrechtensymposium georganiseerd door de Emirates Human Rights Association in Dubai.
Verenigde Staten	Washington	Er vond een paneldiscussie over vrijheid van religie plaats in het Senaatsgebouw met de ambassadeur.
Vietnam	Hanoi	In de EU-openingsverklaring tijdens de EU-Vietnam mensenrechtendialoog op 11 december 2009 werd aandacht besteed aan de Internationale Dag van de Rechten van de Mens.
Zuid-Korea	Seoel	Op 4 december 2009 werd een lunchbijeenkomst gehouden met als thema de problematiek rond de integratie van Noord-Koreaanse vluchtelingen in de Zuid-Koreaanse samenleving. Deelnemers: EU-ambassadeurs, EC en NGO's. Om agendatechnische redenen kon de bijeenkomst niet op 10 december 2009 worden gehouden.

Zimbabwe	Harare	Van 25 november t/m 10 december 2009 vond het evenement 16 Days Against Gender-Based Violence plaats. Samen met de organisatie Zimbabwe Lawyers for Human Rights organiseerde de ambassade in Mutare over dit onderwerp een thema-dag met toespraken, theater, poëzie, muziek en films. Op 10 december 2009 steunde de ambassade de uitreiking van de Human Rights Award.
Zuid-Afrika	Pretoria	De ambassade ondersteunde een lezing georganiseerd door de Center for Human Rights van de Universiteit van Pretoria. De Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, mevrouw Navi Pillay sprak hier studenten, alumni en het corps diplomatique toe.
Zwitserland	Bern	Via de ambassade werd een bijdrage geleverd aan de fototentoonstelling 'Wereldvrouwen' van fotografe Janneke Hartman.

Uitgebracht door:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag
www.minbuza.nl
Beleidsafdeling: Directie Mensenrechten, Emancipatie,
Goed Bestuur en Humanitaire Hulp
Redactie: Afdeling Mensenrechten

Opmaak: Eindeloos, Den Haag
Drukker: OBT, Den Haag

Bestelcode F10BUZ090129/N